

ЛІТОПИСЕЦЬ

Випуск 18

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Житомирська обласна державна адміністрація
Вінницький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Житомирський окружний адміністративний суд
Центр досліджень прав людини**

ЛІТОПИСЕЦЬ

випуск 18

Житомир – 2023

УДК 34
ББК 67.0

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 2 від 27 січня 2023 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Василенко Л.П., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету

Островська-Бугайчук І.М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова

Романченко Є.Ю., кандидат юридичних наук, заступник голови Житомирського окружного адміністративного суду

Науковий редактор: Рудницька О.П., кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Технічний редактор: Магась-Демидач Ю.І., кандидат історичних наук, доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Літописець. Випуск 18: Збірник наукових праць Х Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)» (м. Житомир, 1 грудня 2022 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. 279 с.

У збірнику представлені доповіді, які були оприлюднені на Х Всеукраїнській науково-практичній конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)», що відбулася у Житомирському державному університеті імені Івана Франка 1 грудня 2022 року.

Розміщені у збірнику доповіді стосуються таких напрямків: «Права людини в процесі українського державотворення», «Конституційний статус людини і громадянина: проблеми захисту», «Причини корупції в Україні, шляхи її подолання», «Функції органів державної влади та місцевого самоврядування із захисту прав людини та громадянина», «Міжнародно-правові механізми та гарантії забезпечення прав і свобод людини», «Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції».

Розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, усіх, хто цікавиться проблемами прав людини.

Друкується в авторській редакції

© Колектив авторів, 2023

© Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗМІСТ

Атаманова О. ЕВОЛЮЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ	3
Афанасьєва А. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
Багінська І. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	8
Барановський В. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ШЛЯХОМ ПРОЕКТНОГО НАВЧАННЯ.....	12
Башманівська Я. НЕМАЙНОВІ ПРАВА Й ОBOB'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ	15
Бень В. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ	18
Білека В. ПРАВОВІ ЗАСАДИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	22
Білобровець Б. КУЛЬТУРНІ ПРАВА ТА ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ	25
Білова А. РОЗВИТОК НАУКИ ПОЛЦЕЙСЬКОГО ПРАВА ЯК ПОЧАТКОВОЇ ФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.....	29
Богачик Т. ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПРОБАЦІЇ.....	32
Бондарчук А. ПОХОДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ..	35
Бондарчук Н., Болейко А. SOFT SKILLS У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА	38
Василенко К., Крамаренко Д. ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	40
Васильєв Д. ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	44
Власюк В. ДЖЕРЕЛА ПРАВА В УКРАЇНІ	47
Войтович Н. ПРИНЦИП ЗАКОННОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ	49
Гетьман Т. ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	52
Грабовська М. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	54
Гриньов В. РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ.....	57
Гриценюк М. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	61
Гулько Я. ВИБУДОВА СТОСУНКІВ ВАСИЛЯ-КОСТЯНТИНА ОСТРОЗЬКОГО З УКРАЇНСЬКИМ КОЗАЦТВОМ	64
Гурська Я. ПРАВОВА ПРИРОДА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	67

Давиденко М. ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	70
Дем'янюк В. МОП ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ПРАЦІ	73
Дзюман О. ПРАВОВИЙ СТАТУС ОБМЕЖЕНО ДІЄЗДАТНОЇ ОСОБИ	76
Довгаль А. ПРЕДМЕТ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	79
Довгаль А. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИПЛАТУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ, СТИПЕНДІЇ, ПЕНСІЇ, ЧИ ІНШИХ УСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОМ ВИПЛАТ	82
Дунаєва Т., Крайник Г. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	85
Євтушок Д. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СПАДКУВАННЯ	88
Залогіна В. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ	91
Зюбак В. ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	95
Ляшенко Р., Іщенко Я. СУЧАСНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	97
Клещенко Н. ДОКТРИНАЛЬНА УНІФІКАЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ...	101
Клименко В. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН	103
Кобернюк В. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО УСИНОВЛЕННЯ.....	106
Колесник Л. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР.....	110
Королькова А. СУЧАСНА ЖІНОЧА КРИМІНАЛЬНА ПРОТИПРАВНІСТЬ В УКРАЇНІ	112
Косюк В. ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ І СВІТІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	115
Кравченко А. ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	122
Кравченко А. СУЧАСНИЙ СТАН БУЛІНГУ: ЗАКОРДОННИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД... ..	126
Кравчук І., Заклюка А. ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	130
Крайник Г. ЧИ БУЛА АЛЬТЕРНАТИВА ВВЕДЕННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ?	134
Купрійчук В. МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	137
Купрійчук А. МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЩОДО ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЖИТТЄВОГО РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	140
Луценко Д. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ	142
Ляшенко О. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	145
Ничипорчук В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДІТЕЙ-СИРИТ В УКРАЇНІ	148

Магась-Демидас Ю. ЧЛЕНСЬКІ ВНЕСКИ ТА ІНШІ НАДХОДЖЕННЯ ЯК ОСНОВА КАПІТАЛУ ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПОЧ. ХХ СТ.	151
Магась В. КИЇВСЬКИЙ ГУРТОК СУДОВИХ ДІЯЧІВ ТА ПОЛІТИЧНО-ПРОФЕСІЙНА ПЛАТФОРМА ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ (КІНЕЦЬ 1905 Р.)	156
Маєвський В. РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ (НА ДОСВІДІ ЄС)	159
Мартинюк І. ПОНЯТТЯ ВІДКРИТЯ СПАДЩИНИ: ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ	162
Мартинюк Я. ЗДІЙСНЕННЯ ПОМИЛУВАННЯ	166
Мельник І. ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЩОДО ОХОРОНИ І БЕЗПЕКИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ.....	169
Мельник М. ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЩОДО ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ЛІСІВ В УКРАЇНІ.....	171
Мельничук О. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	173
Новіцька О. ПРОБЛЕМИ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ В РЕАЛІЯХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	176
Овсієнко Г. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я.....	180
Огороднійчук М. ВЗАЄМОДІЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ВИД УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН	183
Олійник О. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖІНКИ ЗА КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДОБИ	186
Опанашук П. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ	189
Охріменко Д. ДОЗВІЛЬНА СИСТЕМА ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ	193
Павловська Д. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	196
Перехрестюк К. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЩО НЕ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ.....	199
Пивовар І. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	202
Писаренко К. ПРИЗНАЧЕННЯ, ПРОДОВЖЕННЯ, ЗМІНА ТА ПРИПИНЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ	204
Плотнікова Д. ПРИНЦИПИ ПРАВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	209
Прищепа В. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	211
Прохоренко А. ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ЗА КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	214
Рафальський І. МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	217
Ренкас В. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОВІТУ	221
Риданова Є. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ	224
Риданова Є. НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	227

Римарчук М. КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ	230
Рудницька О. УКРАЇНА В МІЖНАРОДНОМУ СУДІ ООН	233
Сейко Л. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ.....	236
Скулиш Є., Кравчук І. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	238
Слободянюк С. ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ НА УРОКАХ ПРАВознавства	241
Тарасевич Т. ПРОБЛЕМИ КЛОНУВАННЯ В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ.....	245
Терещук Д. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ НЕОСУДНОСТІ.....	248
Тичина А. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ.....	251
Торчук Б. ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ВИД ПРИМУСОВОГО ЗАХОДУ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ.....	253
Фінагеев А. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ: ДОСВІД США	256
Фінагеев А. ПІДВИЩЕННЯ ОСОБИСТИХ І МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ, ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ І ДОБРОЧЕСНОСТІ	259
Шаповалова М. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ	263
Шарненков Р. КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ.....	265
Шкідченко С. ВІТЕНАГЕМОТ ЯК ПОПЕРЕДНИК ПАРЛАМЕНТУ В АНГЛІЇ	270
Шостак Д. ПРИНЦИП СВОБОДИ ПРАЦІ	272
Янушко М. МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ.....	276

Олена АТАМАНОВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Запровадження та утвердження позитивних змін у вітчизняній культурній сфері в Україні значною мірою залежить від фінансування, оскільки за умов перманентно складного економічного стану, підсиленого впливом військової агресії Російської Федерації проти України з 2014 року, яка переросла в повномасштабну війну з 24 лютого 2022 року, коли значні кошти спрямовувались на фінансування заходів з проведення антитерористичної операції, забезпечення громадян, які переміщуються з тимчасово окупованих територій і районів проведення операції об'єднаних сил, ліквідації наслідків загарбницької російсько-української війни, втілення навіть найощадливіших програм культурного спрямування стає досить проблематичним. Разом з тим основні причини виникнення проблем недофінансування потреб культурної сфери навіть не в тому, що не вистачає коштів, а в тому, що вичерпуються традиційні джерела її фінансування і надалі залишаються майже не задіяними цілком нові для нашого сьогодення, але досить відомі для інших країн світу, види фінансових і натуральних ресурсів, для застосування яких не завжди існує відповідна вітчизняна законодавча та нормативно-правова база [1].

Тобто розвиток культурної сфери в Україні, безумовно, залежить від вдалої організації системи її фінансування, головними аспектами якої є джерела фінансування, методи формування джерел фінансування та напрями розподілу фінансових ресурсів.

Розрізнені заходи фінансової підтримки з боку держави кардинально не впливають на подолання чи протидію виникненню негативних тенденцій у культурній сфері. Всі ці суперечності щодо сутності культурної сфери як такої, визначеній Конституцією України радикально гальмують подальше просування країни шляхом фінансово-економічного прогресу і зміцнення її глобальної конкурентоспроможності [2].

Системними деформаціями у культурній сфері на сьогодні є: брак стратегічного бачення інституціональних трансформацій цієї політики – панівною залишається захисна функція держави, а інтеграційний і розвиваючий потенціал культурної сфери не затребуються повною мірою як важливий ресурс здійснюваних фінансово-економічних реформ; відсутність системного підходу до формування державних соціальних гарантій, сучасного інструментарію вибору пріоритетів гуманітарної політики і механізмів її реалізації; повільне просування соціокультурних реформ;

уповільнення темпів зростання реальної заробітної плати через російсько-українську війну та прискорення інфляційних тенденцій; значна диференціація заробітної плати в регіональному вимірі та за видами економічної діяльності; тенденції активного звільнення працівників і погіршення стану з оплатою праці працюючих; недосконалість нормативно-правового забезпечення у сфері культурного розвитку, відсутність єдиної системи гуманітарного права; недостатня фінансово-економічна привабливість науково-технічної діяльності; відсутність діючого механізму впровадження інноваційних розробок і проектів; відсутність чітких стратегічних пріоритетів державної культурної політики [3].

До того ж, актуальними проблемами у культурній сфері є: відсутність нової системи культурних цінностей; втрата у широких верств суспільства ціннісних орієнтирів; вибірковий доступ до культурних надбань, обмежене використання у цій сфері новітніх інформаційних технологій; недостатня популяризація і поширення якісних і різноманітних зразків культури і мистецтва; відторгнення від культурних надбань значної частини громадянського суспільства.

Слід зазначити, що фінансова державна політика стосовно регулювання культурної сфери є неефективною через: її безсистемність і непослідовність; відсутність чітко продуманих заходів, які базувались би на глобальному вивченні й усебічному врахуванні наявних особливостей культурного життя, фінансово-економічної, культурно-політичної, демографічної ситуації; відсутність належної нормативно-правової бази, яка однозначно регулювала б управлінську діяльність у контексті загальних закономірностей національного поступу українського суспільства, захисту національних інтересів; недосконалість кадрової політики держави щодо забезпечення регіонів фахівцями-управлінцями; слабку, недостатньо нормативно визначену взаємодію центральних органів влади з регіональними; недостатній рівень фінансового забезпечення заходів, спрямованих на розвиток культурної сфери та формування єдиного освітньо-культурного простору, відсутність належного контролю за їх цільовим використанням [4].

Вирішення цих непростих проблемних питань зумовлює зміну підходів до фінансування програм та заходів культурної політики, а саме перехід від принципу фінансування установ культурної сфери до фінансування соціально-культурних потреб громадян України, яке би забезпечувало рівні можливості доступу до послуг за рахунок справедливого розподілу фінансових ресурсів між різними соціально-економічними групами населення.

Для цього вітчизняна фінансова система має бути спрямована на вирішення актуальних суспільно важливих культурних завдань, яким цілковито повинні підпорядковуватись:

- організація фінансових відносин у суспільстві;
- процеси руху і розміщення фінансових ресурсів та ціноутворення на них;
- пропорції між централізацією та децентралізацією;
- порядок формування, розподілу та перерозподілу доходів;

- спрямованість витрат окремих суб'єктів господарської діяльності, громадян та держави;

- структурне співвідношення між окремими сферами та ланками фінансової системи, характер взаємовідносин між ними, а також пропорції між індивідуальним та суспільним споживанням [5].

Також, важливим є більш широке застосування відомих для національної економіки позабюджетних коштів на розвиток культурної сфери та пошук і адаптація цілком нових джерел і методів фінансування, однак тих, що показали свою ефективність у європейській практиці [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Купрійчук В. М. Гуманітарна політика українських урядів у добу національної революції (1917–1920 рр.) : монографія / В. М. Купрійчук. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2014. – 378 с.

2. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». – URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitichna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya>

3. Державна політика в соціогуманітарній сфері : підручник / [авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.] ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К. : НАДУ, 2010. – 284 с.

4. Соціальна і гуманітарна політика: підручник/ [авт.кол.: В.П.Трощинський, В.А.Скуратівський, М.В.Кравченко та ін.]; за заг.ред.Ю.В.Ковбасюка, В.П.Трощинського. – К.: НАДУ, 2016. - 792 с.

5. Розпутенко І. Гуманітарний розвиток України в умовах цивілізаційного вибору / І. Розпутенко, С. Москаленко // Вісник НАДУ. Соціальна та гуманітарна політика. – URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2013-2-29.pdf>.

6. Ситник П. К., Купрійчук В. М., Карлова В. В., Небожук Р. А. Принципи децентралізації державного управління у сфері культури. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 89–94.

Анастасія АФАНАСЬЄВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Необхідність державного впливу на регулювання мовних відносин досягається багатофункціональністю самої державної мови як соціального інституту, що забезпечує нормальне функціонування державних інституцій і виконує функції офіційного засобу спілкування держави.

Крім того, національна мова є однією з головних характеристик країни, яка дозволяє ідентифікувати її як незалежну суверенну державу. В умовах непланового та безсистемного розвитку україномовних зв'язків, зумовленого багатьма об'єктивними та суб'єктивними чинниками, все більшої актуальності набуває дослідження методів формування ефективної системи державного управління в конкретній сфері, а також взаємозв'язків між її складові елементи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні вчені Д. Абрамов, В. Гошовська, В. Дрешпак, В. Заболоцький, Т. Ковалова, Ю. Куц, О. Крюков, І. Лопушинський, П. Надолішний, М. Пірен, Н. Попович, П. Редін, С. Римаренко, О. Сергєєва, В. Терещенко, Є. Ткаченко, Г. Янковська та ін. Незалежні дослідження Л. Белея, Д. Власенка, Г. Панченка, Г. Євсєєвої та інших спрямовані на обґрунтування інституційного підходу до реалізації мовної політики та підвищення престижу української мови як державної. Водночас недостатньо уваги приділено питанням функціонування та реалізації організаційних структур сфери управління.

Метою статті є аналіз структури державних інституцій, відповідальних за формування та реалізацію державної мовної політики України, та окреслення перспектив її вдосконалення.

Ознайомлення з основним матеріалом. Узагальнюючи підхід до з'ясування сутності та складових механізмів державного управління, можна зробити висновок, що механізми управління – це системи, призначені для практичної реалізації управління та досягнення поставлених цілей, із чітко визначеними структурами, методами, важелями та інструментами за допомогою відповідних засобів. регулювання та закон Підтримка та ресурси (люди, інформація, фінанси тощо) впливають на управління об'єктом.

Виходячи з того, що мовна політика має дві складові (регулювання мовних відносин, розвиток і збереження мови), структура механізму управління повинна відображати ці напрями. Отже, основними органами формування та реалізації мовної політики у сфері регулювання мовних відносин є: Верховна Рада України (Комітет з

питань гуманітарної та інформаційної політики), Мінкультури та інформаційної політики, Мінкультури, Мін. освіти і науки, інші міністерства, центральні колегіальні органи (ради, експертні комітети, комісії тощо), відповідні структурні підрозділи органів обласної та обласної державної адміністрації, територіальні органи центрів економічного та соціального розвитку, місцеві виконавчі ради територіальних громад. і сіл, органи селищного самоврядування, міські голови та старости, громадські установи та організації в населених пунктах територіальних громад тощо.

Щодо іншої складової мовної політики – розвитку та захисту національної мови, то, окрім зазначених органів влади, слід виокремити такі суб'єкти: Уповноважений із захисту державної мови, Інститут української мови НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Національна комісія з питань правопису при Кабінеті Міністрів України, Координаційна рада з питань застосування української мови в усіх сферах суспільного життя України при Міністерстві культури й інформаційної політики, Національна комісія зі стандартів державної мови, а також громадські установи й організації та ін.

Ключовими поняттями у наведеному визначенні організаційного механізму є «структура», «завдання», «влада» та «засоби впливу». Крім того, на практиці за цими критеріями можна визначити ефективність всього організаційного механізму.

Формування та реалізація державної мовної політики України, тобто регулювання мовних відносин, забезпечення та захист державної мови, здійснюється через широку структуру органів державного управління, що представляють як законодавчу, так і виконавчу владу та місцеве самоврядування. До процесу також були залучені різні колегіальні групи та інститути громадянського суспільства.

Висновок. Загалом, поділяючи погляди науковців на цю проблему, звертаємо увагу на те, що органи виконавчої влади з питань мовної політики вже досить широко структуровані й представлені саме на центральному рівні. Тому потрібно вдосконалювати управління, співпрацю, комунікацію та інші методи. Більше проблем, на нашу думку, зі структурно-функціональним забезпеченням провадження політики саме на регіональному та місцевому рівнях. При цьому слід зробити акцент на тому, що саме на цих рівнях безпосередньо й відбувається реальна реалізація мовної політики, вони є найближчими до громадян та їхніх проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гришина, Н. М., & Бігарі, М. І. (2019). Державна мовна політика в Україні: зміст та підходи до реалізації. *Ефективність державного управління*, (61). <https://doi.org/10.33990/2070-4011.61.2019.198502>
2. Мамонова В. В. Публічне управління та адміністрування: співвідношення та суб'єктний склад. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. 2020. № 1 (57). С. 29–36.

3. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року № 19-IX 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text>.

4. Смагло Н. С. Мовна політика в Україні: реалії та перспективи - Colloquium-journal, 2021.

Ірина БАГІНСЬКА,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Постановка й обґрунтування актуальності статті. Головне завдання реформування сучасної освіти – забезпечення високого рівня якості освіти. Для успішної самореалізації у навчанні, житті та праці, задля формування життєвої компетентності, учням потрібні знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами. Система освіти України потрапила в нові реалії функціонування у зв'язку з початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 р. Саме тому, особливої актуальності, сьогодні набуває питання удосконалення нормативно-правового забезпечення реформування загальної середньої освіти в Україні.

Аналіз наукових досліджень. Значну увагу в своїх наукових працях приділили питанню реформування загальної середньої освіти такі українські науковці як Завалевський Ю.І., Русанов Г.Г., Коробченко А.А., Суржук Т. Б., Панюк В.Г., Бух І.Д., Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С., Большакова І. О., Бібік Н. М., Аніщенко О.В., Вашуленко О.П. та ін.

Метою статті є оглядовий аналіз української нормативно-правової бази щодо забезпечення реформування загальної середньої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні створюються рівні умови доступу до загальної середньої освіти (ЗСО) і ніхто не може бути обмежений у праві на її здобуття. Це право гарантується, незалежно від віку, статі, кольору шкіри, стану здоров'я, громадянства, національності, релігійних чи інших переконань, мови спілкування, наявності судимості, а також інших обставин та ознак [2].

Законодавство України про загальну середню освіту ґрунтується на Конституції України та складається з Закону України «Про освіту», Закону України «Про загальну середню освіту» та інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів, учасниками яких є Україна. Дане законодавство визначає правові, фінансові та організаційні засади розвитку системи ЗСО [2; 3].

ЗСО являє собою цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями, а саме: всебічний розвиток, соціалізацію і виховання особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, яка здатна до життя в суспільстві, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя [4].

Як прописано у статті 53 Конституції України, а також у частині 2, статті 12 Закону України «Про освіту», повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою [1]. Критичною проблемою у сфері ЗСО залишається незавершений процес її реформування відповідно до реформи Нової української школи.

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті. Основа НУШ – допомогти не тільки розкрити, а і на основі партнерства між учителем, учнем і батьками розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини.

У зв'язку з неможливістю швидко змінити освітню традицію, що розвивалася в Україні протягом десятиліть. Одним із перших кроків у запровадженні цієї реформи стало ухвалення у вересні 2017 року нового Закону України «Про освіту», який регулює основні засади нової освітньої системи [2]. Наступним кроком стало затвердження Державного стандарту базової середньої освіти та ухвалення Закону України «Про повну загальну середню освіту», який передбачає такі новації: можливість для учнів обирати свій освітній напрямок, учнівське самоврядування, можливості для створення основи старшої школи (профорієнтація), більше можливостей для професійного зростання учителів та ін.[3]. Він створювався з урахуванням «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формувань ключових компетентностей освіти впродовж життя» (від 18.12.2006 р.).

Одним із головних принципів НУШ є застосування різних методів викладання, основою яких є співпраця. Учні залучаються до спільної діяльності (групові завдання, соціальні та дослідницькі проекти, експерименти, ігри тощо), що сприятиме їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду. Однією з основних відмінностей НУШ, є запровадження зміни підходів оцінювання результатів навчання. Оцінки розглядаються як рекомендації задля аналізу індивідуального прогресу і плануванню індивідуального темпу навчання.

Фактична тривалість повної загальної середньої освіти, станом на сьогодні, становить 11 років, а випускний вік учнів закладів загальної середньої освіти складає 17 років. Згідно із запровадженою реформою НУШ, тривалість повної ЗСО становитиме 12 років, а отже і випускний вік учнів становитиме 18 років [5].

Перехід на 12-річну загальну середню освіту відбувається в три етапи, а саме: з 1 вересня 2018 року розпочався перехід для початкової освіти; з 1 вересня 2022 року розпочався перехід для базової середньої освіти; з 1 вересня 2027 року розпочнеться перехід для профільної середньої освіти.

Основа нової української школи – допомогти не тільки розкрити, а і на основі партнерства між учителем, учнем і батьками розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини. Але **2022-2023 навчальний рік** для учасників освітнього процесу **розпочався у складних умовах, зумовлених** воєнним нападом росії на Україну, який розпочався 24 лютого 2022 року. Законодавство України закладам освіти надає право самостійно, педагогічною радою, визначати структуру і тривалість навчального року, тижня, дня, занять, форми організації освітнього процесу в межах часу, передбаченого освітньою програмою, відповідно до обсягу навчального навантаження.[3].

Військова агресія росії проти України стала викликом самому існуванню нашої держави та її суверенітету. З перших днів війни Міністерство освіти і науки України (МОН) визначило першочерговим завданням безпеку всіх учасників освітнього процесу.

В умовах викликів, спричинених збройною агресією рф проти України, МОН створено нормативно-правові засади для забезпечення освітнього процесу. Зокрема, наказом від 28.02.2022 № 232 «Про звільнення від проходження державної підсумкової атестації учнів, які завершують здобуття початкової та базової загальної середньої освіти, у 2021/2022 навчальному році» МОН України звільнило від проходження державної підсумкової атестації учнів, які завершували здобуття початкової та базової середньої освіти у 2021/2022 навчальному році, що стало одним із перших кроків задля безпеки учасників освітнього процесу. Наступним кроком став Наказ МОН «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 28.03.2022 № 274, який слугував правовою підставою для продовження безпечного навчання дітей та праці педагогів, які через окупацію та бойові дії вимушені були змінити місце навчання та проживання.

Наказом МОН від 13.05.2022 № 438 було забезпечено правові умови для продовження здобуття загальної середньої освіти у 2022/2023 н. р [7]. Питання замовлення, виготовлення й видачі документів про загальну середню освіту в умовах воєнного стану було вирішено наказами МОН від 12.05.2022 № 432, від 20.05.2022 № 466, спільним наказом МОН і МЗС від 09.06.2022 № 538/192.

Задля регулювання освітнього процесу у ЗЗСО, упродовж дії воєнного стану в Україні, Міністерством освіти і науки України було розроблено ряд нормативно-правових актів, а саме: Наказ МОН від 01.04.2022 № 290 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року», лист МОН від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», лист МОН від 29.03.2022 № 1/3725-22 «Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу», лист МОН від 26.07.2022 № 1/8462-22 «Про оптимізацію виконання заходів з підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану» тощо.

В зв'язку із продовження військових дій, у закладах загальної середньої освіти, для забезпечення дотримання вимог безпеки, реалізуються різноманітні форми освітнього процесу: очна, дистанційна та змішана (очнодистанційна) [7]. Також, для реалізації

індивідуального навчального плану, надання консультацій, перевірки виконаних завдань педагогам було рекомендовано використовувати різні засоби комунікації, а саме: створення груп із батьками, учнями в соціальних мережах (Viber, WhatsApp, Telegram, та ін.), використання електронних платформ (ZOOM, Classroom тощо), спілкування в телефонному режимі тощо.

Висновки. Надзвичайно важливим завданням, як для суспільства так і для держави є реформування української системи освіти. Як бачимо, сьогодні на практиці його реалізує Міністерство освіти і науки України. Головною метою реформування освітнього процесу, є забезпечення доступності громадян України до якісної освіти на всіх її рівнях. У сфері загальної середньої освіти критичною проблемою все ще залишається незавершений процес реформування цієї галузі відповідно до реформи Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: подарункове видання / упоряд. : Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Є. Г. Кудлай [та ін.]. Київ : ВАПТЕ, 2021. 324 с.
2. Закон України «Про повну освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380) Верховна Рада України. 2017
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226) Верховна Рада України. 2020
4. Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (14–16 червня 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Ред.-упоряд. Дубяга С. М., Чорна В. В., Яковенко І. О. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 289 с
5. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
6. Реформування загальної середньої освіти в Україні у ХХ столітті крізь призму джерелознавства : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Л. Д. Березівська ; НАПН України, Відня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. – 251 с.
7. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови / методичний poradnik науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року: методичні рекомендації / за заг. ред. Олега Топузова, Тетяни Засекіної : Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022. - 296 с.

Владислав БАРАНОВСЬКИЙ,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ШЛЯХОМ ПРОЕКТНОГО НАВЧАННЯ

Одним з найбільш важливих завдань освіти XXI століття є виховання нового громадянина, національно свідомої, творчої, соціально активної, професійно компетентної особистості. Саме на цьому наголошується у Державній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») та Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті. На сьогоднішній день дуже важливими є обізнаність та освіченість учнів, а також формування у них громадянських компетентностей [5, с. 16].

Актуальність даного дослідження полягає в обґрунтуванні основних умов, шляхів та форм впровадження в навчальний процес проектної діяльності, що не інакше як навчить учнів на уроках вирішувати різноманітні проблеми шляхом критичного мислення у процесі розв'язування задач.

Для педагогічної науки дана тема не є новою. Свого часу особливості використання методу проектів вивчали З. Баженок, В. Гузев, В. Кіпатрик, Е. Коллінгс, Дж. Пітт, Є. Полат.

Мета дослідження полягає у визначенні педагогічних умов ефективного та доцільного використання методу проектів на уроках правознавства.

Відповідно до мети дослідження було визначено основні **завдання**:

1. Дослідити сутність основних базових понять дослідження;
2. Визначити ефективність використання проектного методу на уроках правознавства;
3. Розкрити основні принципи проектного методу.

Виклад основного матеріалу. Слово «проект» в перекладі з латинської мови можна трактувати як «той, що висувається» або ж «той, що впадає в очі». Спочатку дане поняття застосовувалося виключно в галузі техніки та будівництва, а розумілося лише як план або ж задум для створення певного об'єкта. Аналізуючи дане поняття з позицій педагогіки його можна розуміти особливий, специфічний тип інтелектуальної діяльності з орієнтиром на практично спрямоване дослідження [3, с. 3]. О. Пометун розуміє «проект» як певний цілеспрямований вид діяльності задля задоволення інтересів людей. Іншими словами можна сказати, що дана діяльність є систематичною формою організації діяльності, в якій теорія поєднується з практикою [2, с.13].

В контексті вивчення правознавства проект можна розуміти як діяльність учнів, під час якої створюються унікальні умови для розвитку ключових компетентностей на уроках: соціальних, полікультурних, комунікативних, тощо. Умовно проекти

можна поділити на декілька видів: інформаційні, ігрові, колективні, тощо. В контексті педагогіки важливо дати визначення терміну «навчальний проект», який є не інакше як формою організації заняття під час якої передбачена діяльність усіх учасників навчального процесу з отриманням освітньої продукції за певний проміжок часу. Важливо звернути увагу на те, що тривалість отримання освітньої продукції може бути від одного уроку до кількох місяців [4, с. 96].

Також аналізуючи поняття «метод проектів», важливо наголосити на тому, що це є організація навчання під час якої учні набувають знань так навичок у процесі планування та виконання практичних завдань – проектів. Також дослідники звертають увагу на те, що учень може набувати певних знань, вмінь та навичок ще у процесі планування. Деякі вчені називають це феноменом методу проектів. [7, с. 205]. Науковці та педагоги виділяють основні компоненти, які складають основу методу проектів: розвиток пізнавальних вмінь та навичок школярів; розвиток критичного мислення учнів; здатність до конструювання власних знань. Безумовно ці компоненти мають місце під час уроків правознавства, адже саме під час вивчення даного предмету відбувається різнобічний розвиток учнів. Німецький педагог А. Флінтер характеризує проектну діяльність як навчальний процес під час якого беруть участь не тільки розум, але серце і руки. Він також наголошує на важливості самостійно добутої інформації учнем [1]. Така інформація, зокрема на уроках правознавства, є ключем до набуття таких вмінь та навичок як:

- планування власної роботи, заздалегідь визначаючи результати;
- систематизація та узагальнення певних фактів, а також формування власної думки;
- створення «кінцевого продукту» – результату проектної діяльності у формі презентації, доповіді;
- демонстрація власного проекту або ж кінцевого продукту проектної діяльності перед аудиторією.

Дослідниця С. Сисоєва у своїй науковій праці акцентує увагу на тому, що проектний метод слугує стимулом для подальшої навчальної діяльності учнів. Окрім цього вона звертає увагу на те, що даний метод може зацікавити учнів до вивчення предмета, саме тому радить широко його використовувати. На її думку вчителі, педагоги повинні використовувати у своїй практиці даний спосіб навчання задля того, щоб формувати прогностичні уміння та навички учнів. Окрім цього під час використання проектів на уроках формуються загальнокультурні знання та вміння учнів. Проектне навчання стимулює ініціативність, рішучість, формує навички співробітництва серед дітей, а також розвиває логічне мислення [6].

Окрім вище зазначеного слід звернути увагу на принципи проектного методу, якими повинен керуватися вчитель, що є важливим в контексті формування громадянських якостей учнів. По-перше варто зазначити про активність у виборі завдання та його опрацювання. По-друге – проект повинен мати практичний характер, а також суспільно-корисну установку. При цьому необхідно враховувати інтерес учнів до роботи, що є також важливим принципом. Також необхідно, щоб існував

баланс теорії та практики під час виконання проекту. Важливим принципом є також здатність породжувати нові проекти в процесі роботи. Серед вище зазначених принципів провідне місце займає принцип самостійності, творчості та колективної діяльності [8].

Також для того, щоб зрозуміти, які конкретно громадянські якості формуються під час проектного навчання, важливо розглянути основні функції проектного методу. Першою з них є пізнавальна, яка полягає у тому, що під час виконання роботи над проектом учні отримують нові знання та навички. Далі варто виділити ціннісно-орієнтаційну, суть якої закладена в діяльності школяра, яка при його підготовці, спирається на певні цінності. Комунікативна функція розкриває вміння та прагнення учня до виконання певної соціальної ролі у колективі, що є дуже важливим в контексті соціалізації особистості. Практична функція відображає діяльнісний аспект проектування. В свою чергу гуманістична функція вказує на те, що особистість учня стає епіцентром діяльності вчителя.

Висновки. Таким чином, ми бачимо, що на сьогоднішній день метод проектів є одним із різновидів проблемного навчання, тому що завдяки йому створюються сприятливі умови для самореалізації учнів як особистостей. Під час використання методу проектів школярі мають змогу отримати досвід у вирішенні реальних проблем, а також адаптуватися до майбутнього самостійного життя. Саме так можна довести практичну значущість даного методу в системі освіти у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Довбенко Т. Метод проектів в історії шкільництва // Шлях освіти / Т. Довбенко. – 2005. – №2. – С. 47 – 52.
URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/library/DocDescription?doc_id=167939
2. Кримський С. Проект і проектування в сучасній цивілізації // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико-зорієнтований збірник / С. Кримський. – К., 2003. – Вип. 2. – С. 11 – 13.
3. Налужний С. Метод проектів – вивчаємо, упроваджуємо // Директор школи / С. Налужний. – 2008. – №45. – С.3 – 17.
4. Поліхун Н. Метод проектів у програмі «Відкрите серце розуму» // Підручник для директора / Н. Поліхун. – 2005. – №9 – 10. – С.95 –100.
5. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі / О. Пометун, Г. Фрейман – К.: Генеза, 2006. – 328с.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Pometun_Olena/Metodyka_navchannia_istorii_v_shkoli/
6. Сисоєва С. Особистісно-орієнтовані педагогічні технології: метод проектів // Неперервна професійна освіта: теорія і методика: Наук.-метод. журнал. – К., 2002. – Вип.1. – С. 32 – 41.
7. Український педагогічний словник. / [авт.-уклад. Гончаренко С.]. – К.: Либідь, 1997. – 366 с., URL: <http://surl.li/vagr>

8. Чанова М. Метод проектів в системі проблемного навчання проектів // Сибірський учитель / М. Чанова. – 2003. – № 1. – С. 34 – 53.

Яна БАШМАНІВСЬКА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

НЕМАЙНОВІ ПРАВА Й ОBOB'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ

Питання правового регулювання немайнових відносин в шлюбі завжди актуальні. Динамічний розвиток суспільства об'єктивно вимагає критичного перегляду прав й обов'язків подружжя. Сімейне право включає велику кількість інститутів (шлюбні відносини, права і обов'язки батьків і дітей, аліментні зобов'язання, тощо). Кожен інститут регулює конкретний різновид суспільних відносин. До цих відносин відносяться також права та обов'язки подружжя (особисті права і обов'язки подружжя, правовий режим майна подружжя, договірний режим майна подружжя, відповідальність подружжя за зобов'язаннями). Обидва з подружжя за час перебування у шлюбі зберігають повністю правоздатність та дієздатність і через це можуть набувати будь-яких цивільних прав та обов'язків, навіть що стосується один одного. Але в межах шлюбних правовідносин частина прав і обов'язків наявних у подружжя змінюється, а також виникають нові права і обов'язки.

Отже, **метою** статті є дослідження особливостей правового регулювання немайнових прав та обов'язків подружжя, що передбачає розв'язання таких **завдань**: по-перше, визначити правові характеристики шлюбних відносин; по-друге, проаналізувати теоретичне підґрунтя правового регулювання немайнових прав та обов'язків подружжя; по-третє, визначити немайнові права та обов'язки подружжя, що закріплені у чинному українському законодавстві.

Аналіз наукових досліджень. Проблемою дослідження прав та обов'язків подружжя займалися такі вчені: Т. Ариванюк, Т. Базова, О. Бирилюк, Г. Гаро, В. Гопанчук, Д. Дзядевич, І. Жилінкова, О. Калітенко, О. Олійник, З. Ромовська, О. Сафончик, О. Столярчук, О. Ульяненко, С. Фурса, Р. Хобор, Ю. Червоний, Я. Шевченко, Я. Щапов, С. Щербін, О. Явор та інші. Огляд літератури дозволяє констатувати, що в основному аналізуються майнові права та обов'язки подружжя. Відтак, незважаючи на значні доробки зазначених авторів, малодослідженим залишається питання щодо немайнових прав та обов'язків подружжя.

Виклад основного матеріалу. У сучасній літературі під шлюбом розуміється сімейний союз чоловіка і жінки, що породжує їх права та обов'язки по відношенню один до одного і дітей їх [5]. Або як добровільний, рівноправний союз чоловіка і

жінки, що укладається для створення сім'ї і який породжує взаємні права та обов'язки подружжя, що укладається в органах РАЦСу [1, с. 24]. Є і таке визначення: шлюб являє собою найважливіший юридичний факт, що викликає виникнення сімейно-правових зв'язків, і являє собою вільний і добровільний союз чоловіка і жінки, що укладається в установленому порядку з дотриманням вимог закону, спрямований на створення сім'ї [6, с. 295].

У статті 21 Сімейного кодексу України відзначається, що «шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану» [5]. Також, законодавчо визначені підстави формування сім'ї: моногамний шлюб, кровне споріднення, усиновлення дитини та прийняття дитини в сім'ю на виховання [4]. Також підставою для виникнення сім'ї законодавець визначає інші підстави, що не є забороненими законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Тобто, сьогодні дія норм, які характеризують сімейні відносини не має замкнутого характеру [2, с. 124].

Чинне законодавство встановлює принципи регулювання шлюбно-сімейних відносин – рівність подружжя, самостійність і автономність сім'ї, вирішення внутрішніх сімейних питань за взаємною згодою, пріоритет сімейного виховання дітей, піклування про їх благополуччя і розвиток, забезпечення пріоритетного захисту прав та інтересів неповнолітніх та непрацездатних членів сім'ї та інші. Всі принципи знаходяться у тісному взаємозв'язку і походять один з іншого. Принцип рівності подружжя у правах і обов'язках заснований на конституційному принципі рівних прав і свобод чоловіка і жінки і рівних можливостей для їх реалізації. Особливе значення він має в області сімейних відносин, тому рівноправність в сім'ї – це основа її стабільності. Вирішення внутрішньо-сімейних питань за взаємною згодою тісно пов'язане з принципом рівноправності подружжя в сім'ї і лежить в основі правового регулювання, по суті, всіх сімейних відносин: між подружжям, батьками і дітьми, між іншими членами сім'ї.

Регулювання сімейних і шлюбних відносин в сучасній Україні відбувається за допомогою Конституції України [3], Сімейного кодексу України, законів та підзаконних актів та доповнено положеннями Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною. Сімейний кодекс ґрунтується на соціальних правових традиціях, на конституційних нормах про захист сім'ї, дитинства, материнства і батьківства на державному рівні. При цьому основними завданнями правового регулювання сімейних відносин виступає зміцнення сімей, забезпечення ефективності правового захисту її членів, дотримання майнових та особистих немайнових прав та обов'язків кожного з подружжя, пріоритет охорони інтересів дітей і непрацездатних членів сім'ї.

Немайнові особисті права нерозривно зв'язані з самою особистістю і становлять обов'язкову частину правового статусу кожного. Саме вони складають основу відносин, що регулює сімейне право. Більшість особистих немайнових відносин не тільки не регулюються, а й не можуть регулюватися правом. Сімейний

кодекс України закріплює тільки ту невелику кількість особистих права та обов'язків, які надає подружжю. До них належать: право на материнство та батьківство (ст. 49 і 50 Сімейного кодексу України), право на фізичний та духовний розвиток (ст. 52 Сімейного кодексу України), право на зміну прізвища (ст. 53 Сімейного кодексу України), право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності (ст. 51 Сімейного кодексу України), право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї (ст. 54 Сімейного кодексу України), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 56 Сімейного кодексу України) [5].

Право бути батьком, або право на материнство або батьківство, відноситься до числа особистих немайнових прав і є природним правом, властивим кожному. З юридичної точки зору дане право виникає з моменту виникнення суб'єкта права, тобто моменту народження, і є невід'ємним, можливість же його реалізації обумовлена досягненням індивідом фізіологічного стану, що забезпечує здатність до відтворення: рівнем його статевої зрілості і станом репродуктивного здоров'я. Права на батьківство чи материнство не мають суперечити інтересам дітей. Навпаки, забезпечення інтересів дитини має бути пріоритетним для обох батьків.

До особистих немайнових прав також належать такі права як право на повагу до особистої індивідуальності, на повноту фізичного і духовного розвитку, на спільне вирішення питань з життя сім'ї та право на свободу і особисту недоторканість. Це означає, що дружина та чоловік мають право на вибір роду занять, професії, місця перебування і проживання. Виходячи зі своїх здібностей, інтересів, можливостей і наявних знань, самостійно по своїй волі кожен з може обрати сферу творчої чи трудової діяльності. Чоловік чи дружина може дати тільки поради та рекомендації з цього питання, але правового значення не мають його думка і заперечення.

Право подружньої пари спільного вирішення питань життя сім'ї реалізується через вирішення питань материнства, батьківства, виховання та освіти дітей, розподілу сімейного бюджету, придбання майна та інших питань. Не є обов'язком подружжя щодо спільного проживання один з одним. Наприклад, у зв'язку із навчанням в іншій місцевості або зарахуванням на державну посаду.

Особистими правами і обов'язками є ті права, які включають в себе особисті інтереси подружжя. Важливо розуміти, що особисті права і обов'язки подружжя взаємопов'язані з особистістю кожного. Вони не можуть бути припинені або змінені навіть за згодою подружжя, не можуть бути предметом всіляких угод, таких як, наприклад, шлюбний договір. Їх характер є декларативним, проте порушення таких норм має особливий правовий ефект і призводить до відмінних юридичних наслідків, як у випадку з майновими правами.

Висновки. Отже, з моменту укладення шлюбу обидва його учасники отримують статус подружжя. Кожна сторона стає носієм прав і обов'язків, передбачених нормами сімейного права. Правове регулювання сімейних відносин спрямовано на охорону прав та інтересів членів сім'ї, на формування між ними відносин, побудованих на почуттях взаємної любові та повазі, взаємодопомоги та

відповідальності один перед одним, на створення в родині необхідних умов для виховання дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жилінкова І. Зміст шлюбного договору: проблеми законодавства та практики його застосування // Нотаріат для вас. – 2010. – № 9. – С. 23-30
2. Жилінкова І. Проблема визначення поняття сім'я за Сімейним кодексом України/ І. Жилінкова// Університетські наукові записки. - 2007. - № 2. - С. 119-126.
3. Конституція України від 8.06.1996 № 254к/96–ВР[Електронний ресурс] // . – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96–вр>
4. Сімейне право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук.-практ. посіб.: У 2-х кн. / за заг. ред. С. Фурси. – К., 2005. – 561 с.
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
6. Цивільний кодекс України від від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Вікторія БЕНЬ,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Постановка проблеми. Європейський Союз – пріоритетний зовнішньополітичний партнер для України. ЄС допомагає забезпечити стабільне, процвітаюче та демократичне майбутнє країни у різних сферах діяльності, в тому числі й у правосудді. Глави держав та урядів Європейського Союзу 23 червня 2022 року ухвалили рішення про надання Україні статусу країни-кандидата на входження до ЄС. Втім, це тільки початок для великої роботи України, щоб здобути право стати повноправним членом ЄС.

Президент Володимир Зеленський запевнив, що попри розв'язану росією війну Україна продовжить втілювати законодавство, норми та правила ЄС, а Кабінет Міністрів розробить відповідну дорожню карту для виконання вимог вступу до ЄС. Втім це тільки початок для великої роботи України, щоб мати право стати повноправним членом ЄС. Тому вивчення й запозичення позитивного світового

досвіду, міжнародних та європейських стандартів у сфері функціонування судової системи, зокрема, їх ролі в інтересах України є актуальною проблемою.

Аналізу наукових досліджень з даної проблематики засвідчує, що вчені таких наукових установ, як Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інститут законодавства Верховної Ради України, Національна академія правових наук України в останні роки значно активізували свою діяльність у галузі міжнародних і європейських стандартів функціонування судової системи. Заслужують уваги дослідження таких вчених, як Н.Пархоменко, В.Бринцев, І.Кресіна, Р.Куйбіда, О.Стрельцова, І.Назаров, Я.Романюк. Однак, враховуючи активізацію процесу європейської інтеграції України протягом останнього часу, дане питання продовжує зберігати свою актуальність.

Метою статті є розкриття основних міжнародно-правових та європейських стандартів у сфері функціонування судової системи та їх ролі у забезпеченні єдності правосуддя в інтересах людини. Дані стандарти зафіксовані в міжнародних та європейських актах і можуть бути застосовані в Україні з урахуванням особливостей її судової системи при подальшому проведенні судової реформи, яка наблизить Україну до повноправного членства в ЄС.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з тим, що серед вчених наявні різні підходи до визначення поняття «міжнародно-правові» і «європейські» стандарти у сфері функціонування судової системи, визначимо їх сутність, єдність та вплив. На нашу думку, під «міжнародно-правовими стандартами» слід розуміти установлені певні мінімальні вимоги, закріплені правовими (діловими) актами, протоколами, законами, котрих зобов'язані дотримуватися у процесі законотворчої діяльності всі держави. А під «європейськими стандартами» слід розуміти типові норми і принципи, котрі закріплені в основних документах ЄС та Ради Європи і яких мають дотримуватися всі їхні держави-члени.

Для країн, котрі претендують набути членства в ЄС, потрібно застосовувати стандарти його установчих документів. Дотримання таких міжнародних і європейських стандартів судами демократичних країн світу і Європи сприятиме забезпеченню єдності судової системи, чого вимагають міжнародні документи Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) та інституції ЄС і Ради Європи. Заслужує підтримки пропозиція авторів праці «Правова доктрина України» [3, ст.12], які підкреслюють необхідність дотримання міжнародно-правових стандартів у законодавстві трьох рівнів: по-перше, той чи інший стандарт має бути зафіксований у нормах міжнародного права, відповідно, мати обов'язковий чи рекомендаційний характер (*перший рівень*); по-друге, цей стандарт має бути застосований у юрисдикційних органах, тобто міжнародних судових або зарубіжних інстанціях (*другий рівень*); по-третє, цей стандарт має бути пояснений і визнаний у наукових працях міжнародного рівня, що сприяє забезпеченню єдності функціонування судової системи (*третій рівень*).

Науковці щодо поділу міжнародних стандартів на види мають різні підходи. Так, І. Назаров у сфері правосуддя міжнародні стандарти поділяє на спеціальні та базові, практику Європейського суду із прав людини, стандарти ЄС щодо побудови судових систем [4, с. 340-361]. В. Бринцев запропонував в загальній системі стандартів правової держави поділити їх на: загальні у сфері державного устрою, прав людини та матеріального права; процесуальні – стандарти окремих галузей судового процесу; судоустрійні – стандарти, на яких будується система судової влади. Проте дані твердження щодо поділу міжнародних стандартів на види, на думку В. Бринцева, зумовлена відсутністю єдиного міжнародно-правового акта із закріпленням їх переліку [5, с. 54].

Такі підходи вчених щодо поділу міжнародних стандартів на види заслуговують уваги. Враховуючи їхні судження, водночас можна запропонувати поділ міжнародних стандартів у сфері правосуддя на такі дві групи: базові загальновизнані міжнародні стандарти (обов'язкові міжнародні правові стандарти); спеціальні міжнародні стандарти у сфері правосуддя (стандарти, які мають рекомендаційний характер). До першої групи можна віднести базові загальновизнані міжнародні стандарти, закріплені в документах ООН про права людини, які тісно пов'язані з функціонуванням судової системи і до яких належить, зокрема, право кожного на справедливий суд. Принцип, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи в компетентному, незалежному та об'єктивному суді, закріплено у Загальній декларації прав людини (ст. 10) (10.12.1948 р.), у двох обов'язкових пактах ООН про права людини: Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 14) (16.12.1966 р.) та Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (16.12.1966 р.) й інших документах ООН. Загальна декларація прав людини послужила основою як для попередніх документів, так і для Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (04.11.1950 р.).

У Конвенції підкреслюється, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення (ч. 1 ст. 6). А такі цінності закріплені в базових міжнародних стандартах, в котрих містяться універсальні принципи здійснення функціонування судової системи.

До другої групи міжнародних стандартів у сфері правосуддя можна віднести «Основні принципи незалежності судових органів», схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 р., «Бангалорські принципи поведінки суддів» від 19 травня 2006 р., схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 р. № 2006/23, низку Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи державам-членам та Висновків Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи тощо. Це міжнародні

стандарти мають рекомендаційний характер, тобто належать до так званого «м'якого» права.

У Резолюції «Основні принципи незалежності судових органів» наголошується на необхідності дотримання таких основних міжнародних стандартів, як гарантування незалежності судових органів державою і закріплення їх у конституції або законах країни, що кожен має право на справедливий і публічний суд, що для здійснення цього права необхідно мати незалежний судовий орган тощо (ч. 3 вступу). У додатку до Резолюції ці стандарти деталізуються й рекомендуються до виконання і вжиття заходів з урахуванням політичних, економічних, соціальних та культурних умов і традицій.

Спираючись на положення Загальної декларації прав людини, взявши до уваги, що компетентність, незалежність та неупередженість судових органів, їх моральність, чесність, непідкупність тощо, ми визначили, що вони мають велике значення для виконання судами своєї ролі з підтримки конституціоналізму та правопорядку такі основні принципи діяльності судових органів та їх суддів, як незалежність, об'єктивність, чесність і непідкупність, дотримання етичних норм, рівне ставлення до всіх сторін судового процесу, компетентність і старанність судів [6].

Висновки. Отже, міжнародно-правові та європейські стандарти діляться на базові загальновизнані міжнародні стандарти та міжнародні стандарти у сфері функціонування судової системи. Їх вплив на забезпечення єдності судової системи в демократичних країнах світу і Європи беззаперечний. Різностороннє виконання таких стандартів у сфері функціонування судової системи в Україні є актуальним та має важливе значення для забезпечення її єдності, поступального демократичного розвитку нашої країни на шляху впровадження принципів захисту прав людини, верховенства права, утвердження принципу людиноцентризму і побудови правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Саленко О.В. Гармонізація законодавства України про судоустрій і статус суддів із міжнародними стандартами: монографія. Київ: Алерта, 2016. 174 с.; Наливайко Л.Р., Степаненко К.В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посіб. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
2. Україна може виконати умови ЄС щодо судової системи вже у грудні – головалВСивід27.06.2022жhttps://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3516162-ukraina-moze-vikonati-umovi-es-sodo-sudovoi-sistemi-vze-u-grudni-golova-vs.html.
3. Правова доктрина України (у 5 томах). Т. 2. Битяк Ю. П., Петришин О.В., Борисов В.І., Тацій В.Я., Шемшученко Ю.С., Кузнецова Н.С., Харків, 2013, 862 с.
4. І. Назаров Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння: монографія. Харків: Фінн, 2011. 432 с.
5. В. Бринцев Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія. Харків: Право, 2010. 444 с.

6. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19.05.2006 р., схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 р. № 2006/23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67.

Валентина БІЛЕКА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Створення позитивного іміджу української державної служби базується на формуванні соціального престижу особи та організації на високому рівні, зокрема, їх успішність створюється завдяки ефективній діяльності, яка формує та реалізує державну політику України, як на національній, так і міжнародній арені. Особи, яка забезпечує інтереси держави і суспільства керуючись нормами міжнародного та національного законодавства.

Успіх радикальних соціально-економічних і політичних перетворень в Україні залежить насамперед від ефективної роботи органів виконавчої влади всіх рівнів. Комплектування їх висококваліфікованими кадрами, спроможними забезпечити економічний і соціальний розвиток держави, набуло першочергового значення.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно проводити єдину державну кадрову політику, науково обґрунтувати потребу державних органів та їх апарату у фахівцях, розробити ефективну систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців.

Ядром кадрового забезпечення мають бути наступні принципи: демократичного добору, просування по службі за діловими якостями, постійного навчання державних службовців, заохочення їх до службової кар'єри систематичного оновлення кадрів та здійснення контролю за їх діяльністю.

Також, основним напрямом вдосконалення державної служби має стати формування високоякісного кадрового потенціалу, завдяки якому належним чином реалізовуватимуться поставлені перед державною службою завдання та цілі. Разом із тим, головним спрямуванням сучасної діяльності із підготовки державних службовців, яка, як відмічають фахівці, за змістом є системою освіти державних службовців з пріоритетом умінь та навичок над знаннями [1], повинна стати її трансформація у модель випереджаючої, інноваційної, професійно-особистісно-орієнтованої освіти, метою якої виступає проблемно-орієнтований професіоналізм, компетентність і ефективність фахівця [2].

Організація цієї роботи повинна ґрунтуватися на чітко визначеній теоретичній та науково-методичній базі.

Також надзвичайно важливу роль в інноваційному розвитку кадрів державної служби відіграє Порядок підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, який набирав чинності 1 січня 2015 р., розроблений з метою забезпечення державних органів, органів влади АРК або їх апарату висококваліфікованими працівниками, здатними компетентно і відповідально виконувати управлінські функції. При цьому підвищення рівня професійної компетентності державного службовця проводиться у формі професійних програм, спеціальних курсів, тематичних семінарів, тренінгів, стажування, в інших формах за процедурою, визначеною цим Порядком, та шляхом навчання, у тому числі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у відповідних вищих навчальних закладах згідно із законодавством. Науковий та практичний інтерес викликає те, що необхідність підвищення рівня професійної компетентності державного службовця визначається його безпосереднім керівником і службою персоналу державного органу за результатами щорічного оцінювання службової діяльності [3]

Слід погодитися із Н. Г. Синициною, що розвиток державного управління і навчання фахівців органічно взаємопов'язані [1]. Однією з найбільш виразних характеристик рівня підготовленості державних службовців є якісна характеристика державної служби, яка характеризує здатність та придатність державних службовців до виконання покладених на них завдань та функцій.

Вважаємо, що важливим напрямом вдосконалення кадрового потенціалу державної служби є розробка всесторонньої класифікації державних службовців. Теоретичне значення класифікації державних службовців полягає в тому, що вона дає можливість проникнути в сутність апарату державної служби, виявити фактори, які впливають на правове регулювання праці будь-якої категорії державних службовців. У свою чергу, практичний аспект цього процесу виражається у диференційному підході до аналізу правового статусу різних видів державної служби, а отже, й вирішення ряду практичних питань, зокрема, підвищення ефективності їхньої діяльності, забезпечення їхньої чіткої взаємодії з іншими видами органів. Класифікація взагалі є певною систематизацією знань про об'єкти, що класифікуються, або систематизацією самих об'єктів (предметів, явищ, властивостей). При цьому класифікація здійснюється з урахуванням формально-логічних правил поділу обсягу понять. Закон України «Про державну службу» [4] класифікував посади державних службовців на категорії та ранги. Слід відзначити, що, на нашу думку, в основі розробки системи державної служби взагалі лежить саме метод класифікації посад. Система класифікації посад є важливим інструментом функціонування інституту державної служби. На підставі класифікації посад здійснюється:

– визначення професійних вимог, обов'язків, обсягу повноважень та відповідальності службовців;

- встановлення критеріїв для рівнів оплати праці;
- встановлення ієрархічних рівнів між різними категоріями службовців;
- стимулювання ефективної діяльності службовців через можливість службового просування та матеріального забезпечення; упорядкування структури державної служби;
- створення стандартної термінології для функцій управління персоналом;
- захист службовців від політичних і персональних впливів при вступі на роботу;
- зміна політичної чи персональної кон'юнктури та визначення рівня їх матеріального забезпечення

Підсумовуючи все вищевикладене, підкреслимо, що пріоритетність євроінтеграційних процесів у зовнішній політиці України обумовлює обраний напрям у проведенні потужного та стрімкого реформування майже у всіх сферах діяльності нашої держави. Зокрема, важливим напрямом реформування є удосконалення правових засад кадрового розвитку держави, зокрема кадрового потенціалу державної служби. При цьому такі зміни повинні здійснюватися з урахуванням специфіки кожного виду трудової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Синицина, Н. Г. Стандартизація освіти державних службовців в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03 / Н. Г. Синицина ; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Д., 2006. – 20 с)
2. Харченко, О. А. Реформування системи професійного навчання державних службовців в Україні в контексті досвіду країн Східної Європи та пострадянського простору [Текст] : автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.03 / О. А. Харченко; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Д., 2009. – 20 с.
3. Про затвердження Порядку підвищення рівня професійної компетентності державних службовців [Текст] : Наказ Нацдержслужби України від 06.04.2012 № 65 // Офіц. вісн. України. – 2012. – №37. – Ст. 1396.)
4. Про державну службу [Електронний ресурс] : Закон України від 16.12.1993 №3723-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3723-12.>)

Богдан БІЛОБРОВЕЦЬ,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

КУЛЬТУРНІ ПРАВА ТА ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Однією з ознак розвинутих демократичних країн є захист прав людини, створення та забезпечення умов для її вільного і культурного розвитку, бережне ставлення до культурних набутків минулого. Сьогодні під час війни в Україні Росією грубо порушуються права людини, знищуються культурні пам'ятки та придушується нематеріальна культурна спадщина, що вимагає осмислення цих процесів та швидкої й рішучої реакції суспільства. При розгляді цього питання необхідно керуватися, насамперед, законодавчою базою, міжнародними документами, які регулюють права людини та захист культурної спадщини. Дослідженням питань формування основ культурної політики в глобальному масштабі та діяльності міжнародних організацій у цій сфері займалися іноземні науковці - М. Лангфільд, В. Логан, М. Крейт та інші. Вони звертали увагу на суперечності, що виникали на глобальному та регіональному рівнях. Однак, розгляд питання збереження культурної спадщини, як захист колективних та індивідуальних прав людини, пов'язаний з її ідентичністю, наразі висвітлений дуже слабо.

Метою статті є з'ясування місця і ролі культурної спадщини в діяльності міжнародних організацій в контексті забезпечення прав людини .

Організація Об'єднаних Націй була створена після Другої світової війни задля того щоб забезпечити післявоєнну розбудову, створити нові форми та стратегії міжнародної співпраці та попередити в майбутньому трагедії та жахіття останніх років. У цей період були створені окремі міжнародні організації в сферах економіки та фінансів, медицини і також культури. Загальна декларація Прав людини була прийнята Генеральною асамблеєю ООН у 1948 році. Ці універсальні та базові права стали основоположними для нового світопорядку та міжнародних відносин.

Водночас потрібно зазначити, що ці права, свободи та ідеали були продуктом Західного світу і одразу мали претензію на універсальність. Універсалізм, утопізм, та віра в стабільний людський прогрес до кращого життя стали підґрунтям майбутньої стратегії дій цих організацій. Згідно Лангфілда М., Логана В. та Крейта М.Н. цей світогляд в певній мірі передбачав відхід від традицій задля впровадження нових модерних практик, що повинні були розповсюджуватись по всьому світу, незважаючи на різницю між локальними культурами, що одразу породило проблему глобальної/національної напруги. Також напруга між колективними та

індивідуальними правами до цих пір є проблемою як в теорії, так і на практиці. Універсальність прав людини була однією з перших великих глобальних дискусій. [2, с.4-5]. Двополярний поділ світу, Холодна війна та деколонізаційні процеси впливали як і на розповсюдження прав людини, так і на акценти важливості її окремих елементів та побудову стратегій в різних державах.

Сучасний міжнародний наратив культурної спадщини орієнтований на її збереження, захист та доступ для суспільств, спільнот та окремих індивідів. Культурна спадщина є надзвичайно важливою не лише в історичному аспекті, який відкриває двері в минуле, але є також частиною сучасної колективної та індивідуальної ідентичностей. Культурна спадщина несе в собі позитивний сенс, адже якраз передбачає збереження пам'яті, традицій, мистецтва, мови, ритуалів та є благом, яким користується суспільство отримуючи багато переваг. У сучасному світі глобальної ринкової економіки культурна спадщина також є вигідною з економічної точки зору завдяки туризму. З іншого боку, поняття спадщини тісно переплетене з територією, а отже територіальними суперечками, етнічними протистояннями, історичними суперечностями та політичними амбіціями та цілями. *Отже, часто є причиною або страждає від конфліктів та воєн* [3, с.3]. Більше того, культури, в тому числі культурна спадщина та культурні пам'ятки, як її вираження, часто є однією з основних цілей для знищення під час таких конфліктів, адже при цьому знищується ідентичність спільнот, народів, націй.

У Декларації прав людини до прав культури мають відношення Стаття 22 та 27. В 22 статті людина, як член суспільства, поряд з економічними та соціальними має право і на культурні права, які є необхідними для гідності та вільного розвитку особистості. 27 стаття передбачає право на вільну участь в культурному житті спільноти. Дані статті є дуже широкими та не визначали побудову відносини чи стратегії вирішення конфліктів між індивідами, спільнотами чи націями. Більше того, універсальний принцип часто вступав у конфлікт з групами, які прагнули самовизначення. Питання та права культури, на відміну від громадянських та політичних, як для ООН, так і для ЮНЕСКО були другорядними, через що ці організації неодноразово критикувались. У 1966 році через напруженість між членами ООН було створено дві угоди, а саме Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП). В першій угоді пропонувалось, що універсальні невідчужувані права індивідів переважають вимоги національного суверенітету. Така постановка питання було дуже суперечливою, особливо для країн, які були колонізовані, в тому числі Україну. Згідно британського філософа Роджера Трігга, мораль не є природною, вона є історично умовною, продуктом суспільних домовленостей [2, с. 4-6; 5]. Саме це дозволило ООН та іншим організаціям протягом тривалого часу розповсюджувати права людини та знаходити стратегії виходу з конфліктів як на державних, так і на міжнародному рівні.

Гельсінський заключний акт був надзвичайно важливий для України та інших східноєвропейських держав в контексті боротьби за права людини. З кінця Другої світової війни кордони СРСР фактично не були визнані ніким, саме тому Леонід Брежнєв хотів, щоб даний «пізній» мирний договір легалізував та кодифікував їх. З іншого боку, для країн Заходу центральними були питання подальшої міжнародної співпраці. В даній угоді права людини це був невеликий пункт (VII) в «Декларація про принципи, якими керуються відносини між учасниками». Все ж він дав надзвичайно великий поштовх до діяльності проактивних, в тому числі національно-орієнтованих груп населення в багатьох країнах [4].

Окрім інших соціальних поштовхів та зрушень, в Чехії, Польщі, Білорусі, Україні та інших країнах були створені групи, які відповідали за виконання даних угод. Звичайно в тоталітарній системі СРСР ніхто не зважав на виконання даних прав, але як зазначає історик Тімоті Снайдер, «ідея прав людини стала дуже плідною. Тому що з правами людини ви завжди можете знайти розрив між тим, що держава каже, що вона робить, і тим, що вона повинна робити» [4]. У 1976 році М. Руденком та іншими учасниками була заснована Українська Гельсінська група або Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод, що «засвідчило усвідомлення українськими дисидентами того факту, що з підписанням Гельсінських угод їх діяльність набула міжнародно-правової бази» [1, с.156].

Ця організація обстоювала та боролась за вихід УСРР з СРСР та незалежність України, знайомила суспільство з Декларацією прав людини, сприяла реалізації цих прав та доносила до міжнародної спільноти їх порушення. Окрім українців, вони також відстоювали права євреїв та кримських татар, тримали зв'язки з іншими організаціями в СРСР та апелювали до комітету ООН. Також в 1976 році у Вашингтоні було створено Комітет гельсінських гарантій для України, який офіційно представляв її на Заході. Завдяки діяльності цієї організації був створений широкий міжнародний резонанс, а її представники зустрічались з М. Тетчер, Дж. Картером та З. Бжезінським. Соціальна, політична та просвітницька діяльність організації та інших дисидентів сприяли рухові за демократизацію України [1, с.156-158].

Дана група висунула дуже цікавий аргумент про те, що національність є частиною прав людини. Національні атрибути як мова, культура (традиції, пісні, мистецтво) є частиною життя та ідентичності індивіда, а отже національні права є індивідуальними правами, а отже правами людини [4]. В даному контексті важливим також було переосмислення поняття культури в 70-х-80-х роках ХХ століття. Так, у 1982 році після Всесвітньої конференції з культурної політики культура вже не сприймалась як високе мистецтво, а цілий комплекс відмінних духовних, матеріальних, інтелектуальних та емоційних особливостей. Це дало поштовх ЮНЕСКО до розширення культурної спадщини від матеріальних об'єктів до нематеріальної культурної спадщини, куди входить і мова, усна історія, пісні, музика і т.д. [2, с.6].

- Отже, незважаючи на те, що культурні права та захист культурної спадщини не був пріоритетним для ООН та інших організацій в контексті прав людини, він був її важливим елементом, якому з часом почали приділяти все більше і більше уваги.
- Універсалізм прав людини до сьогодні є предметом активних дискусій серед міжнародних організацій, науковців та державних діячів через різноманітність культур та локальну лояльність.
- Думка про те, що мораль є історично обумовленою та є продуктом соціальних та політичних домовленостей, в певній мірі дозволяє балансувати між локальною лояльністю та універсальною відповідальністю.
- Культурна спадщина була маргінальним елементом в контексті прав людини, особливо зважаючи на порушення Гаазьких конвенцій під час воєн. Культурна спадщина сприймалась в першу чергу в матеріальному сенсі.
- Переосмислення поняття культури дозволило розширити захист культурної спадщини до її нематеріальних елементів, що було надзвичайно важливо для національного самовизначення багатьох країн, включаючи Україну.
- Гельсінський заключний акт на правовому рівні закріпив необхідність виконання прав людини країнами-учасниками, що призвело до бурхливої соціально-політичної діяльності українських дисидентів.
- Українська Гельсінська група розвивала ідею національних прав як прав людини, зокрема тому, що нематеріальна культурна спадщина та культурні елементи, як такі, є частиною життя індивіда та його ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заключний акт наради безпеки і співробітництва в Європі 1975. / Під ред. М. Варварцева // Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. 2010. Вип. 2. Київ: Інститут історії України НАН України. С. 154-158.
2. Logan W. Intercepting concepts and practices / W. Logan, M. Langfield, M. N. Craith // Cultural Diversity, Heritage and Human Rights. Intersections in theory and practice / W. Logan, M. Langfield, M. N. Craith. New York: Routledge, 2010. (Key issues in cultural heritage). С. 3–20.
3. Silverman H. Cultural Heritage and Human Rights / H. Silverman, D. F. Ruggles // Cultural Heritage and Human Rights / H. Silverman, D. F. Ruggles. New York: Springer, 2007. С. 3–22.
4. Snyder T. The Making of Modern Ukraine. Class 19. Oligarchies in Russia and Ukraine. 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2N2BDGK10L8&t=3s>.
5. Universal declaration of human rights / United Nations. 1948. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

Аліна БІЛОВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РОЗВИТОК НАУКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРАВА ЯК ПОЧАТКОВОЇ ФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Історія українського адміністративного права досить складна і повчальна. На сьогоднішній день адміністративне право є однією з домінуючих і основоположних галузей вітчизняного права, тому вивчення накопиченого досвіду та розуміння всієї історії його становлення та розвитку дозволяє знайти оптимальний шлях удосконалення необхідної нормативно-правової системи. Ефективне регулювання суспільних відносин у сфері державного управління.

Управління є невід'ємною частиною суспільного життя, за допомогою якого воно регулює взаємовідносини між людьми та здійснює узгоджений вплив на соціальну сферу, тобто соціальне управління.

Соціальне управління виникає тоді, коли суспільні відносини розвиваються на належному рівні, стають об'єктивною необхідністю і є результатом підвищення матеріальної і духовної культури членів суспільства. Цей метод управління діє на суспільну сферу і забезпечує організованість людей у певний колектив. У процесі виконання функцій соціального управління він відіграє роль у регулюванні відносин між суб'єктом і об'єктом управління [1, с.19].

Аналізуючи передумови розвитку адміністративного права, слід зазначити, що суттєвий вплив на його формування має діяльність поліції.

Вперше поняття та предмет поліцейського права визначив французький вчений Н. Деламар у своєму «Трактаті про поліцію» (1722 р.). Цей справді системний і практичний підручник визначає зміст діяльності поліції та сферу її втручання в суспільне життя, а саме: митницю, релігію, харчування, обслуговуючий персонал, охорону здоров'я, будівництво доріг, громадський порядок, науку і мистецтво, торгівлю. Заходи, пов'язані зі створенням притулків та благоустроєм, вважаються державою обов'язковими [2, с.202].

Великий вплив на розвиток поліцейського права мали наукові праці німецького вченого Й. Юсті, які розглядали питання діяльності держави, спрямованої на створення добробуту громадян, не лише виконавчої, а й законодавчої влади. При цьому всі закони повинні відповідати моделі управління, змінюватися синхронно зі змінами самого життя. Він також вважав, що поліцейські закони повинні узгоджуватися з фінансовими.

На думку засновників поліцейської держави, для виконання цих обов'язків державні органи мають право без обмежень втручатися в приватне життя громадян.

Таким чином необхідно використовувати державний примус для забезпечення громадського порядку та створення умов спокою та безпеки громадян. Терміни «благодійність» і «благополуччя» є основоположними в концептуальній структурі поліцейського права. Благодійність, зокрема, трактується як загальна безпека, громадський порядок, національна безпека, правопорядок на національній території. Правитель має право робити все, що йому заманеться, але воно може бути обмежене для досягнення суспільних інтересів, тоді як примус – для охорони громадського порядку та громадської безпеки. Це головна відмінність між «Поліцією добробуту» та «Поліцією безпеки» [3, с.322].

Ці причини мають концептуальне значення. Оскільки примусові заходи не досягають сфери «благополуччя» встановлених цілей, з часом вони будуть вилучені з компетенції поліції, а її функції стануть вузькими та змістовними, що призведе до просто безпеки та охорони громадського порядку.

Так у 18 – на початку 19 ст. в арсеналі поліцейського права домінують такі терміни, як поліція соціального забезпечення та поліція безпеки. Соціальна поліція вживала адміністративних заходів проти розвитку приватного і державного господарства, розумового і фізичного розвитку громадян. Обов'язком поліції громадської безпеки є охорона громадського порядку в країні, життя і безпеки громадян.

З часом поліція втратила майже необмежену владу на початку 20 століття через розпад поліцейської держави. Поступово формується розуміння поліції як організованої сили примусу в різних сферах державного управління, а основою реалізації її влади є адміністративний примус [2, с.206].

У другій половині XIX століття поліцейська держава поступово переходить до правової держави, що є характерним для Західної Європи, на практиці і в теорії формується нова концепція управління. Відповідно до новосформованої доктрини управління здійснюється на основі законів і підзаконних актів, з дотриманням прав і свобод громадян, з урахуванням інтересів держави.

У сучасному розумінні поштовхом до появи адміністративного права стало прийняття Декларації прав людини і громадянина 1789 року. Цей період характеризується утворенням нових поселень, швидкою концентрацією міського населення, розвитком економіки, що означало встановлення нового законодавства та зміни в його застосуванні. Важливо, що процес обмеження необмежених прав виконавчої влади починається з надання громадянам права звертатися до суду у разі пред'явлення позовів до державних органів та їх посадових осіб. Адміністративне право стало невід'ємною частиною розвитку концепції верховенства права та поступово набуло характеру інструменту обмеження дискреційних повноважень адміністративних органів [5, с.115].

В Україні становлення адміністративного права необхідно пов'язувати з суспільним усвідомленням правового регулювання адміністративних відносин на національній території. Тут наша держава нічим не відрізняється від решти світу.

На даному етапі тенденція розвитку українського адміністративного права визначається суспільно політичними, правовими, соціальними, економічними, культурними та іншими чинниками, які загалом безпосередньо пов'язані з магістральним напрямом змістовної модернізації вітчизняної теорії адміністративного права. Він заклав основу для вдосконалення існуючої школи адміністративного права та створення нової школи адміністративного права для підвищення ефективності правозастосовної практики.

У процесі адміністративної реформи науковці з різних позицій проаналізували процес реформування адміністративного права України. На початкових етапах реформи деякі автори зазначали, що не слід поспішати з приведенням адміністративного права до європейських стандартів, які визначаються ринковими відносинами [6, с.75].

Необхідно також враховувати, що зміни принципів побудови адміністративного права не повинні втрачати національного характеру.

Слід зазначити, що регулювання суспільних відносин у сфері державного управління є питанням не лише суто теоретико-правовим, а й організаційним, оскільки актуальним є вирішення проблеми перепідготовки учасників цих відносин, а саме: політики, державні службовці, органи прокуратури Представники службовців, судова влада, органи самоврядування з владними повноваженнями. У сукупності все це становить суспільно-політичну проблему.

Більшість науковців дійшли висновку, що адміністративне право є багатоструктурною галуззю права. Крім адміністративних правовідносин, до нього належать також відносини у формі адміністративного судочинства та відносини адміністративної відповідальності в судовому процесі.

При цьому важливим компонентом предмета правового регулювання є відносини, які виникають за ініціативою суб'єктів не наділених владними повноваженнями при їх зверненні до органів публічної адміністрації.

Наукові здобутки вчених-адміністративістів сприяли перегляду поняття адміністративного права, яке стало більш об'ємним та вийшло за межі державного управління. Більшість напрацювань вчених лягли в основу формування нових підходів до розуміння предмету адміністративного права як відносин у сфері публічного управління [4, с.44].

Отже, вперше поняття та предмет поліцейського права визначив французький вчений Н. Деламар у своєму «Трактаті про поліцію» (1722 р.). В цій праці, що була справжнім систематичним та практичним підручником, визначався зміст поліцейської діяльності і сфери її втручання в життя суспільства. Обов'язковою для держави визнавалась діяльність щодо створення благочинства і благоустрою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративне право України. (у схемах та коментарях): навч. посіб. Мельник Р.С. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 343 с.

2. Антологія міжнародного поліцейського права (Історія. Предмет. Методи. Норми. Класифікація): у двох томах Херсон: Айлант, 2014. Т.2. Поліцейське право: становлення і сучасність. 2014. 888 с.
3. Бельський К. С. Поліцейське право: лекційний курс; за ред. А. В. Куракіна: Вид-во «Справа та Сервіс», 2004. 816 с.
4. Гриценко І. С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Гриценко І. С. Харків., 2008. 336 с.
5. Кисарев С. А. Історія держави і права України. Навчальний посібник..Київ., 2000. С. 315.
6. Кривицький Ю.В. Механізми правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74-79.

Тетяна БОГАЧИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПРОБАЦІЇ

Нині все частіше порушується проблема перспективи звільнення від відбування довічного позбавлення волі, яка потребує подальшого оновлення та модернізації відповідно до правового прогресу.

Наразі у сфері наукових досліджень, що стосуються проблем позбавлення волі, питання довічного позбавлення волі є найменш розробленим. Цьому питанню загалом або деяким його аспектам приділяли увагу такі науковці, як В.І. Анісімов, Є.Ю. Бараш, І.М. Даньшин, А.М. Литвиненко, Л.О. Мостепанюк, А.Х. Степанюк, В.В. Сташис, А.Л. Федорова та ін.

Метою даного дослідження є характеристика тенденцій гуманізацій та перспектив пенітенціарної пробації довічного позбавлення волі в Україні.

Довічне позбавлення волі є найсуворішим заходом примусу з основних видів покарань, який згідно зі статтею 64 Кримінального кодексу України (далі – КК України) призначається за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, прямо передбачених цим Кодексом, коли суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк [1].

Правове регулювання цього покарання виражено в Кримінальному кодексі України, Кримінально-виконавчому кодексі України та Положенні про порядок

здійснення помилування, затвердженому Указом Президента України від 21 квітня 2015 р. № 223/2015. Зазначене Положення передбачає можливість для довічно ув'язнених подати прохання про помилування після фактичного відбуття не менше 20 років. Якщо клопотання буде задоволено, особу можуть засудити не менш як до 25 років позбавлення волі [2]. Але максимальна межа не вказується.

Однією з проблем правового регулювання є те, що чинні редакції статей 81-82 КК України встановлюють правила застосування випробування або заміни невідбутої частини покарання більш м'якою до засуджених, які відбувають довічно покарання. Відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Є.Ю. Бараш зазначає, що сама відсутність у правових нормах згадки про їх застосування виключно до засуджених, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, свідчить про доцільність вироблення окремих правил для засуджених довічно [4, с. 347].

Слід погодитися з позицією Л.О. Мостепанюк про доцільність запровадження прогресивної системи відбування покарання, яка передбачає поступове покращення умов відбування довічного позбавлення волі особами, які виконали розроблений індивідуальний план відбування покарання, мали перспективи для них з можливістю подальшого звільнення [5, с. 122].

З метою вдосконалення організаційних аспектів діяльності із забезпечення виконання покарання у виді довічного позбавлення волі пропонується встановити зв'язок з такими основними напрямками: безпека (як самої особи, так і персоналу та установа виконання покарання в цілому), контроль (за дотриманням режиму безпеки), оцінка (щорічний контроль за поведінкою засуджених), гуманне ставлення до засуджених. Педагогічна та соціально-психологічна робота із засудженими має бути спрямована безпосередньо на формування та підтримання суспільно корисних навичок, нейтралізацію негативного впливу на особу умов тривалої ізоляції від суспільства, попередження агресивної поведінки щодо персоналу, інших засуджених [5, с. 122].

Дотримання в Україні міжнародно-правових актів та вимог світової спільноти у сфері правоохоронної діяльності є метою, яку правоохоронна служба за підтримки громадських організацій намагається досягти останніми роками і не безуспішно. Суспільство вітає покращення умов утримання засуджених, встановлення гарантій реалізації їхніх прав і свобод тощо. Водночас досить неоднозначно реагує на можливість запровадження пробації для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Скоріше, вимога реальної можливості дострокового звільнення є частиною норми, встановленої в практиці Європейського суду з прав людини щодо статті 3 Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод. А відсутність у національному законодавстві такої можливості для осіб, позбавлених довічного позбавлення волі, є свідченням того, що довічне позбавлення волі не відповідає стандартам цієї Конвенції [6, с. 209].

Зрозуміло, що рішення про те, чи становить засуджена до довічного позбавлення волі небезпеку для суспільства, має бути настільки обґрунтованим. Тому

головним у визначенні доцільності звільнення від довічного позбавлення волі є вироблення виваженої, справедливої та гуманної процедури, яка дасть змогу оцінити готовність того чи іншого довічного ув'язненого до звільнення. З огляду на це важливо зазначити, що Закон України «Про пробацію» [3] був прийнятий 5 лютого 2015 р. та набрав чинності у вересні 2015 р. Цим законом запроваджується досудова пробація, яка полягає у наданні суду формалізованої інформації, що характеризує обвинуваченого, щоб суд міг вирішити міру його відповідальності. Тобто цей вид пробації призначений лише для обвинуваченого, а не для засудженого, щодо якого вирішується питання про пробацію, хоча працівники пробації об'єктивно мають значно більше можливостей вивчити поведінку особи під час, а не до відбування покарання.

Вважаю, що застосування умовного покарання має відповідати загальній меті пробаційної програми, яка визначається як «вжиття заходів щодо підготовки осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення» та «вжиття інших заходів для виправлення засуджених і запобігання «ухилення від повторного вчинення злочинів», а також до надати суду найбільш обґрунтований висновок щодо досягнення засудженим мети виконання покарання [7, с. 16].

Загалом, загальні тенденції гуманізації довічного позбавлення волі видаються нам позитивними, але такими, що потребують корекції в руслі оптимізації та підвищення ефективності функціонування кримінально-виконавчої системи загалом і довічного позбавлення волі зокрема. У такій корекції ми вбачаємо перспективи подальших наукових досліджень та цільові напрямки реалізації політичної волі.

Висновки. Довічне позбавлення волі як вид покарання є ефективним рішенням як для чоловіків, так і для жінок у боротьбі з найтяжчими злочинами в нашому суспільстві. Адже ізоляваність від зовнішнього світу не лише карає злочинця, а й дає йому можливість проаналізувати свої вчинки та виправитися, щоб прокласти шлях на свободу згідно із законом. Психологічно суворість цього покарання спонукає інших громадян до законослухняної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/go/2341-14](https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14) (дата звернення: 09.11.2022).
2. Положення про порядок здійснення помилування : Указ Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015> (дата звернення : 10.11.2022).
3. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 11.11.2022).

4. Бараш Є.Ю. Загальні тенденції гуманізації та перспективи пенітенціарної пробації щодо довічного позбавлення волі. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1(4). С. 344–354.

5. Мостепанюк Л.О. Відбування довічного позбавлення волі в Україні та за кордоном: проблеми і перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 5. С. 121-125.

6. Проблеми кримінально-виконавчого права: навчальний посібник. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2012. 336 с.

7. Хрустицька О. Довічне позбавлення волі як вид покарання за КК України: проблеми призначення та мета цього покарання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 5. С. 15-22.

Анна БОНДАРЧУК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПОХОДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Проголошення незалежності України спричинило появу нових викликів перед молодою державою. Одним із найважливіших з них є охорона прав людини та громадянина, яка має здійснюватися, в тому числі, державними органами, що мають відповідну компетенцію. Частково ці виклики вирішила Конституція України, однак питання щодо специфічних суб'єктів, потребували деталізації та конкретизації у нормативно – правових актах більш вузької спеціалізації.

Основний Закон містив у Перехідних положеннях вказівку на те, що «Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції...» [3]. Дана норма передбачала можливість створення нових органів у державі, котрі мали б різну підслідність, особливий адміністративно – правовий статус та, в сукупності з іншими правоохоронними органами, могли б забезпечити створення ефективної правоохоронної системи, яка швидко реагує на будь – які порушення, що стосуються їх компетенції.

Необхідність утворення правоохоронного органу, який є незалежним від інших, була продиктована тим, що існуючі на той час органи не мали змоги здійснювати провадження, суб'єктами яких були окремі категорії осіб. Тут йдеться про прокуратуру, яка не могла забезпечити об'єктивного досудового розслідування правопорушень, що були вчинені високопосадовцями, суддями, правоохоронцями та особами, які вчинили військові кримінальні правопорушення. Створення нового

органу сприяло б покращенню здійснення більш якісного досудового розслідування, що є важливим етапом кримінального провадження в цілому, результати якого, в подальшому, впливають на відновлення порушених прав та відшкодування завданих збитків особі, яка постраждала та призначення покарання порушнику.

Історія становлення ДБР нараховує кілька спроб формування цього органу. Першою можна вважати 1997 рік, коли почалося створення Національне бюро розслідувань, метою діяльності якого була боротьба з корупцією та організованою злочинністю. Однак, вже у 1999 році КСУ визнав його утворення неконституційним і орган завершив своє існування. Наступна спроба була у 2005 році, тоді було створено Президентом робочу групу з розроблення концепції утворення та організації діяльності Національного бюро розслідувань України, однак вона так і не розпочала законотворчу роботу та була ліквідована у 2008 році.

У 2012 році вступив в дію новий КПК України, який передбачав формування нового органу – ДБР, яке б здійснювало досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених специфічними суб'єктами, у подальшому. Його утворення було передбачено також і іншими нормативно – правовими актами, зокрема, Законом України «Про прокуратуру», в якому вказувалося, що «до початку діяльності державного бюро розслідувань, але не пізніше п'яти років після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України слідчі органів прокуратури здійснюють досудове розслідування у визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України порядку» [5]. Можна зробити висновок, що реформування кримінальної юстиції, яке проводилося в той час, сприяло пожвавленню подальшої розробки та юридичному закріпленню необхідності створення ДБР.

Варто зазначити, що окрім практичної потреби в органі, котрий би займався досудовим розслідуванням правопорушень, вчинених певними категоріями осіб, важливим чинником, що вплинув на процес його формування були і зобов'язання, які взяла на себе Україна перед міжнародною спільнотою. Тут можна виділити вимоги, які ставилися до держави під час вступу держави в Раду Європи, членом якої вона стала у 1995 році. Серед основних цілей зазначеної міжнародної організації є захист прав людини, верховенства права, вирішення проблем злочинності та ін. По мірі поглиблення євроінтеграційних процесів, потреба в створенні вищезазначеного органу продовжувала зростати. Україна брала на себе нові зобов'язання, котрі потребували законодавчого врегулювання на національному рівні, оскільки останнє мало відповідати міжнародним стандартам. У 2013 році вимоги щодо прискорення створення органу, що має займатися незалежним розслідуванням кримінальних правопорушень працівників, ще на той час, міліції, звучали в бік України зі сторони неурядової правозахисної організації Міжнародна амністія (Amnesty International).

В 2014 році у ВРУ було зареєстровано вже доопрацьований проект Закону України "Про державне бюро розслідувань України", ч. 1 ст. 2 якого, визначала статус органу таким чином: «ДБР є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом та правоохоронним органом спеціального призначення. ДБР утворює

Кабінет Міністрів України відповідно до закону, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади» [4]. Однак, він мав ряд недоліків, що зумовило повторне повернення його на доопрацювання. Надалі парламентарі продовжували роботу над розробкою закону, зокрема в питаннях розмежування компетенції ДБР та інших органів, серед яких були: НАБУ, СБУ, органи прокуратури.

Події 2013 – 2014 років стали переломним моментом в історії України. Свавілья деяких працівників правоохоронних органів, силових структур, корумпована верхівка влади та інші негативні моменти в різних сферах життя населення зумовили хвилю протестів та подальші зміни, які в майбутньому вплинули, в тому числі, і на політичний курс держави, реформування органів, які займаються правоохоронною діяльністю.

12 листопада 2015 року ВРУ все ж ухвалила закон, який визначав створення ДБР, врегулював його статус та компетенцію. 14 січня 2016 року закон підписав Президент України, а КМУ прийняв Постанову «Про утворення Державного бюро розслідувань» 29 лютого, в якій зазначалося «утворити Державне бюро розслідувань як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України» [1]. З того часу закон зазнав чимало змін, які стосувалися його статусу та інших важливих моментів, які мали вплив на ефективність діяльності органу. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань» від 3 грудня 2019 року «змінено статус Державного бюро розслідувань – ДБР стало державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції» [2]. Разом з тим, варто зазначити, що дискусії щодо закону тривають і тепер.

Таким чином, можна дійти до висновку, що становлення ДБР відбувалося в непростих умовах і здійснювалося поетапно. Для того, щоб зазначений орган існував в тому вигляді, якому він є зараз, довелося докласти чимало зусиль, пройти кілька спроб його створення. Однак, це було необхідним кроком на шляху до втілення в життя положень, які передбачені Конституцією України та визнання держави міжнародною спільнотою такою, що відповідає її стандартам у сфері охорони та захисту прав людини і громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про утворення Державного бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.2016 № 127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2016-%D0%BF#Text>
2. Державне бюро розслідувань: офіц. сайт URL: <https://dbr.gov.ua/>
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

4. Проект Закону про Державне бюро розслідувань від 01.08.2013 №3042. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47988

5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

Наталія БОНДАРЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

Анна БОЛЕЙКО,

здобувачка вищої освіти,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

SOFT SKILLS У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Протягом нашого життя повсякчас нам доводиться спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми. Належні навички міжособистісного спілкування покращують таку взаємодію, роблячи її більш ефективною та результативною для всіх учасників. Особливо важливе значення мають такі навички для сучасних правників. Викликам сучасних реалій правничої діяльності та вимогам ринку праці можуть протистояти лише юристи, які володіють навичками комунікації.

Віддавна професія юриста вимагала міцну теоретичну базу, вміння працювати з нормативно-правовими актами, документами, програмами. Відтак сьогодні більшість юристів володіють професійними «hard skills» (важкими навичками). Натомість, коли справа доходить до навичок спілкування, більшість правників не усвідомлюють, наскільки вони важливі та як їх розвивати.

Світ не стоїть на місці, тому і професія юриста швидко розвивається у русі стрімкої діджиталізації. Наприклад, за результатами проведеного експерименту в Stanford Law School, було зроблено висновок, що юристи є повільнішими, ніж юридичні технології. За основу дослідження було взято п'ять договорів про нерозголошення конфіденційної інформації, які необхідно було проаналізувати програмному забезпеченню та професійним правникам. 26 секунд було витрачено на аналіз програмним забезпеченням, а юристи витратили на це 92 хвилини [1]. Проте сьогодні нікому не потрібен юрист, для якого проблема клієнта – це лише чергова справа та автоматична робота. Сьогодні для клієнта важливу роль відіграє розуміння проблеми з якою він стикнувся, емпатія, щире співчуття його становищу. Саме тому розвиток soft skills є важливим аспектом діяльності сучасного правника і захистом від повної автоматизації професії.

Soft skills включає в себе здатність до комплексного вирішення питань, здібності до прояву комунікативних, когнітивних та організаційних навичок. Пропонуємо розглянути 9 важливих soft skills, якими необхідно володіти кожному юристу:

– **Комунікація з клієнтом** – успішний правник повинен вміти розкривати сутність проблеми, відстоювати свою точку зору, переконувати, а також роз'яснювати іншим інформацію у доступній формі.

– **Аналітичне та логічне мислення** – здатність юриста використовувати індуктивні та дедуктивні міркування для вироблення власних висновків.

– **Емпатія** – це здатність розуміти та відчувати емоції інших. Важливо не просто слухати, щоб відповісти, а слухати, щоб справді зрозуміти людину. Юрист співпрацює із клієнтами різного віку, раси, соціального статусу чи сексуальної орієнтації, але ці речі не повинні турбувати та впливати на бажання допомогти.

– **Самоорганізація** – потрібно розвивати в собі ініціативність, здатність управляти своїми емоціями та, авжеж, бути наполегливими.

– **Гнучкість розуму** – вміння швидко переключатися з однієї думки на іншу.

– **Контекстне мислення** – вміння швидко аналізувати та виокремлювати саме ту інформацію, яка є актуальною і необхідною в конкретній ситуації.

– **Робота в команді** включає гнучкість, активне слухання, спілкування та відповідальність. Щоб досягти успіху в колективній роботі, члени команди повинні довіряти один одному, щоб ефективно виконувати свої ролі.

– **Тайм-менеджмент** – вміння планувати свій час. Постановка пріоритетів та проєктів, делегування іншим співробітникам окремі обов'язки, якщо є така можливість. Організація та управління часом можуть призвести до кращої продуктивності в роботі та справити позитивне враження на колег, керівництво та клієнтів.

– **Вміння отримувати та віддавати фідбек** – це вкрай важливо, оскільки допомагає вдосконалювати навички та отримувати нові знання.

Навички «м'якого» спілкування стосуються того, як ми використовуємо свій емоційний і соціальний інтелект для взаємодії та роботи з іншими людьми, це те, як ми слухаємо, розмовляємо з іншими людьми та ставимося до них. «М'які» навички допомагають нам будувати стосунки, краще розуміти інших і виконувати завдання.

Комунікація – головний фактор юриспруденції сьогодні. Відсутність спілкування є однією з найчастіших скарг, про які повідомляють клієнти. Комунікація, орієнтація на надання послуг, налагодження стосунків є першочерговими для того, щоб юрист був успішним у професії. Настав час перестати вважати навички м'якого спілкування само собою зрозумілим і почати ставити їх у список пріоритетів, оскільки ці навички сьогодні є визначальними та вкрай важливими у житті правника.

Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що юрист – це складна професія, яка вимагає володіння не тільки «важкими», але й «м'якими» навичками для досягнення певного результату та успіху. Ці навички є надзвичайно важливими,

адже вони допомагають ефективно співпрацювати з іншими людьми та стати професіоналом своєї справи. Досягнення успіху в сучасному світі в якості юриста через знання є лише першим кроком. Хороший юрист повинен мати завзятість і наполегливість, щоб доводити до кінця кожен окремий проєкт і боротися за успішний результат. Навчання «м'яким» навичкам надає можливість покращити свою професійну поведінку, підвищити свій емоційний інтелект і мати успішну кар'єру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Opportunity and impact start with a degree from Stanford law. URL: <https://law.stanford.edu/education/degrees/> (дата звернення 1.12.2022).

Кристіна ВАСИЛЕНКО,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

Дар'я КРАМАРЕНКО,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. *Мета дослідження* – висвітлити окремі питання реформування Служби безпеки України під час дії воєнного стану в Україні.

Ключові слова: Служба безпеки України, воєнний стан, права людини, правовий статус.

Постановка проблеми. Під час дії воєнного стану в Україні однією з важливих проблем, що потребують вирішення, є доречність реформування Служби безпеки України для кращого захисту національної безпеки України.

Аналіз джерел та останні дослідження. При дослідженні питання реформування Служби безпеки України (далі – СБУ) використовувалися наукові доробки українських дослідників, чинне законодавство України та проєкти Законів України № 3196 «Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України» та № № 7380 «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення організаційно-правових засад розвідувальної та контррозвідувальної

діяльності» щодо реформи СБУ. З-поміж наукових праць з вказаних питань, опрацьовано роботи Євгена Захарова, Віктора Ковальського, Олени Щербан та ін.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ, СБУ – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України [1]. Згідно із ст. 2 зазначеного Закону, завданнями СБУ є у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань СБУ також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [1].

24 лютого 2022 р. СБУ дала офіційну заяву про запровадження надзвичайного стану по всій території України [2]. Згідно зі ст. 1 закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р. № 1550-ІІІ надзвичайний стан - це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове зумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

23 лютого 2022 р. Президент України Володимир Зеленський видав Указ «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 [4]. Згідно із ст. 1 закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VІІІ воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводитьися в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене

загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [5].

Метою законопроекту про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності СБУ від 26 жовтня 2020 р. № 3196 є: значно розширити положення щодо контррозвідувальної та антитерористичної діяльності СБУ; розширити її повноваження щодо застосування сил та засобів Служби проти терористичних організацій, незаконних збройних і воєнізованих формувань, транснаціональних злочинних угруповань за межами України, а також щодо проведення спеціальних інформаційних операцій та протидії проведенню таких операцій проти України. Законопроект спрямовано на підвищення інституційної спроможності СБУ із забезпечення державної безпеки та приведення законодавства України, що регулює її діяльність, у відповідність із сучасними викликами і загрозами державній безпеці України, яким повинна протидіяти СБУ, а також стратегічними документами з питань розвитку сектору безпеки і оборони, реформування системи правоохоронних органів і відповідними рекомендаціями міжнародних та європейських партнерів України [6; 7].

Євген Захаров переконаний, що у 2014-2020 роках СБУ була найбільшою порушницею прав людини серед усіх органів влади. На його думку, реформа СБУ не призведе до якихось змін, а навпаки через надання більших повноважень – призведе до негативних наслідків. Науковець вважає, що СБУ так само «кошмаритимуть» бізнес, кришуватимуть контрабанду, але в значно комфортніших умовах, оскільки контррозвідувальна діяльність, природно, є більш закритою, ніж правоохоронна [8].

Науковець Віктор Ковальський також негативно ставиться до реформування Служби безпеки України. Він вважає, що дотримання прав людини є суто декларативним згідно з цією реформою і зазначає, що здійснювати контрольоване пересування осіб та/або переміщення предметів через державний та митний кордон України; без розкриття своєї належності до СБУ і справжньої мети таких заходів проводити опитування осіб за їхньою згодою та отримувати від них інформацію, заходити до приміщень і на земельні ділянки фізичних осіб; здійснювати тимчасове обмеження доступу до визначених інформаційних ресурсів; збирати й вивчати документи та відомості, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, джерела й розміри їхніх доходів [9].

Ми не згодні з думкою Євгена Захарова та Віктора Ковальського щодо законопроекту № 3196. Ми вважаємо, що реформування СБУ є позитивним кроком в регулюванні державної безпеки України. В умовах воєнного стану це є ще більш актуальним. Завдяки такому реформуванню значно легше попередити та виявити правопорушення, які належать до компетенції СБУ. Адже надання СБУ більших повноважень дає змогу якісніше та швидше забезпечувати національну безпеку та державний суверенітет України.

Метою законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення організаційно-правових засад розвідувальної та контррозвідувальної

діяльності» від 17.05.2022 р. № 7380 є: оптимізація діяльності Служби зовнішньої розвідки України шляхом зменшення граничної чисельності такого органу у зв'язку із передачею дорозвідувального органу Міністерства оборони України невластивих для зовнішньої розвідки воєнних сфер [10].

Науковиця Олена Щербан головною ідеєю даного законопроекту визначає створення замість Головного управління розвідки Міноборони України нової Служби воєнної розвідки та контррозвідки України, що має поєднати в собі всі повноваження у сфері воєнної розвідки та контррозвідки. На даний момент воєнна і політична контррозвідка перебуває у віданні СБУ. Вона називає цей законопроект № 7380 антиреформою СБУ, тому що вважає головною небезпекою законопроекту є те, що під прикриттям такого переформатування СБУ та новоствореній службі надають низку ширших повноважень і «забувають» про ключові гарантії і передумови справжньої реформи Служби безпеки України [11].

Починаючи з 2014 р., російські спецслужби перейшли до відкритої розвідувально- підривної діяльності проти України. З того часу контррозвідка СБУ кардинально оновилася – підрозділ був мобілізований у дуже стислі терміни. Зараз СБУ регулярно блокує ворожі сценарії.

На сайті Офісу Генерального прокурора вказано про 19083 злочини проти основ національної безпеки, а також 48982 злочини агресії та воєнні злочини [12].

Висновки. Служба безпеки України під час дії воєнного стану має бути наділена всіма повноваженнями, які дають змогу ефективно забезпечувати національну безпеку країни та права людей. Згідно ст. 5 Закону України «Про Службу безпеки України», але окремі права людей можуть бути обмежені. З боку Російської Федерації як країни-агресора, права і свободи людини і громадянина в Україні, на жаль, значно порушуються. Правами, які найбільше порушуються є: право на життя, вільне пересування, медицину, недоторканність житла та інші права визначені Конституцією України. Під час дії воєнного стану діяльність Служби безпеки України має бути належним чином спрямована на захист національної безпеки України, при цьому обмеження окремих прав та свобод громадян України не лише можуть, але й повинні бути застосовані, виходячи з інтересів національної безпеки. Ми підтримуємо реформування СБУ, включення до чинного законодавства норм (зокрема, з названих вище проектів законів України № 3196 та № 7380), спрямованих на покращення захисту національної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.
2. Офіційна заява СБУ щодо запровадження в Україні надзвичайного стану від 23.02.2022 р. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/ofitsiina-zaiava-sbu-shchodo-zaprovadzhennia-v-ukraini- nadzv uchainoho-stanu>.
3. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16. Оз. 2000 р.

№ 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.

4. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

6. Офіційний сайт Служби безпеки України URL: <https://ssu.gov.ua/>.

7. Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України: проект Закону України № 3196-д від 26.10.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70243.

8. Євген Захаров. Спецслужба без меж і контролю: що не так із законопроектом про СБУ. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/02/8/7119460/>.

9. Віктор Ковальський. СБУ має бути в «законі», або Дещо про реформу Служби безпеки України. URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/sbu-maye-buty-v-zakoni-abo-deshho-pro-reformu-slu-zhby-bezpeky-ukrayiny-ta-zasterezhennya-pravozahysnykiv/>

10. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення організаційно-правових засад розвідувальної та контррозвідувальної діяльності: проект Закону України № 7380 від 17.05.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39613>.

11. Олена Щербан. Антиреформа СБУ. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/24/7139938/>.

12. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.

Дмитро ВАСИЛЬЄВ,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

З огляду на багатогранний характер державної служби, ми маємо всі підстави ввести поняття видів державної служби, яке відображає основні види послуг, поєднані зі статусом державних службовців, завданнями, повноваженнями та процедурами вступу на службу та іншими подібні причини.

Застосування методу класифікації видів є природним науковим методом для вивчення будь-якого складного явища. Водночас у сучасній науці існує кілька моделей державних службовців в цілому, а також стандарти, які повинні бути покладені в основу розмежування певних типів державних службовців. Очевидно, що різні моделі класифікації є більш-менш успішними, як і стандарти, запропоновані як

основа для цих класифікацій. Хоча ми повинні звернути особливу увагу на принцип уніфікації класифікації та стандартів, оскільки в деяких випадках ми бачимо, що багато державних службовців відокремлюються на основі різних стандартів [2, с.187].

У зв'язку з цим ми не можемо не погодитися з аргументом О. Петришина, який наголосив, що якщо єдиний принцип стандарту класифікації не відповідає запропонованій класифікаційній моделі, не можна стверджувати, що це концептуальна гармонія та послідовність. Для першого типу він стосується військової служби, а другий стосується муніципальної служби, тобто служіння в політичних партіях та державних установах та установах. Тому найпоширенішим є розподіл державних службовців на два типи, цивільних та військових, і будь-яка модель класифікації та тип державної служби, яка першою постає перед нами, є визначенням цього стандарту класифікації. Оскільки одночасно можна знайти кілька критеріїв, ми відповідно отримали різні класифікаційні моделі. Давайте проаналізуємо їх більш ретельно [3, с.331].

Ю. Битяк та О. Петришин запропонували класифікувати державних службовців відповідно до принципу конституційної децентралізації: державних службовців у законодавчій владі, державних службовців у виконавчій владі та державних службовців у судовій владі. Однак, як цілком правильно зазначив С. Дубенко, цей поділ охоплює не всі типи державних службовців. Зокрема, послуги прокуратури належать до категорії "класифікаційна невизначеність", оскільки в Конституції України прокуратура не визначена як самостійний урядовий департамент, з одного боку, а з іншого - він не виділяється жодному з трьох класичних урядових відомств [4, с.108].

Інший метод визначення типів державних службовців пропонує відомий вітчизняний дослідник В. Авер'янов. Він особливо наголосив на нагальній необхідності розмежувати значення двох понять "публічна влада" та "державна влада" (насправді цей документ був опублікований ним у 1990 році).

Таким чином, як ми бачимо, подібний підхід до систематизації видів державної служби (коли загальна структура державної служби надається через класифікацію державної служби на роди і види) ще потребує подальшої розробки.

Отже, аналіз різних точок зору щодо видів державної служби дає можливість стверджувати, що оскільки саму державну службу прийнято розуміти в широкому та вузькому аспектах, то і класифікувати її також можна з огляду на різні аспекти її розуміння. Види державної служби в широкому розумінні відповідають тій класифікації, що наводиться в Концепції адміністративної реформи. У вузькому розумінні державної служби можна виокремити такі її види (деякі вчені називають їх типами державної служби):

- цивільна державна служба (державні службовці державних органів та їхнього апарату);
- мілітаризована державна служба (державні службовці збройних державних формувань, які мають військові або спеціальні звання);

– спеціалізована державна служба (державні службовці органів виконавчої влади зі спеціальним статусом) [3, с.332].

Отже, з першого розділу можна зробити такі висновки. У правовому полі України є два визначення державної служби: законодавче та нормативне.

Згідно з першим, державна служба - це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті, пов'язані з практичним виконанням завдань і функцій держави, та отримують заробітну плату за рахунок державних коштів. Цими особами є державні службовці, які мають певні службові повноваження.

За нормативним твердженням, державна служба - це спеціально організована професійна діяльність громадян з реалізації конституційних цілей і функцій держави.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про державну службу», основними принципами державних службовців є: служіння українському народові; демократія та верховенство права; гуманітарна та соціальна справедливість; пріоритет прав людини та громадянських прав; професіоналізм, здібності, ініціатива, чесність та відданість справі; виконання службових обов'язків. Особиста відповідальність за дисципліну; дотримання прав та законних інтересів установ місцевого та регіонального самоврядування; повага прав підприємств, установ та організацій та об'єднань громадян.

Види державної служби в широкому розумінні відповідають тій класифікації, що наводиться в Концепції адміністративної реформи. У вузькому розумінні державної служби можна виокремити такі її види (деякі вчені називають їх типами державної служби):

- цивільна державна служба (державні службовці державних органів та їхнього апарату);
- мілітаризована державна служба (державні службовці збройних державних формувань, які мають військові або спеціальні звання);
- спеціалізована державна служба (державні службовці органів виконавчої влади зі спеціальним статусом).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про державну службу : закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/889-VIII> .
2. Волков В.С. Державна служба: навчальний посібник. Львів: Інтермедія. 2017. 303 с.
3. Іншин М. Поняття державної служби в Україні: багатоаспектний підхід. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. Вип. 20.2002. С. 331-334.
4. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України: підручник. Київ.: Істина, 2018. - 219 с.

Валентина ВЛАСЮК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ДЖЕРЕЛА ПРАВА В УКРАЇНІ

Сучасна ситуація дозволяє детально вивчити джерела права в Україні. Варто зазначити, що проблемою джерел права займалися чимало дослідників, вона неодноразово обговорювалася представниками галузевої та загальнотеоретичної юриспруденції. В Україні джерела права продовжують розвиватися, зокрема, до них сьогодні належить судовий прецедент.

Можна відзначити українських юристів, які займалися цими питаннями: Т.Г. Андрусак, А.А. Нечитайленко, В.В. Копейчиков, І. Я Котюк, О. Ф. Скакун та ін. Вони виділили чотири типи джерел (форм) права, серед яких можна виділити: правовий звичай, нормативно-правовий акт, нормативний договір та судовий або адміністративний прецедент. Т. Г. Андрусак виділяє шість типів форм права, до яких можна лише додати: міжнародно-правові акти та релігійні канонічні тексти. Зокрема, А.А. Нечитайленко розрізняв три форми права: нормативно-правовий акт, правовий звичай та адміністративний або судовий прецедент.

Метою дослідження є вивчення та аналіз джерел права в Україні.

Безсумнівно, що нормативний акт і надалі залишатиметься основним джерелом національного права. Розпочати дослідження варто з наукового з'ясування місця міжнародних договорів у системі джерел права України [2, с. 4]. У різних правових системах співвідношення і взаємодія джерел права має свої особливості. Наприклад, в юридичній практиці в Україні не використовуються релігійні тексти, вкрай рідко використовуються правовий прецедент і правовий звичай. Навпаки, у ряді країн Африки та Океанії правові звичаї зберігають своє значення і є основою правової системи. В Англії правовий прецедент залишається основною формою права. Основними джерелами мусульманського права є Коран і Сунна. Джерелами права в сучасній Україні є акти національного права та акти міжнародного права.

Першим історичним джерелом права є правовий звичай. Воно мало перевагу в процесі формування правових систем, але на сучасному етапі не настільки поширене і зустрічається дуже рідко. Варто виділити кілька етапів становлення правового звичаю: створення суспільством норми, яка може регулювати певну ситуацію; виникнення в суспільстві ситуації, що викликає необхідність створення нової норми; державне санкціонування цієї норми; неодноразове застосування і сприйняття цієї норми. [4, с. 30].

Правовий звичай постає одним із давніх джерел права, під яким можна розуміти правило поведінки, що виникло протягом тривалого часу. Багато звичаїв

знайшли своє закріплення в правових нормах нашої країни, їх роль постає у більш вузькому аспекті, ніж у інших джерел, які можна віднести до нормативно-правових актів. Крім того, певну роль у нашій країні відіграють звичаї, оскільки вони регулюють суспільні відносини. Про це свідчить той факт, що багато звичаїв знайшли своє закріплення в правових нормах, що дає підстави вважати звичай одним із джерел сучасного права України [2, с. 5-6].

У загальнотеоретичному праві панує думка, згідно з якою всі регулюючі положення повинні бути інкорпоровані в його норми, щоб отримати статус принципів права. Варто розрізняти два способи цього закріплення: 1 – це текстуальне закріплення, тобто формулювання принципів права в правових нормах, 2 – матеріальне закріплення, яке спрямоване на виведення принципів права зі змісту правових норм. нормативно-прав. діяти [3]. Поширеною є думка про необхідність пов'язувати з розмежуванням принципи права і правосвідомості, принципи права і правові принципи, а правове право – загальносуспільні принципи [5, с. 19-23].

У західній теорії та філософії права встановлено, що деякі відповіді на конкретні питання, пов'язані з правовими проблемами, не завжди є в правовому законодавстві, тому роль судді не можна зводити до прийняття рішень відповідно до закону, а це де відбуваються його власні судження та оцінки [2, с. 5].

На Заході сутність загальних принципів права досі вважається невизначеною, але вони однозначно пов'язані з текстами закону. Варто зазначити, що під загальними принципами права розуміють не лише певні уявлення, що існують у теоретичній правосвідомості, а принципи права, які не можуть бути лише закріплені в нормативно-правових актах, хоча й мають загальний характер, але широко вживані в судовій практиці.

Щодо перспективи судового прецеденту в системі джерел права України, то можна зазначити, що він, очевидно, не посяде того місця серед джерел права, яке займає в англосаксонській правовій сім'ї. Але категорично заперечувати перспективи в національній правовій сім'ї не варто. Зазвичай для цього необхідні суттєві зміни, а саме: підготовка суддів, незалежний суд, формування в них з часом рівня правової культури та правового світогляду, завдяки цим перетворенням їхні свободи та права слугуватимуть на благо. Як джерело права, судовий прецедент в Україні виникає внаслідок визнання рішень Європейського суду з прав людини [2, с. 7].

Отже, можна відзначити, що в Україні існує велика та різноманітна кількість джерел права. Їх вивченням і класифікацією активно займалися дослідники. Можна помітити різні підходи до тлумачення самого терміну та того, що сьогодні є основним джерелом права в Україні. Однак правознавці не дійшли єдиної класифікації джерел права, і зазвичай виділяють чотири-шість джерел права. Адже що є основним джерелом права? Дослідники погоджуються, що це нормативно-правові акти. Нормативно-правовий акт – документ компетентних органів, що містить правові норми, передбачені державою (конституції, закони, укази Президента, постанови тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борщевський І. В. Правовий звичай як джерело сучасного права в Україні Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 5. С. 3-6.
2. Козюбра М. І. Тенденції розвитку джерел права України в контексті європейських правоінтеграційних процесів Наукові записки НаУКМА : Юридичні науки. 2004. Т. 26. С. 3-9.
3. Колодій А. М. Принципи права України. К.: Юрінком інтер, 1998. С 23-24.
4. Корунчак Л. А. Формування правового звичаю: історично-синергетичний погляд Право і суспільство. 2013. № 62. С. 29–32.
5. Фулей Т. І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні: Автореф. дис К., 2003. С. 6.

Наталія ВОЙТОВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРИНЦИП ЗАКОННОСТІ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ

Сучасний стан розвитку держави Україна, як демократичної та правової держави, є складовим елементом в формуванні інституту громадянина, для якого важливим фактором є забезпечення та захист його прав і свобод. Стаття 3 Конституції України встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Права людини і громадянина мають бути закріплені й забезпечені державою на законодавчому рівні. Зрозуміло, що при реформуванні діяльності державних органів, взаємодії їх з громадянами при наданні адміністративних послуг, забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина, повинно здійснюватися виключно на принципі законності. Особливо це важливо, коли виникають підстави для притягнення особи, що вчинила адміністративне правопорушення до адміністративної відповідальності.

В теперішній час адміністративна відповідальність є одним з найпоширенішим видом юридичної відповідальності і застосовується як з метою попередження, так і боротьби з адміністративними правопорушеннями. Тому більшість суспільства пов'язує факт притягнення до адміністративної відповідальності з фактом

застосування до особи, винної у вчиненні адміністративного проступку, адміністративного стягнення.

І хоча суспільна небезпека (шкідливість) кожного окремого адміністративного правопорушення є невеликою, але загальна сумарна кількість адміністративних правопорушень становить значну загрозу для держав і суспільства та потребує адекватного реагування [2, с.21].

Законність, як принцип діяльності державних органів різних гілок влади, є основним та беззаперечним при виконанні ними та їх посадовими особами своїх обов'язків у відповідності до чинного законодавства. Даний принцип забезпечує політико-правовий режим соціальних процесів і є вирішальним в житті громадянського суспільства.

Відповідно, законність - це сукупність однорідних вимог, які застосовуються по відношенню до законодавства держави і реалізація їх у житті: вимоги неухильно дотримуватися законів усіма суб'єктами суспільних відносин, кому вони адресовані; вимоги визнавати ієрархію юридичної сили законів і інших підзаконних нормативно-правових актів; вимоги дії закону в часі, просторі та по колу осіб.

Таким чином, одним, на наш погляд, найважливішим принципом адміністративної відповідальності є законність, що набуває виняткового значення у зв'язку з динамічним процесом удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність, що тісно пов'язано з проведенням реформи адміністративної та судової.

Зміст законності, як конституційного принципу при застосуванні адміністративних стягнень, полягає в тому, що вони можуть застосовуватися тільки на правових підставах, в межах і порядку, які чітко встановлені законом. Накладення адміністративних стягнень можливо лише тоді, коли виявлені факти протиправного діяння (дії чи бездіяльності).

Підставою притягнення до адміністративної відповідальності особи є лише наявність в її діях ознак складу адміністративного проступку, тобто винна, протиправна поведінка, що посягає на суспільні відносини, що охороняються адміністративним законодавством і, як результат, застосування адміністративного стягнення.

При тому, коли фіксується факт адміністративного правопорушення та виникає необхідність здійснення адміністративного процесу, трапляються випадки підміни понять та норм закону. Таким прикладом може бути тимчасове вилучення майна та документів і конфіскація або затримання і адміністративний арешт, тобто допускається порушення основних норм Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Також розповсюдженими випадками є порушення норм, що передбачають вимоги до змісту протоколу про адміністративне правопорушення або затримання, постанов, які виносяться при спрощеному провадженні (статті 256, 279, 281, 285 КУпАП) [3].

У відповідності до статті 23 КУпАП адміністративні стягнення виступають мірою відповідальності, що застосовується до осіб, що вчинили адміністративні правопорушення, з метою виховання, для дотримання чинного законодавства держави, а також попередження вчиненню нових правопорушень як правопорушником, так і іншими особами.

Адміністративні стягнення полягають у застосуванні до винної особи незручностей матеріального, морального та особистого характеру, тобто у як правило, полягають у позбавленні або обмеженні певних благ чи прав.

За вчинений адміністративний проступок особа, що його вчинила, або зазнає матеріальних обов'язків у вигляді штрафу, або позбавляється певних суб'єктивних прав. Перелік адміністративних стягнень передбачений в статті 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де вони розташовані за певною системою: від найм'ягшого до найтяжчого.

Адміністративні стягнення накладаються за певними правилами, які втілюють конституційний принцип законності, а також обов'язково враховується індивідуалізація адміністративної відповідальності. Чітке дотримання загальних правил накладання адміністративних стягнень проявляється в беззаперечному дотриманні принципу законності, що сприяє дотриманню прав і свобод людини і громадянина.

Слід звернути увагу, що законодавство про адміністративні правопорушення вимагає від органів та уповноважених осіб адміністративної юрисдикції застосування заходів примусу у чіткій відповідності до закону та втілення важливого принципу невідворотності відповідальності, оперативного та своєчасного відкриття адміністративного провадження по факту його вчинення, якісного проведення кожної стадії та призначення відповідного стягнення для кожного правопорушника. За адміністративне правопорушення стягнення накладається в межах, встановлених санкцією статті КУпАП, яка передбачає відповідальність за дане правопорушення в точній відповідності з чинним законодавством. Крім цього додаткові види стягнень можуть накладатися лише у випадках, коли їх застосування прямо передбачено законом, вони не можуть підмінюватись одне іншим і не можуть перевищувати встановлені межі.

Для досягнення мети адміністративної відповідальності, відповідно до частини 2 статті 33 КУпАП, вимагається від органу (посадової особи), який розглядає справу про адміністративне правопорушення, при накладенні стягнення врахувати такі фактори: характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність [3].

Враховуючи вищевказане, можна дійти висновку, що додержання органами, що мають право застосовувати адміністративні стягнення до осіб, що вчинили адміністративні правопорушення, встановлених загальних правил накладання адміністративних стягнень є основною гарантією забезпечення прав і свобод громадян і, відповідно, дотримання принципу законності. Від даного принципу

залежить дотримання інших важливих принципів відповідальності. При недотриманні основної вимоги - законності, що пред'являється до норм матеріального та процесуального права, відбувається порушення прав учасників адміністративних правовідносин. Зміст адміністративної відповідальності полягає в застосуванні адміністративних стягнень, і це означає, що принцип законності виступає як принцип призначення стягнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : зі змінами та доповненнями: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Матіос А.В. Адміністративна відповідальність посадових осіб. – К.: Знання, 2017. – 223 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 15.11.2022).

Тетяна ГЕТЬМАН,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Сучасний стан розвитку української держави відбувається в умовах економічної кризи, що проходить в умовах тривалого збройного конфлікту на Сході, якій переріс в повномасштабну російсько-українську війну, загрози втрати частини території, тотального «зубожіння» населення, трудової еміграції, в поєднанні з глобальними соціально-економічними та цивілізаційними трансформаціями. Саме ряд цих та інших факторів стає передумовою та необхідністю проведення системних змін, спрямованих на реформування сфери соціального захисту, а також в цілому на забезпечення розбудови України як високорозвиненої в усіх галузях європейської країни, з високим індексом людського розвитку, рівнем благополуччя населення, соціальною рівністю, усталеними демократичними традиціями. Впровадження визначених стратегічних цілей сталого розвитку нашої країни неможливе без застосування кращих практик врядування Європейського Союзу та інших провідних країн світу, застосування нових теоретичних досліджень, практичного досвіду публічного управління [1].

Вагомим показником стабільного та ефективного історичного розвитку суспільства в усіх країнах світу, так званім індикатором спрямованості держави на вирішення основних проблем та підтримки суспільства на всіх його етапах є соціальних захист населення. Його ефективна організація являється беззаперечним гарантом стабільного росту та успіху державної політики.

На сьогодні спостерігається тенденція в успішних країнах світу щодо підтримки кожного з її громадян протягом всього його життя, особливо в кризових умовах [2].

Соціально-економічні гарантії, що надаються державою громадянам, в ідеальній моделі сталого розвитку суспільства мають здійснюватися за трьома основними напрямками [3], а саме:

по-перше, держава повинна гарантувати кожному громадянинуві працездатного віку та зайнятому трудовою діяльністю нормальний рівень добробуту завдяки забезпеченню виплати мінімальної заробітної плати, яка відповідає нормальному життєзабезпеченню громадянина, її індексації, підтримання підприємницької діяльності через встановлення помірних податкових зобов'язань та мінімальному втручання в господарську діяльність.

По-друге, державі потрібно задовольнити так звані пріоритетні потреби суспільства, а саме ті, що держава не в змозі довірити їх реалізацію кожному громадянину самостійно. До таких потреб належать: здобуття загальної освіти та виховання дітей і підлітків, проведення освітньої та культурної роботи, організація охорони здоров'я та розвиток фізичної культури в суспільстві. Державі потрібно на законодавчому рівні гарантувати задоволення перелічених потреб у мінімально достатніх розмірах за рахунок державного бюджету у вигляді надання безкоштовних послуг. Співвідношення таких послуг повинно бути збалансованим та завжди має відповідати оптимальному розміру прямих і непрямих податків, що стягуються з громадян. Це є однією з головних умов надання належних соціальних гарантій у державі.

По-третє, держава повинна вирівнювати рівень життя окремих груп населення, що мають недостатній рівень забезпеченості, яка пов'язана з причинами, що не залежать від прикладених ними трудових зусиль. Такими причинами є стан здоров'я, інвалідність, непрацездатний вік, кризові явища в економіці, підвищене навантаження утриманців на працездатних, утрата роботи тощо. У такому разі для задоволення відповідних потреб населення формою гарантованої державою фінансової підтримки можуть бути пенсії, грошові виплати, їхня індексація, матеріальна допомога, стипендії, пільги зі сплати податків, платежів і послуг тощо [3, с.26-27].

Сьогодні Україна виконує взяті на себе зобов'язання перед народом та світовою спільнотою щодо забезпечення соціальної державної політики, в основу якої покладено найвищу соціальну цінність – людину, її життя та здоров'я [4].

Однак, незважаючи на сформовану нормативно-правову базу протягом десятків років, наявність фінансових, кадрових ресурсів, інформаційного механізму

забезпечення надання соціальних послуг, реформування та модернізація в цілому системи залишається на неналежному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соціальна і гуманітарна політика: підручник/ [авт.кол.: В.П.Трощинський, В.А.Скуратівський, М.В.Кравченко та ін.]; за заг.ред.Ю.В.Ковбасюка, В.П.Трощинського. – К.: НАДУ, 2016. - 792 с.
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. – URL: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Махортов Ю. О., Телічко Н. А. Управління системою соціального захисту в Україні в умовах впливу сучасних міжнародних економічних відносин / Ю. О. Махортов, Н. А. Телічко // Світова економіка та міжнародні відносини. Інтелект XXI. – 2017. - №3 – С. 23-29.
4. Стратегія реформ – 2020. – URL: <http://www.president.gov.ua/news/31>

Мирослава ГРАБОВСЬКА,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальністю роботи є важливість висвітлення питання пов'язаного з захистом прав і свобод дітей та молоді , в першу чергу , дітей які позбавлені батьківського піклування. Тому що саме діти – майбутнє країни, і тому держава повинна дбати про них, забезпечувати всі необхідні умови для життя. Найголовніше і найцінніше для кожної дитини це сім'я. Відчуття любові та захищеності ,яке мають відчувати всі діти. Кожна держава буде сильною, міцною та розвиненою, якщо буде дбати про своїх громадян. В Конституції України закріплено ,що реалізація охорони та захисту прав дітей покладається на державу. Саме усиновлення дозволяє відчувати дитині материнську любов, батьківське тепло.

Метою даної статті є проаналізувати проблеми правового регулювання усиновлення в Україні.

Історіографічну базу проблеми дослідження складають праці таких вчених як: О.О.Грабовської, Г.І.Абраменко, Г.І.Вершиніної, Л.М.Зінковської, О.І. Карпенко, О.Ю.Князевої, О.Ю.Ситкової. Також варто додати ,що проблема правового регулювання усиновлення була і є аналізом праць українських та зарубіжних вчених , які висловлюють багато думок для внесення певних змін до самої процедури

усиновлення ,а також для того щоб удосконалити та зміцнити діюче законодавство. Згадані науковці своїми дослідженнями відкрили очі на дійсно актуальні проблеми ,на які варто звернути свою увагу, та які потрібно виправляти для кращого функціонування інституту усиновлення.

Необхідно згадати й про ключові джерела , які містять норми щодо порядку оформлення усиновлення в Україні це Сімейний Кодекс України 2002 р., Цивільний Процесуальний Кодекс України 2004 р., Постанова Кабінету Міністрів України про «Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» №905 від 8 жовтня 2008 року, Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми» від 11 грудня 2008 року, Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30 березня 2007 року.

Розглянувши систему усиновлення в Україні варто виділити ряд проблем та моментів, які потребують перегляду та удосконалення. Інститут усиновлення має бути врегульованим відмінно та функціонувати так само, адже мова йде про дітей та про їх захист, майбутнє.

Спочатку хотілося б відмітити, що в нашому законодавстві не виділяються критерії оцінки бути усиновлювачами саме іноземцям. Тому що на них поширюються такі ж загальні вимоги, які зазначені в статті 211 СК України для усиновлювачів. Тобто можна стверджувати, що в Україні в свідомості людей до кінця сама концепція усиновлення ще не сформувалася. Здебільшого це відбувається через те, що в нашій державі є майже відсутнім потрібний для того механізм оцінки психологічної придатності усиновлювача до усиновлення. [2, с. 613]

Ще до цього варто додати, що серйозною проблемою є те, що в Україні зовсім ніяк не регламентовано перед усиновленням дослідження моральної та психологічної готовності як дитини, так і дорослих. А це надзвичайно важливо, адже з даного усвідомлення все і починається, тільки від цього і можна починати відштовхуватися. [4]

У роботі «Державне регулювання інституту усиновлення під час економічної кризи в Україні» Кирило Домбровський визначає такі напрямки удосконалення державного регулювання інституту усиновлення України: 1) впровадження на рівні держави та усиновлювачів прозорої процедури усиновлення, за допомогою автоматизованої системи; 2) координація дій суб'єктів публічного адміністрування у сфері усиновлення з «потенційними батьками» та забезпечення їх належного взаємозв'язку з метою посилення заходів боротьби щодо недопущення порушення прав дітей, які були усиновлені; 3) формування чіткого механізму реалізації законодавчої та нормативної бази у сфері усиновлення щодо недопущення порушення прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 4) систематичне

проведення інформаційної роботи серед населення щодо фактів порушення прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування з метою запобігання негативним наслідкам; 5) створення Єдиного Реєстру усиновлювачів та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також правопорушників процедури усиновлення; 6) розроблення механізму для завантаження всієї документації в електронну систему в рамках проведення реформи у сфері усиновлення; 7) удосконалення електронної системи у сфері усиновлення через: запровадження надійного захисту персональних даних дітей, яких усиновили та усиновлювачів; впровадження відповідальності за розповсюдження електронних даних пацієнтів; введення 8) впровадження в систему освіти та в систему підвищення кваліфікації соціальних працівників навчання щодо психологічного супроводження під час та після усиновлення; 9) запозичення позитивного зарубіжного досвіду та внесення відповідних змін до національного законодавства щодо процедури усиновлення (оскільки зайнятість для кожної особи має вагомe місце в житті, в тому числі для прийняття рішення щодо усиновлення); 10) проведення належної професіоналізації прийомних вихователів та здійснення достатньої фінансової підтримки для вирішення проблем з безробіттям та проведення щодо цього питання інформаційної кампанії; 11) посилення соціальної реклами по сприянню сімейних форм виховання; 12) делегування з центрів соціальних служб деяких повноваження у сфері соціального захисту дітей-сиріт громадським організаціям; 13) удосконалення юридичної відповідальності за порушення процедури усиновлення. [5, с.41]

Ще з проблем, які варто зазначити це порушення строків розгляду. Виникає багато ситуацій, коли справи про усиновлення судом можуть розглядатися протягом року, або навіть двох, а якщо б це відбувалося з дотриманням встановлених строків, то орієнтовно такі справи могли б бути розглянуті за три місяці. Для вирішення даної проблеми, потрібні законодавчі зміни. Також важливо, щоб судді на рівні закону права ставили розгляд справ про усиновлення в пріоритет щодо інших справ.

Ще однією не менш важливою проблемою, є те що не має чітких механізмів за допомогою яких суд може вияснити думку саме дитини. Тобто ніяких умов в яких дитині було б комфортно висловитися не створюється.

Отже, підсумовуючи все сказане хотілося б додати, що не дивлячись на тривалий період існування інституту усиновлення залишається багато проблем та моментів які потребують того, щоб на них звернули увагу та почали вирішувати, адже мова йде про майбутнє дітей. Вдосконалення системи усиновлення є одним з найважливіших завдань держави. Завдання інституту усиновлення - сформувати стабільне та гармонійне життєве середовище для усиновленої дитини, тому, насамперед, стосунки, що виникли внаслідок усиновлення, повинні бути стабільними та незмінними. Найкращий варіант – коли ці відносини підтримуються назавжди, оскільки їх припинення може сильно травмувати дитину, суттєво вплинути на її інтереси. Тобто сам інтутт усиновлення має певні проблеми, які потребують

вирішення та прийняття мір. Найголовніше це усвідомлення усиновлювачів на який важливий та серйозний крок вони йдуть, та яка серйозна робота їх чекає попереду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
2. Погорецька Н. В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання. Форум права. – 2011. – №3. – С. 612–617.
3. Кубишкіна В. Генезис інституту усиновлення / В. Кубишкіна. // Віче. – 2010. – №10. – С. 24–26.
4. Губанова О. В. Організаційно-правове регулювання усиновлення в Україні : дис. канд. юр. наук : 12.00.07 / Губанова О. В. – Київ, 2011. – 17 с.
5. Домбровський К. Державне регулювання інституту усиновлення під час економічної кризи в Україні / Кирило Домбровський. – 2020. – №4. – С. 38–42.

Володимир ГРИНЬОВ,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Аналізуючи склади кримінальних правопорушень можна побачити, що деякі з них мають спільні ознаки, але за змістом відрізняються. Для того, щоб чіткіше визначати до якого правопорушення відноситься той чи інший випадок, треба розмежувати склади злочинів.

Аналіз наукових досліджень. Розмежування складів кримінальних правопорушень проти власності було розкрито в працях Л.П. Брича, В.І. Борисова, І.Б. Газдайка-Василишиної та опубліковано в огляді судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях про злочини проти власності. В межах зазначених вище досліджень та публікацій проблема розмежування між окремими правопорушеннями не завжди висвітлено, що вимагає спиратися на огляд судових процесів та їх рішень і потребує подальшого вивчення.

Мета статті полягає в розкритті питання розмежування складів кримінальних правопорушень проти власності. Завданням є показати як їх відокремлювати на подібних складах злочинів проти власності.

Виклад основного матеріалу. Предметом цих кримінальних правопорушень є чуже майно. За чинним Кримінальним Кодексом предметом правопорушень може бути «право на майно» та «дії майнового характеру». Елементи і ознаки складу кримінального правопорушення є суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона, об'єкт [1, с. 122-123].

Склад злочину сформований наукою кримінального права як абстрактну юридичну конструкцію для того, щоб дати можливість правозастосовним органам використати в цій конструкції усю сукупність встановлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак конкретного виду кримінальних правопорушень [4, с. 122].

Склад кримінальних правопорушень – це складна конструкція, система, утворена сукупністю елементів, які в свою чергу сформовані ознаками складу злочину. Він як цілісна конструкція не виконує розмежувальну функцію, тобто є не критерієм розмежування. Ними виступають ознаки того або іншого кримінального правопорушення. Метою розмежування, яке відбувається в межах кримінально-правової кваліфікації, є визначення з поміж складів, включених до версії кримінально-правової кваліфікації, того складу злочину, що підлягає застосуванню у конкретному випадку [2, с. 65-66].

Згідно ст. 185 КК крадіжкою є таємне викрадення чужого майна. При розмежуванні крадіжки та грабежу, слід виходити зі спрямованості умислу винної особи та усвідомлення потерпілим характеру вчинюваних винною особою дій. Викрадення кваліфікується як крадіжку у присутності сторонніх осіб, які не усвідомлюють факту викрадення майна і не можуть дати йому належної оцінки чи при особі якій доручено майно, що перебуває стані у якому не має можливість усвідомлювати, що відбувається. Грабіж на відміну від крадіжки, є відкритим викраденням чужого майна у присутності потерпілого або інших осіб, що усвідомлюють протиправний характер дій винної особи. Остання усвідомлює, що її дії помічені й оцінюються як викрадення. Під час грабежу винний діє відкрито, не звертаючи увагу на можливий опір з боку потерпілого та інших сторонніх осіб [6, с. 33-35].

Коли треба розмежувати крадіжку та привласнення майна слід знати про об'єктивну та суб'єктивну сторону. Об'єктивна сторона крадіжки виражається у незаконному, таємному, безоплатному, поза волею власника вилученні чужого майна. Суб'єктивної сторона полягає в тому, що особа має намір вилучити майно таємно. При привласненні майна потерпілий добровільно передає власність у розпорядження винної особи. Злочин полягає у неповорненні особою чужого майна, яке перебувало у його правомірному володінні, з наміром надалі обернути його на свою користь чи користь третіх осіб [6, с. 35-36].

Для розмежування грабежу від розбою є лише одна ознака – це характер і тяжкість застосованого насильства як способу заволодіння чужим майном. Під час розбою воно є небезпечним для життя і здоров'я, а при грабежі такої небезпеки не несе. При розмежуванні грабежу та розбою визначальним є не тільки наслідки, що

настали в результаті застосування насильства до потерпілого, але й сам спосіб дій винних осіб, що й було враховано судом першої інстанції при кваліфікації дій засуджених [6, с. 36-38].

Розмежування грабежу та шахрайства вимагає знання їх відмінностей. Однією з ознак складу кримінального правопорушення грабежу є відкрите викрадення чужого майна. Вважається закінченим злочином з моменту заволодіння майном і появою у злочинця реальної початкової можливості розпоряджатися вилученим майном. Головною ознакою шахрайства є заволодіння чужим майном шляхом схиляння самого потерпілого до добровільної передачі винному майна чи право на нього. Шахрайство вважається закінченим з моменту фактичного одержання винним майна чи права на нього [6, с.38-40]. Різницю між грабежем та вимаганням можна показати коли потерпілий не має ніяких цивільно-правових зобов'язань, а його примушують, зокрема, передати майно чи права на нього або вчинити будь-які дії майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, має місце злочин, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 189 КК (вимагання) [6, с.40]. Коли треба відмежувати вимагання від розбою треба розуміти час отримання майна. Особа під час розбою насильством або погрозами його застосування хоче заволодіти майном у момент їх застосування. Вимагання націлене на дії спрямовані, що сприятимуть одержанню майна в майбутньому [6, с.41].

При розмежуванні шахрайства та крадіжки слід звернути увагу на головні ознаки складу даних правопорушень. Крадіжка – це викрадення чужого майна непомітно від власника, а шахрайство це заволодіння чужим майном або отримання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Обов'язковою ознакою крадіжки – таємність, а обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього. При ситуації коли обман або зловживання довірою є лише шляхом отримання доступу до майна, тобто вилучення майна відбувалося таємно, то такі дії треба кваліфікувати як крадіжку, а не як шахрайство [6, с.41-42].

Треба розмежувати привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та зловживання владою або службовим становищем. Ознакою яка їх розмежує є те, що у першому зловживання службовою особою своїм службовим становищем є способом розкрадання чужого майна, а в другому може супроводжуватись оплатним вилученням чужого майна [6, с.42-43].

Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою має схожість з шахрайством, але їх треба розрізняти. У першому випадку обман виступає як спосіб незаконного користування таким майном чи ухилення від сплати обов'язкових платежів або обертання на свою користь платежів, які мали б надійти власнику від окремих громадян або організацій за надані їм послуги майнового або немайнового характеру і при цьому ще не надійшли до фондів власника. Зловживання довірою виступає, як правило, у вигляді способу незаконного використання чужого майна. [5, с.161-165].

При розмежуванні умисного знищення або пошкодження майна та необережне знищення або пошкодження майна основною ознакою, що розмежовує їх є форма вини. Першому це діяння умисне, а в другому – через необережність [3, с. 164-165].

Коли винна особа погрожує знищенням майна, поєднує з вимогою передачі майна чи права на майно чи вчинення будь-яких дій майнового характеру, ці дії слід кваліфікувати як вимагання. В цій ситуації погроза знищення майна є способом досягнення мети [3, с. 176].

Висновки. При розмежуванні кримінальних правопорушень необхідно звертати увагу на суб'єкт та об'єкт, суб'єктивну та об'єктивну сторону. При роз'єднанні подібних злочинів треба співставити і виділити їх спільні та відмінні ознаки. Аспект даного питання має бути врахований в проекті нового Кримінального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисов В. І. Кримінальні правопорушення проти власності: об'єкт, предмет та види. Характеристика незаконних корисливих діянь, пов'язаних із заволодінням і (або) обороненням чужого майна Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: 2022. Вип. 1(17) С. 227-245.
2. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
3. Газдайка-Василишин І.Б. Некорисливі злочини проти власності. монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 212 с.
4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
5. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 768 с.
6. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях про злочини проти власності. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.08.2019. Київ, 2019. 50 с.

Михайло ГРИЦЕНЮК,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Характер взаємовідносин культури та публічного управління в цій сфері завжди був предметом дискусій у наукових розвідках вчених. У філософських і культурологічних дослідженнях переважає точка зору, що культура як і відчуває на собі вплив змін у суспільстві, так і одночасно несе за них відповідальність, оскільки ефективні перетворення в суспільстві та державі ґрунтуються настільки, наскільки вони втілюються у культурі та, навпаки, зміни у культурі ґрунтуються настільки, наскільки вони втілюються у публічному управлінні розвитком держави.

Сферу культури через призму публічного управління досліджували: Бутник О.О. [1]; Черба В.М. [2]; Дегтяр А.О. та Бородін О.Д. [3]; Червякова О.В. [4]; Бойко В.І. [6]; Тарасюк Ю.В., Циганій С.О. та Паламарчук В.В. [7]; та інші. Незважаючи на значну кількість проведених досліджень, питання публічного управління у сфері охорони культурної спадщини досі залишається актуальним.

Культура, визначаючи духовний розвиток нації, є показником її самобутності. Саме через сферу культури формуються її духовні та моральні ідеали, втілюються гуманістичні ідеї, загально визнані людські цінності, відбувається збереження і примноження культурних надбань [1, с. 91].

Ефективна реалізація публічної культурної політики є важливим напрямом діяльності держави, яка багато в чому визначає комфортність проживання на певній території [2]. Публічне управління культурою – це не що інше як сукупність прийомів і способів цілеспрямованого впливу публічних суб'єктів управління на соціально-культурну сферу з метою підвищення якості життя населення [3, с. 113]. Публічне управління культурною сферою варто розглядати як цілісний комплекс публічно-управлінських заходів і засобів імперативного та диспозитивного впливу на всю сукупність відносин, обов'язковим об'єктом яких у тій чи іншій мірі виступає культура [4, с. 18].

Публічне управління у сфері культури регулюється Законом України «Про культуру». В цьому законі сформульовано понятійний апарат регулювання сфери культури, де її визначено як сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого та збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, охоплює всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти [5].

У межах України існують спеціалізовані органи управління культурою (Міністерство культури та інформаційної політики, державні комітети, агентства, служби інститути тощо), до обов'язків яких входить розробка політики, стратегій розвитку сфери культури, забезпечення її діяльності за допомогою різних ресурсів (правових, економічно, фінансових, людських тощо) та здійснення контролю за виконанням даних рішень [1, с. 94].

У структурі кожного публічного органу влади управління культурою обласного значення формуються комісії, які займаються питаннями сфери культури, а до структури органів виконавчої влади входять відповідні комітети, управління міністерства культури. На місцевому рівні відтворюється фактично та ж схема: представницька влада – з відповідними комісіями, виконавча влада – з відповідними відділеннями культури [6, с. 72].

Вважаємо, що роль публічного управління у сфері культури полягає як у безпосередньому виробництві культурних послуг у рамках державного сектора, так і значно більшою мірою у формуванні державної культурної політики та різних непрямих, прямих методів регулювання.

Одним із важливих напрямків публічного управління у сфері культури є питання адміністративного регулювання відносин у галузі охорони об'єктів культурної спадщини [7, с.285],

Публічне управління культурною спадщиною в Україні має процедурно-ієрархічне впорядкування, а основні моменти організаційної побудови наведено у статті 3 ЗУ «Про охорону культурної спадщини». Цим нормативним актом регулюються правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [8].

Згідно з ЗУ «Про охорону культурної спадщини», до органів охорони культурної спадщини слід віднести КМУ, центральні органи виконавчої влади; обласні та райдержадміністрації; виконавчі органи сільських, селищних, міських рад тощо [8].

До повноважень КМУ у сфері охорони культурної спадщини належить:

- внесення змін до Державного реєстру нерухомих пам'яток України щодо пам'яток національного значення;
- забезпечення проведення державної політики;
- занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України
- затвердження змін, внесених до Списку історичних населених місць України;
- затвердження нормативів і методик грошової оцінки пам'ятки;
- затвердження порядку створення наглядових рад об'єктів всесвітньої спадщини, формування їх складу та затвердження типового положення про наглядову раду об'єкта всесвітньої спадщини;

- затвердження Списку історичних населених місць України;
- надання дозволу на переміщення (перенесення) пам'ятки національного значення;
- оголошення комплексів пам'яток історико-культурними заповідниками державного значення;
- оголошення територій історико-культурними заповідними територіями [8].

До головних повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони культурної спадщини, належить:

- розроблення, затвердження та погодження нормативно-правових актів, розроблення та погодження державних програм охорони культурної спадщини;
- формування державної політики з питань охорони культурної спадщини [8].

Публічне управління культурною спадщиною може бути визначене як сукупність способів, методів та засобів, за допомогою яких органами публічного управління різних рівнів здійснюється збереження відповідних культурно-історичних об'єктів у прийнятному екстер'єрному стані.

Отже, публічне управління у сфері культурної спадщини в першу чергу повинне: здійснювати нагляд і контроль у сфері охорони культурної спадщини; опікуватися дозвільними та адміністративними послугами у сфері охорони спадщини; реалізовувати політику щодо повернення в Україну культурних цінностей; управляти культурними інституціями, зокрема такими як музеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутник О. О. Державне управління становленням та розвитком культури в Україні. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2015. Вип. 1. С. 90-95.
2. Черба В. М. Формування стратегічних механізмів державного управління сферою культури в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_3_4 (дата звернення 10.11.2022).
3. Дегтяр А. О., Бородін О. Д. Основні складові механізму державного управління соціально-культурною сферою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 7. С. 109-113.
4. Червякова О. В. Інституційна складова механізму державного управління у сфері культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 2. С. 17-23.
5. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI, чинний, поточна редакція від 07.10.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення 10.11.2022).
6. Бойко В. І. Вплив державного регулювання на регіональний розвиток сфери культури в умовах децентралізації управління. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 2. С. 69-73.

7. Тарасюк Ю.В., Циганій С.О., Паламарчук В.В. Адміністративне регулювання відносин у галузі охорони об'єктів культурної спадщини. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №7. С.184-187.

8. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 року № 1805-III, чинний, поточна редакція від 31.05.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 10.11.2022).

Ярослав ГУНЬКО,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ВИБУДОВА СТОСУНКІВ ВАСИЛЯ-КОСТЯНТИНА ОСТРОЗЬКОГО З УКРАЇНСЬКИМ КОЗАЦТВОМ

Однією із визначних постатей в українській історії другої половини XVI – початку XVII століття є постать Василя-Константина Острозького – руського князя, магната, військового, політичного і культурного діяча, мецената. Будучи статусною та матеріально забезпеченою особою, В.К. Острозький мав значний вплив на різні сфери життя українського суспільства – культурну, освітню, військову, політичну тощо. Оскільки доба діяльності князя була пов'язана із виникненням і розквітом козаччини, то зрозуміло, що йому доводилося певним чином взаємодіяти із Запорізькою Січчю. Ця взаємодія не завжди була позитивною, а тому вивчення цього питання є необхідним для цілісного розуміння історичної постаті В.К. Острозького та його діяльності.

Діяльності В.К. Острозького присвячено достатньо велику кількість наукових праць. Оцінку військово-політичної діяльності князя, у тому числі розгляд деяких аспектів його взаємодії із козаками, здійснили В. Ульяновський [3], В. Щербак [4], В. Маєвський [6] та ін. Все ж, питання його взаємодії з козаками розкрито поки що недостатньо, що ще раз підтверджує актуальність обраної теми.

Мета статті – дослідити вибудову стосунків В. К. Острозького з українським козацтвом.

Ставлення В.К. Острозького до українського козацтва було своєрідним: князь розумів важливе стратегічне значення Запорізької Січі як форпосту проти турецько-татарської небезпеки, а тому намагався підтримувати з козаками партнерські стосунки, зокрема, приймаючи їх на службу, постачаючи їм коней, зброю, провіант [2, с. 70]. За таке покровительство над козаками він отримував частину здобичі, захопленої під час походів.

Загалом, у XVI-XVII ст. татарські набіги були найбільш проблемою України, якій В.К. Острозький приділяв значну увагу. Він за власні кошти утримував кількатисячний загін козацьких вершників для оборони від татар, а в 1570-1590-их рр. разом з ними успішно відбивав напади ординців. Запрошував він козаків на службу «за даток і живність». Тобто мав місце традиційний на той час найм війська за грошову плату та стацію [5, с. 73].

Разом з козаками князь неодноразово рятував Київ від татарських наїздів. У 1578 р. він виплатив татарам 3.000 дукатів, щоб ті не грабували це місто. Вихованці двору князя, серед яких був і майбутній гетьман П. Конашевич-Сагайдачний, продовжили його справу по відродженню Києва.

Влітку 1577 р. на Січі активно готувалися до походу на татар. Серед запорожців був Іван Підкова – учасник багатьох військових експедицій. За однією з легенд, він був братом молдавського господаря Івони, убитого турками. Молдавські бояри надіслали депутацію до Запоріжжя з проханням, щоб Підкова прийшов до Ясс і зайняв престол. Побоюючись, що козацький похід спровокує невдоволення уряду Речі Посполитої, вони надіслали листи до К.В. Острозького та барського старости Миколи Тарновського з проханням допомогти Підкові. Однак через припинення вогню між Польщею та Туреччиною ні М. Тарновський, ні К.В. Острозький не підтримали козацьку експедицію [4, с. 58].

У 1578 році за наказом короля Стефана Баторія В.К. Острозький став на чолі карального походу проти Війська Запорозького Низового, який завершився невдало. В одному із універсалів, виданих королем у цей час, міститься згадка про необхідність спільних дій Костянтина Острозького і татар у боротьбі проти козаків: «Ми їх не любимо і не бажаємо зберігати їх, а, навпаки, намагаємося ліквідувати, але в той же час не можемо тримати постійно там великого війська, яке було б в змозі їм протидіяти». Однак король не виключав можливості іншого вирішення козацького питання: «ми також робимо спробу запросити їх на службу, хоча не можемо гарантувати, щоб якась їх частина не пішла в межі Московії». Таким чином, Стефан Баторій намагався не допустити переходу козаків на службу до свого опонента – московського царя, запроваджуючи відповідну політику серед підлеглих високопосадовців, до яких належав і В.К. Острозький [4, с. 60].

На початку 1590-х років В.К. Острозький вороже поставився до назріваючих козацьких заворушень, які загрожували великій земельній власності князівського роду. Під час козацького повстання Криштофа Косинського у 1591-1593 роках, незважаючи на ряд невдач, армія, зібрана Костянтином Острозьким, завдала нищівної поразки повстанцям у вирішальній битві під П'яткою. Симон Пекалід в хвалебній поемі «Острозька війна» засвідчив м'яке ставлення Костянтина Острозького до переможених:

«Що ж наробило це ваше шалене свавілля? Пожежа
Ця громадянська змогла розв'язати війну братовбивчу
[...]

Просите миру. Народ непостійний ви є й різнорідний.
Гетьман хай прийде! Хай вернеться гетьман до тих, кому щойно
Шкоду зробив! Хай, обнявши коліна, він їх привітає
Й просить пробачення, голову перед князями схиливши!» [1].

Таким чином, князь обмежився лише вимогою публічного каяття та присягою козацького ватажка перед родом Острозьких. Таке рішення можна пояснити тим, що Криштоф Косинський (згідно з тогочасними джерелами) був родичем князів Острозьких [2, с. 70].

У цьому повстанні брав участь Северин Наливайко, який через рік сам став керівником нового козацького повстання в Україні (1594 – 1596 рр.).

В.К. Острозький виступив рішуче проти цього повстання. Польський дослідник Веслав Маєвський вказує на свідчення С. Наливайка від 9 квітня 1597 року, що В.К. Острозький контактував з ним з намірами рокошу (офіційне повстання проти короля, на яке мала право шляхта для захисту своїх прав і свобод). Князь же характеризував С. Наливайка як лиходія, тому, на думку дослідника, навряд чи він підтримував би повстання, оскільки в 1596 році повстанці спустошили його майно. Однак свої війська проти повстання К.В. Острозький не вислав, захищав людей, пов'язаних з повстанням, навесні 1596 р. в його оточенні були відверті прихильники Наливайка [6, с. 490].

Отже, ставлення В.К. Острозького до українського козацтва було неоднозначним: з одного боку, він підтримував із Запорізькою Січчю тісні зв'язки, наймав козаків на службу, натомість допомагаючи їм із провіантом; з іншого боку, князь виступав проти козацьких повстань, адже вони загрожували його матеріальним статкам. Все ж, з його сторони не було прямих злочинів проти козаків, і навіть здобувши перемогу над повстанцями, він обмежився вимогою публічного каяття. Не варто забувати, що В.К. Острозький підкорювався владі короля та іноді був вимушений діяти по відношенню до козаків відповідно до його наказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пекалід С. Про Острозьку війну під П'яткою проти низових. URL: litorpys.org.ua/suspil/sus32.htm
2. Стороженко А. Из переписки Запорожья XVI в. с польскими вельможами. Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца. 1906. Кн. 19. С. 70.
3. Ульяновський В.І. "Славний для всіх часів чоловік" : князь Костянтин Іванович Острозький : монографія / Нац. ун-т "Остроз. акад.". Острог: Вид-во Нац. ун-ту "Остроз. акад.", 2009. 168 с.
4. Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. К. : Видавничий дім «KM Academia», 2000. 300 с.
5. Łukaszewicz J. O kościołach Braci Czeskich w dawnej Wielkiej Polsce. Poznań, 1835, 185 s.

6. Majewski W. Nalewajko (Nalywajko) Semen (Seweryn?), (zm. 1597). Polski Słownik Biograficzny. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1977. T. XXII/3, zeszyt 94. S. 489–491.

Ярослава ГУРСЬКА,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У чинному законодавстві України закріплено основні принципи, на яких ґрунтується державна служба. Одних із найважливіших є принцип особистої відповідальності за виконання службових обов'язків та дисципліна. Попри те, що дисциплінарна відповідальність є важливою складовою діяльності державного службовця, точного визначення що ж це таке українське законодавство нам не дає.

О. Кравчук детально проаналізував як нормативно-правові акти, так і наукові розвідки дослідників щодо дисциплінарної відповідальності. Він зазначає, що ряд документів, в тому числі Закони України «Про державну службу» та Кодекс законів про працю України не закріплювали законодавчо поняття «дисциплінарної відповідальності» [3]. У законодавстві лише підкреслюється, що дисциплінарна відповідальність полягає в накладенні на державного службовця дисциплінарних стягнень за вчинення дисциплінарних проступків. Втім, трактувати цю ремарку як визначення поняття неможливо.

Нам імпонує позиція дослідників, які вважають, що вивчаючи питання дисциплінарної відповідальності, її необхідно розглядати в тісному взаємозв'язку з такою правовою категорією, як «дисципліна праці». В етимологічному сенсі слово «дисципліна» й похідне від нього «дисциплінарний» походять від французького слова «discipline», що означає статут, порядок, правила поведінки, загальнообов'язкові для осіб, що входять до будь-якого об'єднання, корпорації чи союзу.

Дисциплінарна відповідальність – один з видів юридичної відповідальності, яка полягає у застосуванні до державних службовців певних дисциплінарних стягнень за вчинення дисциплінарних проступків [6].

С. Хайдер зазначає, що дисциплінарній відповідальності притаманні певні характерні риси:

- підставою дисциплінарної відповідальності є вчинення дисциплінарного проступку;

- вчинення дисциплінарного проступку передбачає накладення адміністративного стягнення;
- дисциплінарне стягнення накладає посадова особа у порядку підлеглості;
- працівник, щодо якого застосовано дисциплінарне стягнення, може оскаржити його до вищестоящого органу чи посадової особи або до суду;
- за один дисциплінарний проступок може бути накладено лише одне дисциплінарне стягнення.

Залежно від джерел правового регулювання виокремлюють два види дисциплінарної відповідальності: загальну та спеціальну. При цьому загальна дисциплінарна відповідальність регулюється КЗпП України й правилами внутрішнього трудового розпорядку та поширюється на всіх працівників, окрім працівників, для яких встановлено спеціальну дисциплінарну відповідальність.

Спеціальна ж дисциплінарна відповідальність передбачається лише для конкретно визначених категорій працівників на підставі статутів і положень про дисципліну та спеціальних нормативних актів.

Одним з підвидів дисциплінарної відповідальності є дисциплінарна відповідальність державних службовців. І. Картузова розуміє дисциплінарну відповідальність державних службовців як зазначання державним службовцем позбавлень та обмежень особистого чи майнового характеру за здійснення дисциплінарного проступку або іншого порушення, за яке, згідно із законом, передбачається застосування заходів дисциплінарної відповідальності уповноваженими на те суб'єктами [2, с. 9].

У правовій доктрині сформувався два основні підходи до визначення правової природи дисциплінарної відповідальності державних службовців:

- 1) як інститут адміністративного права;
- 2) як інститут трудового права.

Дослідники, які вважають, що дисциплінарна відповідальність державних службовців регулюється нормами адміністративного права, виокремлюють такі її специфічні ознаки:

- 1) Наявний спеціальний суб'єкт – державний службовець;
- 2) Регулюється положеннями адміністративно-правових актів;
- 3) Фактичною підставою для притягнення до відповідальності є проступок;
- 4) Сфера, у якій застосовується дисциплінарна відповідальність – державне управління.

Дисциплінарна відповідальність державного службовця характеризується відносно суворішим покаранням. До прикладу, до певних категорій працівників ставляться вимоги не лише професійного, але й морального характеру. І ці вимоги включено до їхніх трудових обов'язків. Відповідно, дії, які суперечать таким вимогам тягнуть за собою дисциплінарну відповідальність. Це стосується суддів, прокурорів, державних службовців, працівників, які виконують виховні функції.

Загалом же у ст. 65 Закону України «Про державну службу» визначено чіткий перелік підстав для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності. Зокрема, мова йде про:

- Порушення присяги;
- У разі порушення етикету поведінки;
- Невиконання, або ж виконання неналежним чином своїх посадових обов'язків;
- Недотримання правил внутрішнього розпорядку;
- Перевищення своїх повноважень;
- Використання службового становища у власних інтересах;
- Невчасне подання декларації у частині, що стосується контактів державного службовця із певними особами;
- У разі неповідомлення керівника про виникнення відносин прямої підпорядкованості протягом 15 днів;
- Прогоул;
- Поява на роботі у стані сп'яніння (як алкогольного, так і наркотичного чи токсичного);
- Рішення, прийняте держслужбовцем було необгрунтоване чи суперечило законодавству та ін. [5].

В той же час Є. Михайловська пропонує додати ще один пункт «булінг (мобінг) на державній службі [4]. На думку дослідниці це дасть можливість винних осіб у застосуванні цькувань під час виконання своїх службових та посадових обов'язків притягнути до дисциплінарної відповідальності, водночас забезпечити права тих державних службовців, права яких були порушені у зв'язку із застосуванням до них проявів булінгу.

Звісно, повномасштабне вторгнення внесло свої корективи у роботу державних органів, значна частина працівників яких змушена була залишити постійне місце проживання. Постановою Кабміну від 12.04.2022 р. №440 «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану» було визначено ще одну підставу для застосування дисциплінарного стягнення. Мова йде про випадки, коли державний службовець в робочий час перебуває не на робочому місці або ж за кордоном, без відома керівника. Мова не йде про держслужбовців, які перебувають у відрядженні [1].

Отже, дисциплінарна відповідальність державного службовця – це захід державного примусу, котрий настає у разі вчинення порушення, полягає в обов'язку особи на підставі рішення компетентного органу зазнати певних позбавлень, обмежень матеріального й морального характеру. Дисциплінарна відповідальність державних службовців регулюється нормами як адміністративного, так і трудового права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 р. №440. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-п#Text> (дата звернення: 03.10.2022).
2. Картузова І.О. Дисциплінарна відповідальність державних службовців : автореф. дис. канд. юрид. Наук. Одеська держ. юрид. академія. О., 1999. 18 с.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08_
4. Михайловська Є. В. Адміністративно-правовий статус державного службовця системи державного управління сфери освіти і науки України: дис. ... д-ра філософ. наук. Суми, 2020. 203 с.
5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text_
6. Саюк В. Б., Крамар Д. О., Краковська А. Є. Проблемні питання дисциплінарної відповідальності державних службовців. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua>.

Марія ДАВИДЕНКО,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Адміністративна відповідальність є одним із найширших видів юридичної відповідальності. Інститут адміністративної відповідальності бере активну участь в забезпеченні стабільності суспільного життя і підвищенні гарантій захисту прав громадян.

Законодавство про адміністративні правопорушення покликане комплексно виконувати охоронні функції від зазіхань на широке коло відносин, в тому числі з питань власності, екології, підприємництва, в сфері державного управління, міграційної політики. Також одним із завдань адміністративної відповідальності є протидія корупції, екстремізму, проявам організованої злочинності.

Юридична відповідальність тягне за собою для правопорушників певні наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру.

Дослідженням даної теми займалися такі вчені-юристи практики як: В.Бевзенко, В.Гаркуша, Т.Гуржій, С.Гусаров, Н.Давидова, В.Доненко, М.Долгополова, О.Зима, Є.Калугін, О.Г.Ткаченко та інші.

Адміністративна відповідальність як реалізація адміністративно-правових санкцій покликана компенсувати заподіяну адміністративним правопорушенням шкоди і є для правопорушника покаранням. В Україні адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

В цілому основні риси адміністративної відповідальності полягають в наступному:

- вона має власну законодавчу базу. Адміністративне правопорушення виступає підставою для настання адміністративної відповідальності;
- суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи;
- за вчинення адміністративного правопорушення на особу накладається адміністративне покарання;
- адміністративні покарання застосовуються широким колом уповноважених органів і посадових осіб: судами, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами;
- адміністративні покарання застосовуються органами та посадовими особами на непідпорядкованих їм правопорушників;
- застосування адміністративного покарання до особи не тягне судимості, що характерно для кримінальної відповідальності.

Адміністративна відповідальність ґрунтується на ряді принципів, основними з яких верховенство права визначає найвищу юридичну силу і є нормами прямої дії [2], законність, вчинення протиправного діяння, наявність вини, невідворотності відповідальності, індивідуалізації відповідальності.

Принцип законності адміністративної відповідальності полягає в тому, що ніхто не може бути підданий заходу впливу у зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і у порядку, встановлених законодавством. Застосування уповноваженими на те органами і посадовими особами заходів адміністративного впливу провадиться в межах їх компетенції, у точній відповідності з законодавством [3].

Дотримання принципу законності у разі притягнення особи до адміністративної відповідальності забезпечується систематичним контролем з боку цілого ряду вищестоящих органів та посадових осіб, які встановлені законодавством та відповідно до їх повноважень.

Принцип відповідальності лише за наявності вини означає, що адміністративній відповідальності підлягає тільки особа, винна у вчиненні

правопорушення, тобто яка умисно або з необережності вчинила протиправне шкідливе діяння [4].

Невідворотність адміністративної відповідальності як принцип полягає в тому, що особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, повинна бути піддана адміністративному стягненню. Із цього принципу можливі деякі винятки. Маються на увазі випадки відповідальності за адміністративні правопорушення неповнолітніх та осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів. До зазначених осіб за більшість проступків застосовуються не адміністративні стягнення, а інші заходи впливу [4].

Адміністративна відповідальність полягає у накладенні на правопорушника певних видів адміністративних стягнень, специфічних за змістом і відмінних від заходів кримінального покарання, дисциплінарного впливу та майнової відповідальності.

Адміністративні стягнення накладаються правоохоронними, державними органами та посадовими особами, яким таке право надано адміністративним законодавством. Основним нормативним актом, який регулює адміністративну відповідальність, є Кодекс про адміністративні правопорушення [3].

У ст. 92 Конституції України [2] передбачено, що діяння, які є адміністративними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються виключно законами України.

Систему законодавства про адміністративні правопорушення в наш час складають Кодекс України про адміністративні правопорушення і окремі законодавчі акти. З окремих питань рішення, за порушення яких передбачається адміністративна відповідальність, можуть приймати органи місцевого самоврядування.

Отже, адміністративна відповідальність – це реакція держави на шкоду, заподіяну адміністративним правопорушенням, державна оцінка порушення правової норми, що охороняється адміністративно-правовими санкціями.

Як і кожен вид відповідальності має свої специфічні ознаки, принципи та особливості. В умовах сьогодення відіграє важливу роль у вирішенні великого кола питань та постійно перебуває в процесі удосконалення своєї структури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. К.: Істина, 2007. 216 с.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96- %D0%B2%D1%80](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
4. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення- К.: Алерта, 2010. 684 с.

Вікторія ДЕМ'ЯНЮК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

МОП ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ПРАЦІ

Основу міжнародного регулювання праці становить нормотворча діяльність Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної організації праці та Європейського регіонального союзу, а також спільна нормотворча діяльність держав, закріплена у двосторонніх і багатосторонніх міжнародно-правових договорах.

Основоположне значення в системі джерел міжнародного регулювання праці мають Статут і акти ООН. Стаття 55 Статуту передбачає, що діяльність Організації Об'єднаних Націй має сприяти підвищенню рівня життя, повній зайнятості населення, економічному і соціальному умовах прогресу та розвитку.

Загальна декларація прав людини, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН, закріплює основні права людини у сфері праці та право на ефективний засіб правового захисту в разі порушення цих прав.

Зокрема, Декларація закріплює право на працю, право на вільний вибір роботи, право на захист від безробіття, право на справедливі та сприятливі умови праці, право на рівну оплату за рівну працю без будь-якої дискримінації, справедливу та сприятливу винагороду, яка забезпечує гідне людини та її сім'ї життя, та, за потреби, соціальне право на додаткові засоби забезпечення, право на створення профспілок та вступ до них для захисту своїх інтересів, право на відпочинок та дозвілля, включно з правом на розумне обмеження робочого дня і на оплачувану періодичну відпустку [1, 306-307].

Трудові права закріплені Загальній декларації прав людини переросли в Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, ухвалений 21-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 1966 року. На відміну від Загальної декларації прав людини, Пакт вимагає ратифікації, що і зробила Соціалістична Республіка Україна 19 грудня 1973 року. Частина III Пакту присвячена соціальним і трудовим правам. Пакт вказує, що право на працю має здійснюватися без дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних та інших переконань (стаття 2). Серед трудових прав стаття 6 передбачає право на працю.

Стаття 7 Пакту передбачає право на справедливі та сприятливі умови праці, включно зі справедливою заробітною платою без дискримінації, задовільні умови життя для працівників та їхніх родин, безпечні та здорові умови праці, рівні можливості для просування по службі, що ґрунтуються винятково на стажі та здібностях, і право на відпочинок. Стаття 8 Пакту докладно описує право кожного користуватися правами і захистом профспілок, включно з правом на страйк [3].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ухвалений ООН 16 грудня 1966 року і згодом ратифікований Україною, також включає права у сфері праці. Так, стаття 8 передбачає заборону примусової праці та вільне здійснення права на об'єднання, включно з правом на створення профспілок. Стаття 25 також закріплює право на рівний доступ до державних послуг [2].

ООН також ухвалила Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року, Конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 7 березня 1966 року та Конвенцію про захист трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей, яку було затверджено 1990 року.

Одним з основних джерел міжнародного регулювання праці є законодавство, прийняте Міжнародною організацією праці, спеціалізованою установою ООН, створеною 1919 року.

Коли мова заходить про джерела міжнародного трудового права, необхідно звернутися до конвенцій Міжнародної організації праці (МОП), яка, згідно з її Статутом, є спеціально створеною міжнародною урядовою організацією, метою якої є регулювання трудових відносин держав-учасниць її конвенцій на основі принципів рівності та справедливості. Ця організація ухвалила більшість спеціальних міжнародних стандартів у галузі праці; конвенції МОП регулюють дуже широке коло питань, які практично ніде не висвітлюються на такому рівні і часто перевершують за змістом національне законодавство України.

Згідно зі Статутом МОП, одним з основних напрямів діяльності організації є нормотворчість, тобто підготовка міжнародних трудових стандартів. Конвенції та рекомендації, прийняті МОП, стосуються різних аспектів праці. Конвенції ухвалюються Генеральною конференцією більшістю голосів присутніх делегатів. Конвенції набувають статусу багатосторонніх міжнародних угод, коли їх ратифікують щонайменше дві держави-члени МОП, і відтоді вони накладають певні зобов'язання як на держави, які ратифікують, так і на держави, що не ратифікують. Для окремих держав-членів МОП конвенція стає юридично обов'язковою тільки після ратифікації вищим органом державної влади (конвенція також містить правила щодо порядку їх денонсації). Коли країна ратифікує конвенцію, вона зобов'язана ухвалити правовий акт для її імплементації та кожні два-чотири роки подавати до МОП доповідь про заходи, вжиті для ефективного застосування ратифікованої конвенції [7].

В Україні значна кількість конвенцій МОП була ратифікована відносно недавно, і щодо них не існує усталеної практики, хоча деякі конвенції МОП діють ще з радянських часів. Ці міжнародні конвенції, ухвалені за радянських часів, усе ще діють і використовуються у внутрішньому законодавстві України, оскільки вони не суперечать національному законодавству, відповідно до Закону України "Про міжнародні договори України"[5] та «Про правонаступництво України» [6].

Станом на 1 липня 2007 року МОП прийняла 188 конвенцій і 199 рекомендацій. Як джерела міжнародно-правового регулювання, Конвенції та Рекомендації мають різний правовий статус. Конвенції набувають статусу багатосторонніх міжнародних

угод, коли їх ратифікують щонайменше дві держави-члени МОП, і відтоді вони накладають певні зобов'язання як на держави, які їх ратифікують, так і на держави, які їх не ратифікують.

Рекомендації МОП не є міжнародними конвенціями і не підлягають ратифікації. Рекомендації є пропозиціями і спрямовані на введення відповідних норм у національне законодавство. Рекомендації доповнюють, уточнюють і розвивають положення конвенцій і надають державам варіанти застосування міжнародних норм. Рекомендації подаються урядам держав-членів МОП для того, щоб їхні положення могли бути введені в дію шляхом ухвалення законів або інших нормативних правових актів.

МОП ухвалила закони про право на працю, заборону примусової праці, право на колективні переговори, зайнятість і працевлаштування, охорони праці, інструменти примирення для розв'язання трудових спорів, право працівників створювати професійні асоціації та право на страйк [4].

Таким чином, основні положення про основні права людини в галузі праці та трудових відносин регулюються правовими документами ООН, які розробляються і регулюються Міжнародною організацією праці шляхом розроблення та ухвалення конвенцій і рекомендацій з конкретних питань праці. Норми, розроблені МОП, піддаються правовому впливу і держав-членів МОП. Їх можна поділити на дві основні групи відповідно до категорій працівників, інтереси яких взаємно збігаються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини (рос/укр.) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.11.2022).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 05.10.2022).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 05.10.2022).
4. Прилипко С., Ярошенко О. Право на працю в системі прав людини. Київ: Право України. 2014. № 6. С. 102–110.
5. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV : станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 01.11.2022).
6. Про правонаступництво України : Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-XII : станом на 5 жовт. 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 01.11.2022).

7. Статут Міжнародної Організації Праці : Статут Міжнар. орг. пр. від 28.06.1919 р. : станом на 19 черв. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_169#Text (дата звернення: 01.11.2022).

Олена ДЗЮМАН

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОБМЕЖЕНО ДІЄЗДАТНОЇ ОСОБИ

Одним із головних аспектів розвитку демократії як в більшості європейських держав, так і в Україні, є державна підтримка вразливих верств населення. Обмежено дієздатні особи складають значну кількість населення України, тому їх майно, права та обов'язки відіграють не останню роль у сучасному світі. Вивчення правового статусу обмежено дієздатних осіб є одним із популярних досліджень у цивільному праві [3, с. 67].

Дана проблема є предметом дослідження різних науковців у сфері цивільного права та процесу. Зокрема, В.В. Блажесєва, С.С. Бичкова, В.В. Комарова, Л.Г. Кузнєцова, О.Б. Орлова, Е.М. Холодковська вивчали питання, які стосуються обмеження, позбавлення та поновлення цивільної дієздатності особи [4, с. 81]. Проте, дана проблема недостатньо досліджена, тому, на нашу думку, це питання й досі є актуальним та дискусійним.

Метою статті є аналіз правового статусу обмежено дієздатних осіб на основі чинного законодавства України та судової практики України.

Статус обмежено дієздатних осіб регламентується національним законодавством, а саме Цивільним кодексом України, а вирішення справ про обмеження є компетенцією суду, який керується Цивільним процесуальним кодексом України. Виходячи із положень статті 36 ЦК України, під обмеженням цивільної дієздатності особи розуміють обмеження фізичній особі на підставі рішення суду самостійно складати правочини, пов'язані з розпорядженням майна, одержувати заробітну плату, пенсію, стипендію та інші види доходів [1].

Підставами для обмеження цивільної дієздатності фізичної особи є:

а) наявність у особи психічного розладу, який істотно впливає на усвідомлення своїх дій та (або) керування ними;

б) зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо за умови, якщо фізична особа цими діями ставить себе чи свою

сім'ю, інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Достатню увагу даній проблемі приділяють і вищі інстанції національної судової системи. Згідно ч.3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним» від 28.03.1972 р., даними про психічну хворобу можуть бути довідки про стан здоров'я, виписка з історії хвороби й інші документи, видані лікувально-профілактичними закладами. В справах про визнання громадян обмежено дієздатними такими даними можуть бути акти поліції і громадських організацій та інші докази, які підтверджують факти зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, а також, що громадянин ставить себе і свою сім'ю в тяжке матеріальне становище [5]. Проте, сам лише факт про зловживання не є підставою для обмеження цивільної дієздатності особи. Вони виникають лише у тому разі, якщо такими діями особа ставить у скрутне становище себе і своїх рідних.

Відповідно до ст.ст. 15 і 16 ЦК України, судовий порядок вирішення питання про визнання громадянина обмежено дієздатним є важливою гарантією захисту прав і законних інтересів громадян.

Основний закон нашої держави, який має найвищу юридичну силу, містить положення статті 55, де сказано, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [2].

Як вже зазначалося вище, вирішення справ про визнання особи обмежено дієздатною є компетенцією суду. Спираючись на ч. 1 ст. 299 ЦПК України, справа про обмеження дієздатності фізичної особи розглядається судом в порядку окремого провадження на підставі заяви членів її сім'ї, органу опіки та піклування, наркологічного або психіатричного закладу [6]. При цьому, вирішуючи зазначене питання, суд має виходити з презумпції психічного здоров'я такої особи.

Відповідно до ст.3 Закону України «Про психіатричну допомогу», кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено [7]. Після цього, якщо суддя встановить, що дійсно існують реальні підстави, які свідчать про психічний розлад здоров'я особи, суд зобов'язаний призначити судово-психіатричну експертизу.

Обов'язковим аспектом є той факт, що при розгляді справи про обмеження цивільної дієздатності має бути присутній заявник та представник органу опіки та піклування. Згідно ч.1 ст.37 ЦК України, якщо суд вирішить обмежити цивільну дієздатність особи, в такому разі над нею встановлюється піклування.

Після прийняття такого рішення судом, фізична особа не в праві самостійно укладати ніяких правочинів, крім дрібних побутових. Правочини по розпорядженню майном така особа може вчиняти тільки за згодою піклувальника [1].

У ч.4 ст. 37 ЦК України передбачено ще одне обмеження щодо здійснення своїх прав та обов'язків вказаної особи. Зокрема, це одержання заробітку, пенсії, стипендії, інших доходів особи, обмеженого в дієздатності і розпорядження ними.

Дане повноваження належить саме піклувальнику [1]. Але дану норму можна назвати м'якою, адже піклувальник може надати письмову згоду на те, аби обмежено дієздатна особа могла самостійно отримати чи розпоряджатися своїм доходом.

Не дивлячись на те, що вказана особа обмежена у здійсненні своїх прав та обов'язків, вона все ж наділена деліктоздатністю. Зокрема, згідно ч.5 ст. 37 ЦК України, обмежено дієздатна особа самостійно відповідає за невиконання своїх договірних зобов'язань чи заподіяння шкоди [1].

Відповідно до ст. 38 ЦК і ч.4 ст. 300 ЦПК України, відновлення цивільної дієздатності фізичної особи відбувається за рішенням суду, якщо в результаті видужання особи або поліпшення її психічного стану, буде відновлена в повному обсязі здатність усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними. Але таке рішення суд може прийняти за наявності висновку судово-психіатричної експертизи [6]. На підставі рішення суду встановлене над особою піклування в такому разі припиняється. Рішення суду після вступу його в законну силу надсилається органу опіки і піклування.

З огляду на змістове наповнення даного положення щодо права ініціювати розгляд справи про поновлення у дієздатності, на нашу думку, це слід вважати виразом верховенства права у державі, оскільки особа за нового бачення даної процедури має можливість самостійно здійснювати свою суб'єктивну волю [8, с. 50].

Отже, дійшовши до висновку, можна сказати, що інститут визнання особи обмежено дієздатною та поновлення особи у дієздатності знайшов досить детальне регламентування у чинному законодавстві та судовій практиці України. І все ж, враховуючи усе вищесказане, слід зазначити, що проблеми правового статусу обмежено дієздатної особи до кінця не розкрито і це лише дає поштовх для майбутніх дискусій у сфері даної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 08.09.2021 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1570>;
2. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>;
3. Бойко М.С. Правові основи захисту цивільних майнових прав обмежено дієздатних та недієздатних осіб. *Форум права*. 2009. №3. С. 67-73.
4. Васильєва-Шаламова Ж. Підстави обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та доказування їх наявності в цивільному судочинстві. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2015. № 1. С. 81-84.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України №3 від 28.03.1972 року «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним». [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72#Text> ;

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 06.11.2022 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8275> ;

7. Закон України «Про психіатричну допомогу» // Відомості Верховної Ради: закон від 20 лютого 2000 р. [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#n34> ;

8. Кравцов С., Сокол А. Обмеження у дієздатності, визнання особи недієздатною та поновлення у дієздатності: цивільно-процесуальний аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №5. С. 47-51.

Артем ДОВГАЛЬ,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРЕДМЕТ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

За часів незалежності України питання предмета трудового права в літературі не було вирішене, що зумовило необхідність наукових досліджень у цій сфері. Тому метою даної роботи є аналіз спеціального розкриття предметів трудового права в умовах ринкової економіки та внесення відповідних пропозицій до проекту закону про працю з метою більш ефективного виконання ролі трудового права. Регулювання трудових відносин. Новизна роботи полягає в тому, що в ній встановлено новий аспект співвідношення суб'єктивного та об'єктивного у сфері трудового права, що впливає на визначення предмета його правового регулювання [1, с.92].

Тому предметом правового регулювання в цілому є зміст, охоплений впливом правових заходів. Це зовнішнє явище, пов'язане з законом. На думку С.С. Алексєєва слід вважати справедливим та правдивим твердженням те, що поняття «об'єкт» і «суб'єкт» є синонімами. Предметом будь-якої галузі права є суспільні відносини, які за певними ознаками об'єднані в єдине ціле.

Це загальноприйняте в правовому полі визначення. Іноді суб'єкти в правовому полі визначаються шляхом віднесення до групи, типу суспільних відносин, що регулюються правовим полем. Це означає вказати на види суспільних відносин, які є предметом правових положень цієї галузі права. На нашу думку, такий підхід передбачає чітке окреслення певних суспільних відносин, які важко визначити на практиці, а тому визначення В.Прокопенка не є точним, оскільки стосується визначеного явища: «типи суспільних відносин починаються з розподілу на символи, за допомогою яких сукупність суспільних відносин об'єднується у вид», і це

твердження можна розв'язати. І. Самошенко показує, що верховенство права будь-яким чином спрямоване на типи суспільних відносин: предмет відносини, соціально-економічна мета суспільних відносин, інтереси учасників, це основи суспільних відносин. Ці матеріальні та інші цінності та інтереси, поведінкові стани, які очікуються або заохочуються, і т.д [2, с.167-168].

Відповідно норми в правовій сфері спрямовані на види суспільних відносин, взяті з того чи іншого боку, з різних сторін, так що певний тип суспільних відносин можна охарактеризувати числовими характеристиками. У зв'язку з цим постало завдання визначення цих характеристик. Це допоможе нам окреслити рамки якісної визначеності щодо типів відносин, які регулює та чи інша галузь. Лише в цьому випадку можна дати обґрунтовану відповідь на питання про те, за яких обставин певна сукупність відносин стає суб'єктом права та які ознаки цього предмета. У сфері трудового права предмет трудового права є дискусійним.

Наголошуючи на спірності визначення суб'єктів трудового права, С. П. Маврін та Є. В. Хохлов зазначають, що «активні дискусії в юридичній літературі свідчать про те, що наука трудового права досі не виробила прийнятного більшостю визначення суб'єктів трудового права».

Діяльність суб'єктів права різноманітна, нею сформовані суспільні відносини. Ось чому необхідно вивчати як самі відносини, так і носіїв цих відносин, їх діяльність. Викладене дозволяє стверджувати, що предметом правового регулювання є сукупність суспільних відносин, виділених за певними ознаками, які залежать від діяльності, поведінки та самих учасників суспільних відносин [3, с.93].

Ознака, що визначає предмет правового регулювання, є об'єктивною, але цей характер використовується в суспільстві для регулювання відносин держави і права та створення правової системи. Окремий вид суспільних відносин можна розглядати як складову системи суспільних відносин, причому ця складова може виступати як система, на один рівень нижча від усієї системи суспільних відносин, встановлених законом.

Потім, як компонент галузі (або наступного рядка), є групи суспільних відносин, які складають основу правової системи.

Після чіткого встановлення матеріальної основи галузевих відмінностей можна визначити правові характеристики, що характеризують ту чи іншу галузь права. Неоднорідність суб'єктів трудового права зумовлює також формування та неоднорідність системи трудового права, що включає як загальні норми, так і спеціальні норми.

Деякі вчені вважають, що визначальної ролі предмета правового регулювання у формуванні правового поля недостатньо [4, с. 261].

У зв'язку з цим пропозиція розглядати суспільні відносини та діяльність як предмет правового регулювання не втратила свого значення, про що свідчать загальнотеоретичні праці. Зокрема, як основу формування правових систем (що є предметом правового регулювання) рекомендується розглядати суспільні відносини з

урахуванням характеру чи інтенсивності тих чи інших суспільних відносин, або ступеня суспільних відносин, або їх вага та ін.

Потім, як компонент галузі, є групи суспільних відносин, які складають основу правової системи. Після чіткого встановлення матеріальної основи галузевих відмінностей можна визначити правові характеристики, що характеризують ту чи іншу галузь права. Неоднорідність суб'єктів трудового права зумовлює також формування та неоднорідність системи трудового права, що включає як загальні норми, так і спеціальні норми.

Але спочатку розмежуйте об'єктивні та суб'єктивні чинники, що формують сферу права, а потім шукайте та вивчайте окремі компоненти та їхні характеристики, які разом узяті характеризують той чи інший фактор [5, с.184].

Право у філософських рамках є суб'єктивним явищем. З огляду на цю незаперечну застереження, ми раніше поділили фактори, що визначають певний тип суспільних відносин, на об'єктивні та суб'єктивні.

У порівнянні з індивідуальною свідомістю право має ознаки виходу за межі суб'єктивності. Право відносить індивідуальну свідомість до конкретної соціальної (об'єктивної) реальності.

Фактично право відображає і впливає на об'єктивну дійсність. Але говорити про об'єктивність закону недостатньо. Порівняно з суб'єктивним об'єктивне відображається. Тут необхідно підкреслити, що об'єктивність права виявляється в його протиставленні індивідуальній свідомості, науці, людям, які вивчають право.

Предмет правового регулювання — об'єктивний фактор, що визначає ту чи іншу галузь права. Але породження соціальних відносин є результатом свідомої діяльності людей, яка врешті-решт призведе до результатів, непідвладних свідомості, особливо індивідуальній свідомості [6, с.30].

Новий аспект співвідношення об'єктивного і суб'єктивного - в більш широкому розумінні - суб'єктивного елемента суспільних відносин - суб'єктивного елемента в об'єктивному. У зв'язку з цим основним органом правового регулювання є складова і ланка системи суспільних відносин, що є результатом свідомої діяльності людей.

Якщо психічна діяльність (емоції, мислення, воля, пам'ять) залежить від свідомості і утримується свідомістю, то зовні проявлена діяльність може бути лише частково висвітлена свідомістю. Сприйняття лише часточки об'єктивної реальності, яка висвітлюється свідомістю в тій чи іншій ситуації під час взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Таким чином, аналіз загальнотеоретичних проблем встановлення предмета правового регулювання взагалі і предмета правового регулювання трудового права, зокрема, свідчить, що це питання дуже складне і неоднозначне. Від правильного вирішення і визначення предмета трудового права залежить в значній мірі і зміст майбутнього Трудового кодексу України [7, с.533].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Процевський О.І. Про предмет трудового права України. *Право України*. 2001. № 12. С. 87-92.
2. Право соціального захисту України : навч. посібник / Н. Б. Болотіна. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2008. 663 с.
3. Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. – 376 с.
4. Трудове право України: Академічний курс: підруч. для студ.юридич. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Буряк, З. Я. Козак та ін. ; за ред. П. Д. Пилипенка. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2014. – 536 с.
5. Трудове право України: Підручник / За ред. Н.Б. Болотіної, Г.І. Чанишевої. - К.: Знання, 2018. - 584 с.
6. Наньєва М.І. Право роботодавця на добір працівників за законодавством України та окремих зарубіжних країн. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. №5. С. 28-32
7. Наньєва М.І. Щодо законодавчого закріплення змісту трудового договору. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: збірн. матер. *Міжнар. науково-практичної конференції (Одеса, 20 травня 2016 року)*. Т. 1. Одеса: Юридична література, 2016. С. 532-534.

Артем ДОВГАЛЬ,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИПЛАТУ ЗАРОБІТНОЇ
ПЛАТИ, СТИПЕНДІЇ, ПЕНСІЇ, ЧИ ІНШИХ УСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОМ
ВИПЛАТ**

В Україні й досі залишається актуальною проблема, коли підприємство на протязі довгого часу затримує виплату, «виплачує» заробітну плату їжею, одягом, послугами, що порушує статтю 175 Кримінального кодексу України. Акцентовано увагу на права людини, яка має право зберігати своє робоче місце та обов'язки роботодавця щодо виплати. Приділено увагу проблемі дії цього закону на робочих місцях, оскільки частіше за все людина боїться звільнення, ніж відстоювання своїх прав відповідно до трудового законодавства України.

Суттєвий внесок у дослідження проблемних питань невиклати заробітної плати, стипендії, пенсії, соціальних виплат та інших виплат установлених Законами України внесли та на які я оперуюся у своїй роботі: М.І. Бажанова, Х.Н. Бехруза, Ю.В. Бауліна,

В.І. Борисова, В.К. Грищука, О.М. Костенка, С.Я. Лихової, М.І. Мельника, А.А. Музики, В.О. Навроцького, М.І. Панова, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, О.Д. Тихомирова, Ю.М. Тодици, В.В. Топчія, М.І. Хавронюка, С.Д. Шапченка, Н.Г. Шукліної, С.М. Чорноус, С.С. Яценка та низки інших учених у галузі кримінального, конституційного та трудового права.

На сьогоднішній день проблема нецільового використання бюджетних коштів підприємства є актуальною. Дослідити те, як працівники, які займають керівні посади, розподіляють кошти – в деяких аспектах неможливо. Також, у разі якщо роботодавець виплачує усю заробітну плату – з нього стягується кримінальна відповідальність, що формує питання орієнтування на права працівника [2, с. 89]. Хочу зазначити, що це питання спеціалістами у сфері права вивчалось поверхнево.

Хочемо зауважити, що на сьогоднішній день складно притягнути роботодавця до чинної відповідальності за порушення ст. 175 ККУ. Оскільки довести те, що саме він винен у затримці виплат, що він має нецільове використання цих грошей, майже неможливо. Також, робітники таких установ малодосвідчені у правовому полі, не мають бажання виступати проти керівників, оскільки це призведе до звільнення.

Безпідставна невивплата – майже не доказова, оскільки доступу до всієї внутрішньої документації, бухгалтерії керівника працівники не мають. На це має право звернути увагу Державна аудиторська служба, але підстава для цього повинна бути вагомою і підозра у корупції, доказовою [1].

Якщо керівну посаду займає не фізична особа, а юридична, вона не підлягає під кримінальну відповідальність навіть якщо працівникові заподіяну вагому шкоду здоров'ю.

Ст. 175 Кримінального кодексу України передбачено те, що роботодавець не має можливості звільнити людину виходячи зі своїх вподобань, якщо жінка вагітна. Особисті мотиви – грубе порушення Законодавчої Влади України. Акцентую увагу і на тому, що роботодавець не має права зазначати стать у оголошеннях при пошуку працівників, а також орієнтуватися на особисті вподобання [3].

З 2020 року посилюється контроль за офіційним працевлаштуванням. Кожен громадянин, який офіційно працевлаштований, робить податки на користь держави. Як людина, яка працевлаштована «не офіційно»: по-перше – отримує меншу заробітну плату; по-друге – приховує свій дохід, а також постають питання стосовно стабільності у робочому процесі (наприклад, звільнення одним днем, несплата премії, відсутність вихідних чи відпустки і т. д.) [2, 3].

Хочемо зауважити, що кошти до державних установ приходять від бюджету країни. І якщо до підприємства вчасно для виплати заробітних плат вони не надійшли, то відповідальності за ст. 175 ККУ – немає. І задля того, щоб довести людині своє право на отримання зарплати їй потрібно довести у суді – прямий умисл і мотиви роботодавця [6, с. 45]. А враховуючи те, що відбувається під час воєнних дій, ми розуміємо, що стаття потребує серйозних коригувань.

І ще більше нас турбує питання стосовно того, що відповідальності не несе керівник, який є юридичною особою. Виникає питання: «Чим відрізняється він від фізичної особи?». Ця людина може заподіяти фізичної, духовної, матеріальної шкоди робітнику, навіть призвести до смерті. На прикладі Франції статтею 221-б Кримінального кодексу встановлена відповідальність за заподіяння смерті за ненавмисне вбивство, а ст. 221-7 дозволяє притягати до кримінальної відповідальності за таке вбивство і юридичну особу (основний вид покарання – штраф до 375000 євро) [5, с.25]. Вважаємо, що це питання доречно виправити, повинен бути чіткий перелік порушень, які стосуються керівника – юридичної особи.

Також сумлінне виконання керівниками своїх посадових обов'язків – це головна мета нашої держави, для створення комфортного соціального середовища. Задля того, щоб керівник підприємства не був вмотивований завдавати шкоди своїм робітникам, утримувати виплати – працівник має бути чітко обізнаний про те, як захистити своє право на заробітну плату.

Можна прийти до висновку, що невчасна виплата заробітної плати скорочує конкурентоспроможність працівників на підприємстві. Більш того, буде спостерігатися масове звільнення і конфліктність роботодавця з працівниками. В умовах воєнних дій може спостерігатися масова невикплата заробітних плат, затримка пенсій і соціальних виплат тощо. В ст. 43 Конституції України чітко прописано, що працююча людина має право на заробітну плату і своєчасне її отримання.

Стаття підлягає конкретному коригуванню на користь громадян, які мають проблеми в оплаті своєї роботи. Більш того, повинен бути окремий орган, який буде досліджувати фінансування підприємств. Питання своєчасної виплати заробітних плат, доцільне використання бюджетних коштів не контролюється на достатньому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кодекс законів про працю від 10.12.71 № 322-VIII. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>
4. Закон України «Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати» від 19.10.2000 N 2050-III Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2050-14>
5. World social protection report 2014-15 : building economic recovery, inclusive development and social justice / International Labour Organization. - Geneva: ILO, June 2014. – xxv, 336 S. : Tab., graph. Darst., Lit. S. 315-336. – ISBN 978-92-2- 128660-8.

6. Global Wage Report 2014/15. ILO. Inclusive Labour Markets, Labour Relations and Working Conditions Branch / International Labour Organization. – Geneva: ILO, 05 December 2014. – 132 S. – ISBN 978-92-2-128664-6.

7. Лиськов М.О. Кримінальна відповідальність за примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку / М.О. Лиськов // Вісник прокуратури. – 2011. – № 4 (118). – С. 70–74.

Тетяна ДУНАЄВА,

кандидат юридичних наук,

науковий співробітник,

Науково-дослідний інститут

вивчення проблем злочинності

імені академіка В.В. Сташиса НАПрН

України,

Харків, Україна

Григорій КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

Житомир, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Цифровізація (англ. – digitalization) стає найважливішим фактором економічного зростання будь-якої країни. Це – сучасний тренд розвитку і послідовного покращення всіх бізнес-процесів економіки та пов'язаних з нею соціальних сфер, заснований на збільшенні швидкості взаємного обміну, доступності й захищеності інформації. Експерти виділяють вісім основних пунктів економічної системи цифрової економіки, як-то: держава і суспільство, маркетинг і реклама, фінанси і торгівля, інфраструктура і зв'язок, медіа й розваги, кібербезпека, освіта і кадри, стартапи та інвестиції [1].

В умовах розвитку цифровізації у світі, усунення кордонів щодо розповсюдження інформації, поширення кримінально протиправної діяльності у віртуальне середовище сприяє, з-поміж іншого, і порушенню прав і свобод людини і громадянина.

Згідно Будапештської конвенції про кіберзлочинність Інтернет-користувачі повинні бути захищені від втручання в комп'ютерні дані, зокрема, від використання шкідливих кодів (наприклад, вірусів і троянських програм) та надсилання великих обсягів електронних листів отримувачу з метою блокування комунікаційних функцій

системи, тобто спаму. Окрім того, п. 1 ст. 19 Закону України «Про захист прав споживачів» забороняє нечесну підприємницьку практику. Такою діяльністю, зокрема, вважається діяльність, яка вводить споживача в оману або є агресивною (містить елементи примусу, докучання, впливає або може вплинути на свободу вибору або поведінку споживача щодо придбання продукції). Більше того, відповідно до ч. 5 ст. 19 цього Закону як агресивні забороняються такі форми підприємницької практики, як здійснення постійних телефонних, факсимільних, електронних або інших повідомлень без згоди споживача. Тобто, зокрема, смс-спам [2].

Рада з прав людини ООН в своїй Резолюції 2016 р. публічно засудила країни, які умисно обмежують доступ до інтернет-мережі для своїх громадян. Резолюція відображає також чітку позицію організації — «люди повинні бути однаково захищені в офлайн і онлайн», включно з тими рішеннями, де особливий акцент зроблено на свободу слова. Це право згадано Загальній декларації прав людини та Європейській Конвенції про захист прав людини і основних свобод [2].

Як зазначають О. Братасюк та Н. Ментух у своїй статті «Поняття і класифікація цифрових прав в Україні» наразі є потреба як на національному, так і на міжнародному рівні закріпити цифрові права, створивши додаткові гарантії реалізації та захисту даного виду прав. Зокрема, ними було актуалізовано проблему захисту прав людини та окремих її прав, зважаючи на їх цифрову складову частину (доступ до Інтернету, права, свободи та заборони в Інтернеті тощо). Запропоновано до окремої групи «цифрових прав» віднести право на доступ до Інтернету; свободу вираження поглядів онлайн; право на приватність і захист персональних даних; право на свободу та особисту безпеку онлайн; право на мирні зібрання, асоціації та/або використання електронних інструментів демократії; право на цифрове самовизначення, або право відключатися від онлайн, або бути забутим в онлайн. Ми погоджуємось з пропозицією розглядати цифрові права людини як окрему групу прав людини, які пов'язані з використанням та/або реалізуються в мережі Інтернет за допомогою спеціальних пристроїв (комп'ютерів, смартфонів тощо). Пандемія COVID-19 загострила проблему права на доступ до Інтернету, оскільки він залишився фактично єдиним каналом для отримання інформації зі всього світу. Наразі Інтернет-ресурси та спеціальні цифрові пристрої доступу до них відіграють важливу роль у житті людини, адже за їх допомогою не лише отримується інформація. Тому постає проблема правового регулювання та створення ефективних механізмів для реалізації та захисту цифрових прав людини в найкоротші терміни [3].

Швидкий розвиток всесвітньої інформаційно-комунікаційної технології мав наслідком і появу великої кількості загроз та викликів. Від кіберзлочинності у всіх можливих проявах і втручання у роботу об'єктів критичної інфраструктури до захисту персональних даних і зловживань у сфері свободи слова та поширення інформації. З'явилися міжнародні нормативно-правові акти щодо Інтернет, практика Європейського суду з прав людини щодо питань прав людини в контексті діяльності Інтернет тощо. Проте, події останніх років свідчать, що нормотворчість, як

національних так і міжнародних рівнів «не встигає» за розвитком технологій. Поки проговорюються і виписуються, впроваджуються нові норми, правила, стандарти, з'являються якісно нові питання і проблеми, пов'язані з глобальною мережею. Якщо говорити про світ загалом – це вплив на виборчі процеси, фальшиві акаунти в соціальних мережах, дезінформація та захист персональних даних. В Україні ж протягом останніх років до них додалась ще й «гібридна війна» з Російською Федерацією з 2014 р., яка у лютому 2022 р. переросла у повномасштабну воєнну агресію проти України. На сьогодні не викликає сумніву те, що одним із основних інструментів цієї війни є інформаційний вплив [4].

Надважливим є забезпечення суверенітету, державної безпеки та обороноздатності, в тому числі в інформаційній сфері. Якщо стосовно «традиційних» ЗМІ (радіо, телебачення, преса) існує більш-менш чітке регулювання їх діяльності, то Інтернет до останнього часу лишався територією майже абсолютної свободи. Постали питання про те, як мінімізувати зловживання в цій сфері і унеможливити використання мережі країною-агресором на шкоду нашій державі, як забезпечити вибори від втручання, як запровадити ефективні і збалансовані регуляторні механізми. Трапляються випадки, коли суди порушують цифрові права. У їх рішеннях, зокрема, йдеться про загальні заборони та блокування веб-сайтів, необгрунтоване обмеження дискусії в Інтернет і доступ до інформації, авторських прав онлайн тощо [4].

У 2019 р. було зареєстровано проект Закону «Про медіа», що стосується регулювання цифрових прав; робота над проектом зазначеного Закону України триває. Враховуючи вищеописану проблематику, цей проект спрямовано на взаємодію із законодавчою та судовою владою. Мета такої взаємодії – запобігання потенційним загрозам порушення цифрових прав на рівні запропонованих законопроектів і забезпечення належного захисту цифрових прав в судах.

Висновки. 1. Важливою залишається проблема номативно-правового регулювання цифрових прав людини в Україні та створення ефективних механізмів для їх реалізації і захисту.

2. Проект Закону України «Про медіа» потребує впровадження у чинне законодавство України, оскільки є важливим для належної взаємодії законодавчої та судової влади з метою запобігання потенційним загрозам порушення цифрових прав, мінімізації зловживань в цій сфері, забезпечення виборів в Україні від втручання, запровадження ефективних механізмів для продовження моніторингу порушення цифрових прав в Україні, публікації звітів з кількісними та якісними показниками тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соснін О. Цифровізація як етап становлення цифрового суспільства знань. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/tsyfrovizatsiya-yak-etap-stanovlennya-tsyfrovogo-suspilstva-znan/>.

2. 5 випадків, коли Ви не здогадувалися, що Ваші цифрові права порушувалися. *Платформа прав людини*. URL: <https://www.ppl.org.ua/5-vipadkiv-koli-vi-ne-zdogadualisya-shho-vashi-cifrovi-prava-porushuyutsya.html>.

3. Братасюк О.Б., Ментух Н.Ф. Поняття і класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/14.pdf.

4. Посилення захисту цифрових прав в Україні. *Платформа прав людини*. URL: <https://www.ppl.org.ua/project/posilennya-zaxistu-cifrovix-prav-v-ukra%D1%97ni>.

Дар'я ЄВТУШОК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СПАДКУВАННЯ

Особливістю сучасного періоду розвитку України є зародження приватної власності. Така обставина веде до посилення ролі спадщини як засобу набуття права приватної власності.

Спадкове право тісно пов'язане з іншими видами майнових прав. Наприклад, з одного боку, після смерті особи лишається майно, яким вона володіла за життя, його основою є право власності та інші речові права. Вони і є об'єктом спадкування після смерті власника. З іншого боку, спадкування є одним із способів набуття права власності, що прирівнює його до зобов'язального права.

Спадкове право являє собою систему (сукупність) встановлених державою норм, що регулюють відносини, предметом яких є перехід визначених законом цивільних прав та обов'язків фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) в порядку універсального наступництва [3, с. 7].

Спадкове право традиційно визначається як сукупність норм, що регулюють порядок переходу майна (майнових прав) померлого до іншої особи в установленому законом порядку [3, с. 6].

Спадкове право України характеризується тим, що воно захищає власність громадян, стимулює матеріальну заінтересованість у результатах праці, зміцнює сімейні відносини, оскільки закон відносить до спадкоємців коло осіб, пов'язаних з спадкодавцем кровним походженням, подружніми відносинами, усиновленням. Нормами спадкового права передбачено захист прав малолітніх, неповнолітніх, а також непрацездатних осіб [4, с. 207].

Згідно зі ст. 1216 ЦК України, спадкування – це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

Відповідно до ст. 1217 ЦК України, спадкування здійснюється за законом або за заповітом [5].

Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Спадкування за заповітом здійснюється на підставі заповіту спадкодавця з врахуванням вимог, щодо права на обов'язкову частку у спадщині [1, с.134].

Особливістю заповіту є те, що цей правочин настільки тісно пов'язаний з особою спадкодавця, що його неможливо скласти за допомогою представника або довірителя.

Заповідач може призначити спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від того, чи пов'язаний він із цими особами сімейними, родинними відносинами, а також інших учасників цивільних відносин. Заповідач без зазначення причин може позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом. В такому випадку ця особа не одержує право на спадкування.

Заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Право на обов'язкову частку у спадщині мають малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Чинність заповіту щодо осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, встановлюється на час відкриття спадщини. У разі смерті особи, яка була позбавлена права на спадкування, до смерті заповідача, позбавлення її права на спадкування втрачає чинність. Діти (внуки) цієї особи мають право на спадкування на загальних підставах. У разі відсутності заповіту спадкування відбувається за законом [1, с.135].

За позовом заінтересованої особи суд може визнати заповіт недійсним, якщо буде встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідає його волі (ч. 2 ст. 1257 ЦК України) [5]. У разі недійсності заповіту спадкоємець, який за цим заповітом був позбавлений права на спадкування, одержує право на спадкування за законом на загальних підставах.

Розглянувши особливість спадкування за заповітом, можна перейти до наступного виду – спадкування за законом.

Законодавець визначаючи підстави спадкування надає пріоритет спадкуванню за заповітом, а спадкування за законом розглядає як додаткову підставу набуття спадщини, однак нотаріальна практика свідчить, що найбільш поширеним видом спадкування в Україні залишається спадкування за законом [2, с. 343].

Спадкування виникає лише за наявності встановлених законом юридичних фактів і тому ніколи не виникає безпосередньо із закону.

Даний вид спадкування має місце тоді, коли не існує заповіту. При спадкуванні за законом функції заповідача бере на себе законодавець.

Спадкування за законом має місце у таких випадках:

- за відсутності заповіту (ст. 1217 ЦК);
- якщо складений спадкодавцем заповіт визнано недійсним (ч.4 ст. 1257 ЦК);
- заповідано лише частину майна (ст. 1245 ЦК);
- якщо складений спадкодавцем заповіт визнано недійсним;
- заповіт частково визнано недійсним і у ньому зазначається про спадкування окремими спадкоємцями конкретного майна, а не всієї спадщини в цілому;
- спадкоємці за заповітом відмовилися від прийняття спадщини без вказівки, на чию користь;
- спадкоємець, якому було заповідане конкретне майно, відмовився від прийняття спадкового майна, вказаного у заповіті, без вказівки, на чию користь;
- призначений у заповіті спадкоємець помер раніше відкриття спадщини і не зазначено його під призначення та належна йому частка не успадковується іншими спадкоємцями за заповітом; [2, с. 344]

При спадкуванні за законом майно переходить до визначених законом спадкоємців у встановленій черговості, тобто до точно визначеного кола осіб, які спадкують одночасно. Це пояснюється тим, що у разі висловлення своєї волі, спадкодавець залишив би своє майно найближчим родичам , особам.

Згідно Цивільного кодексу України кожна наступна черга одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття, крім випадків зміни черговості одержання права на спадкування (ч.2 ст. 1258 ЦК).

ЦК України виокремлює п'ять черг спадкування за законом, які у визначеному порядку закликаються до спадкування по чергово.

Перша черга спадкоємців за законом (ст. 1261 ЦК) :

- діти спадкодавця, у тому числі зачаті за його життя та народжені після смерті;
- той з подружжя, який його пережив;
- батьки.

Друга черга спадкоємців за законом (ст. 1262 ЦК) :

- рідні брати та сестри спадкодавця (незалежно від того, чи є вони повнорідними чи неповно-рідними);
- баба та дід як з боку батька, так і з боку матері .

Третя черга спадкоємців за законом (ст. 1263 ЦК) – рідні дядько та тітка спадкодавця .

Четверта черга спадкоємців за законом (ст. 1264 ЦК) – особа, яка проживала зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як 5 років до початку відкриття спадщини.

П'ята черга спадкоємців за законом (ст. 1265 ЦК) :

- інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно;
- утриманці спадкодавця, які не менше п'яти років перебували на утриманні.

Важливо зауважити, що в межах однієї і тієї самої черги спадкоємці спадкують майно померлого у рівних частках.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що спадкове право посідає важливе місце у системі цивільного права. Можливість визначати долю майна після смерті і передавати його в спадщину – є однією із найважливіших гарантій стабільності відносин приватної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кіровоград, 11 грудня 2013 року). – Кіровоград : КІДМУ КПУ, 2013. – 298 с.
2. Особливості спадкування за законом в Україні / Х.З. Піцик // Держава і право. — 2009. — Вип. 45. — С. 343-348. — Бібліогр.: 9 назв. — укр.
3. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. НестерцоваСобакарь О.В. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. – 164 с.
4. Сучасні тенденції та перспективи розвитку юридичної науки в Україні : Збірник наукових статей магістрантів та спеціалістів юридичного факультету Національної академії управління - 2011. –К.: Національна академія управління, 2011 - 396 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. за, №№ 40-44 // Відомості Верховної Ради України, 2003 - ст. 356.

Вероніка ЗАЛОГІНА,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Вступ. З кожним роком позиції України як правової держави зміцнюються. Майбутнє нашої країни напряму залежить від сьогодення, але політична, економічна, соціальна ситуація, яка зараз притаманна Україні, має великий вплив на наше суспільство, і в першу чергу на дітей. Умови, в яких зараз ростуть діти, на жаль, призводять до відхилення поведінки дітей і підлітків від моральних засад суспільства, а в майбутньому й до можливого вчинення ними злочинів.

Актуальність. Актуальність даного дослідження зумовлена потребами науки кримінального процесуального права та правозастосовчої практики щодо вдосконалення положень Кримінально кодексу України.

Аналіз останніх наукових публікацій дозволяє зробити висновок, що аспекти законодавчого регулювання інституту звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітнього підозрюваного досліджувалися такими українськими вченими, як Ю.В. Баулін, Л.В. Герасимчук, Н.О. Антонюк, Г.І. Глобенко, В.О. Меркулова, В.В. Романюк, О.А. Марченко та інші. Проте через постійне оновлення законодавства дане питання потребує уточнення та подальшої наукової розробки.

Виклад основного матеріалу. Кримінологічна наука завжди враховувала злочинність неповнолітніх. Це зумовлено значним впливом злочину, вчиненого в неповнолітньому віці, на подальший життєвий шлях неповнолітнього, адже, на жаль, саме такий злочин найчастіше визначає формування стереотипу особистості, системи її поглядів та життєвих орієнтирів.

Звільнення від покарання передбачає виконання таких завдань:

- виправлення винної особи;
- загальна та спеціальна профілактика;
- відшкодування шкоди, завданої таким правопорушенням.

Відповідно до особи, яка вчинила злочин, а саме неповнолітнього, на перший план виходить саме виправлення особи та профілактична діяльність, спрямована на недопущення вчинення такою особою нового злочину.

У ч. 1 ст. 105 ККУ передбачено, що неповнолітня особа, яка вчинила кримінальне правопорушення невеликої або середньої тяжкості, може підлягати звільненню судом від покарання, але за умов щирого розкаяння та того, що особа на момент вироку не потребує застосування покарання. [1]

Пропонуючи тлумачення підстав звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності, Ю.В. Баулін пише, що висновок суду про можливість виправлення неповнолітнього без застосування покарання повинен впливати з оцінки поведінки неповнолітнього до і після вчинення злочину, його ставлення до вчиненого діяння, умов його життя, виховання і поведінки, ставлення до навчання чи праці, обставини, що впливають на виховання неповнолітнього, можливий вплив дорослих, які втягнули його у вчинення злочину, стан його здоров'я і загальний розвиток. Суд повинен передбачити можливий вплив окремих виховних заходів на поведінку неповнолітнього. [2; 4, с. 190]

Неповнолітня особа може бути звільнена від відбування покарання з випробувальним або із застосуванням примусових заходів виховного характеру. [3] Під такими заходами зазвичай розуміють передбачені кримінальним законодавством особливі заходи впливу, які не є кримінальним покаранням. Юридичною природою цих заходів є виховання, переконання та виключення антисоціальних властивостей і навичок, які спрямовані за забезпечення правильного формування особистості задля попередження вчинення неповнолітньою особою нових злочинів.

До таких заходів належать:

- застереження,
- обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього,
- передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання,
- покладання на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків,
- направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує 3 років [5, с. 384].

Застосування таких заходів є правом, а не обов'язком суду. Для того, щоб обрати той, чи інший захід виховного характеру, суд повинен враховувати ступінь та характер суспільної небезпеки злочину, обставини його вчинення та ту роль, яка виконав неповнолітній у вчиненні цього злочину, вплив на нього дорослих, його психофізіологічний розвиток, умови, в яких він живе та рівень виховання.

Першим заходом, який може бути застосований до неповнолітнього, є запобіжний захід. Це найм'якший примусовий захід виховного характеру. Цей захід полягає в засудженні суспільно небезпечної поведінки, до якої вдався неповнолітній, з вимогою припинення такої поведінки під загрозою застосування більш суворих заходів кримінальної відповідальності.

Обмеження дозвілля та встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього - це встановлене судом обмеження поведінки у вигляді заборони відвідування громадських місць, визначене органами контролю за поведінкою неповнолітнього, у їх вільний від навчання чи роботи час. А також вимога суду не залишати житло протягом певного терміну та суворо дотримуватися правил поведінки в суспільстві та спілкування з людьми. [5]

Передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, полягає в покладенні судом на цих осіб обов'язку посилити виховний вплив на неповнолітнього та контролювати його поведінку.

Суд також має право передати неповнолітнього під нагляд педагогічного чи трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їх прохання. Ця передача здійснюється за таких умов:

1. За наявності даних, які можуть позитивно характеризувати батьків, осіб, які їх замінюють, та окремих громадян, і підтвердження здатності цих осіб здійснювати виховний вплив на неповнолітнього та постійно контролювати його поведінку.

2. Якщо педагогічний чи трудовий колектив має можливість здійснювати контроль за якістю неповнолітнього та позитивно впливати на його поведінку.

Більш суворим покаранням є покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодувати завдану майнову шкоду. Але закон обмежує право суду застосовувати

цей захід. Такий захід може бути застосовано лише до неповнолітнього, який досяг п'ятнадцяти років і має майно, кошти або прибуток.

Найсуворішим із примусових заходів виховного характеру є направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до виправлення. Ці заклади напівзакритого типу. Направлення до такого закладу визначається ступенем соціальної та моральної занедбаності неповнолітнього, виходом з-під контролю батьків або осіб, які їх замінюють, доцільністю ізоляції його від негативного впливу оточення та тяжкістю вчиненого кримінального діяння.

Відповідно до частини 3 ст. 105 КК залежно від конкретних обставин вчиненого злочину та особистості неповнолітнього суд може застосувати до нього одночасно декілька примусових заходів виховного характеру. Поряд із цими заходами ч. 4 ст. 105 КК надає суду право призначити неповнолітньому вихователя. [1]

У частині 3 ст. 105 КК встановлено, що якщо неповнолітній ухиляється від виконання призначених до нього примусових заходів виховного характеру, ці заходи скасовуються судом і він притягається до кримінальної відповідальності, тобто звільняється від кримінальної відповідальності з використання засобів виховного характеру є умовним. [1]

Висновки. На сьогодні в Україні діє ряд норм, що дозволяють уникнути прямого кримінального покарання для неповнолітнього та застосувати до нього примусові заходи виховного характеру. До «м'яких» примусових заходів виховного характеру відносяться застереження, обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки, передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють. Такі заходи застосовуються з урахуванням певних умов. До більш «впливових» заходів можна віднести покладання на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків та направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи. Також, українське законодавство передбачає, що неповнолітнього може бути притягнуто до кримінальної відповідальності через недотримання заходів, призначених судом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія. Київ : Атіка, 2004. – 296 с.

3. П. Петренко. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. 2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://obcity.gov.ua/2019/08/21/osoblivosti-kriminalnoi-vidpovidalnosti-nepovnlitnikh-konsultuie-ministr-yusticii-ukraini-pavlo-petrenko/>.

4. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Деякі пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання звільнення неповнолітнього від кримінальної

відповідальності. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. – с. 339-344. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/12_2021/86.pdf.

5. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 428 с.

Вікторія ЗЮБАК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Удосконалення етнонаціональної політики держави є важливою і вагомим умовою формування і функціонування в Україні соціальної правової держави відповідно до сучасних світових і європейських стандартів в галузі прав людини, консолідації Українського народу, утвердженні в українському суспільстві засад гуманізму і демократії, забезпечення всебічного розвитку кожної окремої особи та етнічних спільнот.

Низка питань, що стосуються міжнародно-правового захисту національних меншин, є однією з актуальних і складних проблем сучасного міжнародного права та міждержавних відносин.

Практика свідчить, що забезпечення прав у цій галузі може гарантуватися лише за ефективної взаємодії міжнародного і національного права [1].

Першим міжнародним актом стосовно національних меншин стала *система договорів* з прав національних меншин Ліги Націй, яка внаслідок Другої світової війни була знищена.

З метою потреби ефективного захисту прав людини, в тому числі й національних меншин в 1945 році створено Організацію Об'єднаних Націй (далі ООН).

У 1946 році утворено Комісію з прав людини, яка стала головним органом у цій сфері, а в 1947 році на своїй першій сесії Комісія заснувала Підкомісію із запобігання дискримінації та захисту меншин.

10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН ухвалила Загальну декларація прав людини, яка стала першим найважливішим загальновизнаним документом, в якій зафіксовано критерії дотримання в усьому світі міжнародних норм стосовно прав людини.

У грудні 1992 року Генеральною Асамблеєю ООН прийняла Резолюції 47/135 «Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин», де викладено основні засади та напрями діяльності ООН у сфері захисту прав меншин.

Також, на Європейському континенті була створена трирівнева регіональна система захисту прав національних меншин:

- рівень Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ);
- рівень Ради Європи (РЄ);
- рівень Європейського Союзу (ЄС) [2].

Великим досягненням ОБСЄ – запровадження в рамках цієї структури посади Верховного комісара з питань національних меншин, що дало змогу пом'якшити етнічну напруженість у багатьох країнах ЄС.

Важливе значення для формування механізму захисту прав національних меншин у Європейському регіоні мала конференція глав держав і урядів – членів Ради Європи, що відбулася 8–9 жовтня 1993 року у Відні. Це була перша зустріч такого представницького рівня за всю історію існування РЄ. Учасники конференції визнали, що головним для демократичної стабільності та безпеки є захист національних меншин.

10 листопада 1994 року На 95-й сесії Ради Європи Комітет міністрів прийняв Рамкову конвенцію яка стала першим юридично обов'язковим багатостороннім міжнародним документом, присвяченим безпосередньо захисту національних меншин у всіх сферах суспільного життя [4].

Україна, як європейська етнополітична країна, активно вивчає й застосовує у своєму законодавстві великий досвід захисту прав національних меншин, про що свідчить проголошена Декларація про державний суверенітет, в якій підкреслюється: «Україна гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку».

Концептуальні засади державної етнополітики, задекларовані в Декларації, набули подальшого логічного розвитку в наступних правових актах: Звернення Верховної Ради України до громадян України всіх національностей; Декларація прав національностей України; Закон України «Про національні меншини в Україні»; Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»; Конституція України; Закон України «Про громадянство України» тощо [5].

Також, стало широким застосуванням в національному законодавстві та практиці міжнародних стандартів захисту прав національних меншин, сформульованих в базових документах європейського співтовариства, як: Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі (серпень 1975 року); Віденський підсумковий документ НБСЄ (січень 1989 року); Документ Копенгагенської наради з людського виміру (червень 1990 року); Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин (листопад 1992 року); Рекомендації Ради Європи 1201 (лютий 1993 року); Віденська декларація та додатки до неї (жовтень 1993 року); Рамкова конвенція Ради

Європи про захист національних меншин (листопад 1994 року); Резолюція ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин (березень 1995 року); Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту (жовтень 1996 року); Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин (лютий 1998 року) та інші міжнародні документи [2].

Таким чином, вирішення проблеми захисту прав національних меншин повинно бути одним із головних пріоритетів внутрішньої політики країн світу, та важливою умовою збереження миру й зміцнення стабільності в Європі та Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Липчук Оксана. Міжнародні та національні інститути захисту прав етнонаціональних меншин. – URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/lipchuk_mizhнародni.pdf
2. Валерій Бородінов Міжнародний досвід захисту прав національних меншин. – URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2705/>
3. Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин (ЕТ5 №148) // Збірка договорів Ради Європи. – К., 2000. – С. 49.
4. Рамкова конвенція про захист національних меншин (ЕТ5 № 157) // Збірка договорів Ради Європи. – К., 2000. – С. 117–124.
5. Семьоркіна О. Дослідження чинного законодавства України у сфері забезпечення прав національних меншин та народів//Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду / За заг. ред. Ю. Тищенко. – К.: Укр. незалеж. центр політ. досліджень, 2009. – С. 169–187.

Руслана ЛЯШЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

Ярослава ІЩЕНКО,

здобувачка вищої освіти,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

СУЧАСНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституціоналізм належить до тих фундаментальних цінностей, які людство удосконалює протягом всієї своєї історії. Розвиток конституціоналізму в Україні на

сучасному етапі залежить від становлення демократичних цінностей та їх впровадження у практику державотворення.

Український конституціоналізм у правовій доктрині прийнято характеризувати на підставі науково-прикладної концепції конституціоналізму, що обумовлюється: самобутньою історією розвитку; наявністю принципів, що набули свого конституційного оформлення значно пізніше, ніж в європейських країнах; змістовими ознаками, що відзеркалюють специфіку українського суспільства, вітчизняного державотворення, інститутами конституціоналізму, що знаходяться у стадії розвитку; метою конституційних перетворень в Україні [1, с. 188].

Вітчизняні фахівці констатують, що в сучасній юридичній науці зміст конституціоналізму зазвичай розглядають у нерозривному зв'язку з спеціально-дозвільним типом правового регулювання, зокрема: необхідністю обмеження державної влади й протидії свавіллю правління; сукупністю принципів та організаційних механізмів, що традиційно застосовуються з метою обмеження публічної влади [2, с. 174].

Одночасно конституціоналізм постає як забезпечена державою системність конституційно-правових явищ, що охоплюють весь процес правотворення і розвитку державотворчих процесів [3, с. 58].

В. Мелашенко аналізує конституціоналізм як «складне системне утворення», елементами якого є: фактична і юридична Конституція, теорія конституційного права, конституційні відносини, правова свідомість, законність і правопорядок. Проте, зазначений підхід не стільки визначає зміст конституціоналізму, скільки містить перелік його змістових елементів [4, с. 22].

Серед принципів сучасного конституціоналізму необхідно виділити: принцип верховенства права, принцип пріоритетності прав і свобод людини і громадянина, принцип верховенства Конституції, принцип конституційної законності та демократизму.

За сучасних умов, після проголошення воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. [5], науково-практична парадигма українського конституціоналізму набуває певних змін, що обумовлені властивостями воєнного стану як особливого правового режиму (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [6].

Безумовно, що правовий режим воєнного стану впливає на зміст та функціонування системи конституціоналізму та відповідно змінює його парадигму.

Разом з тим, сучасний український конституціоналізм базується на універсальних принципах європейського конституціоналізму, який можна назвати класичним ліберальним конституціоналізмом та на принципах, вироблених людством впродовж всієї історії свого розвитку та які стали світовими стандартами створення демократичних цінностей. Згідно зі ст. 2 Лісабонського договору (Консолідованої версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу) [7] основоположними цінностями Європейського Союзу

визнаються повага до людської гідності, демократизм, свобода, рівність перед законом, верховенство права та повага до прав людини. Зазначені «європейські цінності» і визначають принципи сучасного конституціоналізму.

В умовах воєнного стану принципи конституціоналізму мають залишатися незмінними, бути тією константою, завдяки якій забезпечена можливість утвердження конституційно-правової свободи людини за будь-яких екстремальних умов.

Сучасні реалії воєнного стану, широкомасштабне вторгнення РФ в Україну обумовлюють наявність та об'єктивну необхідність змін у сучасній парадигмі українського конституціоналізму для забезпечення його мети та принципів реалізації. Адже, за умов воєнного стану змінюється нормативна основа сучасного українського конституціоналізму при незмінності Конституції України й одночасно діють надзвичайні (тимчасові) нормативно-правові акти, що встановлюють додаткові правила та обмеження під час воєнного стану. Зміни також відбуваються у системі органів публічної влади, зокрема, це стосується трансформації конституційно визначеної системи місцевих органів виконавчої влади у військові державні адміністрації; посилення централізації у системі виконавчої влади та необхідність поєднання централізації та децентралізації тощо.

Центральне місце у системі сучасного конституціоналізму посідає людина. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в умовах воєнного стану характеризується обмеженнями прав та свобод лише в межах, передбачених Конституцією України. Проте ці обмеження є тимчасовими [8].

Саме права людини внаслідок воєнних дій вимагають підвищеного захисту з боку держави. Механізм такого захисту становить: посилена охорона об'єктів критичної інфраструктури та тих, що забезпечують життєдіяльність населення; комендантська година; перевірка документів, огляду речей, транспортних засобів, багажу, вантажів тощо; визначення порядку використання фонду захисних споруд; евакуація населення; забезпечення людей продовольчими і непродовольчими товарами та ін. (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [6].

Вважаємо, що вказані заходи проводяться у межах та в порядку, встановленому чинним законодавством з метою дотримання важливої засади конституціоналізму – принципу верховенства права.

Крім того, однією із складових конституціоналізму є конституційна правосвідомість, як ідеологічна складова сучасної парадигми українського конституціоналізму. В умовах російсько-української війни вона набуває особливого значення та потребує змістовного оновлення у бік підвищення значущості національної ідеї, національної ідентичності, національної культури та української мови, що в сукупності забезпечить ефективну боротьбу з проявами рашизму.

Таким чином, забезпечення та захист прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану є обов'язком органів публічної влади. Український сучасний конституціоналізм в умовах воєнного стану набуває певних модифікацій, що

обумовлено військовими загрозами. Відповідно, такі заходи як: тимчасове обмеження прав і свобод людини і громадянина та застосування надзвичайних організаційно-правових заходів захисту та охорони населення в умовах війни є абсолютно виправданими. Важливим є удосконалення конституційної правосвідомості, зокрема, піднесення національної ідеї, національної ідентичності та утвердження стійкості нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
2. Циверенко Г. П. Основні підходи до визначення поняття «конституціоналізм» у сучасній науковій думці. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2009. № 1. С. 171–175.
3. Федоренко В. Л. Система конституційного права України як складник класичного конституціоналізму. *Конституція і конституціоналізм в Україні : вибіркові проблеми* : зб. наук. пр. / відп. ред. П. Ф. Мартиненко, В. М. Кампо. Київ, 2007. С. 58–95.
4. Мелашенко В. Ф. Основи конституційного права України: курс лекцій для студентів юрид. вузів і фак. Київ : Вентурі, 1995. 248 с.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 20.11.2022).
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 20.11.2022).
7. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2012/C326/01). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?toc=OJ:C:2012:326:TOC&uri=uriserv:OJ.C_.2012.326.01.0001.01.ENG (дата звернення: 20.11.2022).
8. Сучасний український конституціоналізм. *Проблеми сучасної конституціоналістики*. [М.В. Афанасьєва, О.В. Батанов, А.А. Єзеров та ін.] ; за ред. А.Р. Крусян. Одеса : Фенікс, 2015. Вип. 3. 526 с.

Наталія КЛЕЩЕНКО,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник
Інститут держави і права імені
В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

ДОКТРИНАЛЬНА УНІФІКАЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасній юридичній науці, у зв'язку з тенденцією зближення національного законодавства з законодавством ЄС, все більше актуальності набуває уніфікація законодавства. Слід зазначити, що питанням уніфікації законодавства, зокрема і її видам, присвячена значна кількість праць, як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Ми б хотіли, у даній статті, зупинити свою увагу на так званій доктринальній уніфікації, як окремому виді, під якою можна розуміти сукупність поглядів вчених-правознавців щодо процесу упорядкування законодавства з метою зміни старих чи прийняття нових нормативно-правових актів для одноманітного регулювання суспільних відносин в рамках зближення національного законодавства з ЄС.

В контексті даного дослідження треба сказати і про доктрину зокрема. Правова доктрина виступає необхідним інтелектуальним підґрунтям професійного юридичного мислення та правосвідомості юристів, чим забезпечується результативне функціонування нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної практики. За її допомогою здійснюється перехід вироблених юридичною наукою понять, принципів, конструкцій, без яких неможливе розуміння й ефективне використання правових інститутів, у сферу нормативних настанов свідомості юристів. Це дозволяє правовій доктрині через професійну діяльність останніх активно впливати на всі складники правової системи [1, с. 28]. Адже саме відповідність законодавства сталій теорії права через певний час стабільності і породжує доктрину.

Повертаючись до питання уніфікації, сміливо можна констатувати, що дане поняття широко розглядалося рядом відомих вчених як національних так і зарубіжних. Серед найбільш визначних в національній площині: О. Богачова, О. Копиленко, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, Ю. Шемшученко та інші. Серед зарубіжних не можна обійти стороною: Р. Давида, Х. Кетца, О. Ландо, К. Цвайгерта тощо.

З точки зору Н. Пархоменко, уніфікація права (франц. *unification*, від лат. *unus* – один і *facere* – робити) — процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин. Зумовлена ускладненням суспільного життя і розвитком суспільних відносин. Стосується як правотворчості, так і правозастосування [2, с. 339].

Вже Н. Оніщенко стверджує, що уніфікація являє собою сукупність способів одноманітного регулювання будь-яких сфер суспільних відносин, позаяк основною її

внутрішньою ознакою саме і є єдність. Вказані явища перебувають між собою у нерозривному зв'язку, а уніфікація забезпечує синхронну дію всіх структурних елементів системи законодавства та дає змогу посилити цей зв'язок. У свою чергу, юридичною основою уніфікації законодавства виступає монолітність системи, потреба в якій має періодичний характер, тобто залежно від нагромадження та інтенсивності нормативно-правового матеріалу. Уніфікацію не повинна «бентежити» специфіка суспільних відносин, диференційований підхід до їх регламентації. Наявність у даних відносинах однакових аспектів і ознак, їх системна єдність передбачають комплексне, уніфіковане врегулювання. Ефективність даного підходу виявляється в тому, що уніфікація, по-перше, сприяє полегшенню використання правових приписів на практиці (зокрема, міжнародної), по-друге, забезпечує низку переваг законодавчого характеру (виключає елементи дублювання нормативного матеріалу, зменшує його обсяг тощо) [3, с. 50].

Процес уніфікації відбувається не в межах окремих її складових чи структур, а усієї правової системи. Її життєздатність залежить від рівня систематизації законодавства. Хоча, як зазначалося вище, дані категорії взаємозалежні, проте систематизація виступає постійно як певний провідний елемент. Її активність породжує диференціацію правової матерії, а отже, і потенційну потребу в уніфікації. Іншими словами, систематизація законодавства є таким складовим елементом, який породжує об'єктивну потребу в уніфікації. Проте не слід думати, що ослаблення процесу диференціації зупиняє уніфікаційний цикл. Уніфікації можуть піддаватися і соціально-правові відносини, яких не торкнулася диференціація [4, с. 228–229].

Значні дослідження в області уніфікації здійснили німецькі дослідники К. Цвайгерт і Х. Кетц, ряд з яких втілилась у відомій монографії «Вступ до порівняльного правознавства у сфері приватного права». З точки зору О. Волковича, уніфікація повинна охоплювати всі галузі. Сюди відносять і максимальні процеси узгодження принципів національного податкового законодавства з міжнародними стандартами принципів податкової системи в цілому [5, с. 158].

Обґрунтувати доктринальну уніфікацію як окремий вид, ще можна в результаті проведення фундаментальних наукових досліджень, що пов'язані з глибоким і всебічним аналізом сутності уніфікації, з'ясуванням її правової природи та значення у процесі упорядкування законодавства. Процес здійснення уніфікації описаний у науковій літературі досить широко, що дає змогу говорити як про її актуальність так і про належний рівень розвитку у теорії права. Якщо ж говорити про перспективи розвитку доктринальної уніфікації, то, на наш погляд, вона лежить в площині тих євроінтеграційних процесів в контексті зближення національного законодавства з законодавством ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Семеніхін І. В. Правова доктрина: поняття, ознаки, структура. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 26 – 36. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233584168.pdf>

2. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 338 – 342.

3. Оніщенко Н. М. Уніфікація як спосіб співвідношення і узгодженості внутрішньодержавного і міжнародного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 6 (164). С. 48–54.

4. Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження) / О. Л. Копиленко та ін.; наук. ред. Н. М. Оніщенко. Київ: Фенікс, 2007. 430 с.

5. Volkovych O. Actual aspect of harmonization of the principles of the Ukrainian tax law with the international standards of the fiscal system. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools: Scientific journal*. Co-publisher: Accent graphics communications, Hamilton, ON. 2018. Vol. 26. № 2. P. 157–160.

Владислав КЛИМЕНКО,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН

Постановка проблеми. На сьогодні більша частина сфер соціального життя фінансуються за рахунок держави. Кошти надходять в основному від платників податків у вигляді податків та зборів. Головну роль в організації фінансового забезпечення функціонування держави відіграють податкові відносини. Вони є безпосередньою ланкою надходження коштів для підтримки діяльності держави, що задовольняють загальносуспільні інтереси. При чому питання особливостей податкових правовідносин та захисту прав людини в цих відносинах є одним з найскладніших і разом із тим найбільш актуальних, оскільки в Україні відбувається військове повномасштабне вторгнення, епідемії COVID-19, фінансово-економічні, інформаційні та геополітичні кризи. Відносини з податковими органами є доволі «тонкими», з позиції прав людини, адже зобов'язання сплачувати регулярно податки стосується кожного, особливо приватних підприємців, а процедури та підходи відповідних державних органів часто-густо потребують змін.

Соціальний захист населення є важливою частиною соціальної політики кожної держави. Після Революції гідності та інших подій Уряд намагався зменшити податкове навантаження на підприємства, проте ці заходи не забезпечили явних результатів. Податкова система України та захист прав людини все ж залишаються обтяжливими, порівняно з країнами Європи, та потребують корегувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Податкова система бере свої витоки з 1991 року, проте цей процес досі не можемо назвати закінченим. Зміни, які відбуваються в податковій системі направлені на її вдосконалення, проте часто лише руйнують її. Наприклад, спричиняють несплату податків, не захищають права людини, призводять до плутанини в звітності тощо. Відповідно до теми статі, нами були проаналізовані сучасні публікації та наукові роботи вітчизняних авторів: О. Бойко, Н. Вахнавська, В. Дубровський, О. Зельдіна, А. Лепеха, А. Ткаченко тощо. Але проблеми та переваги реформування податкової системи України та захисту прав людини в ній дуже швидкозмінні, тому і потребують постійного оновлення.

Мета статті полягає в здійсненні всебічного аналізу правового регулювання у сфері податкових відносин, його сутності та особливостей, виявлення та дослідження актуальних проблем та переваг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Податкового кодексу України в ст. 6 п. 6.3, встановлюється що, податкова система України являє собою сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів [4].

Формування податкової системи України пов'язують з прийняттям Закону України «Про систему оподаткування» у 1991 році у зв'язку з проголошенням Акту про незалежність України. У цьому законі висвітлюються принципи побудови і призначення систем оподаткування, указуються податки, названі платники та об'єкти оподаткування.

За словами А. Ткаченка: Державна податкова служба – це центральний орган виконавчої влади України, який об'єднував у собі функції і повноваження податкової служби, митниці і фінансової міліції [5].

Формотворчими принципами оподаткування в різних країнах світу, зокрема і в Україні, стали принципи, які узагальнив А. Смітом – справедливість, визначеність, зручність, економія. Згодом ці принципи доповнювались принципами фіскальної достатності (А. Вагнер), економічної ефективності (Р. Мардсен, Дж. Стігліц), політичної відповідальності (Дж. Стігліц). В наш час може змінюватися їх кількість та сутність, хоча окремі з них все одно є основою для формування сучасних принципів оподаткування [2].

Отже, проблема побудови продуктивної та дієвої податкової системи є доволі актуальною та потребує негайних рішень, шляхом вивчення та аналізу існуючої законодавчої бази в Україні, також і світового досвіду з урахуванням прав людини. Податкова система України будується на 11 принципах, таких як загальність оподаткування, рівність всіх перед законом, фіскальна достатність, економічність оподаткування, соціальна справедливість, єдиний підхід до встановлення податків та зборів тощо. На нашу думку, ці принципи дотримано при оподаткуванні, але присутні й недоліки. Наприклад, принцип «соціальної справедливості» вимагає поправок, адже не всі верстви населення спроможні виплачувати ті податки, що були встановлені законом. Також принцип «рівності усіх платників перед законом» теж дотримується в Україні не всіма громадянами. Дуже багато варіантів уникань сплати

ПДВ в казну або ж не офіційного працевлаштування, що й призводить до дисбалансу податкової системи. Офшорну схему вважають наймасштабнішою схемою уникнення від сплати податків, що спричиняє значні втрати доходів бюджету.

Кожен недолік спричиняє проблему в податковій системі в цілому. За словами А. Лепехи, головними проблемами української податкової системи є: заборгованість платників податків, через відсутність ефективних механізмів, що змушують виконувати свої фінансові зобов'язання перед державою та можливості списання та зміни суми податкової заборгованості; уникнення від сплати податків, що виникає внаслідок великих податкових ставок, нерівномірного розподілу податкового тягаря, корупції, недосконалого податкового законодавства, недотримання норм законів платниками податків; відшкодування ПДВ з бюджету; нерівномірність податкового навантаження, адже на законослухняних платників припадає найбільша частка податкового навантаження через відсутність податкових пільг [3].

Гіпотетично можна стверджувати, що всі ці проблеми виникають через невідповідність податкової системи України тим сучасним системам, що існують в країнах Європейського Союзу та США.

Кожна країна має індивідуальну структуру податкової системи, яка визначається теперішнім станом держави та політичними силами, що перебувають при владі. Так, принципи побудови податкової системи повинні задовольняти фіскальні потреби держави й враховувати інтереси платників податків.

Окрім негативних аспектів податкової системи України, можемо виділити і позитивні сторони, а саме 28 лютого 2022 року Президент України Володимир Зеленський підписав заявку на вступ до ЄС, отже наша держава стала на шлях Європи, тому основні принципи розвитку національної економіки, податкової системи та зокрема захисту прав населення спрямовуються на досягнення таких самих стандартів, що й у країнах Європи.

До позитивних сторін можемо віднести розвиток пільгової системи, яка надаються за окремими податками та спрямована на соціальну справедливість. Крім того, розвиток комп'ютерних засобів та програмного забезпечення в сфері оподаткування спрощує шляхи взаємодії між платником податків і державою за посередництвом Державної податкової служби України [1].

Відзначимо, що Україна – це молода країна, розвиток якої неможливий без помилок. Для того щоб мінімізувати ці помилки, треба враховувати досвід зарубіжних країн та пропозиції щодо податкової реформи. Вони повинні носити науковий характер з детальною оцінкою можливих ризиків та переваг, бути орієнтованими в першу чергу на людей, відповідати їх рівню життя, зі зниженим рівнем податкового навантаження на незахищені верстви населення та малий бізнес, намагатися усунути недоліки Електронного кабінету платників податків та стабілізувати його роботу.

Висновки. Підсумовуючи все сказане, відзначимо, що станом на сьогодні, у зв'язку з подіями останніх років та місяців, постала необхідність реформувати

податкову систему України. На цьому зосередили увагу багато вчених та податківців. Податкова система України – це загальна сукупність усіх податків та інших платежів до державного бюджету. Проте податкова система нашої держави має низку важливих проблем, які потребують вирішення. Зокрема високий рівень оподаткування, недосконалість податкового законодавства, збільшення податкового навантаження на економіку, низький рівень суспільної свідомості в галузі податку. Тому, проблема побудови ефективної податкової системи, яка захищатиме права людей є досить актуальною. Вирішити її можна шляхом дослідження та аналізу теперішньої законодавчої бази України і досвіду інших високорозвинених країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вахновська Н. А., Олексюк О. Л. Реформування податкової системи України в період Євроінтеграції. *Економічний форум. Наук. журнал*. 2019. №3. С. 165-169.
2. Волохова І. С., Дубовик О. Ю., Слатвінська М. О. Податкова система : Навчальний посібник. Харків : Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с.
3. Лепеха А. В. Проблемні питання реалізації податкової реформи в Україні // *Аспекти публічного управління*. 2016. № 37-38. С. 26-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2016_37-38_6 (дата звернення 19.11.2022).
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, редакція від 01.03.2019. // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 19.11.2022).
5. Ткаченко А. В. Історія становлення та розвитку податкової системи України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2013. № 2. С. 128-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2013_2_27 (дата звернення 19.11.2022).

Володимир КОБЕРНЮК,

кандидат юридичних наук,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО УСИНОВЛЕННЯ

Система піклування про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ще з давніх часів йшла двома шляхами. Один з них – це утримання та виховання їх у спеціально призначених для цього закладах, а другий – це передача дітей на виховання та утримання до сімей приватних осіб. Дана система так само розвивалася і в Україні.

Вітчизняних досліджень з цього питання практично немає. Україна має досить суттєву особливість історичного розвитку інституту усиновлення. У різні часи українські землі входили до складу різних держав: Польщі, Литви, Австро-Угорщини, Румунії, Туреччини, Росії – кожна мала свою культуру, систему законодавства, особливості яких відбивалися на побудові українського законодавства, а також впливали на її суспільний розвиток.

До початку XVIII ст. життя покинутих дітей-сиріт не було предметом уваги уряду, хоча поняття усиновлення існувало вже давно. У XVIII ст. для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування була спроба новгородського митрополита створити «сиротинці» – установи для тимчасового перебування таких дітей. Більш успішна робота в галузі виховання і навчання дітей проводилася у період царювання Катерини II. У 1763 р. нею був створений перший у Москві виховний будинок для незаконнонароджених дітей та дітей-сиріт. Він був заснований як державний заклад, але будуватися повинен був за громадські кошти. Але в період свого існування система громадського призріння дітей, які залишилися без піклування батьків, зазнавала нестачу коштів і, як наслідок цього, висока дитяча смертність була саме серед вихованців названих закладів. Катерина II вперше законодавчо закріпила принцип передачі дітей-сиріт до сімей [, с. 19].

Різновидами сімейного влаштування дітей-сиріт були: усиновлення, опіка та піклування. Ці способи влаштування дітей існували ще з часів Київської Русі й одержали своє закріплення, зокрема опіка, вже у Руській Правді (хоча законодавче принцип пріоритетності влаштування дітей у сім'ю було закріплено тільки в часи царювання Катерини II). До 1917 р. форми громадського та сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розвивалися паралельно і не конкурували між собою. Якщо була можливість, влаштовували дитину до відповідного закладу, а якщо не було можливості це зробити, то майже завжди знаходились добрі люди, які брали сироту до своєї сім'ї для догляду, опіки чи всиновлювали.

На західноукраїнських землях процедура усиновлення визначалась Австрійським кодексом 1811 року і відповідала усім тогочасним європейським традиціям, за якими передбачалося максимальне наближення відносин між усиновлюваними і усиновлювачами до відносин між кровними батьками і дітьми;

Після революції 1917 р. радянська держава взяла на себе обов'язок по утриманню та вихованню дітей, які залишилися без піклування батьків, проголосивши принцип суспільного виховання дітей. Були також пропозиції щодо державного виховання не тільки дітей, котрі залишилися без батьківського піклування, а й взагалі всіх дітей, які народжувалися у країні. Ця ідеологія відбилася і на законодавстві, яке приймала нова радянська держава.

20-30-ті рр. XX ст. були першим етапом становлення і розвитку законодавства про соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Цей етап характеризується прийняттям у липні 1919 р. першого в Україні Кодексу законів про сім'ю, шлюб і опіку та акти громадянського стану.

Він містив дві статті про усиновлення, які наголошували, що усиновлені прийомні діти та приймаки щодо усиновителя та усиновителі щодо усиновлених, прийомних дітей та приймаків, якщо усиновлення мало місце до видання вищезазначеного кодексу, прирівнюються до родичів за походженням, а усиновлення, яке мало місце після набрання ним чинності, не передбачає ніяких цивільних обов'язків і прав для усиновителів та усиновлених.

Але в силу того, що на Україні почалися воєнні дії, цей кодекс фактично не набрав чинності, тому інститут усиновлення продовжував існувати як один із різновидів сімейного влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Ще одним способом влаштування покинутих дітей у сім'ю, який на деякий час замінив усиновлення, стало приймацтво, яке передбачалося Земельним кодексом 1922 р. Приймацтво деякий час слугувало ефективним способом передачі майна від одного покоління до іншого, тим більше, що спадкування його теж було заборонено [1, с. 38].

У 1924 р., після створення СРСР, розпочалися великі кодифікаційні роботи стосовно нового сімейного законодавства. З'являється тенденція до передачі бездоглядних дітей на виховання до сімей трудящих та селян. У 1926 р. приймають Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб та акти громадянського стану УРСР, яким було відновлено інститут усиновлення. Кодекс про шлюб та сім'ю в Україні 1969 року діяв до 01.01.2004 року [3].

Сучасний етап розвитку законодавства про соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування пов'язаний з етапом побудови правової демократичної держави, розвитком ринкових відносин.

На цьому етапі одним з перших документів у сфері соціального захисту дітей-сиріт стала Постанова Кабінету Міністрів України № 226 від 5 квітня 1994 р. «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [4].

В Україні правова охорона прав дитини здійснюється за допомогою законодавства про охорону дитинства, складовою частиною якого є законодавство про соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Обов'язок держави здійснювати охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства закріплений на конституційному рівні (ч. 3 ст. 51 Конституції України) [5, с. 12].

Відповідно до ст. 52 Конституції України діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей [5, с. 12 – 13].

В Україні було сформовано законодавство про охорону дитинства, базовим актом в якому є Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. [6]. Складовою частиною законодавства про охорону дитинства є Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей – сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [7]. Важливим кроком на шляху нормативного регулювання відносин усиновлення в Україні стало прийняття Сімейного кодексу України 10 січня 2002 р. та набуття ним чинності з 1 січня 2004 р. [8]

Отже, можна зробити висновок, що становлення і розвиток законодавства України на пряму пов'язане з розвитком української державності та суспільства. На Русі усиновлення було поширене ще до прийняття християнства: воно вважалося «штучним синівством». Після прийняття християнства обов'язки з усиновлення взяла на себе церковна влада, здійснюючи обряд «синотворення». Базою для дій духовенства слугували настанови Візантійського права. На законодавчому рівні усиновлення почало регулюватись лише за часів царювання Катерини II, після чого почали з'являтися перші заклади для дітей-сиріт. Загалом, до Жовтневої революції на території України існували різні форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, й розвивалися вони паралельно, а після революції піклування про дітей-сиріт повністю взяла на себе держава. Зміни, які відбулися в суспільстві наприкінці 90-х років XX ст. спричинили і зміни в національному законодавстві про усиновлення і зумовили прийняття цілої низки законів про усиновлення в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стасюк Г. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування, в історичному аспекті / Г. Стасюк // Право України. – 2005. – № 2. – С. 108-111.
2. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР 1969 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07#Text>.
3. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2018>
4. Соціальне сирітство в Україні: Експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / авт. кол. Волинець Л.С., Комарова Н.М., Антонова-Турченко О.Г., Іванова І.Б., Пеша І.В. – К.: Вид-во «Студцентр». – 1998. – 120 с.
5. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. №2402- III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>

7. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Людмила КОЛЕСНИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Соціальна політика будь-якої держави є процесом реалізації однієї з фундаментальних функцій впорядкування життєдіяльності державно організованого соціуму, а саме – соціальної. Як інструмент публічного управління соціальна політика спрямована на знешкодження соціальних антагонізмів у суспільстві, формування динамічного розвитку та вдосконалення всієї системи соціальних відносин, що включає підсистеми соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти, науки, культури тощо та інфраструктуру зазначених галузей життєдіяльності суспільства.

Якщо говорити про сутність соціальної політики, то фахівці представляють її як простір соціальних відносин між державою, ринком і громадянами, простір функціонування відносин, оформлених у вигляді інститутів і практик. Інститут соціальної політики навіть серед системоутворюючих соціальних інститутів посідає особливе місце. Саме на підставі його позиції в ієрархічній системі таких інститутів можна судити про те, наскільки в суспільстві досягнуто реального забезпечення становища людини як найвищої соціальної цінності [1].

Сучасний стан якості життя громадян на регіональному рівні та загалом в Україні характеризується та обумовлюється наявністю та розвиненістю соціальної сфери, яка має задовольняти потреби населення та розвиватися за сприяння держави.

Соціальна сфера характеризується рядом взаємопов'язаних і взаємозалежних параметрів, до яких відносяться:

- соціальне становище людини (груп), що визначається рівнем соціальної свободи особи;
- ефективність системи соціальної захищеності людини (наприклад, від несприятливих наслідків реформ, криз, структурних перебудов);
- характер взаємозв'язку (поєднання) особистих, групових і суспільних інтересів;
- рівень соціальних потреб і рівень їх задоволення;
- умови праці, побуту, дозвілля людей (рівень їх відповідності стандартам сучасного суспільства);

- стан соціальної структури, відносини між групами, класами, спільнотами;
- соціальний клімат у суспільстві (сприятливий або конфліктогенний); стан екологічної безпеки суспільства тощо [2].

Міжнародний проєкт Numbeo щорічно складає рейтинг якості життя серед країн світу за критеріями: клімат, рівень забруднення довкілля, купівельна спроможність населення, співвідношення цін на житло і доходу, вартість життя, рівень безпеки, якість охорони здоров'я, час у дорозі на роботу.

Позиція України в рейтингу якості життя змінювалась наступним чином:

- у 2013 році за якістю життя Україна посіла 57 місце серед 67 країн, в 2014-му ми опустилися на 61 позицію (з 68), в 2015-му на 75 місці з 86.

- у 2016 році Україна за рівнем життя посіла 52 місце з 56, в 2017-му – 59 місце з 67, в 2018-му – 57 місце з 60, в 2019-му – 62 місце з 71.

За підсумками 2020 року в рейтингу якості життя Україна опинилася на 65 позиції з 80. У «помаранчевій» зоні з нами виявилися Індія, Панама, Ліван, Колумбія, Бразилія, Марокко, Пакистан, Китай, Росія, Таїланд, Гонконг.

Укладачі рейтингу оцінили як дуже низький індекс купівельної спроможності українців та високий індекс забруднення довкілля. Якщо дивитися по містах, то найвищий рівень життя у Львові, далі йдуть Харків, Київ, Одеса та Дніпро [3].

Програма діяльності Кабінету Міністрів України на 2020-2022 роки передбачала проведення ряду заходів щодо підвищення якості життя громадян як на регіональному рівні так і в цілому в Україні:

- боротьба з бідністю та підвищення рівня і якості життя громадян, зокрема шляхом підвищення рівня доходів населення, зростання основних державних соціальних стандартів та гарантій;

- запровадження чесної компенсації за шкоду, заподіяну життю і здоров'ю;

- стимулювання інвестицій у безпечне життя;

- запровадження Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління соціальною підтримкою населення України для надання, призначення та виплати соціальної підтримки (соціальних виплат, допомоги, пільг, соціальних послуг та житлових субсидій);

- запровадження нових підходів до визначення та застосування прожиткового мінімуму, підвищення його розміру до реальної величини, починаючи із встановлення з 1 січня 2021 року у розмірі не менше 40 відсотків медіанної заробітної плати в Україні за попередній рік;

- розвиток базових соціальних послуг на рівні територіальних громад;

- охоплення соціальними послугами вразливих верств населення, зокрема із залученням недержавних організацій;

- подальший розвиток інституту фахівців із соціальної роботи на рівні громади;

- забезпечення методичного супроводу територіальних громад, підготовки, підвищення компетентностей працівників органів виконавчої влади та органів

місцевого самоврядування, надавачів соціальних послуг з питань проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг;

– продовження розроблення та вдосконалення державних стандартів соціальних послуг [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соціальна і гуманітарна політика: підручник/ [авт.кол.: В.П.Трощинський, В.А.Скуратівський, М.В.Кравченко та ін.]; за заг.ред.Ю.В.Ковбасюка, В.П.Трощинського. – К.: НАДУ, 2016. - 792 с.

2. Ярова Л.В. Соціальна політика України в контексті європейської інтеграції: монографія / Л.В. Ярова. – Одеса: Фенікс, 2011. – 320 с.

3. Індекс якості життя: як змінювалося місце України в рейтингу. – URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/19/infografika/svit/indeks-yakosti-zhyttya-yak-zminyuvalosya-misce-ukrayiny-rejtynhu>

4. Програма діяльності Кабінету Міністрів України. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/Program/diyalnosti-kmu-20.pdf>

Анастасія КОРОЛЬКОВА,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

СУЧАСНА ЖІНОЧА КРИМІНАЛЬНА ПРОТИПРАВНІСТЬ В УКРАЇНІ

Збільшення жіночої кримінальної протиправності це те, що нині спостерігається в Україні. Проте серед чоловіків, та порівняно зі всім населенням, як і зазвичай, він є помітно нижчим. Але так само викликає занепокоєння

Попри те, що жінка має виняткову роль, і є берегинею сімейного вогню, все ж існує невтішна тенденція збільшення кримінальної протиправності, саме зі сторони прекрасної статі. Хоча варто зазначити, що саме жінки мають вагомий вплив на виховання дітей та взаємини в родині.

А тому, виходячи з вищесказаного, можу зазначити, що на моральний стан суспільства більше впливає жіноча кримінальна протиправність, та її поширеність, ніж чоловіча. І без перебільшення складно відновити жіноче соціальне та біологічне значення після відбування покарання в місцях позбавлення волі.

Негативним явищем, що має високий ступінь суспільної небезпеки являє собою кримінальна протиправність. Загальне визначення кримінального правопорушення дає ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України (далі – ККУ): «Кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння

(дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення». А суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність, згідно з ч. 1 ст. 18 ККУ.

В свою чергу жіноча кримінальна протиправність є складовою частиною всієї кримінальної протиправності і підкоряється її загальним змінам та закономірностям, стверджував психіатр Ч. Ломброзо. А ось І. М. Даньшин, в свою чергу, вважає, що сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу є жіночою кримінальною протиправністю.

Жіноча кримінальна протиправність являє собою сукупність кримінальних правопорушень, які вчиняються жінками, хоча у ККУ передбачений тільки один випадок кримінального правопорушення вчинений спеціальним суб'єктом якого є тільки жінка. Це стаття 117 ККУ – «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини».

Великих психологічних руйнацій зазнають жінки, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, бо вони швидше втрачають соціалізацію, ніж чоловіки. Після відбуття покарання більшості з них нікуди повертатися, сім'ї зазнали краху, зв'язки з дітьми не відновити, втрачено місце роботи... Їм складніше повернутися до звичайного життя, подолати наслідки кримінально протиправної діяльності та почати ресоціалізацію.

Частіше всього жінки вчиняють кримінальні правопорушення в двох сферах. Наприклад, першою є сфера, де виконуються професійні функції жінки, де вона має вільний доступ до матеріальних цінностей. Такими кримінальними правопорушеннями є зловживання посадовим становищем та прийняття неправомірної вигоди, або ж розкрадання майна шляхом крадіжки тощо.

А другою є сфера побуту, де жінок провокують обставини родинних, сусідських та шлюбно-сімейних стосунків. До кримінальних правопорушень, в даній сфері відносять вбивство, нанесення тілесних ушкоджень і хуліганство.

Віковий фактор правопорушниць є важливою характерною ознакою. Тенденція є такою, що переважно у віці від 21-30 років жінки вчиняють кримінальні правопорушення. І це викликає сильне занепокоєння, адже це початок створення сім'ї, кар'єрного зростання, а також формування особистості та життєвих позицій.

Ми знаємо, що у разі вчинення особою кримінального правопорушення будь-якого характеру, вона має бути піддана відповідальності. Проте як вчинити, коли такою особою виявилася жінка, що перебуває у стані вагітності або має дитину, що не досягла трирічного віку?

Відповідь надається відповідно в ККУ, а саме зазначена у ст. 83 – «Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років».

Реформування кримінальної політики щодо порядку виконання покарання позбавленням волі стосується насамперед до найбільш уразливих і соціально незахищених верств населення.

Проте, я вважаю, що все ж можна попередити цю жіночу кримінальну протиправність здійснюючи профілактику для прекрасної половини людства, однак це потребує значних ресурсів.

Максимально ефективним способом відвернення кримінальній протиправності жінок буде лімітувати вплив, який спрямований на емоційний стан і поведінку жінок, що сприяє криміналізації, як після відбування покарання, так і під час перебування в місцях позбавлення волі.

Позбутися жіночої кримінальної протиправності цілковито і відразу не вдасться, однак варто намагатися звести на мінімум ріст протиправності. Звичайно, що запобігання саме жіночої кримінальної протиправності вимагає особливої делікатності, оскільки жінки вирізняються гострим відчуттям до чого-небудь та жваво реагують на щось.

А тому, на мою думку, без раптових змін, у певній послідовності для зниження вчинення жінкою кримінального правопорушення варто дотримуватися належних етапів. Перш за все потрібно скористатися планом дій для соціального пристосування ув'язнених жінок, який скорегує їхній маршрут для виправлення.

Також доцільно було б, на державному рівні, поліпшити допомогу малозабезпеченим та неповним сім'ям. Крім того, не завадить покращити умови праці певних категорій жінок, котрі мають неповнолітніх дітей, дітей–інвалідів та самотніх матерів.

А ще доречним виглядає запровадження в освітню сферу виховання поваги до закону, моральності та порядності як у дівчат, так і до хлопців буде не зайвим. Через те, що значно частіше саме діти потрапляють під несхвальний вплив, що несе протиправні наслідки.

Втілення цих кроків прищеплюватиме до жінок віру в щасливе майбутнє, особистісне зростання та бажання до розвитку. Щоб руйнувати стереотип, що жінка здатна тільки до народження і виховання дітей.

Таким чином, можна прийти до висновку, що дана стаття сконцентрована для дослідження проблеми жіночої кримінальної протиправності, тому що це завжди на часі.

Також ми з'ясували, що жіноча кримінальна протиправність відмінна від чоловічої перш за все факторами та умовами, що спричинили цю діяльність, а також своїми обсягами, характером та їх результатом.

Якщо стосовно причин, що негативно впливають психологічний та фізичний стан жінок, то це негаразди в сім'ї, відносини з чоловіком, низький рівень життя, відсутність престижної роботи або виконання тяжкої роботи, а також низький інтелектуальний рівень.

А ще варто практикувати дії, що перешкоджатимуть жіночій кримінальній протиправності, та будуть запобігати новим випадкам. Ці дії мають включати в себе всі сфери життєдіяльності жінок.

Питання жіночої кримінальної протиправності є невідкладним та болючим для України, а тому правоохоронні органи і громадські формування не мають бути байдужими, а робити все можливе зі свого боку, для здійснення запобігання жіночій кримінальній протиправності, показуючи свій рівень професіоналізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гапека Т. В. «Перспективи протидії жіночій кримінальній протиправності в Україні».
2. Бандурка О.М., Литвинов О.М. «Протидія кримінальній протиправності та профілактика кримінальних правопорушень».
3. Абдюкова Н.В. «Жіноча кримінальна протиправність як психологічна проблема».
4. Костіна Дар'я «Окремі тенденції сучасної жіночої кримінальної протиправності в Україні».
5. Меркулова В. О. «Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності».
6. Кримінальний кодекс України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Вероніки КОСЮК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ І СВІТІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Як система регулювання суспільних відносин право має багатостолітню історію. Історичне трудове право як складова частина світової правової системи у юридичній сфері займає одне з провідних місць, його еволюція охоплює кілька етапів. Консенсусна точка зору чіткого поділу, період розвитку трудового права в світі та Україні не існує. В українській науковій спільноті часто можна почути таку думку: Із зародженням капіталізму це право з'явилося на території нашої країни. Поняття «трудове право» вперше з'явилося під час революції 1848 року р., як широка соціальна програма, спрямована на захист інтересів і потреб співробітників національної праці. Кожен період його розвитку підказував вченим поглиблений

аналіз значення трудового права для держави, суспільства та працівників, а також розроблення новітнього трудового законодавства.

Метою статті є дослідження та аналіз історії виникнення та розвитку трудового права.

Виклад основного матеріалу. Етап зародження у США трудового права: 1607 р.– скарги англійських плантаторів на брак робочої сили; 1619 р.– імпортування робітників з Африки; 1664 р.– перші спроби узаконення африканського рабства; 1676 р.– відбулося перше повстання рабів у Вірджинії; 1677 р. – вперше були звинувачені страйкуючі в Нью-Йорку; 1765 р. – протести проти репресивних британських податків; 1773 р.– відбувався протест проти королівського оподаткування (так зване Бостонське чаювання); 1775 р. – розпочалась Американська революція; 1787р. – прийнято Конституцію США; 1791 р. – прийнято перший закон, яким запроваджено 10-годинний робочий день; 1835 р. – відбувся загальний страйк проти 10-годинного робочого дня; 1863 р. – А. Лінкольн звільнює рабів; 1865 р. – 13-тою поправкою до Конституції США скасовано рабство; 1866 р. – створено Національний союз праці; 1886 р. – заснована Американська федерація праці [1].

Етап прогресивної ери трудового права: 1900 р. – створено профспілки, відбуваються страйки проти пригнічення жінок та їх праці, засновано Міжнародну організацію праці у Франції; 1920 р. – 19-ю поправкою до 43 Конституції США надано право голосу жінкам; 1946 р. – відбулася найбільша хвиля страйків в історії США; 1964 р. – прийнято Закон про громадянські права, заборона расової дискримінації [1].

Етап прогресу трудового права. 1997 р. приймається законодавства, яке дає змогу президентові захищати права робітників[1].

Сьогоднішній день. Реформа імміграційної політики. Дві третини зараз становлять жінки – нові члени Американського Союзу. Фактично розгляд трудового законодавства в Сполучених Штатах збігається з історією розвитку національної свідомості американського народу та історичним етапом становлення цієї конфедеративної держави.

Відповідно до класифікації, сформованої на основі трудового права США, варто враховувати, що трудове законодавство в цій країні тісно пов'язане з участю у трудовому процесі рабської праці чорношкірого населення Африки. Особливістю є умовні масові страйки, опозиції робітників рабської праці та їхня боротьба за рівні умови праці у країні, так звані «чорні» та «білі» громадяни, чоловіки та жінки. Еволюція американського трудового законодавства для скасування рабства і рівність праці та можливостей для жінок і чоловіків є досягненням.

Як підкреслюють англійські вчені [2], походження національного права, можна простежити в далекому минулому по всьому світу. Європейські вчені схильні надавати великого значення цехам у середньовічному світі, деякі азіатські вчені вказують на існування трудових стандартів в Законі Хаммурапі та правилах трудових відносин - Закон Ману. Дослідники в Латинській Америці посилаються на закони

Індії, виданих в Іспанії в 17 ст. для територій Нового Світу. Трудове право - його можна назвати сьогodнішнім, але насправді це «дітище» попередніх галузей революцій; воно почалося в 18 ст. і рухається далі, але претендувати, що Трудове право виникло у 18 ст. не можна, бо йому це століття стало гарний крок у розробці. Витоки трудового права можна простежити у найдавніших законах.

Навпаки, деякі британські вчені відкинули останній аргумент, спробувавши довести, що трудове право виникло в 1802 р., коли було опубліковано перший закон [2, с. 219]. Подібний закон має на меті захист молоді, прийнятий в Цюріху в 1815 році і у Франції в 1841 році. Прогрес трудового законодавства за межами Західної Європи, Австралії та Нової Зеландії проходив досить повільною, аж поки не пішла Перша світова війна, рівень промислових умов у США не дозволяв такого впровадження законодавства до кінця 19 ст.

Отже, пропонуємо власну класифікацію, яка з нашого погляду, найбільш достовірно відобразить етапи розвитку сфери національних трудових правовідносин на теренах нашої держави.

1) X - XIX ст. Перший зачаток регулювання трудових відносин в Україні, спостерігався ще в період Київської Русі, коли головним джерелом права є звичай права, який брав на себе, переважно, регулювання норм народної праці. На цьому етапі історії вже існує елемент найманої праці, присутній в різних верствах населення країни. Щодо вищого його застосування, шар за шаром належить до військової справи, служіння різним князям на певних посадах (кінна, фінансова). При цьому змінивши роботу на іншого князя, часто вважається зрадою. Щодо бідної «черні», то питання про переведення їх на інші землі або зміна типу професії чи міста, значною мірою залежать від їх наявності індивідуальної свободи. Бідні селяни-власники (смерди) і вільні міщани можуть самостійно змінювати місцезнаходження та вид діяльності, тож як для роботи за наймом, потрібна домовленість з власником. Вищим верствам, через їх працю, надавали земельні наділи, які можуть трактуватися як винагорода за виконану роботу. У цей момент виникають такі зобов'язання, як договори купівлі-продажу, вони пов'язані Руською Правдою, згідно з якою вільний селянин, стає покупцем, бере на себе зобов'язання розрахувати купу, надану йому паном (гроші та інші матеріальні цінності), виконуючи певну роботу для родини господаря в певний період часу. Куп, несе відповідальність за пошкодження свого майна. Пан обіцяє надати купу або ділянку землі з правом вимоги купу виконання поставленої роботи [9, с. 467-480].

Ці історичні події важливі, вони мають велике значення для формування майбутньої галузі трудового права, оскільки в них з'являються перші ознаки взаємної відповідальності: працівники – за результат його роботи, як і роботодавець - платить за виконану роботу. До цього періоду ми відносимо законодавчі положення про найману працю, українських земель, під час доби Великого Князівства Литовського.

Як зазначає К. Л. Томашевський, у правових джерелах, регулюючих відносини з використання найманих робітників, поряд з правовими звичаями активно почали

розроблялись і видавалися нормативно-правові акти (привілеї – приватні закони, магдебурзьке міське право, пізніше – Статути) [6, с. 17]. Поступово на основі прийнятої конституції Великого Князівства Литовського, люди, які раніше були вільними, почали втрачати незалежність. Так, Артикулом 22 дванадцятого Статуту (1588) герцогства передбачав «оренду рабів». Утвердження вказаного Статуту серед науковців сьогодення, викликає чимало здивувань, оскільки він був побудований на більшості старовинних правових норм звичайного права, розроблених на підставі досвіду поколінь.

Українські землі у складі Речі Посполитої практично втратили незалежність, яка відчутно впливає на виробничі відносини. На цьому етапі всі селяни стали кріпаками, і їх становище значно погіршилося, тому що податків дуже багато. Захист прав стосувався цілком великих землевласників і дворян.

У травні 1791 р. була прийнята конституція Речі Посполитої, яка включала закріплення основи національної системи, а в розділі 4 цього правового документа проголошувався принцип контрактуалізації відносин між селянами та землевласниками. Обом сторонам дозволяється укласти договір відповідно до вказаних специфікацій, поміщики та їхні селяни - разом з усіма жителями села, і кожен окремо. Договір містить загальні та взаємні зобов'язання, серед яких Сторони не мають права в односторонньому порядку відмовитися [7].

2) XIX ст. – початок XX ст. Цей етап пов'язаний з так званим фабричним законодавством. Тут у багатьох країн за кордоном, у цей період промисловість швидко розвивалася. Але в Росії промислові райони імперії, в тому числі й українські землі, виробництво на яких знаходилось майже в зародковому стані. На початку XIX ст. вагомому значення в регулюванні відносин у трудовій сфері, в тому числі й найманій праці, набуває законодавство Російської імперії, яке до 1835 р. взагалі не мало відповідного закону, що регулював би питання вільного працевлаштування. За дослідженнями Г. В. Балицького на початку XIX ст. У Російській імперії з 95 тис. робітників лише 45 625 працювали вільним наймом, тобто менше половини. Більшість робітників на заводах і фабриках є селянами-кріпаками, направленими на роботу в промисловість і Особа, яка не має права звільнитися або перейти на іншу роботу. Оскільки, Україна входить до складу Російської імперії, ситуація схожа спостерігається і на українській землі [4].

Поліпшилося правове становище трудящих коли було видано Акт 1835 р., за яким дозволялося звільнення «в інші звання відповідно до вимог виробника». Однак, це автоматично не призводило до поліпшення положення робітників фабричної сфери головним чином, через невиконання роботодавцями багатьох правил вказаного правового акту, що аж до скасування кріпацтва в 1861 р., сфера відносин найманій праці на всіх територіях, що входили до складу Російської імперії, була достатньо вузькою через панування примусового права. Законодавство другої половини 19 ст. майже немає перешкод, регулювати трудові відносини між власниками фабрик і робітниками. На землях Російської імперії панує примусовий закон, тому що

суспільство тієї епохи дуже повільно адаптувалося. Почала домінувати тенденція надання свободи фермерам в інших країнах. Українські кріпаки в цей період страждали від каторжних і надмірних робіт, не маючи можливості відмовитися від трудової діяльності або змінити її вид. Після скасування кріпосного права з'явилися перші закони - була введена заборона на дитячу працю, охорона праці та соціальне забезпечення молоді, прийнятий на озброєння в Російській імперії лише в 1880-х роках. Наприклад, у Законі «Про нагляд за закладами фабричної промисловості і про взаємні відносини фабрикантів і робітників» (1886 р.) встановлені умови найму - контракт на визначений термін, який не може бути змінений до закінчення терміну дії контракту. Вперше підписаний у цьому ж законодавстві в статтях 19-21, визначено підстави припинення трудових договорів з працівниками. Підсумовуючи вищевикладене, доходимо висновку, що з 1980-х рр. робітники, отримали порівняно кращі умови для праці і взаємодії з роботодавцем. Власне, саме на цьому етапі трудове право починає мати свої особливості, самостійність та характеристику правового поля [3].

3) початок ХХ ст. – кінець ХХ ст. Розглянутий етап еволюції охоплює дореволюційний період, період від більшовицької влади до розпаду Радянського Союзу. Важливим моментом на початку цього етапу є прийняття Статуту «Про промислову працю» (1913 р.). Цей правовий акт, можна розглядати як прототип майбутнього трудового кодексу, адже статут дійсно існує як основа КЗпП СРСР 1922 р.

Революційні події, починаючи з лютого 1917 р., дали відчутний поштовх національно-визвольному руху на територіях, які були частиною Російської імперії. Проголошена Центральна Україна Рада існувала з 4 березня 1917 року до 28 квітня 1918 року. Закон про восьмигодинний робочий день був прийнятий 25 січня 1918 р., розширювався на всі українські підприємства. Цей момент української державності є виявом небайдужості уряду до становища трудящих, але невдовзі Україна знову втратила незалежність, під контролем більшовиків.

Він був одним із перших прийнятих у світі за радянської влади - Кодифіковане трудове законодавство – Кодекс законів про працю (1918 р.).

Він проголошує, що: а) усі працівники працюють 8 годин на день, і для неповнолітніх і зайнятих на гірничих, підземних і на особливо шкідливих роботах - 6 годин; б) щотижневий безперервний відпочинок - тривалість 42 години; в) відсутність понаднормової роботи; г) захист жінок у пренатальний і постнатальний період (8 тижнів до і після пологів). Відповідно до наведених настанов, праця працівника починає оцінюватися в базових рамках етико-правової норми. У 1922 році з утворенням СРСР і формулюванням нового кодексу було прийнято Кодекс Законів про Працю. У розділі 4 Закону про працю 1922 року зазначено, що всі контракти, які погіршували умови праці порівняно з встановленими нормами, визнано недійсними, відповідно до статей 12 і 13, такі категорії населення: неповнолітні та інваліди звільняються від примусової праці [8].

Коли КЗпП 1922 р. втратив свою актуальність 15 липня 1970 р. постановою Верховна Рада СРСР прийняла «Проект Закону про затвердження Основ Законодавства Союзу Радянських Соціалістичних Республік і союзних республік про працю». З набранням чинності 1 січня 1971 року Закон заклав основи радянської системи, Закон про працю прийнятий і внесений Верховною Радою УРСР 10 грудня 1971 р. Кодекс законів про працю УРСР, чинний з 1 червня 1972 року. Становище робітничого класу значно покращилось і покращилось у більшій мірі на захист трудових прав працівників. Що є чи не найважливішим нормативно-правовим документом радянського періоду, особливо в цій сфері - захист трудових прав працівників та унормування трудових відносин. Під час так званих реформ трудове законодавство показало з економічної дійсності та становища країни того часу, видно її відсталість. Цим можна пояснити прийняття у 1988 р. Президією Верховної Ради СРСР Указу «Про внесення до законодавства Союзу РСР про працю змін та доповнень, пов'язаних з перебудовою управління економікою», відповідно до якого до радянського Трудового кодексу було додано дві нові глави: : «Трудовий колектив» і «Забезпечення зайнятості вивільнених працівників», що загалом удосконалило трудове законодавство. Період закінчився розпадом Радянського Союзу і Становлення суверенної України як незалежної правової держави [3, с. 88-110].

4) кінець ХХ ст. – сьогодення. Заключні етапи становлення, буття і розвиток трудового права України – це період, який починається з моменту набуття статусу незалежної держави і донині. Здобути незалежність перед новоутвореною Українською державою, постає багато завдань, які потрібно терміново вирішити. Стан розвитку робочої сили характеризується певною нестабільністю та суперечливістю між економічною вигодою виробництва, вигодою роботодавців, які сподіваюся отримати максимальний ефект з мінімальними витратами та суспільством, потребами працівників та їх бажанням мати найбільші законні права та заходи безпеки у виробничому процесі. Сучасні тенденції розвитку трудового права України призводять до великої кількості протиправних діянь у сфері праці [5, с. 70-130].

Основне законодавство України у сфері регулювання праці, як і раніше Кодекс Законів про Працю 1971 р., який через численні зміни, виправлення та доповнення, є надто застарілим. Проект українського Кодексу про Працю ще не прийнято, але деякі його пункти вказують на те, що використання цього кодексу порушує певні права співробітника. Через недостатнє правове забезпечення ринку праці та окремих категорій сформувався і розвивається «чорний ринок праці», що на думку співробітників, є відповіддю бізнесу на поточну ситуацію трудового та соціального законодавства, яке значно обмежує експлуатацію найманих працівників підприємцями [6].

Отже, узагальнюючи етапи розвитку трудового права (як в Україні, так і у світовому правовому просторі), наголошуємо, що кожна країна світу, веде відлік його виникнення від моменту або набрання чинності першим законом на території своєї держави, або (як Австралія) прийняття першого судового рішення, що стосувалось

трудових прав працівників. Історію українського трудового права вчені відраховують від розвитку відносин чи капіталістичних, чи соціалістичних, тобто радянських часів. В усій системі трудових відносин з моменту появи перших ознак, властиві сучасному трудовому праву, до моменту вибору останнього, пройшли вибоїстий шлях подолання в одній галузі.

Класифікація етапів розвитку національної робочої сили, варто відзначити, що українська земля справді має непросту історію. Важко провести чітке розмежування, через знаходження земель в підпорядкуванні різних держав.

Підводячи підсумки усіх етапів формування українського трудового законодавства, можна виділити етапи коротко:

- у сфері праці в перший період відносини змінилися досить кардинально - ранні трудові відносини працівників та роботодавців на основі правового звичаю, але пізніше, під час переходу українських земель під державну владу за чужого панування панівним стало закріпачення. Якщо раніше українських селян можна поділити на власних і вільних, то саме за часів Речі Посполитої всі селяни були прикріплені до пана і були позбавлені добровільного вибору виду діяльності та роботодавця.

- етап формування і розвиток національного трудового права - так званого фабричного права. У той час умови праці на українській землі були надзвичайно важкі. Більшість фабричних робітників — кріпаки, які не мали права самостійно обирати вид роботи. Існуючі умови примусової праці без будь-якої можливості захисту трудових прав людини існували до скасування кріпосного права. З 1880-х років, статус працівника, прийнято з прийняттям законодавства, що регулює умови праці.

- на сучасному етапі одним з найважливіших завдань українського законодавця повинно стати викорінення так званого «чорного ринку праці» з національної сфери трудових правовідносин шляхом, впровадження послідовної політики щодо нетипової та нерегульованої легалізації форми зайнятості населення.

Порівняння національного трудового законодавства з аналогічними іноземного законодавства, відзначається чудовою історією прогресу останнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Labour history timeline [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://www.aflcio.org/About/Our-History/Labor-History-Timeline>.

2. Labour history [Електронне джерело] – Режим доступу: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/326911/labour-law/21751/Historicaldevelopment-of-labour-law>.

3. Трудове право України : підручник / за заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 600 с.

4. Бірюкова А.Г. Трудове законодавство України у контексті становлення та розвитку. Наше право. 2013. № 10.

5. Кисельова О. І. Трудове право України : навч. посіб. / О. І. Кисельова, Т. А. Кобзева Суми : Сумський державний університет, 2017. 309 с.
6. Миргородський Е. О. Історичний генезис становлення та розвитку індивідуальних суб'єктів трудового права / Е. О. Миргородський // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право». – 2015. – Випуск 1. – Ч. 2.
7. Миргородський Е. О. Історичний генезис становлення та розвитку індивідуальних суб'єктів трудового права / Е. О. Миргородський // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право». – 2015. – Випуск 1. – Ч. 2.
8. Саєнко Ю. Становлення і подальший розвиток правового регулювання робочого часу в Україні / Ю. Саєнко // Актуальні проблеми політики. – О. : Національний університет «Одеська юридична академія», 2012. – Спеціальний випуск.
9. Трудове право України : підручник / за заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 600 с.

Анна КРАВЧЕНКО,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Розірвання шлюбу є надто частим явищем у нинішньому суспільстві. Це не трагедія, але потребує певних витрат: як матеріальних, так і емоційних. Для полегшення процесу розірвання шлюбних відносин важливо знати його особливості та певну специфіку.

Якщо обидва з подружжя на час припинення шлюбних відносин живі, то шлюб припиняється шляхом його розірвання. Через те, що сім'я є не лише союзом двох людей, а виступає в ролі соціального інституту, Сімейний кодекс України ставить за мету її збереження та укріплення. Це є причиною певного втручання і контролю держави над процедурою розірвання шлюбу.

Шлюбні відносини припиняються шляхом їх розірвання у випадку: подання заяви подружжям, яке не має дітей; подання заяви одним з подружжя, коли другий є недієздатним або безвісно відсутнім; направлення спільної заяви подружжям, яке має дітей (на підставі рішення суду); за позовом одного з подружжя на підставі рішення суду [1].

Розірвання шлюбу може відбуватися двома способами, а саме – за допомогою певного відділу органу державної реєстрації актів цивільного стану або за допомогою суду.

Згідно ст. 106 Сімейного кодексу України розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану здійснюється у випадках, коли у подружжя немає дітей і наявна спільна згода. Також в зазначеній статті вказано, що майновий спір не впливає на дану ситуацію. Таке рішення є повністю виправданим, оскільки з судової практики відомо, що майнові спори є досить тривалими.

Якщо у одного з подружжя відсутня можливість подати заяву особисто, то таку заяву, яка нотаріально засвічується або прирівнюється до нотаріально засвідченої, може подати другий з подружжя.

Заява на розірвання шлюбу подається до відповідного органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем проживання обох або одного з подружжя [2].

Потрібно зауважити, що з 24 лютого 2022 року державна реєстрація актів цивільного стану може проводитись у будь-якому відділі відповідного органу. Це пов'язано із введенням режиму воєнного стану на території України.

Орган державної реєстрації актів цивільного стану робить відмітку в актовому записі про розірвання шлюбу по спливу одного місяця після подання заяви, якщо така заява не була відкликана. Це зроблено для того, щоб пара змогла остаточно обдумати своє рішення про розлучення та впевнитись у правильності своїх дій.

Складаються ситуації, коли подружжя не може з'явитися до відділу органу державної реєстрації актів цивільного стану у назначений день через поважну причину. Тоді у них є право письмово попередити і перенести розірвання шлюбу на інший день. Слід пам'ятати, що максимальний термін на розірвання шлюбу з дня подання відповідної заяви – один рік [3].

Проте, якщо повідомлення про неявку і причини не надійшло в тримісячний строк, чинність заяви про розірвання шлюбу втрачається. Засвідчується розірвання шлюбу свідоцтвом. Зразок такого свідоцтва затверджується Кабінетом міністрів України. Шлюбні відносини припиняються у день реєстрації розірвання шлюбу [4].

Існують випадки, коли розірвання шлюбу потребує заяви лише одного з подружжя. Сімейним законодавством передбачено, що це стосується ситуацій, коли один із подружжя є недієздатним або безвісно відсутнім. Тут теж застосовується норма, що майновий спір не впливає на розірвання шлюбу.

Згідно з Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні шлюб може бути поновленим за спільною заявою подружжя, якщо один з них, якого було визнано судом безвісно відсутнім, з'явиться і таке рішення суду буде скасованим. Перепоною для поновлення шлюбу буде новий зареєстрований шлюб другого з подружжя, який не був безвісно відсутнім.

Необхідними документами для розірвання шлюбу в позасудовому порядку є свідоцтво про шлюб, заява (спільна або одного з подружжя), відповідне рішення суду про визнання одного з подружжя недієздатним чи безвісно відсутнім (за потреби).

Яка ж вартість даної послуги? У випадку, якщо розірвання шлюбу проводиться органом державної реєстрації актів цивільного стану відповідно до ст. 106 Сімейного кодексу України, то справляється державне мито в розмірі 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що становить 8 грн.50 коп., а якщо відповідно до ст. 107 - 0,03 неоподаткованого мінімуму доходів громадян що становить 0,51 коп. [5].

Як уже було вказано, розірвання шлюбу може проводитися не тільки органом державної реєстрації актів цивільного стану, а й судом. Суди розглядають справи по розірванню шлюбу у випадках, коли у подружжя є діти, або за позовом одного з подружжя. В Сімейному кодексі ці ситуації зафіксовані під статтями 109 та 110.

У першому випадку (ст. 109) існує спільна згода дружини та чоловіка розлучитись. Тобто ніхто з них не проти розірвання шлюбних відносин. У такому випадку подається спільна заява до суду. Суд не з'ясовує, чи можливі факти для примирення. Його головне завдання – з'ясувати, чи добровільним є рішення кожного з подружжя, чи не порушуються їх інтереси, особисті та майнові права, а також права їхніх дітей. Тільки після розуміння, що волевиявленість чоловіка і дружини буде співпадати їх справжній волі, а також нічий права не буде порушено, суд може прийняти рішення про розірвання шлюбу.

Відповідно до ч. 1 ст. 109 СКУ подружжя має право разом зі своєю спільною заявою подати договір, в якому буде зазначена інформація про майбутню долю дітей, а саме: з ким вони будуть в майбутньому проживати, яку роль буде відігравати той з батьків, хто буде жити окремо, а також умови реалізації ним свого права на виховання дітей. Проте, оскільки в даній частині статті зазначено, що подружжя «має право», то можна зробити висновок, що дана норма є диспозитивною і чоловік з дружиною можуть не скористатись даним правом.

Сімейний кодекс України додатково передбачає ще один договір, складений подружжям, який надсилається до суду разом із заявою про розірвання шлюбу. Це є договір з приводу визначення розміру аліментів. У разі подання такого договору подружжя має засвідчити його у нотаріуса [1].

Якщо заява не була відкликана протягом одного місяця з дня її подання дружиною та чоловіком, то суд приймає рішення про розірвання шлюбних відносин між ними.

Другим різновидом розгляду судом справ про розірвання шлюбу є розірвання шлюбу за позовом одного з подружжя. В даній ситуації у чоловіка з дружиною відсутня спільна згода на припинення шлюбних відносин між ними. Тому таке розірвання здійснюється за ініціативи лише одного з них.

Ч. 2 ст. 110 СКУ передбачає, що існують випадки, коли один із подружжя не може пред'явити позов іншому, а саме - це вагітність дружини та термін в один рік

після народження нею дитини. Однак і тут є свої виключення, які передбачаються частинами 2, 3 і 4 ст. 110 СКУ.

По-перше, це ситуація, коли була здійснена протиправна поведінка з ознаками кримінального правопорушення одним із подружжя щодо другого або дитини. По-друге, право на позов є у випадку, якщо іншою особою буде визнане батьківство зачатої дитини протягом вагітності жінки. І по-третє, пред'явити позов мають дружина або чоловік до досягнення дитиною одного року, якщо батьківство визнано іншою особою чи інформацію про чоловіка як батька дитини виключено з актового запису про народження дитини за рішенням суду [1].

Цією статтею теж передбачено, що право подати позов про розірвання шлюбу має опікун недієздатної особи, якщо цього потребують інтереси такої особи.

Суд має право на вжиття заходів щодо примирення чоловіка з дружиною, якщо це не буде суперечити моральним засадам суспільства.

При розгляді справи про розірвання шлюбу суд вивчає реальні відносини між подружжям, фактичні причини поданого позову, а також бере до уваги інформацію про наявність малолітньої дитини, дитини з інвалідністю тощо. Рішення буде постановлено судом, якщо виясниться, що воно не суперечить інтересам їх дітей і спільне проживання подружжя буде порушувати інтереси одного з них [1].

Шлюб буде вважатись розірваним із моменту набрання чинності рішенням суду про таке припинення відносин.

На підставі вищезазначеного роблю висновок, що розірвання шлюбу є однією з підстав припинення шлюбу та може здійснюватися двома способами: органом державної реєстрації актів цивільного стану та судом. В першому випадку розглядаються справи за спільною заявою подружжя без дітей або за заявою одного з них, а в другому – за спільною заявою чоловіка і дружини в яких є діти або за позовом одного з них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ::

1. Сімейний кодекс України : Закон України (від 10.01.2002 № 2947-III) // Оф. сайт ВРУ [Електронний ресурс] - Реж. доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

2. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України (від 01.07.2010 № 2398-VI) // Оф. сайт ВРУ [Електронний ресурс] - Реж. доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>

3. Міністерство юстиції України. Терміни розірвання шлюбу : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/dep/ddr/termini-rozirvannya-shlyubu>

4. Міністерство юстиції України. Державна реєстрація розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/derjavna-reestratsiya-rozirvannya-shlyubu-podrujjya-yake-ne-mae-ditey>

5. Гід з державних послуг. Реєстрація розірвання шлюбу : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://guide.diiia.gov.ua/view/derzhavna-reiestratsiia-rozirvannia-shliubu-d96f88a3-9796-451b-aef2-83d30cad9b8e>

Анна КРАВЧЕНКО,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН БУЛІНГУ: ЗАКОРДОННИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Проблема булінгу у світі почала швидко ширитись після масштабних досліджень Д. Олвеуса. Саме він заклав тренд у цю проблему, довів її важливість і актуальність, започаткував хвилю численних психологічних досліджень у сфері феноменології, профілактики та протидії булінгу. На сучасному етапі розвитку суспільства думка про те, що можна повністю викоринити булінг як соціальне явище, є досить абсурдною. Більш правильною є мета максимальної мінімізації негативних проявів, їх найбільшого зменшення. Повністю викоринити булінг як соціальне явище неможливо, оскільки булінг за своєю природою є конфліктом. Тому правова політика держави має бути спрямована на запобігання булінгу в навчальних закладах та колективах.

В Україні стартувала активна кампанія протидії булінгу. На законодавчому рівні внесено суттєві корективи щодо відповідальності за вчинення булінгу. Зокрема, додано статтю 173-4 до КУпАП, частина перша якої передбачає адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин за вчинення булінгу [1].

Як кваліфікуючу ознаку цього діяння законодавець також передбачив вчинення кримінального правопорушення групою осіб або повторно протягом року з моменту накладення адміністративного стягнення. На мою думку, доцільно було б додати до цього правопорушення таку кваліфікуючу ознаку, як знущання над особою з інвалідністю. Слід зазначити, що при кваліфікації правопорушення за цією ознакою важливий аспект полягає в тому, що булер повинен усвідомлювати, що він знущається над особою з інвалідністю. Тобто це доцільно сформулювати як «знущання над людиною з інвалідністю, коли хуліган знав про інвалідність жертви або жертва мала чіткі докази наявної інвалідності». Водночас законодавець передбачив відповідальність керівника навчального закладу не інформувати уповноважені підрозділи Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника навчального процесу в цьому навчальному закладі [1].

Питаннями протидії булінгу в Україні займається Міністерство юстиції України в рамках проекту «Я маю право». Проводить профілактичну роботу щодо запобігання булінгу: розробляє різноманітні лекції, тренінги, агітаційні матеріали, відеоролики, проводить Всеукраїнський тиждень протидії булінгу тощо. У протидії булінгу беруть участь і громадські об'єднання. Це:

- ЮНІСЕФ в Україні (просвітницька робота з батьками та дітьми щодо булінгу та вжиття заходів проти нього);
- БФ «Kiddo» (протидія булінгу);
- громадська організація «Студена» (недискримінаційна освіта);
- Український інститут дослідження екстремізму (насильство над дітьми);
- Жіночий консорціум України (запобігання та подолання насильства в дитячому середовищі);
- Український фонд «Благополуччя дітей» (навчає дитину захищати себе);
- Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна» (Протидія насильству в сім'ї та школі) [2].

Роль громадських об'єднань в організації протидії булінгу досить значна. Кожна з перерахованих вище організацій має свої офіційні веб-портали, де можна знайти інформацію про те, що таке булінг; куди звернутися, ставши жертвою; як захистити себе в різних ситуаціях; і навіть є інформація для батьків, як запобігти тому, щоб ваша дитина стала жертвою булінгу тощо. Сьогодні створюються громадські організації, які заохочують зокрема дітей переглядати інформацію на таких сайтах. Інтерактивні можливості перегляду з ігровими та розважальними елементами мають на меті не лише корисне, а й цікаве вивчення та ознайомлення з необхідною інформацією.

Судова справа щодо булінгу неповнолітнього проти вчителя є нетиповою. Так, постановою Збараського районного суду Тернопільської області від 13 лютого 2020 року (справа № 598/2106/19) регламентовано, що відповідно до протоколу про адміністративне правопорушення серії АПР18 № 483122 від 08 листопада 2019 року, неповнолітній учень другого класу, з вересня по жовтень 2019 року систематично цькував вчителя, що могло завдати шкоди його психічному здоров'ю [3].

У зв'язку з цим мати несе адміністративну відповідальність за дії неповнолітнього учня. У судовому засіданні мати учня не визнала своєї вини у скоєнні злочину та заявила, що її неповнолітній син фактично навчався у другому класі з листопада 2019 року. Вона не визнає, що він вчинив булінг, а саме знущання над її вчителькою. На думку матері, дії її сина, а саме: інколи непокора вимогам вчителя під час навчального процесу, свідчать про його реакцію на упереджене ставлення вчителя до нього та неспроможність цього вчителя як вихователя контролювати навчальний процес у класі.

З матеріалів справи та письмових доказів, а саме письмових пояснень свідків, вбачається, що у період з вересня по жовтень 2019 року під час навчального процесу

неповнолітній учень неодноразово порушував правила поведінки, втручався в чужі справи, не реагував на заяви постраждалої вчительки. З письмового пояснення практичного психолога вбачається, що така поведінка неповнолітнього учня другого класу свідчить про те, що його адаптація до навчального процесу і соціалізація протікають досить складно. В матеріалах справи відсутні належні та допустимі докази, які б встановлювали систематичне цькування чи знущання неповнолітнього учня щодо вчителя, що визначається терміном булінг [3].

На моє переконання, доцільно було б звернути увагу на необхідність виховання неповнолітньої дитини батьками, оскільки на них покладено завдання виховання дитини та контролю за цим процесом.

Високий відсоток булінгу спостерігається в країнах Азії: через особливості менталітету вважають за краще замовчувати проблему; в США: через мультикультуралізм країни однакові методи боротьби діють для представників різних національностей; у пострадянських країнах: застарілі радянські підходи до освіти досі зберігаються в багатьох регіонах.

В Японії дуже високий відсоток цькування в школах, зокрема вчителів, які часто виступають агресорами. У 2013 році там був прийнятий закон, який зобов'язує школи повідомляти про випадки булінгу. Проте більш успішним є запуск мобільного додатку STOPit, завдяки якому школярі можуть повідомляти про випадки булінгу. У Канаді школи відходять від так званого підходу «нульової терпимості» до боротьби з булінгом. Останній полягав у жорстких санкціях проти хуліганів (відсторонення від навчання/виключення зі школи) [4, с. 1].

У Сполучених Штатах Америки кожен штат має власний закон, який регулює питання булінгу в школах, компенсуючи відсутність федерального закону в цій сфері. Крім того, є ситуації, коли немає потреби створювати багато офіційних антибулінгових програм, можна просто включити деякі їх компоненти в щоденне навчання. Це означає, що кожен урок має прямо чи опосередковано торкатися питання виховання школярів у сфері булінгу, толерантності та поваги до колективу. Мають місце уроки зі спеціальною темою про булінг та його наслідки, або цікаві інтерактивні пропозиції, які змушують учнів відчувати себе частиною єдиної дружньої команди [5].

У Республіці Філіппіни існує Закон «Про прийняття всіма початковими та середніми школами політики застереження булінгу», що зобов'язує прийняття політики щодо боротьби з булінгом у відповідних закладах, яка повинна регулярно оновлюватися.

У нормах Закону висувається вимога щодо повідомлення про знущання або помсту та оперативне реагування й розслідування повідомлень про знущання або помсту, захисту особи, яка повідомляє про знущання та надає інформацію під час розслідування булінгу або є свідком чи має достовірну інформацію про акт булінгу, надання можливості учням анонімно повідомляти про знущання або помсту (однак за умови, що жодні дисциплінарні адміністративні заходи не будуть застосовані проти

винного виключно на основі анонімного повідомлення), інформування учнів, батьків та опікунів про динаміку булінгу та політику боротьби, а також ведення публічного обліку відповідної інформації та статистичних даних про акти знущань або помсти в школі [6].

Цікавим є те, що усі початкові та середні школи повинні надати учням та їхнім батькам чи опікунам копію політики боротьби з булінгом, яку приймає школа. До того ж такі правила повинні бути включені в щоденник учня та довідник працівника школи. Директор школи або будь-яка особа, яка виконує подібну роль, несе відповідальність за впровадження та нагляд за політикою, спрямованою на боротьбу з булінгом. Кожен член адміністрації школи, учень, батьки чи волонтер повинні негайно повідомити про будь-який випадок знущань або акт помсти, у якому він став свідком або який став йому відомим.

Після отримання такого звіту директор школи або призначена особа чи інша особа школи має негайно провести розслідування. Якщо буде встановлено, що знущання або помста мали місце, директор школи або призначений службовець має повідомити правоохоронний орган, вжити відповідних дисциплінарних адміністративних заходів та повідомити батьків або опікунів винного та жертви. У правилах та інструкціях, які запроваджені до цього Закону, Секретар Департаменту захисту прав населення визначає відповідні адміністративні санкції щодо адміністраторів шкіл, які не дотримуються вимог цього Закону [6].

У цивілізованому світі булінг розглядають як доволі серйозну соціально-педагогічну проблему сьогодення. Практика іноземних держав демонструє, що ефективно запобігання проявам булінгу в школах вимагає злагодженої організації як внутрішньосистемної, так і міжвідомчої взаємодії, підґрунтям якої є чітка законодавча та нормативна база.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України (від 07.12.1984 № 8073-X) // Оф. сайт ВРУ [Електронний ресурс] - Реж. доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Офіційний веб-портал Міністерства освіти і науки України. [Електронний ресурс] - Реж. доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/orgaizaciyi-yaki-zajmayutsya-pitanniami-buingu-v-ukrayini>
3. Постанова Збараського районного суду Тернопільської області від 13.02.2020 р. Справа № 598/2106/19. [Електронний ресурс] - Реж. доступу: <https://reyestr.court.gov.ua>
4. Roberge G. D. From zero tolerance to early intervention: The evolution of school anti-bullying policy. eJournal of Education Policy. 2012. Fall. P. 1-6
5. Офіційний веб-портал United States Government. [Електронний ресурс] - Реж. доступу: <https://www.stopbullying.gov/prevention/at-school>

6. An Act Requiring All Elementary and Secondary Schools to Adopt Policies to Prevent and Address the Acts of Bullying in Their Institutions. Official Gazette [Електронний ресурс] - Реж. доступу: <https://www.officialgazette.gov.ph/2013/09/12/republic-act-no-10627/>

Ірина КРАВЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

Анастасія ЗАКЛЮКА,

учениця 10-А класу,
Житомирський обласний спортивний ліцей
Житомирської обласної ради

ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Від початку агресивних дій Російської Федерації проти України, тобто від 2014 року, представники окупаційної влади стали здійснювати на тимчасово окупованих територіях щодо українського населення політику, яка з початку повномасштабного вторгнення дістала офіційну назву «денацифікації». Вже з перших років незаконного перебування на українській землі окупанти впроваджували російські стандарти освіти, забороняли такі навчальні предмети, як українська мова й література, історія України, здійснювали мілітаризацію навчального процесу, що стало виразним свідченням намірів знищити українську ідентичність, національну самобутність, позбавити українців права на самостійний розвиток.

Сумним підтвердженням саме таких намірів путінського режиму є становище в освіті окупованих від 2014-го року Кримської автономії та так званих ДНР і ЛНР, де заклади освіти повністю переведені на російські стандарти освіти або на освітні стандарти окупованих територій з відповідним забезпеченням навчальними матеріалами. Внаслідок такої політики на початок 2021-2022 навчального року на цих територіях предмети українознавчого циклу були ліквідовані, а українська мова доступна для вивчення менше, ніж 0,01 % від загальної кількості учнів. Навчальні заклади на цих територіях використовуються окупантами для створення атмосфери нетерпимості та ізоляції, для підтримки конфлікту між певними спільнотами, для обмеження культурного розмаїття, позбавлення людей академічних свобод і права на свободу асоціацій [1].

Цей доволі сумний перелік можна продовжити непоодинокими випадками застосування насильства до українських освітян з боку окупаційної влади на новоокупованих російськими військами територіях, де педагогів звинувачують у

націоналізмі, пропаганді «неправдивої» історії тощо. Щоб змусити українських вчителів працювати за російськими стандартами, окупанти примусово відправляють педагогів на «курси підвищення кваліфікації» до Росії чи до Криму, так званих ДНР та ЛНР, непоодинокими є випадки жорстоких репресій щодо педагогів, застосування тортур та викрадення. Брак вчителів на тимчасово окупованих територіях окупаційна влада намагається поповнити залученням до освітнього процесу некваліфікованих осіб, або таких, що не мають досвіду.

Поставивши на меті цілеспрямоване витіснення української національної свідомості, окупанти вдаються до грубого порушення право на здобуття освіти згідно з національними традиціями нашого народу, закріпленого не лише на національному, а й на міжнародному рівнях.

Враховуючи викладене вище та актуальність, навіть болючість, вказаного питання, вважаємо за необхідне звернутися до аналізу українського й міжнародного законодавства, яким закріплюється вказане право.

На міжнародному рівні першим нормативно-правовим документом, що гарантує право на освіту, стала Загальна декларація прав людини (далі – Декларація), у статті 26 якої вказується, що кожна людина має право на безоплатну початкову й загальну освіту. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна ж і професійна освіта має бути загальнодоступною, як і вища – на основі здібностей кожного. Окрім цього, у Декларації визначається спрямованість освіти на повний розвиток людської особистості та збільшення поваги до прав людини і її основних свобод, на сприяння взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами [2]. Такі ж положення містяться й у Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права, згідно з яким держави, що ратифікували його положення, визнають право кожної людини на освіту й погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особистості та усвідомлення її гідності, зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод [3].

Подібні правові норми містяться також і в інших міжнародних договорах, наприклад, в статті 2 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод зазначено, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту [4]. Окремо хотілося б виділити і Конвенцію про права дитини, в якій закріплено саме право на освіту дитини та заходи щодо його реалізації [5].

Окремої уваги заслуговує Європейська соціальна хартія, у статті 17 якої встановлено, що для забезпечення ефективного здійснення права дітей та підлітків рости в умовах, що сприяють всебічному розвитку їхньої особистості та їхніх фізичних і розумових здібностей, сторони зобов'язуються самостійно або у співпраці з громадськими і приватними організаціями вживати всіх відповідних і необхідних заходів для забезпечення дітям і підліткам освіти [6].

Варто зауважити, що будь-які обмеження права людини на освіту через її певні ознаки, наприклад, расу, колір шкіри, стать, мову, релігію, політичні чи інші

переконання, національне чи соціальне походження, економічне становище тощо, кваліфікуються як дискримінація згідно Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти [6]. До того ж, дискримінація має наслідки не лише для окремих осіб або груп, які піддаються їй, а й для суспільства в цілому, адже це створює значні труднощі для самореалізації особистості.

Україна свого часу ратифікувала вказані вище міжнародні документи, які наразі, у відповідності до статті 9 нашої Конституції, визнаються частиною національного законодавства [7]. Відповідно до них на теренах нашої держави діє система нормативно-правових актів, що встановлюють механізм реалізації права на освіту.

Так зокрема, стаття 53 Конституції України закріплює право кожного громадянина на освіту, а держава, у свою чергу, бере на себе зобов'язання забезпечити доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. До того ж, громадянам, які належать до національних меншин, гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства [8].

У відповідності до норм Конституції України були прийняті ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про повну загальну середню освіту», ЗУ «Про вищу освіту» та інші нормативно-правові акти.

В умовах збройного конфлікту набувають пріоритетності норми та положення міжнародного гуманітарного права, оскільки вони спрямовані на захист цивільного населення під час бойових дій і в умовах окупації.

Серед числа відомих і досить вагомих міжнародних документів, які застосовуються під час часткової або повної окупації, є Женевська конвенція про захист цивільного населення. Відповідно до статті 3 Конвенції дискримінація на будь-якій підставі до осіб, які не беруть активної участі в бойових діях, заборонена [9]. Окремо варто згадати й статтю 50, де зазначено, що окупаційна держава повинна у співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту. Якщо місцеві установи виявляться неспроможними забезпечити утримання та освіту дітей, окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів, щоб забезпечити ними дітей, які втратили батьків чи були з ними розлучені в результаті війни і які не мають можливості отримати необхідне піклування з боку близького родича або друга; навчання повинно здійснюватися по можливості особами їхньої національності, мови та релігії [9].

Однак, з болючого досвіду окупованих територій ми можемо зробити однозначний висновок, що для країни-агресора, точніше країни спонсора тероризму, не існує жодних міжнародних нормативно-правових норм, яких би вона додержувалася в умовах ведення цієї несправедливої війни, від якої страждають усі верстви населення, особливо - діти та молодь. Останні не мають змоги реалізувати

своє право на освіту, закріплене не лише на рівні національного, а й міжнародного законодавства, що, на нашу думку, має стати вагомим доказом під час створення Міжнародного трибуналу над Російською Федерацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Освіта без права доступу: реалізація права на освіту на особливо небезпечних територіях. Тематичний огляд. URL : <https://almenda.org/ohlyad-osvita-bez-prava-dostupu/> (дата звернення: 30.11.2022).

2. Загальна декларація «Про права людини» (ООН, 1948 р.). URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 30.11.2022).

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права – акт, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року і набрав чинності 3 січня 1976 року. URL : http://rda.if.ua/n/viddil_nadzvyhajnyh_sytuacij/2013/09/12/2608/view (дата звернення: 30.11.2022).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 04 листопада 1950 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.11.2022).

5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 01.12.2022).

6. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія Ради Європи від 03.05.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 01.12.2022).

7. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 р. URL: https://docs.dtki.ua/doc/995_174 (дата звернення: 01.12.2022).

8. Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01.01.2006 р. Київ : Ін Юре, 2006. 144 с.

9. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 02.12.2022).

Григорій КРАЙНИК,

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

Житомир, Україна

ЧИ БУЛА АЛЬТЕРНАТИВА ВВЕДЕННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УКРАЇНІ?

Дискусії щодо доцільності впровадження цього інституту до кримінального законодавства точилися вже з моменту затвердження Президентом України Указу щодо Концепції реформування кримінальної юстиції України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008. Наводилось таке визначення «Кримінальні (підсудні) проступки: 1) окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства визначатимуться законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки; 2) передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо)» [1]. При цьому у вказаному нормативному акті кримінальними проступками визнавались, зокрема, злочини невеликої тяжкості.

З появою у Кримінальному процесуальному кодексі (далі–КПК) України та Законі України від 16 травня 2013 р. № 245-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України» [2; 3] інституту кримінальних проступків з'явилась невідповідність між чинними Конституцією України (де взагалі відсутній термін «кримінальний проступок»), Кримінальним кодексом (далі–КК) України (у ст. 11 на момент набрання чинності змін до КПК України містилося лише поняття «злочин» [4], при цьому не містився термін «кримінальний проступок») та КПК і зазначеним Законом України від 16 травня 2013 р. № 245-VII (містив термін «кримінальний проступок») [2; 3]. В Україні законодавство про кримінальну відповідальність складає КК України (ст. 3 КК) [4].

Лише з набранням чинності 1 липня 2020 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII, були внесені зміни й до Кримінального кодексу України (далі – КК України), де було введено поняття кримінального проступку [5].

Л.М. Кривоченко слушно зазначала: «Якщо не заперечувати те, що кримінальні проступки за своєю природою є злочинними, то мова йтиме лише про перейменування злочинів, які не становлять значної суспільної небезпеки, в кримінальні проступки».

Фактично, поняття «кримінальний проступок» не відповідає Конституції України, основному закону держави, оскільки не передбачене нею. Натомість поняття «злочин» вживається досить часто [7, с. 736].

Існування інституту кримінальних проступків є характерним для правових систем низки європейських країн, зокрема, Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Естонії, Туреччини, Швейцарії тощо [8, с. 217; 9]. Разом із цим, розглянемо важливе питання, для чого були введені кримінальні проступки у КК України та чи була альтернатива їх введенню.

Однією з основних причин введення кримінальних проступків було прагнення гуманізації кримінальної відповідальності шляхом виключення судимості за їх вчинення. Проте була реальна альтернатива – виключити судимість за вчинення злочинів невеликої тяжкості. Це можна було зробити шляхом внесення окремих змін до розділу XIII Загальної частини КК «Судимість», шляхом включення туди одного речення: «Судимість за злочини невеликої тяжкості відсутня». При цьому розмір покарань за деякі кримінальні проступки видається непропорційним. Якщо порівняти санкції, передбачені за просту некваліфіковану крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК України) та просте некваліфіковане шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК України), можна побачити, що у першому випадку штраф встановлений у розмірі від 1000 до 3000 н.м.д.г., а у другому – від 2000 до 3000 н.м.д.г. Слід погодитися з думкою Т.О. Михайліченко, що ці діяння є досить близькими за ступенем суспільної небезпеки, а тому різниця в покаранні не є виправданою [10, с. 288], а отже, більше уваги при реформуванні КК України слід було приділити питанню покарань.

Іншою причиною введення була спроба спростити процедуру притягнення до кримінальної відповідальності шляхом створення окремої глави у КПК України, присвяченої розслідуванню кримінальних проступків. Однак тут теж була краща альтернатива – створити окрему главу у КПК України «Розслідування злочинів невеликої тяжкості».

Висновки. 1. Більш доцільним замість уведення до КК України кримінальних проступків було внесення окремих змін до розділу XIII Загальної частини КК «Судимість», шляхом включення одного речення: «Судимість за злочини невеликої тяжкості відсутня». Більш раціональним було внесення вказаної зміни до розділу XIII Загальної частини Кримінального кодексу України «Судимість» та гуманізація кримінальної відповідальності. Тому неможливо говорити про перевагу поділу кримінальних правопорушень в Україні на злочини і проступки над єдиним визначенням кримінального протиправного діяння – злочином.

2. Спрощення процедури притягнення до кримінальної відповідальності теж було цілком можливе без введення кримінальних проступків, шляхом створення окремої глави у КПК України «Розслідування злочинів невеликої тяжкості», тому замість введення «кримінальних проступків» у ст. 12 КК України там варто було залишити «злочини невеликої тяжкості».

3. Уведення кримінальних проступків не змінило чотирьохступеневу класифікацію (ст. 12 КК України): до введення кримінальних проступків, з 01.09.2001 р. до 30.06.2020 р. включно у КК України існували: 1) злочини невеликої тяжкості, 2) злочини середньої тяжкості, 3) тяжкі злочини та 4) особливо тяжкі злочини; після введення кримінальних проступків (з 01.07.2020 р. по цей час) – та сама чотирьохступенева класифікація: 1) кримінальні проступки, 2) нетяжкі злочини, 3) тяжкі злочини та 4) особливо тяжкі злочини. Як бачимо, нічого, крім назв, суттєво не змінилось. Тому поява кримінальних проступків у КК України з 01.07.2020 р., на мою думку, не є виправданою ні з позицій науки *кримінального права* (оскільки була альтернатива змін щодо злочинів невеликої тяжкості шляхом виключення судимості за їх вчинення без введення кримінальних проступків), ні з позицій науки *кримінального процесу* (яка повинна сприяти науці кримінального права, а не нав'язувати свої терміни, наприклад «кримінальний проступок» який у КК України ще не існував у 2013 р., але вже був у КПК України, а у КК України з'явився лише у липні 2020 р.).

4. Поспішні та не виправдані зміни до КК України ускладнюють правозастосування, однак сприяють розвитку науки кримінального права шляхом появи низки публікацій на відповідні теми, захисту дисертацій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 08 квітня 2008 р. № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відом. Верхов. Ради України*, 2013, 9–13, ст. 88.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України: Закон України від 16 травня 2013 р. № 245-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-18#Text>.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>.

7. Крайник Г.С. Щодо недоцільності введення інституту кримінальних проступків до Кримінального кодексу України. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (м. Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків: Нац. акад. прав.наук

України, 2013. С. 735–737. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7243/1/Kraynik_735.pdf.

8. Крайник Г.С., Ципищук К.В. Щодо недоцільності появи «кримінального проступку» в кримінальному законодавстві України. *Молодий вчений*. 2020. № 1(77). С. 216–219.

9. Федотова Г.В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, № 4 (97), 2015. С. 275–279.

10. Михайліченко Т.О. Кримінальні проступки: особливості правового регулювання. *Підприємство, господарство і право*. 2020. №7. С. 284–290.

Василь КУПРІЙЧУК,

доктор наук з державного управління,
професор, Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Формування нової генерації управлінців має ґрунтуватись на ідеології і політиці українського державотворення, національного, економічного, політичного, духовно-культурного розвитку суспільства, а основою гуманізації державної кадрової політики має бути розвиток професіоналізму державних службовців, удосконалення їх управлінської культури.

Поняття «гуманізація державного управління» є досить змістовним, яке, на нашу думку, може бути визначене таким чином: *гуманізація державного управління – це цілеспрямована переорієнтація діяльності управлінських структур і суб'єктів на безпосереднє задоволення життєвих потреб членів суспільства, створення умов їх повноцінної самореалізації* [1].

Сучасні вимоги гуманізації державного управління – це передусім вимоги до кадрового забезпечення, від якого очікують високої громадянської зрілості, глибоких спеціальних знань, здатності забезпечити предметність, конкретність і оперативність в управлінському процесі.

Практика показує, що реальні прогресивні зміни в суспільстві наступають лише тоді, коли вони (зміни), створюють надійні механізми включення кадрових професіоналів у сферу управління, цінують їх професійний досвід, забезпечують надійний захист від дилетантів, коли дійсно існує не декларована, а реальна потреба у професіоналізмі.

Виникає запитання: а якою повинна бути державна кадрова політика в Україні? Якщо коротко визначити основні вимоги, то на думку С. Дубенко слід, передусім, вказати на такі риси. Державна кадрова політика:

- не повинна бути декларативною і абстрактною, навпаки, повинна мати творчий, дієвий характер;
- має бути системною, комплексною і всебічною;
- як об'єкт розглядає все працююче населення, всі його рівні, тобто повинна бути загальною;
- повинна мати новаторський послідовно гуманістичний, але не кон'юктурний характер, йти на декілька кроків вперед, бути прогнозованою та упереджуючою [2, с.82].

Доцільно відзначити, що погляд на кадрову політику через призму кадрових процесів та кадрових відносин у сфері державного управління дозволяє визначити державну службу як стратегію держави щодо формування, розвитку і забезпечення затребування її кадрового потенціалу. Таке визначення дозволяє виділити пріоритетні напрями у здійсненні кадрової політики, а саме:

1. Створення нормативно-правових основ кадрової політики, втілення легітимності її формування і реалізації.
2. Підвищення ефективності в роботі кадрової службі державних органів та удосконалення їхньої діяльності.
3. Формування дієвого механізму підбору кадрового потенціалу та втілення сучасних технологій управління.
4. Удосконалення системи професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців.
5. Підвищення престижу державної служби, запровадження дієвих механізмів стимулювання, соціального захисту і відповідальності службовців.
6. Удосконалення системи соціального контролю над процесами формування і реалізації державної кадрової політики.
7. Запровадження системи критеріїв ефективності кадрової політики і комплексу показників розвитку кадрового потенціалу органів державної влади.
8. Сучасне інформаційне забезпечення процесів формування і реалізації кадрової політики [3, с.350].

Стабільність кадрового потенціалу державного управління досягається також шляхом підвищення професійного рівня персоналу за допомогою навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації, стимулювання потреби в самоосвіті та самовдосконаленні. Професійний розвиток державних службовців, це складний механізм формування, відтворення кадрового потенціалу органів влади та управління, що володіє професійними, діловими і моральними рисами, здатністю діяти в інтересах суспільства, громадян, держави.

Поки що, на жаль, доводиться констатувати, що якісний стан персоналу державних органів набагато нижчий порівняно з тим, який необхідний в умовах

політичних, економічних і соціальних реформ. Це обумовлено такими проблемами, як відносно низький престиж державної служби і невизначеність особистої долі державних службовців у зв'язку з нестабільністю політичної обстановки, що обумовлює велику плинність кадрів, особливо в державному управлінні.

Сьогодні, а особливо під час російсько-української війни, стан кадрового потенціалу в державному управлінні не найкращий. Цей потенціал ще значною мірою залежить від стереотипів, «поклоніння» посаді, використання службового становища у власних інтересах. Очікувати від такого кадрового корпусу самовідданого служіння суспільству, послідовно гуманістичної орієнтації – марна справа. Тому створення «нового» кадрового потенціалу державного управління слід розпочинати з «оновлення» вже існуючого кадрового потенціалу державної служби, теоретичного обґрунтування механізму такої трансформації, яка гуманізувала б управлінську діяльність державних службовців [1].

Отже, основними складовими механізму формування кадрового потенціалу в контексті гуманізації державного управління України передусім є: залучення високопрофесійного персоналу, ретельний відбір кадрів у відповідності з їхніми діловими якостями, професіоналізмом та психологічними характеристиками, ефективний вплив на процес їх кар'єрного зростання, врахування мотивації професійної діяльності тощо.

Реалізація цих вимог покликана не тільки підвищити на належний рівень технологію державного управління, а й наблизити його до потреб конкретної людини, тобто гуманізувати державне управління по самій його суті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Купрійчук Василь Михайлович. Гуманізація державного управління в Україні : сутність та основні напрями : Дис... канд. наук: 25.00.01 - 2009. – URL: <http://www.disslib.org/humanizatsia-derzhavnoho-upravlinnja-v-ukrayini-sutnist-ta-osnovni-naprjamy.html>
2. Дубенко С. Державна служба в Україні: Навч. посіб. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – 168 с.
3. Університетські наукові записки, 2005. №3(15), с. 387. – URL: <http://www.univer.km.ua>

Андрій КУПРІЙЧУК,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

Купрійчук А. МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЩОДО ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЖИТТЄВОГО РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

На основі Цілей сталого розвитку (2015 – 2030 роки), одностайно схвалених на Саміті 193 державами-членами ООН в Нью-Йорку 25 вересня 2015 року, Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію подолання бідності, якою передбачив механізми запобігання бідності та основні завдання з розв'язання цієї проблеми на період до 2020 року [1, 2].

Указом Президента України від 30 вересня 2019 року підтримано проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН глобальні Цілей сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладені у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [3].

Програма діяльності Кабінету Міністрів України (4.10.2019р.) пропонує урядові цілі, спрямовані переважно не на покращення абстрактних показників, а на вирішення конкретних проблем людей в різних соціальних ролях та життєвих ситуаціях [4].

Указом Президента України від 08 листопада 2019 р. № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» окреслено важливі заходи щодо запровадження дієвих механізмів пришвидшення соціально-економічного розвитку, підвищення рівня добробуту населення, впровадження європейських стандартів життя в Україні, зокрема розроблення й затвердження програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць, запровадження механізмів забезпечення сприятливих умов для розвитку малого й середнього бізнесу, підвищення якості системи освіти, рівня надання освітніх послуг, осучаснення системи соціальних стандартів і гарантій [5, 6].

В аналітичній доповіді «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України зазначається:

1. Головною причиною поширення бідності серед працевлаштованого населення є низький рівень оплати праці. Найнижчі рівні оплати праці спостерігаються у сільському господарстві, сферах освіти, культури та охорони здоров'я, що зумовлює найбільші ризики бідності для зайнятих в цих сферах.

2. Низький рівень доходів домогосподарств в Україні негативно позначається на структурі їх видатків, у якій переважають витрати на продукти харчування і товари першої необхідності. Найбільш уразливими є сім'ї з дітьми, причому вразливість

зростає зі збільшенням числа дітей. Низькою платіжною дисципліною підприємств та недоліками трудового законодавства, слабкістю правозастосування породжується проблема заборгованості із виплати заробітної плати

3. Важливими напрямками подолання бідності є також соціальна інтеграція представників уразливих груп населення, забезпечення їх доступу до суспільних ресурсів, освіти, медичного обслуговування, соціальної інфраструктури тощо, що визначають розвиток людського капіталу, виведення їх на ринок праці та забезпечення їх економічної самостійності.

4. Дієвим інструментом підвищення соціальної інклюзії є прив'язка соціальної допомоги, що надається працездатним громадянам, до їх участі у різних формах соціальної адаптації – волонтерстві, активній участі у житті громади, проходженні навчання і перекваліфікації тощо. Взаємна відчуженість держави та індивіда, яка склалася в умовах неефективності застарілої системи соціального захисту, має поступитися місцем стійким партнерським відносинам, побудованим на взаємній довірі та передбачуваності.

5. Підтримка людей зі зниженим потенціалом самореалізації повинна й надалі залишитися одним із основних завдань соціальної політики у рамках сприяння економічній самореалізації представників усіх соціальних груп, що має відігравати найважливішу роль у підвищенні добробуту громадян.

6. Одним із важливих наслідків бідності населення залишається трудова міграція. Розвиток цих процесів після пандемії залежатиме від низки чинників, які полягають не лише в карантинних обмеженнях в'їзду/виїзду, а й у тому, наскільки швидким і успішним буде економічне відновлення в Україні та в країнах призначення українських мігрантів. Проактивна міграційна політика України має адекватно відповідати на гнучкі й успішні міграційні політики інших держав, забезпечуючи захист прав та інтересів українських громадян, які через неспроможність української економіки забезпечити для них гідні робочі місця змушені шукати заробіток за кордоном. Водночас посилюється важливість ефективного управління трудовою міграцією через зміни форм роботи та потреб бізнесу, вимог працівників щодо умов праці, загострення проблем браку навичок, недостатнього рівня освіти, кваліфікації, які не дозволяють українським громадянам повноцінно реалізувати свій трудовий потенціал на національному ринку праці [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року : Аналітична доповідь. – К. : інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. – 84 с.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р «Про схвалення Стратегії подолання бідності». – URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248898080>

3. Указ президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>

4. Програма діяльності Уряду. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu>

5. Указ Президента України від 08 листопада 2019 р. № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». – URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>

6. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України». – URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/poslannya-prezydenta-ukrayiny/analitichna-dopovid-do-shchorichnoho-poslannya>

Діана ЛУЦЕНКО,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Спадковий договір подолав довгий шлях свого становлення. Завдячуючи стародавньому римському праву, національному німецькому праву, спадковий договір можна назвати самостійним інститутом. Саме досвід Німеччини має важливе значення для розуміння і застосування спадкового договору, оскільки він розвивався та набував становлення в межах німецького права [5, с. 202]. Варто зазначити, що впровадження спадкового договору як новітнього інституту цивільного права є нововведенням у національному законодавстві і врегульовано з прийняттям Цивільного кодексу України від 2003 року. Також багато дискусійних питань виникає, коли йдеться про укладення цього договору.

Дана тема є предметом дослідження різних науковців у сфері цивільного права. Зокрема, Т. В. Курило, Т. Коваленко, М. Гордона.

Метою статті є аналіз особливостей укладення спадкового договору на основі чинного законодавства України.

Спадковий договір виник на території України ще 1811 року, коли положення Цивільного кодексу Австрії почали функціонувати на західноукраїнських землях, які тоді входили до складу Австрійської монархії [6, с.157].

У ст. 1302 Цивільного кодексу України від 2003 року, відмічено, що за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і набуває право власності на майно відчужувача в разі його смерті [1]. Важливо зазначити те, що спадковий договір – це

договір, на який поширюються загальні вимоги законодавства відносно цивільно-правових договорів, їх укладення, виконання, набрання чинності і, відповідно, не поширюються норми щодо обов'язкової частки у спадщині [4].

Спадкові договори за своєю правовою природою є консенсуальними, тому що вважаються укладеними з моменту досягнення згоди сторін без передачі предмету договору та оплатними [4].

У вченні цивільного права відсутній даний підхід щодо того, чи визнавати спадковий договір двостороннім чи одностороннім. Так, деякі вчені запевняють, що спадковий договір є одностороннім, тому що договірні обов'язки покладено на одну сторону – набувача. У свою чергу, відчужувач не зобов'язується передати майно у власність, через те що у момент його смерті перехід права власності відбудеться вже без його волі. Інші науковці наполягають на тому, що спадковий договір є двостороннім, аргументовуючи це тим, що права та обов'язки виникають у кожній стороні, причому правам однієї сторони кореспондують обов'язки іншої і навпаки [3].

Особливості укладання спадкового договору мають кілька аспектів. Тому договір укладається на умовах відстрочення, тобто набувач має пережити відчужувача, оскільки у разі смерті набувача спадковий договір, зважаючи на його особистий характер, вважається припиненим і права та обов'язки не можуть перейти до спадкоємців набувача [4]. Наступний відтінок стосується майна, яке знаходиться у спільній власності подружжя. За договором, у разі припинення життя одного з подружжя майно переходить до другого з подружжя і тільки після смерті обох членів подружжя – до набувача за правочином. Також майно, яке є предметом спадкового договору, не може бути предметом спадкування [2].

Варто зауважити, що Цивільним кодексом України передбачено, що спадкові договори укладаються у письмовій формі, підлягають нотаріальному посвідченню та державній реєстрації у Спадковому реєстрі – це електронна база даних, яка містить відомості, зокрема, щодо посвідчення спадкових договорів. Якщо вищевказані вимоги не виконуються або не виконуються частково, цей договір буде визнано недійсним [8, с.91].

Спадковий договір є укладеним тоді, коли сторони у відповідній формі дійшли згоди з усіх істотних умов договору. Беручи до уваги вимоги законодавства про нотаріальне посвідчення спадкового договору, присутність пропозиції укласти спадковий договір з визначеними законом необхідними ознаками та цілковите і безумовне прийняття даної пропозиції другою стороною, що говорить про здобуття сторонами згоди з усіх істотних умов договору, не має наслідком укладення договору. Спадковий договір може вважатися укладеним лише після його нотаріального посвідчення.

Укладення спадкового договору обмежує можливість відчужувача розпоряджатися майном, що є предметом спадкового договору. Проте, у цьому відношенні, спадковий договір відносно з іншими договорами, на підставі яких виконується передання майна у власність, має свої прерогативи, оскільки за

відчужувачем, хоч і з окремими обмеженнями, та все ж зберігаються деякі правомочності щодо розпорядження майном, що є предметом спадкового договору (за винятком відчуження) [7, с.16].

Отже, у висновку, можна сказати, щоб укласти спадковий договір потрібно здобути згоду сторін по всіх істотних його умовах, якими є визначення майна, що повинне перейти набувачу після закінчення життя відчужувача, визначення переліку, порядку, характеру і строку виконання дій набувачем, і ще дотримання належної форми, тобто письмової, що нотаріально посвідчена. Це також є обов'язковою умовою для укладення спадкового договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 08.09.2021 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1570>;
2. Міністерство юстиції України. Спадковий договір. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_42768;
3. Скопиченко О.В. Спадковий договір в системі цивільноправових договорів. 2015 р. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_5\(3\)__23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_5(3)__23);
4. Фурса С.Я. Спадкове право (Нотаріат. Адвокатура. Суд). Практичний довідник. 2013 р. URL: <https://www.twirpx.com/file/252054/grant/>;
5. Кучеренко Д. С. Спадковий договір: теорія та практика // Часопис Київського університету права. 2010. №4. С. 201–206.
6. Курило Т.В. Особливості укладення спадкового договору в цивільному праві України // Наше право. 2015. №6. С.157-161;
7. Шама Н.П. Спадковий договір а цивільному праві України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Львів, 2008. 27 с.
8. Мартинюк А.Р. Особливості спадкового договору. *Всеукраїнська науково-практична Інтерне-конференція*. Актуальні проблеми приватного права. 2020. №1. С. 90-92.

Олександр ЛЯШЕНКО,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Основою розбудування і розвитку правової, демократичної держави, якою повинна до кінця стати наша країна є інструмент, яким виступають органи місцевого самоврядування та процес децентралізації, який забезпечує функціонування територіальних громад. Саме в цьому процесі важливою складовою є інститут відповідальності, який виступає в даному питанні одним із найбільш проблематичних складових органів місцевого самоврядування. Адже дана проблематика актуалізована є не лише на практичному досвіді в Україні, саме через діяльність органів муніципальної влади, але й є однією з основних проблем теорії муніципального права. Тому дана тема потребує широкого аналізу з метою дослідження і висвітлення відповідальності органів муніципальної влади в Україні. До того ж інтерес до даної проблеми, щороку тільки зростає не тільки у вчених та дослідників муніципального права, але й працівників з даної сфери. Тому і цим обумовлена актуальність і практичне значення нашої проблеми в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема відповідальності органів муніципальної влади є об'єктом зацікавленості, все частіше і частіше вітчизняних дослідників та вчених. Адже для побудування правового суспільства конче необхідний інститут відповідальності. Зокрема дана тематика найшла своє відображення в працях Батанова Н., Тодики Ю., Погорілко В., Кравченко В., Богачова Л., та ще цілої плеяди іменитих вчених. Всі ці дослідники вміло розкривають проблематику даної теми і дають нам чимало корисного матеріалу для дослідження.

Мета статті. Висвітлення і дослідження проблеми відповідальності органів муніципальної влади в Україні в системі органів місцевого самоврядування.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання:**

- Теоретичний аналіз наукових джерел з даної теми;
- Висвітлити основну тематику відповідальності муніципальної влади в Україні;
- Показати переваги та недоліки інституту відповідальності органів муніципальної влади.

Виклад основного матеріалу. В цілому в сучасному розумінні в основу поняття про муніципальну відповідальність покладено значення зобов'язання органів муніципальної влади перед законом, якщо вони в разі якогось неналежного поводження в галузі своєї роботи, то дані суб'єкти права можуть зазнати деяких негативних наслідків для себе. А завданнями такого інституту відповідальності є

перш за все спонукання органів місцевого самоврядування до належного виконання своїх обов'язків, які передбачені законом і для того, щоб місцеве самоврядування могло ефективно функціонувати на регіональному рівні в нашій державі [3, с.116].

Слід відзначити, що відповідальність органів муніципальної влади є описаною і закріпленою в цілому раді законів та нормативно-правових актів. До прикладу навіть в Конституції України є стаття 146, яка визначає питання відповідальності органів місцевого самоврядування. Також важливими з даної теми є закони «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про службу в органах місцевого самоврядування», саме в цих законах розкрито основні принципи відповідальності органів муніципальної влади в Україні, а також їхні механізми реалізації [3, с.117].

В контексті нашої теми найбільше нас цікавить закон «Про місцеве самоврядування в Україні». До прикладу в його 74 статті зазначається про те що передусім органи муніципальної влади несуть відповідальність перед головним суб'єктом муніципальної влади, саме яким вони і є сформовані і відповідно в інтересах якого вони діють. Також тут зазначено, що лише що певна територіальна громада виступає, як головний суб'єкт муніципальної влади в регіоні може контролювати відповідні органи [5, с.268].

Також доволі таки цікавою є наступна 75 стаття цього ж закону, яка в свою чергу доволі таки гарно доповнює попередню статтю, адже тут зазначено, що органи муніципальної влади є підзвітними територіальним громадам. Зокрема сама територіальна громада може навіть в будь-який період припинити достроково повноваження органів муніципальної влади, а підставами для цього можуть виступити порушення Конституції України, або вони неналежним чином забезпечують права громадян чи просто не виконують надані їм безпосередньо законом повноваження [5, с.270].

І остання в нашому переліку статей даного закону, яка є доволі таки важливою це наступна 76 стаття. Саме вона закріплює відповідальність органів муніципальної влади перед державою, а також визначає такі підстави, зокрема їми можуть бути – порушення Конституції України, принципів законності в їхній діяльності. Коли держава наділяє дані органи владою, вона водночас контролює та наглядає за ними [5, с.269].

Дуже важливим є те, що на практичному рівні виділено два типи відповідальності зокрема, конституційно-правова і майнова або ж цивільно-правова. Найбільше нас цікавить конституційно-правова відповідальність – це відповідальність насамперед перед народом України даних органів муніципальної влади за неналежне виконання своїх обов'язків, які відповідно і поклав народ на ці органи. Дана відповідальність може настати за порушення Конституції України, тобто вчинення певних неправомірних дій, які суперечать Основному закону держави, а також порушення конституційної заборони. В даному контексті конституційно-

правова відповідальність покликана забезпечити ефективність місцевого самоврядування і спрямована на припинення зловживання владою [1, с.1].

Основними і найбільш популярними в правовій літературі санкціями конституційно-правової відповідальності є самоврядувальні. До них зокрема належить вище згадане дострокове припинення роботи органів муніципальної влади. А також визнання неконституційними і незаконними прийняті ними нормативно-правові акти. Слід відзначити, що це є вищою формою відповідальності, яке зокрема приймається на місцевому референдумі. Підстави за якими здійснюється даний захід доволі гарно зазначені в законі «Про місцеве самоврядування в Україні», зокрема в його статтях 78-80 [4, с.597-599].

На сьогодні ця проблема є доволі актуальною, адже механізм дострокового припинення повноважень органів муніципальної влади в Україні потребує реформування. Адже деякі закони суперечать один одному і саме тому місцева громада позбавлена можливості здійснювати контроль за роботу місцевої влади і здійснювати методи впливу передбачені законом у разі поганого виконання своїх обов'язків передбачених законом. Саме тому на мою думку потрібно в даних законах прописати необхідний механізм здійснення відповідальності в правовому полі [2, с.209].

Висновки. Отож правова відповідальність органів муніципальної влади є дуже важливою частиною місцевого самоврядування в цілому, адже завдяки ній регулюються зобов'язання даних органів перед законом нашої держави. В цілому я можу сказати, що в Україні доволі гарно таки прописаний в чималій кількості законів інститут відповідальності перед державою, проте незважаючи на це нормативно-правова база не обновлюється, що є досить таки суттєвим недоліком і проблемою. Я гадаю, що потрібно прийняти низку нових законів, або оновити старі в даній сфері, що значно допоможе функціонуванню органів місцевого самоврядування і їх розвитку в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Батанова Н. Конституційні делікти в Україні: проблеми теорії та практики. 2007. 20 с.
2. Богачова Л. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування за порушення прав людини. 2004. 209с.
3. Кравченко В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні (основи муніципального права) 2001.С. 116-117.
4. Погорілко В. Муніципальне право України. *Правова єдність*. 2009. 720с.
5. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів : [моногр.] / за ред. Тодики Ю. – Х. *Право*.2008. 540 с.

Вікторія НИЧИПОРЧУК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДІТЕЙ-СИРИТ В УКРАЇНІ

Анотація. Стабільність держави, її економічний розвиток значною мірою залежить від фізичного та духовного розвитку дитини, ставлення держави до проблем дітей, їх інтересів та потреб. Для будь-якого суспільства характерним є такий зв'язок: зі зниженням потенціалу загальнолюдських і духовних цінностей у суспільстві активно виявляється феномен соціального сирітства – зростає кількість дітей, які залишаються без батьківського піклування. Ця ознака, на жаль, не обминула і нашого суспільства.

Ключові слова: поняття «сирітство», «дитина-сирота»; причини виникнення безпритульності дітей; соціальний захист та статус дитини-сироти.

Постановка проблеми. Основна проблема полягає в наступному: незважаючи на успішне вирішення багатьох суспільних завдань, розширення меж реалізації людських можливостей, масштаби сирітства не зменшуються, а зростають, а саме воно набуває вигляду та різноманітних форм. Окрема проблема полягає у виявленні соціально-психологічних наслідків соціального сирітства, механізмів регуляції поведінки особистості та визначення заходів, які б могли б протидіяти прогресуючим масштабам соціального сирітства.

Аналіз попередніх досліджень: Сьогоднішній світ є швидким, інформаційним, вимогливим до людей, яким іноді дуже важко пристосуватись до нього. До того ж діти потребують уваги, забезпечення, гідних умов для життя, тому коли батьки не в змозі дати їй це, єдиним правильним шляхом вони вважають віддати її до дитбудинку, але це одна з причин збільшення кількості дітей-сиріт. Дослідженням даного питання займалися: П. Д. Пилипенко, М. С. Синчук, І. М. Сирота, Л. С. Волинець, М. Л. Захаров та інші.

Мета статті – вивчення сирітства як соціального явища, причини його виникнення та його вплив на майбутнє підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу. Актуалізація такого феномену як сирітство в житті українського суспільства, свідчить про кризу інституту шлюбу та сім'ї. За всі роки своєї незалежності Україна багато що отримала, але не менш і втратила. Соціальні проблеми, і до сих пір, залишаються актуальними. Станом на 2021 рік Україні зараз зареєстровано майже 69 тисяч дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З них понад 63,5 тисячі дітей ростуть у сімейних формах виховання, близько 4 тисяч - проживають в інтернатах, а ще більше тисячі - навчаються у професійно-технічних навчальних закладах.

Основними причинами виникнення проблеми безпритульності дітей та сирітства (Ст. 3 Постанови № 2796-IV [21]) є соціальне розшарування суспільства, бідність більшої його частини, різке зниження доходів і рівня життя населення, безробіття, низька ефективність роботи навчальних закладів, правоохоронних органів щодо профілактики безпритульності дітей, відсутність у багатьох випадках дієвого механізму реалізації конституційних прав громадян, зниження ролі і статусу сім'ї як вагомого соціального інституту.

За Ст. 52 Конституції України : «Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація, переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей» [17]. Отже, гарантом захисту прав і свобод дітей є саме держава.

Охорона дитинства та соціальний захист дітей-сиріт в Україні є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини, Україна взяла на себе зобов'язання, що складаються з чотирьох основних принципів: першочерговість інтересів дитини; забезпечення повноцінного життя; залучення до життя спільноти; відсутність дискримінації. Держава, в перспективі, мала б на себе взяти основні функції опікуна, вихователя, робити все можливе для того аби дитина не відчула себе відірваною від суспільства, намагатись показати її важливість.

Згідно з Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» , дитина-сирота – це дитина, в якій померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти [11].

За Ст. 5 даного Закону: Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, може отримати за умови втрати дитиною батьківського піклування відповідна служба у справах дітей зобов'язана протягом двох місяців підготувати комплект документів (свідоцтво про народження дітей та документи, що

засвідчать обставини, при яких дитина залишилась без батьківського піклування), який підтверджує набуття дитиною статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування [19].

Державні соціальні стандарти для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлюються незалежно від того, де така дитина перебуває на утриманні та вихованні, на рівні, не меншому за встановлений прожитковий мінімум для осіб відповідного віку.

Також правовий статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування закріплюється за Ст. 248 СКУ [26], яка зазначає, що ці діти мають право на: 1) на всебічний розвиток, виховання, освіти, повагу до її людської гідності; 2) на збереження права користування житлом, у якому вона раніше проживала. У разі відсутності житла така дитина має право на його отримання відповідно до закону; 3) на пільги, встановлені законом, при працевлаштуванні після закінчення строку перебування у зазначеному закладі. 4) на безоплатну правову допомогу в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування в першу чергу діти. І тому будь яка дитина має право: на те, щоб бути вислуханою і почутою; висловити свою думку; звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, а з 14 років – безпосередньо до суду; на свободу думок та слова, віросповідання, згідно Конституції України. Одним із основних прав дитини є забезпечення їй здорового розвитку аби в подальшому вона змогла вибрати сферу професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, а також особи із їх числа та запитам ринку праці. Діти-сироти мають право на створення умов для реалізації кожної із них на виховання в сім'ї та умов, які полегшили б соціальну адаптацію. Щодо соціальних гарантій та програм по захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, то ми їх визначимо в наступному розділі, адже вони тісно переплітаються з правами і правовим статутом.

Висновки. Отже, дбаючи про своє майбутнє, держава має звертати уваги на підростаюче покоління. Хоча не всі діти виховуються в сім'ях, то держава та закон мають зробити все можливе аби діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування мали змогу згодом себе реалізувати в суспільстві. Тому законодавча база закріплює їхні основні права, хоча на практиці ми можемо прослідкувати таку ситуацію, що написане на папері не відповідає суворій реальності. Рівень сирітства в Україні і досить високий, рівень життя дітей, які мешкають дитячих будинках, притулках, досить низький, хоча це в більшості залежить від економічної ситуації в країні, але ніхто не забуває про моральність та виховання цих дітей. Держава має готувати всебічно розвинену особистість, індивідуальність, але в результаті виходить розлючена молодь, яка ображена на світ та людей, яка не може пристосуватись до життя і починає вести аморальний спосіб життя. І ось тут починається замкнене коло:

ця молодь згодом почне заводити сім'ю, дітей, але із за свого не так легкого становища, вона не зможе забезпечити себе і дитину, тому повторить помилки своїх батьків. Тому держава має пам'ятати, що дитина – це не лише жива істота, якій потрібна їжа, вода та місце де поспати, це і маленький світ, де є душа, яка потребує спілкування, підтримки, допомоги, яка прагне віднайти свій правильний шлях та відкрити мільйон можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
2. Конституція України URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Курило Т. В. Сімейне право України / Т. В. Курило URL: http://pidruchniki.com/81477/pravo/nabuttya_ditinoyu_statusu_ditini-siroti_ditini_pozbavlenoyi_batkivskogo_pikluvannya
4. Постанова Верховної рада України «Про дитячу безпритульність в Україні та шляхи подолання цього явища» № 2796-IV від 6 вересня 2005 року URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2796-iv>
5. Сімейний кодекс України URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Юлія МАГАСЬ-ДЕМИДАС,

кандидат історичних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЧЛЕНСЬКІ ВНЕСКИ ТА ІНШІ НАДХОДЖЕННЯ ЯК ОСНОВА КАПІТАЛУ ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПОЧ. ХХ СТ.

Розвиток правової держави в Україні неможливий без наявності громадянського суспільства, однією з ознак якого є ефективна діяльність різного роду об'єднань громадян, що відстоюють політичні, соціально-економічні та особисті інтереси людини. З огляду на західний досвід, одним із видів таких організацій є професійні спілки, які є впливовою силою, що представляє та захищає права працівників. В часи СРСР справжня роль профспілки була знівельована, професійні організації поставлені на службу комуністичної партії й використовувалися як засіб ідеологічного впливу. На жаль, у сучасній Україні авторитет профспілки так і не відродився, не зважаючи на те, що вони діють практично на кожному підприємстві. Це пояснюється рядом факторів, які необхідно аналізувати для того, щоб виправити

ситуацію. Дослідження історії профспілкових організацій, їхніх прорахунків та здобутків у минулому сприятиме вирішенню проблеми.

Одним із чинників, що визначає авторитет і ефективність функціонування профспілки, є її фінансове становище, оскільки ним визначається здатність організації надавати матеріальну допомогу своїм членам, сприяти покращенню умов побуту, відпочинку та дозвілля, оздоровлення працівників тощо. Метою цієї публікації є аналіз джерел надходжень до капіталів професійних спілок підросійської України на поч. ХХ ст. Це питання не відображено в українській історіографії, оскільки сучасні дослідники приділяють профспілковому рухові незначну увагу.

На початку ХХ с. на території Наддніпрянської України почав активно розвиватися профспілковий рух. Поштовхом стали події революції 1905-1907 рр., зокрема видання Маніфесту 17 жовтня 1905 р. [1], який проголосив демократичні свободи, зокрема, свободу спілок та зібрань. Позитивно вплинув також закон від 4 березня 1906 р. «Про товариства й союзи» [2], який легалізував професійні об'єднання.

Профспілки були покликані відстоювати законні соціально-економічні, професійні інтереси своїх членів. Успіх їхньої діяльності залежав від ряду чинників. Передусім це була політика органів центральної й місцевої влади, яка, з одного боку, дозволяла на законодавчому рівні діяльність громадських об'єднань, а з іншого – ставилася з підозрою до будь яких проявів громадської ініціативи. Та й саме законодавство узаконювало, але значно обмежувало можливості спілок та союзів. Діяльність професійних об'єднань значною мірою також залежала від суспільної активності самих громадян, їхньої освіченості та досвіду, матеріального становища та інтересів. Зростання чисельності конкретної профспілки часто залежало від ступеня довіри працівників підприємства до неї та матеріальної зацікавленості. Робітникам потрібно було бачити результативність: чи надає спілка матеріальну допомогу в разі втрати роботи чи хвороби, чи сприяє покращенню умов праці, медичного обслуговування й надання правової допомоги тощо. Профспілка формувала капітал, який витрачався для найму лікарів та юристів, виплат робітникам тощо. Отже, наявність міцного грошового фонду була запорукою успішного функціонування організації.

На вимогу ст. 11 закону «Про товариства й союзи» розмір внесків та порядок управління майном обов'язково вказувався у статутах спілок [2, с. 205]. Основним джерелом грошових надходжень профспілок були членські та регулярні внески. Через бідність основної маси робітників було важливо, щоб розмір внесків не був великим, особливо на перших порах існування спілки: поки вона не мала авторитету та значних напрацювань, і поки її члени не звикнуть вчасно платити. Якщо встановлений розмір внеску не забезпечував потреб спілки, їх можна було підвищити, але це варто було робити лише через деякий час існування організації. Однак, траплялося, коли розмір внесків встановлювався вищий, ніж, для прикладу, в Німеччині, де робітники були в значно кращому становищі. Зокрема, вступний внесок у сімферопольській профспілці

робітників друкарської справи становив 3 руб., тоді як в деяких об'єднаннях Одеси – 1 руб.

Існували два способи встановлення розміру внеску: у вигляді сталої суми або відсотка від заробітку – з ростом заробітку зростав і розмір внеску. На зорі профспілкового руху відсоткова форма використовувалася досить часто, оскільки виглядала більш досконалою. Так, у харківській спілці прикажчиків внесок коливався між 0,5-3%, такий самий порядок було встановлено у спілках Одеси, Катеринослава. В багатьох об'єднаннях відсоткові внески викликали шквал невдоволення, тому деякі профспілки почали переходити до сталих сум [3, с. 148-149]. Зокрема, у статуті харківської спілки перукарів у 1910 р вказувався розмір вступного внеску 50 коп., і 40 коп. щомісячного членського внеску [4, с. 5]. Отже, розмір внесків уже був набагато доступнішим для членів.

Варто зазначити, що відсоткову форму можна було застосувати не завжди. Наприклад, у ремісничих майстернях, де робітники були розсіяні по місцевості та використовувалися різноманітні форми оплати (в тому числі натуральна), де розрахункові книжки майже не застосовувалися, облік заробітку був не можливий. Орієнтуватися на звіти робітників про зміну розміру зарплати, й покладатися на їхню совість було не варто. На фабрично-заводських підприємствах таких перепон не було, однак численними були скарги, що це образливо, що не береться до уваги сімейне становище, що «справедливості все одно не буде». Такі репліки не можна було ігнорувати, оскільки перед профспілками стояло питання об'єднати якомога більшу кількість членів. Тому якщо внески ставали перепорою (як це було в катеринославській профспілці робітників по металу), доводилося йти на поступки. У дрібних профспілках робітників друкарської справи Сімферополя й Житомира також лунали протести проти відсоткової форми [3, с. 150-151].

Негативною стороною встановлення внеску в розмірі сталої суми було те, що більш заможні робітники платили менше, ніж могли б, а для бідних внесок усе одно був надто великим. Альтернативою, на думку теоретиків профспілкового руху того часу, могло бути визначення обсягу внесків за розрядами (як це було у товариствах взаємодопомоги старого типу). Там існував поділ на 2-3 розряди, члени з внесками вищого розряду мали більше прав. Кожен член самостійно обирав розряд. У профспілках пропонувалося встановлювати розряд залежно не від доброї волі членів, а від приналежності до тієї чи іншої категорії робітників (більш чи менш оплачуваних). Потім члени, незалежно від розряду, мали користуватися однаковими правами: при видачі допомоги до уваги мав братися не розряд, а сімейний стан, час перебування в профспілці тощо.

Наприклад, у спілці робітників по металу могло бути 2 розряди: 40 коп. для майстрових і 20 коп. для чорноробів; в профспілках тютюників і кравців нижчий розряд міг встановлюватися для жінок, поки вони отримували за працю меншу платню, ніж чоловіки. Членам нижчих розрядів необхідно було надавати право обирати вищий розряд – така практика була в Німеччині [3, с. 152-153].

Ще однією проблемою був строк та спосіб стягування внесків. У статутах встановлювався термін, до якого їх необхідно було сплатити. Для прикладу, в харківській спілці перукарів місячний членський внесок необхідно було сплатити наперед, до 10 числа поточного місяця. Несплата внеску протягом трьох місяців без поважної причини слугувала підставою для виключення члена зі спілки [4, с. 3, 5].

Нерегулярне внесення коштів було справжньою проблемою для профспілок. Тому розглядалися різні механізми їх сплати. Встановлення дати виплати могло приурочуватися до зарплати. Так, в Одесі внески збиралися за зразком країн Заходу – раз на тиждень з нагоди зарплати. Деякі об'єднання, особливо прикажчиків, стягували внески раз на рік, але дозволяли сплачувати помісячно, якщо разова сума була для працівника надто великою. Загалом, такий варіант був не дуже прийнятним, оскільки член, який цілий рік нічого не платив, а в кінці року вчасно не заплатив внесок, повинен був вийти з профспілки. Проблемою також було те, як збирати внески на сезонних виробництвах. Наприклад, у Німеччині в профспілках будівельників взимку збирання внесків тимчасово призупинялося.

Щодо способу сплати, один із активних учасників і пропагандистів профспілкового руху К. Дмитрієв рекомендував профспілкам не розраховувати на сумлінність своїх членів і не чекати, коли ті принесуть гроші, а збирати самим, визначивши відповідальних за це осіб. Для полегшення контролю, на його думку, доцільно було використовувати марочну систему: відповідальна особа в день зарплати збирала внески і клеювала марки в членські квитки осіб, які заплатили. Списки членів, які заплатили, мали здаватися казначею профспілки, який мав переносити інформацію до членських карт або членських книг [3, с. 154-155]. Такі поради щодо порядку організації діловодства були доволі цінними для профспілок, члени яких часто не мали знань та досвіду. Невміння як слід організувати роботу спілки негативно впливало на її розвиток.

Учасники профспілки отримували членський квиток із зазначенням номера, часу вступу, професії, місця роботи, сімейного стану. Квиток містив місце для марок і відміток.

Внески ставали надбанням всієї профспілки, при виключенні чи при виході з неї вони не поверталися. В цьому була відмінність професійних спілок від традиційних допоміжних кас, у яких кожен мав свій власний рахунок і при виході забирав гроші. Сплата внесків надавала членам допоміжних кас отримувати право на матеріальну допомогу, тому якщо каса вирішувала спрямувати гроші на інші цілі – її член мав право протестувати. Профспілки ж, за рішенням загальних зборів або керівних органів, навпаки, мали право припинити виплату допомоги або змінити призначення коштів.

Крім вступних та членських внесків у професійних спілках могли встановлюватися інші джерела надходжень – тимчасові чи постійні обкладення для всіх членів чи окремої категорії. Це могли бути кошти для освітніх заходів (підготовчих курсів). Збір коштів для організації медичної чи правової допомоги міг

поширюватися лише на тих, хто бажав нею користуватися. Тимчасові внески могли сплачуватися в екстрених випадках, наприклад, коли страйк затягнувся, якщо власні кошти вичерпані. Так, Одеська спілка друкарів ввела обов'язкові внески на користь київських страйкарів. Могли вводитися збори на користь районних, обласних чи центральних об'єднань, до складу яких входила профспілка. На відміну від додаткових обкладень, збори носили добровільний характер і здійснювалися для формування страйкових фондів, допомоги заарештованим спілчанам.

Спілки приймали також пожертви від своїх членів чи сторонніх осіб (як на розвиток профспілки загалом, так і цільові). Практикувалися також позики у членів. Особливо актуальними вони були у перший місяць існування організації, коли власний фонд іще не був сформований [3, с. 156-158].

Отже, профспілковий рух на теренах Наддніпрянської України почав набирати обертів після революції 1905-1907 рр. Він цілком залежав від загальноімперської політики щодо спілок та союзів. Внутрішні фактори також визначали напрями і результати функціонування професійних об'єднань. Одним них був розмір капіталу та спосіб його використання. Основу капіталу становили членські та регулярні внески. Також до нього входили додаткові внески і збори, пожертви та позики. Капітал використовувався для виплат у разі безробіття, формування страйкових фондів, проведення культурно-освітніх заходів, організації медичної і юридичної допомоги тощо. Застосовувалися різні форми визначення розміру внесків та їх сплати. Скрутне матеріальне становище членів профспілок, низький рівень їхньої громадської свідомості призводили до незадоволення розмірами внесків, методикою їх встановлення та частого прострочування їх внесення до профспілкових кас.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Высочайший манифест «Об усовершенствовании государственного порядка». Законодательные акты переходного времени: 1904–1908 гг.: сборник законов, манифестов, указов Пр. Сенату, рескриптов и положений Комитета министров, относящихся к преобразованию государственного строя России / [под ред. пр.-доц. Н. И. Лазаревского]. [изд. 3-е, пересмотренное и доп. по 1 сент. 1908 г.]. Санкт-Петербург: Издание Юридического книжного склада «Право», 1909. 1018 с.
2. О временных правилах об обществах и союзах. Именной высочайший указ, данный Сенату // Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. Т. XXXVI. 1906. Отделение I. СПб., 1909. С. 201-207.
3. Дмитриев К. Из практики профессионального движения в России. Организация союзов. Книгоиздательство «Освобождение труда», 1907. 204 с.
4. Устав профессионального общества парикмахеров гор. Харькова Харьковской губернии. Харьков, типография «Печатник», 1910. 16 с.

В'ячеслав МАГАСЬ,
доктор історичних наук, професор,
Житомирський військовий інститут
імені С.П. Корольова,
Житомир, Україна

КИЇВСЬКИЙ ГУРТОК СУДОВИХ ДІЯЧІВ ТА ПОЛІТИЧНО-ПРОФЕСІЙНА ПЛАТФОРМА ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ (КІНЕЦЬ 1905 Р.)

В ході Першої російської революції поживавилася суспільно-політична і громадська активність різноманітних соціальних груп і прошарків, почали створюватися громадські, суспільно-політичні та професійно-політичні організації.

У травні 1905 р. був створений Союз союзів – об'єднання 14 професійно-політичних союзів та профспілок, переважно інтелігенції та службовців [2, с. 111]. Найпотужнішою загальноімперською організацією юристів був Союз адвокатів, який було утворено 28-30 березня 1905 р. на з'їзді в Санкт-Петербурзі [3, с. 80-81]. На етапі свого піднесення організація по всій імперії налічувала до 2,5 тис. членів, зокрема в Києві, Харкові та Одесі до Союзу адвокатів входило по 200 осіб [4, с. 182]. Союз адвокатів було створено з метою відстоювання інтересів адвокатів, проте лише професійними вимогами вони не обмежувалися. Політичний аспект діяльності Союзу полягав у тому, що, на думку його членів справжнє вирішення їх проблем було неможливе без проголошення громадянських та політичних свобод, зміни державного устрою та скликання повноправного народного представництва [5, арк. 1-3].

Однак існували також окремі громадсько-політичні організації діяли у руслі союзницького руху, але не входили до Союзу союзів. Їхні програми були переважно сконцентровані довкола політичних питань та мали перспективи для подальшого об'єднання, однак не були зреалізовані, внаслідок подальших репресій.

Так, у період «жовтневих свобод» (жовтень 1905 р.) у Києві група осіб, до якої входив судовий слідчий Яков Арсенійович Мінченко, розробила програму Союзу судових діячів [6, арк.5 зв.]. Завданням організації було визнано об'єднання прогресивних елементів серед судових діячів для участі у визвольному русі та трансформації державного устрою Російської імперії на демократичних засадах. Організація ставила собі основним завданням – об'єднання прогресивних елементів та прокуратури для участі у визвольному русі прихильників перетворення Державного ладу Росії на демократичних засадах. Найближчими професійними завданнями оголошувалися впровадження положень професійної етики, захист професійних економічних та етичних інтересів судових діячів. Гурток задекларував свободу партійного й ідеологічного самовизначення своїх членів, вказавши лише на наявність певного «мінімуму політичних вимог», обов'язкового для визнання всіма його членами: боротьбу за формування органу народного представництва, обраного загальним, прямим, рівним і таємним голосуванням. Організація визнавала нагальну

необхідність реформи матеріального та процесуального публічного і приватного права на засадах відповідності їх інтересу широких благ народу, однак вказувала, що Союз вважає єдиним можливим правильне функціонування суду за умови законодавчої кодифікації від імені народного представництва [6, арк. 7-8].

Вказувалося, що приватне служіння справі правосуддя кожного з членів організації ускладнювалося «відсутністю в Росії твердих формальних ознак "закону"» та «нескінченністю різноманітності джерел законодавчих розпоряджень». Констатовалося також дуже сумне становище суду в Росії, зведеного до ступеня «агента адміністрації». Вказувалося, що союз бореться за якнайшвидше, навіть до скликання Державної Думи, скасування всіх відступів від основ Судового Статуту 20 листопада 1864 р., які встановили підпорядкування суду адміністрації. Союз оголосив непримиренну боротьбу тому образу дій, що принижує честь суду і кидає тінь на прошарок судових діячів, як громадських діячів. Критика судової справи в Російській імперії та урядової політики в цій сфері мало відбуватися в усній та друкованій формах. Ставилося завдання подавати колективні протести з метою захисту прав громадян, а також захищати членів власної організації від сваволі властей. Передбачалося також організація товариського суду честі. Передбачався широкий розголос всіма способами всього того, що може стати корисним у діяльності союзу. Задля задоволення духовних потреб своїх членів Союз судових діячів мав сприяти створенню бібліотек, освітніх гуртків та читанню лекцій [6, арк. 7].

Планувалося започаткування взаємного страхування на випадок втрати місця роботи внаслідок активної політичної та громадської діяльності. На думку членів організації, боротьба зі злочинністю могла бути результативною лише за умов усунення соціальних та економічних негараздів у країні, тому ставилася мета боротьби за моральне й економічне покращення становища народних мас. Діячі гуртка виступили за спільну політичну діяльність з іншими професійними спілками й політичними об'єднаннями, за участь членів Союзу в інших просвітницьких, благодійних, академічних товариствах, політичних партіях. Висловлювалися також ідеї, щодо необхідності єднання з іншими інтелігентськими союзами Російської імперії, що мали близькі програмні положення [6, арк. 8-8 зв.]. Такою організацією і був Всеросійський союз адвокатів про який йшлося на початку публікації.

Крім того, члени гуртка розробили положення про професійну етику, де йшлося про ставлення до колег, начальства і публіки на судових засіданнях [6, арк. 9-11 зв.]. У зв'язку з розгортанням репресій та послабленням демократичних процесів наприкінці 1905 – на початку 1906 рр. Союз судових діячів припинив свою діяльність [6, арк. 5-5 зв.].

Подібні тенденції до єднання судових діячів в означений період були характерними й для інших регіонів. Так, 2 грудня 1905 р. газета «Одесские новости» надрукувала лист «від об'єднаної групи суддів», який своїм спрямуванням викликав занепокоєння у Міністерстві юстиції [1, арк. 4].

Таким чином, у програмі Союзу судових слідчих досить детально було розроблено політичні, соціальні та юридичні питання, що зумовлювалося громадянською позицією та фаховою підготовкою учасників, а також професійно-політичним характером організації. Остаточно перервав розвиток організації період репресій наприкінці 1905 – на початку 1906 рр. Організація не могла продовжити свою роботу нелегально, оскільки для судових діячів важливими були положення закону, державна санкція. Згаданий Я. Мінченко на допиті зазначав, що організація виникла, коли організація таких Союзів була офіційно дозволена і не протизаконна, однак у зв'язку з переслідуваннями проект не було зреалізовано. Внаслідок репресій припинив діяльність і згаданий Союз адвокатів. Діяльність подібних організацій юристів продемонструвала їх активну громадянську позицію та демократичну орієнтацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний архів Хмельницької області. Ф. 281. Оп. 1. Спр. 7854. 36 арк.
2. Магась В. О. «Бути справжнім громадянином...»: суспільно-політичні організації в Наддніпрянській Україні у 1905–1917 рр.: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2020. 568 с.
3. Магась В.О. Союз адвокатів та його діяльність в Україні у 1905 р. // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 травня 2017 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. В 2-х томах. Том 1. К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. С. 80-81.
4. Спутник избирателя на 1906 год: освободительное движение и современные его формы: справочная книга для желающих ориентироваться в современном общественном движении. Санкт-Петербург: И.И. Ефрон, 1906. 312 с.
5. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Ф. 275. Оп.1. Спр. 865. 5 арк.
6. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Ф. 275. Оп.1. Спр. 1125. 16 арк.

Вадим МАЄВСЬКИЙ

здобувач вищої освіти,
державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ (НА ДОСВІДІ ЄС)

Починаючи з 2014 року, Україна провела чимало важливих реформ для боротьби з корупцією на державному рівні. Зокрема, до успішних заходів з подолання корупції належать «очищення» НАК «Нафтогаз України» та реформування адміністративної служби, банківського сектора, патрульної поліції, системи державних закупівель і (частково) оподаткування. [1]

Причини корупції для кожної із країн можуть відрізнятися, але головними серед них будуть невдало побудована система державного управління (або незакінчені реформи в системі органів державного управління), непрофесійність топ-менеджерів в державі, відверто недосконала судова система, політична корупція в парламенті, брак політичної волі національних лідерів щодо ефективного протистояння проявам корупції, насамперед проявам політичної корупції, слабкість інститутів громадянського суспільства. [2, с.666].

Надзвичайно важливо, щоб українське суспільство та міжнародні партнери й надалі пильно стежили за звуженням кола можливостей для існування давніх корупційних схем, що впродовж двадцяти років підривали розвиток країни. Україна повинна вивчати досвід інших країн у реалізації боротьби з корупцією.

Однією з найбільш важливих у межах сфери протидії корупції вважається Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Нею визначено фундаментальні засади політики проти корупції держав-учасниць цього міжнародного договору, установлено вектор розвитку національного законодавства в антикорупційній сфері. [3]

Однією із країн, як має досвід боротьби із корупцією є Румунія. Її можна охарактеризувати найбільшою агресивністю антикорупційної політики в Європейському Союзі. Національний антикорупційний директорат має здійснювати викривання й розслідування корупційних правопорушень. Він складається із прокурорів, поліцейських, спеціалістів у регіонах, осіб, які гарантують технічно-оперативне забезпечення. Даний орган спеціалізується на фінансовому шахрайстві з коштами Євросоюзу, зловживаннях обов'язками посадовців тощо. [4]

Боротьба з корупцією в Німеччині має завдання знищення матеріальної фінансової бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення "відмивання" "брудних" грошей. Тут мають обов'язок банківські установи надавати правоохоронним органам інформацію про операції з грошима у розмірі понад 20 тис. німецьких марок за умов, що ця інформація буде використана

виключно для розслідування. Законом закріплено правило: якщо громадянин робить внесок в банк у розмірі понад 50 тис. німецьких марок, він зобов'язаний пред'явити посвідчення особи. Головна ідея боротьби з корупцією полягає у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб в результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем. [5]

Досвід боротьби з корупцією в Італії, де було запроваджено термін «мафіозне угруповання», яке й було введено тут з метою поборення корупції та мафії. З огляду на це антикорупційна діяльність влади має бути відкритою для політичних партій, об'єднань громадян, засобів масової інформації. Це дасть можливість для участі в антикорупційній роботі інститутам соціального контролю. У цьому плані у 1993 р. під тиском громадськості в Італії було прийнято Закон «Про угруповання мафіозного типу», який встановив сувору відповідальність за входження до злочинної організації типу мафія. Закон цей було включено до нового кримінального кодексу Італії окремою нормою: «Кожний, хто є членом злочинного угруповання мафіозного типу, до складу якого входить троє та більше осіб, карається позбавленням волі терміном від 3 до 6 років». За цим законом були передбачені жорсткі покарання за фінансування легальної економічної діяльності за рахунок коштів, здобутих злочинним шляхом, в тому числі прибутку від легалізації «брудних грошей». [7]

У Франції боротьбу з корупцією виконують за допомогою функцій консульства та допомоги, а також контролюючі функції. Серед функцій консульства та допомоги розрізняють такі: 1) надання допомоги компетентним органам влади та особам з метою запобігання та виявлення фактів корупції; 2) централізація та поширення інформації для запобігання та виявлення порушень справедливості; 3) розробка рекомендацій щодо надання допомоги державним та приватним юридичним особам у запобіганні та виявленні порушень справедливості; 4) підготовка багаторічного національного плану боротьби з порушенням законності та щорічної звітності про таку діяльність; 5) підтримка державних адміністрацій, місцевих органів влади, фізичних або юридичних осіб. [9]

У Польщі було створено Центральне антикорупційне бюро (ЦАБ), спеціальну службу, головним завданням якої є протидія корупції та боротьба з нею в органах державної влади і самоврядування, а також охорона економічних інтересів держави. Діяльність бюро передбачає проведення слідчих дій, затримання, обшуків, зовнішнього спостереження, прослуховування тощо. ЦАБ, яке здійснює оперативно-слідчу діяльність і водночас, згідно з законом, може здійснювати контрольні функції (слідкувати, щоб не з'являвся конфлікт інтересів, як проводяться процедури тендерних закупівель, які дані містять майнові декларації чиновників тощо). У Кримінальному кодексі зафіксовано кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі терміном до трьох років за подання неправдивих відомостей про доходи та витрати в декларації. Польський досвід демонструє, що немає необхідності в створенні декількох органів, які будуть займатися одним і тим самим питанням.

Також створення декількох органів буде неефективним: це боротьба з корупцією за допомогою бюрократії, що, безумовно, не краще, особливо в українських реаліях. [10]

У Латвії за боротьбу із корупцією відповідає Бюро із запобігання і боротьби проти корупції (КНАБ) – було засновано у 2002 році, повноцінно запрацювало у лютому 2003. Виконує воно наступні функції: боротьба проти корупції та розслідування злочинів, пов'язаних із цим (хабарництво, перевищення повноважень, недобросовісне використання службового положення тощо); здійснення контролю за виконанням правил фінансування політичних правил (контроль за поданням декларацій, фінансовий аудит, моніторинг видатків тощо); координування національної політики у сфері протидії корупції; просвітницька робота серед громадян та навчання публічної служби щодо питань корупційних ризиків та законодавства.

Залежно від злочину, у Латвії правопорушникам за корупцію може загрозувати штраф або позбавлення волі строком від 3 до 11 років. [11]

У Словенії питанням боротьби з корупцією займається Комісія з питань запобігання корупції (КЗК), яку створили у 2004 році. Цей орган є підзвітним Парламенту Словенії, що робить його незалежним від інших відомств. Комісія має право збирати та аналізувати дані стосовно державних органів і службовців будь-якого рівня. До її обов'язків входить: моніторинг, збирання та аналіз даних у сфері корупції; аналіз корупційних ризиків у законодавстві та пропозиції щодо їхнього унеможливлення; консультації державних органів щодо питань корупції, її запобігання та конфлікту інтересів; надання порад щодо розробки кодексів етики; збір та моніторинг декларацій посадових осіб, а також притягнення їх до адміністративної відповідальності за відповідні правопорушення.

Так, наприклад, комісія може штрафувати за порушення щодо подачі декларацій, отримання неправомірних подарунків та неунікнення конфлікту інтересів. А за кримінальні корупційні злочини, які розслідує поліція, як, наприклад, зловживання службовим становищем, у Словенії карають в'язницею строком до 8 років. [11]

Беручи до уваги досвід країн проаналізованих вище, а саме: Німеччина, Франція, Румунія, Італія, Латвія, Словенія, Польща - Україна може навчитися та запозичити різні методи та способи у боротьбі з корупцією та втілити їх у реальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>.
2. Запобігання та протидія корупції : навчальний посібник / за заг. ред. А. Михненка. Київ : Акад. фінанс. упр., 2013. 666 с.
3. Світовий досвід реалізації антикорупційної політики та його застосування в Україні URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/35.pdf>

4. Ахтирська Н. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної анти корупційної політики : огляд законодавства Румунії. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4910/>
5. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>
6. Тіньков А.Л. Особливості протидії політичній корупції в країнах ЄС. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Tinkov.pdf>
7. Боротьба з мафією: законодавчий досвід Італії URL: http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc/2020doc_mafiya.php
9. Франція має покращити протидію корупції – GRECO. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2852471-francia-mae-pokrasitiprotidiu-korupcii-greco.html>.
10. Боротьба з корупцією в Україні по-польськи URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages>
11. Робота антикорупційних органів в інших країнах: Латвія та Словенія URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/roboata-antykorpustsijnyh-organiv-v-inshyh-krayinah-latviya-ta-sloveniya>
12. Central Anti-Corruption Bureau Bill [Electronic resource]. - Mode of access: http://www.cba.gov.pl/ftp/filmy/ACT_on_the_CBA_update/

Інна МАРТИНЮК

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ: ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Актуальність теми. Процес спадкування доволі часто викликає низку питань. Особливо актуальними вони лишаються в умовах воєнного стану, зважаючи на прийняття змін в правовому регулюванні. Спадщина відноситься до власності, набутої за законом чи заповітом.

Даній тематиці приділяли увагу такі вчені: В.І. Борисова, Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л та інші.

Метою даного дослідження є характеристика поняття відкриття спадщини та її правове значення.

Після смерті близької людини на певний час можна втратити контроль над своїми емоціями і навіть впасти в депресію. Але при цьому неможливо ігнорувати оформлення спадщини, щоб потім не шкодувати про матеріальні блага.

За законом спадкоємець - це особа, яка має право на отримання частки майна померлого (особи, яка померла) відповідно до правил спадкування. Спадкування може здійснюватися як за заповітом, так і за законом. Однак заповіт має відповідати законам юрисдикції на момент його створення, інакше його буде визнано недійсним [6, с.195].

Відкриття спадщини - це настання певних обставин, за яких у відповідних осіб виникає право спадкоємства. Законом передбачені такі обставини, що викликають відкриття спадщини:

- 1) смерть громадянина;
- 2) оголошення громадянина померлим.

Часом відкриття спадщини вважається день смерті спадкодавця, вказаний у свідоцтві про смерть. Втім, з урахуванням змін щодо спадкування та роботи нотаріату в умовах воєнного часу, перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на 4 місяці.

Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини (п. 3 Постанови КМУ № 164) [3].

Водночас ст. 11-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. № 1207-VII у разі, якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія, місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви.

У межах тимчасово окупованих територій діє особливий порядок забезпечення прав і свобод цивільного населення, визначений законодавством України. Отже, порядок оформлення спадщини є незмінним на всій території України.

Перелік документів, необхідних для подання заяви про прийняття спадщини: паспорт та код спадкоємця, свідоцтво про смерть спадкодавця, документи на спадкове майно документи, що підтверджують спорідненість. Якщо термін пропущений, то необхідно звернутися до юриста, який через адвокатський запит зв'яжеться з нотаріусом, який відкрив спадкову справу, і дізнається, чи значилася дана особа в ній.

Якщо особа не знала про смерть померлого і її не повідомили або є інші поважні причини, за якими пропустили строк, то є всі шанси виграти суд і вступити в спадщину законно.

Відповідно до норм Цивільного кодексу України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент його смерті.

Право спадкування виникає в день відкриття спадщини (який зазвичай відповідає даті смерті або даті визнання особи померлою в законному порядку).

За загальним правилом видається свідоцтво про право на спадщину спадкоємців у будь-який час після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини.

Однак, законодавством окремих держав передбачено випадок отримання такого свідоцтва до закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, зокрема, якщо у

нотаріуса є відповідні відомості про те інших спадкоємців, крім тих, які пропонують видачу свідоцтва, немає.

Усунення від спадщини особи, яка була спадкоємцем за попереднім заповітом або в іншому випадку мала б успадкувати, називається «позбавленням спадщини».

Статус нерезидента мають особи (як громадяни України, так і іноземці), які проживають в Україні менше 183 днів протягом року або мають офіційно зареєстроване місце проживання в іншій державі. Тому описана нижче процедура підходить як іноземцям, так і громадянам України, які постійно перебувають за кордоном, тобто є нерезидентами.

Відповідно до ст. 71 Закону України «Про міжнародне приватне право» спадкування нерухомого майна, що знаходиться в Україні, регулюється правом України [1].

Це означає, що для спадкування нерухомого майна необхідно пройти процедуру, передбачену законодавством України, і не має значення, де складено заповіт і де останній час проживав і помер спадкодавець.

Загалом, відповідно до законодавства України, немає різниці в порядку спадкування громадянами України та громадянами інших держав чи нерезидентами. Відмінності полягають лише в розмірі податку, який необхідно сплатити за успадковане майно [7, с.8].

В Україні немає окремого податку на спадщину чи дарування. Однак отримання майна - успадкованого чи отриманого в подарунок - оподатковується. В Україні використовується досить складний тест для визначення податкового резидентства.

Фізична особа вважається податковим резидентом України, якщо вона:

- має місце проживання в Україні;
- має постійне місце проживання в Україні (якщо вона також має місце проживання в іноземній державі);
- має тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні;
- протягом календарного року провів в Україні не менше 183 днів (включаючи дні прибуття та від'їзду).

Оподаткування доходів фізичних осіб залежить від статусу податкового резидента фізичної особи в Україні. Податкові резиденти підлягають оподаткуванню українським податком їхній міжнародний дохід, тоді як нерезиденти оподатковуються українським податком лише стосовно доходу, отриманого в Україні.

Оскільки правонаступництво зазвичай розглядається органом - часто судом або нотаріусом - у країні ЄС, де ви востаннє проживав спадкодавець. Цей орган у більшості випадків застосовуватиме власне національне законодавство до спадщини.

Правила ЄС, однак, дозволяють вибрати, чи закон країни національності має застосовуватися до спадщини, незалежно від того, є це країна ЄС чи ні. Якщо у особи кілька громадянств, вона може обрати право будь-якої зі своїх національностей [5, с.282].

Правила ЄС щодо спадкування не застосовуються в Данії та Ірландії. Якщо спадкоємці вирішать врегулювати спадщину в органах влади в цих країнах, вибір права може бути не враховано.

Однак громадяни Данії та Ірландії можуть скористатися цими правилами ЄС і вибрати закон свого громадянства для свого спадкування, якщо це вирішується в країні ЄС, відмінній від Данії та Ірландії.

Орган влади країни ЄС, який займається спадком чи правонаступництвом, може відмовити у застосуванні певних положень законодавства громадянства, якщо вони суперечать місцевій державній політиці. Наприклад, органи влади можуть відмовити у застосуванні положень, якщо вони дискримінують спадкоємців за фактом народження їх у шлюбі чи поза ним.

Отже, як іноземним громадянам, так і громадянам України законодавець надав для спадкування строк у 6 місяців. Процедура прийняття (вступу) спадщини може бути значно ускладнена, якщо спадкодавець провів останні дні за межами України, або якщо спадкоємець є нерезидентом України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64>
3. Про деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанови Кабінету Міністрів України № 164 від 29.06.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text>
4. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказу Міністерства юстиції України № 1118/5 від 11.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>
5. Крістева Е. А. Особливості дотримання нотаріальної таємниці в Україні // Фахове наукове видання Правова держава, № 21, 2016. С. 282–285.
6. Васильченко В.В. Коментар та постатейні матеріали до законодавства України про спадкування. Харків: Одіссей, 2007. 469 с.
7. Лещенко Л.В. Склад спадщини за цивільним законодавством України: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 2015. 19 с.
8. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків: Право, 2011. Т. 1. 656 с.

Яна МАРТИНЮК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ЗДІЙСНЕННЯ ПОМИЛУВАННЯ

Нестабільність законодавства та численні зміни нової нормативно-правової бази змушують постійно аналізувати та відстежувати зміни. Тому, зі скасуванням смертної кари в Україні виникла необхідність змінити порядок помилування. 12 квітня 2000 року Указом Президента України набули чинності правила про порядок помилування. Відповідно, старі нормативні акти від 31 грудня 2000 року, які передбачали порядок помилування, були скасовані.

Певні варіації зумовлюють помилування засуджених, яке здійснюється у вигляді заміни довічного позбавлення волі, на позбавлення на певний строк. Відповідно до чинного законодавства, право на клопотання про помилування має особа, яка:

- 1) була засуджена та перебуває в місці позбавлення волі на території держави;
- 2) судочинство було здійснено в іноземній державі, і особа була передана в Україну для відбування покарання без умови про незастосування помилування;
- 3) засуджена в Україні, але передана для відбування покарання до іноземної держави за умови згоди відповідного органу країни визнати та виконати рішення про помилування, яке прийняте в Україні;
- 4) відбуває покарання в місцях позбавлення волі в Україні.

Керівництво з питань помилування адміністрації Президента України, здійснює підготовку матеріалів для розгляду клопотань, а також з'ясування ставлення засудженого до звільнення від відбування кримінального покарання.

Досить широке коло прав визначене цим Положенням для управління. Зокрема, право вимагати від суду, прокуратури, органів юстиції та інших, матеріалів, які необхідні саме для розгляду клопотань про помилування. А також, доручати їм проведення перевірок окремих питань. У виключних випадках, виконання вироку, щодо засудженого може бути відстрочено до розгляду клопотання про помилування. Це може бути тоді, коли засуджений не перебуває під вартою. Засуджений подає клопотання про помилування, яке надсилається до Адміністрації Президента з усіма матеріалами, які мають відношення до справи, а саме: копії вироку, ухвали і постанови. Наступним етапом, є розгляд цих матеріалів Комісією при Президентові України. Після розгляду матеріалів Комісія пропонує Президенту застосування помилування. Тоді Президент видає Указ про звільнення від відбування покарання засудженого.

Укази Президента про помилування засуджених для їх виконання надсилаються:

1) Державному департаменту України з питань виконання покарань, якщо особа була засуджена до довічного позбавлення волі на певний строк, виправних робіт без позбавлення волі, які відбувають покарання;

2) Міністерству оборони України щодо осіб, які не відбували покарання у вигляді позбавлення волі або засуджені до інших заходів покарання.

До того ж, укази Президента України про помилування засуджених надсилаються до Міністерства внутрішніх справ України для відома.

Отже, органи які мають виконувати укази, сповіщають Адміністрацію Президента України про їх готовність, а контроль здійснюється управлінням з питань помилування. Якщо порівнювати з амністією, яка не має уособленого характеру, то помилування стосується конкретної особи. Глава держави, приймає акт про помилування, саме це його компетенція. Тому Президент здійснює помилування.

Помилування – це акт глави держави, відповідно до якого особу повністю або ж частково звільняють від покарання. Або ж до неї буде застосоване більш м'яке покарання [1].

Акт про помилування – це акт про звільнення від покарання, що видається вищим органом державної влади [1]. Особи до яких може бути застосоване помилування законодавство не обмежує. До цих осіб відносять, надзвичайно небезпечних рецидивістів, засуджених за вчинення тяжких злочинів. Коли розглядаються клопотання про помилування, тоді беруться до уваги: характер і сутність суспільної небезпечності вчиненого злочину, звертають увагу на поведінку засудженого, а також інші обставини справи. Тобто, на рішення впливає велика кількість певних факторів. Також беруть до уваги думку адміністрації виправно-трудової установи або ж іншого органу, який відає виконанням вироку, спостережної комісії, громадських організацій і трудових колективів, а за необхідності – також думка виконавчого комітету місцевої Ради. Особливо небезпечні рецидивісти, а також особи до яких у минулому було застосовано амністію, можуть бути помилуванні лише у виняткових випадках.

Особам, яких засуджено до смертної кари, дозволено звертатися з клопотанням про помилування до Президента України протягом семи діб з дня вручення їм копій вироків або касаційних ухвал. Якщо засуджений до смертної кари не подав клопотання про помилування у встановлений термін або заявив, що не бажає подавати клопотання про помилування, буде складено відповідний документ [5]. Потім протягом трьох діб з дня прийняття клопотання засудженого, акт з окремими матеріалами надсилається Главі держави. Виконання вироку щодо засудженого до смертної кари зупиняється до розгляду клопотання про помилування. Відповідно до «Положення про порядок помилування», клопотання про помилування засуджених до смертної кари або про відмову таких осіб від подання клопотань про помилування надсилаються до Верховного Суду України та прокуратури України. Вони, у свою

чергу, протягом місяця подають свої висновки, в яких викладають зміст вироку суду, обставини вчинення кримінального правопорушення, дані про особу засудженого, а насамперед рекомендації щодо помилування та суть помилування. Генеральний прокурор України подає свої висновки.

Укази Президента України про звільнення від відбування покарання або відхилення клопотання надсилається для виконання:

а) відповідним судам, якщо особи, які несуть покарання, або ж засуджені до інших мір, які не пов'язаних із позбавленням волі, та про звільнення від додаткових мір покарання. А також Міністерству юстиції України для здійснення контролю.

б) для осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, та про зняття судимості - до Міністерства внутрішніх справ України;

в) Верховному Суду України - щодо засуджених до смертної кари.

Акт помилування не спрямований на необмежену кількість випадків використання. Тому в Кримінальному Кодексі помилування є підставою звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 44, 85) та від покарання (ст. 87). [3]

Отже, помилування не несе певного нормативного характеру, а є актом застосування права в конкретному випадку. Воно здійснюється щодо певної особи. Акт про помилування – це юридична підстава для звільнення особи від покарання. До того ж, ця процедура носить разовий характер і також повністю залежить від поведінки засудженого в місцях позбавлення волі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація; 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2017. 480 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України.
3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001.
4. Литвак О.М. Проблеми застосування амністії та здійснення помилування: моногр. К.: Атіка, 2017. 160 с.
5. Маляренко В.Т. Амністія та помилування в Україні: навч. посіб. К.: Атіка, 2017. 700 с.
6. Музика А. А., Школа С. М. Амністія і помилування в системі сучасного українського права. Кримінальне право України. 2018.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» від 26.12.2003 N 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-03>.

Ігор МЕЛЬНИК,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЩОДО ОХОРОНИ І БЕЗПЕКИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах українського державотворення сфера публічного управління, суспільство та роботодавці повинні запровадити систему правових, економічних, соціальних й організаційних заходів задля збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини за максимальної біологічно можливої індивідуальної тривалості її життя. Кожна людина в процесі трудової діяльності повинна якісно та плідно виконувати покладені на неї обов'язки, виконувати визначені правила поведінки на виробництві, дотримуватись технологічної й виробничої дисципліни, а також приписів з охорони і безпеки праці [1].

Головною умовою удосконалення державної політики у сфері охорони і безпеки праці, її адміністративно регулювання, є розвиток правового забезпечення та технічного регулювання різних аспектів у цій сфері, переведення його на наднаціональний принцип та подальша уніфікація. Починаючи з 1991 року в Україні створено досить розгалужену нормативно-правову базу у сфері охорони і безпеки праці, яка сьогодні потребує подальшого удосконалення.

Основний Закон України [2] містить низку норм, які урегульовують опосередковано чи безпосередньо питання охорони і безпеки праці, а саме право людини на безпечні і здорові умови праці відображено у ст. 3, яка зазначає «... людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні є найвищою соціальною цінністю...»

Щодо системі прав, свобод та обов'язків людини і громадянина то вони закарбовані у ст. 21 – «... усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах»; ст. 22 – «... Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані...»; ст. 43 – «... кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Використання примусової праці забороняється...» [2].

Втілення публічної політики у сфері охорону і безпеки праці в Україні відбувається через систему конкретних обумовлених принципів стосовно організації та забезпечення умов праці на виробництві, які мають бути пріоритетними та спрямованими на збереження життя і здоров'я людини. Саме зміст зазначених

принципів розкриває їх сутнісне наповнення та значення для сфери охорони і безпеки праці в цілому. Змістовне навантаження у повній мірі підкреслює вагу того чи іншого принципу у контексті правового регулювання охорони і безпеки праці [3].

Ознаки принципів охорони і безпеки праці:

- *Історичний характер.* Принципи права не є вічними так само, як і відносини, які ними виражаються. Саме вони виступають історичними і перехідними продуктами, принципи всіх суспільних явищ є історичними.

- *Об'єктивна зумовленість.* Будь-яке втілення принципу в життя держави становить цілком обумовлену об'єктивну необхідність. У той же час політичний та економічний устрій держави повинен давати можливість послідовного та продуманого здійснення таких принципів.

- *Регулятивність.* Регулювання відносин завжди тісно пов'язане із принципами, на яких воно базується. Принципи охорони праці яскраво виражають напрями регулювання у даній сфері.

- *Нормативність.* Принципи охорони і безпеки праці від відповідних галузевих норм відрізняються, перш за все, тим, що не містять закріплених конкретних правил поведінки, а виступають суто засадничим засобом спрямування регулювання у певній сфері суспільних відносин.

- *Універсальність.* Принципи охорони і безпеки праці мають значний вплив на будь-який елемент регулювання даної сфери. Універсальний характер принципів також має свій прояв у створенні суб'єктами правотворчості комплексу регулятивних норм у сфері охорони і безпеки праці.

- *Обов'язковість.* Саме вона виступає важливою ознакою принципів охорони і безпеки праці. Принципи права є базою для створення нових та реалізації існуючих правових норм у певній сфері суспільних відносин.

- *Системність.* Завдяки принципам формується система норм у сфері охорони і безпеки праці та цілеспрямована їх дія. Норма закону повинна формулювати та закріплювати принципи саме таким чином, щоб вони утворювали міцну структуровану систему та були погодженими між собою.

- *Стабільність.* Відображає надійність системи охорони праці. Якщо, принципи будуть мінливими, то зникне забезпечення їх довготривалості у регулюванні суспільних відносин.

- *Предметна визначеність.* Полягає у тому, що вона конкретно відображає сутність сукупності норм сфери охорони і безпеки праці за предметною ознакою та водночас є вихідними положеннями, які спрямовані на запобігання порушень стосовно життя та здоров'я працівників у процесі виконання ними трудової діяльності [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лозовой А.І. Інститут охорони праці в нормах національного та міжнародного законодавства / А.І. Лозовой // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2011. – № 19. – С. 342-349.

2. Конституція України. – URL: <https://www.president.gov.ua/documents>

3. Лаврів О.Я. Система принципів трудового права України: дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / О.Я. Лаврів. – Х., 2007. – 26 с.

Микола МЕЛЬНИК,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ЩОДО ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ЛІСІВ В УКРАЇНІ

Віднесення лісів до державної власності передбачає необхідність організації публічного управління в сфері використання, охорони, захисту лісового фонду і відтворення лісів. Україна - лісова країна і її ліси, як найважливіший ресурс, що відновлюється і регулятор глобальних біосферних циклів, мають величезне екологічне, економічне і соціальне значення планетарного масштабу. Тому публічна політика держави повинна забезпечувати збереження, ефективне використання і відтворення лісів відповідно до науково обґрунтованих екологічних рекомендацій і нормативів.

Основним завданням публічної політики у сфері лісових відносин є забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин здійснюється шляхом формування та визначення основних напрямів державної політики у сфері лісових відносин; визначення законом повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; установлення відповідно до закону порядку і правил у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів [1].

У більшості країн Європи, зокрема і постсоціалістичних, прийнято формулювати публічну політику щодо охорони і захисту лісів в явному вигляді, її цілі та шляхи реалізації розробляються на основі досягнутого консенсусу між усіма зацікавленими сторонами - різного профілю державними установами, приватними і недержавними організаціями. Цей процес має бути відкритим і прозорим. Підготовлений документ ухвалюється парламентом і є орієнтиром при розробці всіх інших законів і положень, що регулюють лісові відносини. Такий підхід гранично демократичний і дозволяє уникнути ситуації, при якій відомчі, регіональні чи приватні інтереси мають пріоритет над інтересами суспільними і державними. На

етапі формування лісового законодавства України корисно використати досвід розробки публічної політики європейських держав [2].

Держава і суспільство є тим середовищем, у якому реалізується публічна політика охорони і захисту лісів. Блоки факторів, по яких прийнято характеризувати стан цього середовища, збігаються з основними цілями такої політики. Однак є ще один потужний комплексний фактор, що не вписується в тривимірну схему. Це загальнодержавна політика, яка відображає суспільну свідомість, що, в свою чергу, значною мірою залежить від історичних традицій народу і політичної волі державних лідерів.

Очевидно, визначаючи пріоритети публічної політики охорони і захисту лісів України на сучасному етапі, необхідно чітко уявляти основні умови її реалізації, головні з яких зводяться до наступного:

1. *Політичні фактори.* Українське суспільство остаточно вибрало стратегічний шлях свого розвитку. Його орієнтири - суверенітет, демократія, ринкова економіка.

2. *Екологічні фактори.* Природні умови існування лісів країни суттєво змінені під впливом людської діяльності. Її наслідки проявляються в забрудненні атмосфери і ґрунтів, зниженні рівня ґрунтових вод, зміні лісорослинних умов під впливом рекреації. Особливо вагомими для лісового господарства України є масштабні зміни умов росту лісів і ведення лісового господарства, пов'язані із глобальним потеплінням клімату і забрудненням значних територій радіонуклідами в результаті аварії на ЧАЕС [3].

3. *Ресурсно-економічні фактори.* За останні 50 років загальний запас деревини в лісах України збільшився вдвічі. Розрахункові і реальні обсяги заготівлі, навпаки, загально зменшилися. Внаслідок цього частка використання при росту і інтенсивність лісокористування в Україні зараз нижчі, ніж в переважній більшості країн Європи [4].

4. *Соціальні фактори.* Роль лісу, як засобу створення сприятливих умов для відпочинку та збереження здоров'я суспільства дуже висока і зростатиме, особливо в малолісних і густонаселених районах країни. В умовах кризи зростає значимість лісового господарства як галузі, що спроможна зберегти робочі місця в сільській місцевості, де проблеми працевлаштування найгостріші. Лісовий сектор має значний потенціал для розширення ринку праці, насамперед за рахунок зайнятості в галузі переробки деревини.

Стратегічні пріоритети Україна належить до європейських держав і приєдналася до процесу розробки спільних цілей і принципів ведення господарства в лісах Європи (Гельсінський процес), спрямованих на невиснажливе лісокористування, збереження і відмовлення біорізноманіття лісових екосистем. В зв'язку з цим стратегічні цілі національної політики повинні мало відрізнятися від цілей, що сформульовані міжнародними угодами стосовно сталого розвитку, раціонального використання та охорони лісів. В найбільш загальному вигляді стратегічні пріоритети лісового господарства України можуть бути представлені наступним чином [5].

Отже, охорона і захист лісів – це не окрема функція державного управління лісовою галуззю, це – основоположний принцип, який лежить в основі кожної функції і притаманний всім напрямкам державної управлінської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Кравець П.В. Участь громадськості в управлінні лісовим господарством : практ. посібн. / П.В. Кравець, О.П. Павліщук, С.В. Розвод та ін.; за ред. П.В. Кравця. – К. : Вид-во "Компринт", 2012. – 56 с.
3. Кравець П.В. Про концепцію розвитку Інтернет-ресурсів державного агентства лісових ресурсів України : матер. програми ENPI FLEG II / П.В. Кравець. – URL: <http://www.fleg.org.ua/category/docs>.
4. Пиріг К. М. Теоретичні засади ефективної діяльності лісогосподарських підприємств / К. М. Пиріг / Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2012. – Вип. №3 (60). – URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/>
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2011 р. № 2818-VI – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/sho>

Ольга МЕЛЬНИЧУК,

доктор юридичних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Конституційне право на освіту має велике значення для людства, оскільки його реалізація спрямована на повний розвиток конкретної особистості, всього суспільства і загалом держави. Це базове право, своєю чергою, забезпечує повноцінне здійснення інших окремих прав людини, тому не випадково в ст. 53 Конституції України воно гарантується кожному [1, ст. 53]. Його зміст, реалізація і засоби гарантування закріплені в низці освітніх законів, першочергово, в Законі України «Про освіту». Однак в умовах воєнного стану право на освіту може бути обмежене, що зумовлено, передусім, безпекою учасників освітнього процесу, але в жодному разі воно не може бути скасоване.

Підґрунтям забезпечення права на освіту в умовах війни, як і в мирний час, є міжнародні стандарти у сфері прав людини, які є чинними попри особливі обставини. Хоча вони безпосередньо й не гарантують право на освіту, але вимагають від сторін збройного конфлікту виконання зобов'язань щодо вжиття заходів для здобуття освіти, особливо дітьми [2, с. 255]. Відтак забезпечення права на освіту в умовах війни залежить ще й від міри добросовісного виконання сторонами збройного конфлікту міжнародних зобов'язань.

Наразі очевидне грубе порушення російськими військовослужбовцями норм міжнародного права, які проявляються у різноманітних формах – вбивства педагогів, учнів, студентів, вербування неповнолітніх до участі в бойових діях, масові напади на заклади освіти, насаджування російських стандартів і вилучення української навчально-методичної літератури у закладах освіти та ін. Цивільне населення, зокрема й учні, студенти, педагоги, стають військовою ціллю. Наслідки війни негативно впливають і на майбутнє освіти (втрата освітнього і академічного потенціалу через фізичне знищення і міграцію, обмеження інвестицій в освітню і наукову галузі, погіршення стану здоров'я учасників освітнього процесу та ін.). Відтак перед українською владою постали безпрецедентні виклики у сфері освіти – загроза життю і здоров'ю учасників освітнього процесу, їх вимушене переміщення, масштабні руйнування освітньої інфраструктури, порушення безперервності освітнього процесу, втрата контролю на тимчасово окупованих територіях і тих, що перебувають у зоні активних бойових дій та ін.

В умовах війни гостро постало питання про забезпечення захисту учасників освітнього процесу та закладів освіти від нападів, вжиття заходів, спрямованих на провадження освітнього процесу та запобігання використанню шкіл і університетів у військових цілях. За таких умов важливим є досягнення реалізації плану заходів щодо Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration) [5], затвердженого урядом ще 4 серпня 2021 р. у зв'язку з воєнними діями на сході України, та такими актуальними у нинішній ситуації.

Вбачається, що в умовах повномасштабного вторгнення російської держави органи публічної влади України в межах своїх повноважень створили інституційно-правові основи для забезпечення права на освіту. Так, Верховна Рада України на рівні Закону України «Про освіту» закріпила державні гарантії здобувачам освіти, працівникам закладів освіти і наукових установ щодо безпечної «організації освітнього процесу, збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії» тощо [4]. Міністерство освіти і науки України видало низку наказів, які стали правовою підставою для організації освітнього процесу в умовах війни на всіх рівнях освіти, звільнення учнів від проходження державної підсумкової атестації, продовження навчання у безпечному середовищі, евакуації і переміщення закладів освіти з окупованих територій і тих, де ведуться активні бойові дії, організації вступної кампанії тощо.

Попри конструктивні дії української влади, високу мотивацію педагогів і здобувачів освіти виклики і загрози щодо забезпечення права на освіту продовжують існувати, оскільки триває війна і лише мир може гарантувати відносну безпеку. Тому важливо, що в умовах війни Міністерство освіти і науки України провело аналіз ситуації, яка склалася в освіті, та окреслило перспективні напрями її подальшого розвитку. Зокрема, необхідно створити максимально безпечні умови для всіх учасників освітнього процесу, відновити пошкоджені заклади освіти, продовжити системну трансформацію галузі освіти з метою забезпечення високої якості освіти на всіх рівнях – від дошкільної до вищої та освіти дорослих, інтегрувати освіту в європейський освітній простір, збільшити кількість проєктів міжнародної освітньо-наукової співпраці тощо [3, с. 36].

Отже, в умовах війни конституційно-правове забезпечення права на освіту зазнало трансформації. Правовий режим воєнного стану є підставою для можливого обмеження права на освіту, але не для його скасування. Продовжують чинність міжнародно-правові стандарти у сфері захисту прав людини, які гарантують і право на освіту. Водночас актуалізувалися норми міжнародного гуманітарного права, які вимагають від сторін збройного конфлікту виконання зобов'язань щодо вжиття заходів для здобуття освіти, особливо дітьми.

В умовах повномасштабного збройного вторгнення російської держави органи публічної влади України створили інституційно-правові основи для забезпечення права на освіту. З метою його подальшої реалізації головним завданням української влади є збереження життя учасників освітнього процесу і гарантування їхніх прав у сфері освіти, захист закладів освіти від нападів, організація відбудови та відновлення освітньої інфраструктури, створення соціально-економічних умов для повернення в Україну вимушено переміщених здобувачів освіти й педагогів, інтенсифікація процесу інтернаціоналізації освіти і науки України, їх інтеграція у європейський і світовий освітній простір тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Мельничук О. Ф. Забезпечення права на освіту в умовах збройних конфліктів. Національне та міжнародне право: історія, сучасність, перспективи розвитку. Збірник матеріалів I-ї Міжнародної науково-практичної конференції до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, 09-10 червня 2022 року). Вінниця, 2022. С. 254-258.
3. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. №2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>.

5. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 898-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2021-%D1%80#Text>.

Олександра НОВІЦЬКА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМИ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ В РЕАЛІЯХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Діти - майбутнє народу і держави. Дитинство - найважливіший період у становленні особистості, саме в цей час людина потребує найбільшої уваги та захисту, адже молоде покоління у подальшому визначатиме успіх політичного, економічного, інтелектуального та культурного поступу країни. Від ставлення до дітей, розуміння їх проблем, інтересів та потреб, стану охорони дитинства залежить не тільки доля кожної дитини, а й розвиток суспільства в цілому.

Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні є одним із головних обов'язків держави та основним напрямом її правової політики.

Забезпечення гарантованих прав та свобод дітей на виховання в сім'ї, підтримку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, створення умов для розвитку сімейних форм виховання визнано державою, як пріоритетне завдання[2].

Станом на 1 жовтня 2022 року на первинному обліку служб у справах дітей Житомирської області перебуває 3012 дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З них 2251 дитина – під опікою та піклуванням громадян, 605 дітей виховуються в дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях. Решта – в інтернатних закладах. На тимчасовому влаштуванні 36 дітей [9].

У зв'язку з агресією з боку Російської Федерації на території України введено воєнний стан. Понад одинадцять мільйонів українців були змушені переселитися на безпечніші території країни чи виїхати за кордон. Третина з них – діти. Питання усунення перешкод у реалізації їх прав, забезпечення повного доступу до всіх видів

послуг є найбільш актуальним. Нормативно-правова база України не була налаштована до реалій війни, хоча в Україні ведеться війна майже вісім років. Локальність проведення військових дій в Україні спричинила прийняття рішень та внесення змін до існуючих законодавчих нормативно-правових актів лише для певних категорій населення відносно території проживання. Протягом цього часу внутрішньо переміщені особи постійно стикалися з безліччю проблем, серед яких можливість підтвердження статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, та можливість встановити опіку чи піклування над дітьми, які потребували захисту, підтвердження місця реєстрації опікуна, піклувальника, малолітніх чи неповнолітніх дітей [7].

Кабінет Міністрів України схвалив, розроблене Міністерством соціальної політики, рішення та доповнив Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений раніше постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, нормами щодо особливості влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у тому числі дітей, розлучених із сім'єю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану (пункти 78-82) [8]. Діти, які залишилися без піклування батьків під час дії на території України воєнного стану, можуть бути влаштовані до функціонуючих прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу на умовах тимчасового влаштування. Уряд спростив процедуру влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку або піклування родичів. Передбачено надання спрощеного пакету документів для родичів, які бажають взяти дитину під опіку, піклування.

З перших днів повномасштабного вторгнення російських військ реалії підкидали багато життєвих ситуацій, які неможливо було вирішити відповідно до чинного законодавства.

Як організувати соціальних захист дітей, батьки яких загинули, а свідоцтво про смерть відсутнє? Як допомогти дітям, батьки або близькі родичі яких не виходять на зв'язок? А якщо родичі дітей перебувають у місцях активних обстрілів, під завалами, поранені в лікарнях? Як зібрати пакет документів в умовах воєнного стану для оформлення дітей під опіку або піклування родичів? Що робити з дітьми з 16 до 18 років, які виїхали за кордон без батьків?

У разі відсутності технічної можливості видати наказ служби у справах дітей за місцем функціонування відповідної прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу діти влаштовуються за наказом служби у справах дітей відповідної обласної та Київської міської військової адміністрації.

У разі набуття тимчасово влаштованою дитиною статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, така дитини влаштовується до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу на загальних підставах з призначенням виплати державної соціальної допомоги.

Під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану особа, яка перебуває у сімейних, родинних відносинах (у тому числі хрещені батьки) з дитиною-сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування, виявила бажання взяти її під опіку, піклування подає службі у справах дітей за місцем свого проживання або за місцем виявлення дитини пакет документів [5].

Під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану рішення про надання статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, приймається районною, районною у м. Києві держадміністрацією, районною військовою адміністрацією або виконавчим органом міської, селищної, сільської ради за місцем проживання (перебування) або виявлення дитини з урахуванням документів, що підтверджують статус дитини.

У разі коли свідоцтво про смерть або загибель батьків відсутнє або смерть чи загибель батьків не зареєстрована відповідними уповноваженими на те органами, дитині встановлюється статус дитини, позбавленої батьківського піклування, до моменту документального підтвердження смерті або загибелі батьків.

Після припинення або скасування надзвичайного або воєнного стану статус дитини повинен бути підтвердженим чи спростованим за процедурами та на підставі документів, передбачених законодавством.

Серед новинок законодавства також є необов'язковим для кандидатів в опікуни та піклувальники курсу навчання з виховання дітей, позбавлених батьківського піклування.

Важливим аспектом процесу є цифровізація. Так, довідку про стан здоров'я чи довідку про несудимість тепер можна згенерувати через «Дію». Через портал можна отримати консультацію з усиновлення. Також доступна онлайн-операція: «Усиновлення: реєстрація кандидатом» [10].

Особа з кола родичів, яка має бажання взяти дитину під опіку але з різних причин не може надати довідку про несудимість, може написати заяву про відсутність притягнення її до кримінальної відповідальності, відповідно до статей Кримінального кодексу України, зазначених у п. 10 ч. 1 ст. 212 Сімейного кодексу України [3]. Заява також засвідчуватиме, що особа несе відповідальність за надану інформацію про себе. По закінченню терміну дії надзвичайного або воєнного стану опікун чи піклувальник протягом місяця має надати відповідну довідку про відсутність судимості. Якщо буде встановлено факт подання недостовірної інформації, то протягом місяця опіка, піклування може бути скасована [4].

Ще однією новелою законодавства України в реаліях війни стала можливість оформити тимчасовий прихисток дитини. Чужа родина свідомо погоджується взяти до себе на тимчасове утримання дитину, яка залишилася без батьківського піклування. Знайти дитину, яка потребує тимчасового прихистку можна через чат-бот «Дитина не сама». Він діє з березня 2022 року. Тут можна отримати всю роз'яснювальну інформацію, дізнатися про навчання та заповнити розширену заявку.

Таку заявку понад 20 000 родин, загалом, за допомогою чат-боту було влаштовано близько 2000 дітей [11].

Відповідно до законодавства України, дитина з 16 до 18 років може подорожувати самостійно. Відповідно до законодавства Європейського союзу, їй необхідний супровід. Дітям, які виїхали за кордон, призначають тимчасового опікуна. Польща, яка прийняла найбільшу кількість українських біженців, створила соціальних хаб «Стальова воля», у ньому діти чекали супроводжуючого або тимчасового опікуна, могли чекати поки їм виповниться 18 років, або повернутися до України. За інформацією, яку озвучила радниця-уповноважена президента з прав дитини Дар'я Герасимчук, понад 2000 українських дітей перетнули кордон з Російською Федерацією, Республікою Білорусь, потрапили на територію ОРДЛО та Автономної Республіки Крим. Дипломатичні відносини з цими країнами в Україні відсутні, тому це може бути довготривалий процес [12].

Для того, щоб отримати фахову консультацію з питань усиновлення або тимчасового прийняття дитини в свою сім'ю рекомендуємо звертатися виключно до служб у справах дітей за місцем свого проживання (перебування) або до Національної соціальної сервісної служби [6].

Під час війни порушується право дитини на життя, здоров'я, розвиток особистості, право бути в сім'ї, право на турботу і захист. Незважаючи на існування численних міжнародно-правових норм, що діють в умовах збройного конфлікту права мільйонів українських дітей щодня порушуються. Українське законодавство було і залишається важливою частиною правової системи, покликаної захистити дітей в зонах конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про права дитини.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
2. Конституція України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Закон України «Про охорону дитинства». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
6. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 року № 453 «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо

реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#Text>.

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 року № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>.

9. Рішення Житомирської обласної ради «Про затвердження Програми забезпечення та захисту дітей на 2022-2026 роки».

10. Єдиний портал державних послуг «Дія». URL: <https://diia.gov.ua/>.

11. Чат-Бот «Дитина не сама». URL: https://t.me/dytyna_ne_sama_bot.

12. Інтерв'ю уповноваженої Президента з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'ї Герасимчук на брифінгу у Медіацентрі Україна – Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-mediacentr-ukraina-ukrinform>.

Гліб ОВСІЄНКО,

здобувачк вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

Обґрунтування актуальності теми. Від успішності державної політики з охорони громадського здоров'я значною мірою залежить ефективність профілактики та лікування найбільш поширених захворювань, популяризація здорового способу життя серед населення й, як результат, забезпечення безпеки держави. На сучасному етапі в галузі охорони здоров'я населення України існує досить значне коло нерозв'язаних й актуальних проблем, які є результатом поширення стереотипів, пов'язаних із впровадженням ринкових відносин та відсутністю дієвих форм державного управління в даній сфері.

Зважаючи на це, **метою** даної статті є обґрунтування найбільш перспективних напрямів реформування державної політики в галузі забезпечення громадського здоров'я в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ефективність функціонування медичної сфери значною мірою залежить від економічного розвитку країни. Його покращення матиме наслідком економічне зростання та збільшення реальних доходів населення, що матиме позитивний вплив на державно-приватний сектор в галузі медицини та сприятиме більш ефективному функціонуванню галузі охорони здоров'я в цілому. Саме тому слід особливу увагу приділяти питанням захисту фінансування системи охорони здоров'я як одного з найбільш пріоритетних у процесі формуванні державного бюджету.

Упродовж тривалого періоду в Україні використовувався недостатньо неефективний механізм фінансування системи охорони громадського здоров'я, який базувався на кошторисному утриманні установ громадського здоров'я без врахування реальних результатів їх функціонування. Специфікою закладів громадського здоров'я є те, що вони є бюджетними установами, які перебувають у власності держави або територіальних громад. Кошториси, пов'язані з функціонуванням цих закладів, затверджуються тими ж органами влади, у власності яких вони перебувають. Наслідком цього є те, що органи влади зацікавлені діяти в інтересах відповідних закладів, а не в інтересах місцевої громади. З метою розв'язання цієї проблеми в Україні реалізується впровадження моделі державного солідарного медичного страхування, яке відображає провідний світовий сучасний досвід реформування систем охорони здоров'я.

З метою адаптації до нової системи фінансування було запроваджено систему електронної охорони здоров'я eHealth, призначенням якої є збір та обмін медичною та фінансовою інформацією в електронному вигляді. Така електронна система дозволяє впровадити принцип «гроші ходять за пацієнтом», а також отримувати найбільш актуальну й достовірну інформацію про стан здоров'я населення. Це, у свою чергу, дає можливість реалізовувати найбільш оптимальні план закупівлі медичних послуг і витратити кошти з максимальною ефективністю [4].

Окрім вищезазначеного, спираючись на позитивний досвід країн Східної Європи, спеціалісти пропонують впровадження системи страхового фінансування галузі охорони здоров'я в Україні. При цьому важливо розробити програму створення системи страхової медицини, яка враховуватиме особливості сучасного стану її функціонування. Найбільш ефективною для нашої країни є бюджетно- страхова модель. Джерелами фінансування медичної галузі в рамках цього підходу може бути бюджет і фонд соціального медичного страхування. При цьому варто залучати додаткові фінансові джерела: кошти, отримані від надання платних медичних послуг, а також кошти добровільного медичного страхування й надходження, отримані в рамках реалізації благодійних програм. Варто зазначити, що для підвищення ефективності вітчизняної системи охорони здоров'я важливо здійснити реформи, які включатимуть питання управління даною системою, а також питання її фінансування та надання власне медичних послуг [3, с. 114].

Діюча в Україні система громадського здоров'я будується на основі принципу децентралізації. Трансформація системи охорони здоров'я повинна включати перетворення в органах виконавчої влади, а також в органах місцевого самоврядування. Метою такої трансформації має бути формування дієвої системи охорони здоров'я на регіональному та місцевому рівнях. Таким чином, реформування державної політики в сфері охорони здоров'я слід здійснювати в контексті реалізації реформи місцевого самоврядування. Іншими словами, слід брати до уваги ґрунтовні зміни, які відбуваються на сучасному етапі галузі організації взаємовідносин між системою органів державної виконавчої влади і місцевим самоврядуванням, а саме

здійснення політики децентралізації. Ціллю даної політики є перетворення органів місцевого самоврядування на повноцінного суб'єкта влади в масштабах територіальної громади, який матиме в своєму розпорядженні всі необхідні повноваження та ресурси з метою розв'язання місцевих проблем.

Істотною складовою реформування медичної сфери є формування в масштабах країни розподіленої за територією мережі медичних закладів. Дані трансформації передбачають формування цілісної системи охорони здоров'я, яка включатиме три ланки (первинна допомога, вторинна і третинна).

Ще однією важливою складовою здійснення державної політики в галузі охорони здоров'я є формування єдиного центру управління реформуванням і налагодження ефективної взаємодії між головними учасниками цього процесу. Реалізація будь-яких реформ здійснюється шляхом прийняття відповідних законів і подальшим втіленням їх у життя органами виконавчої влади. Відповідає за прийняття законів щодо громадського здоров'я і контролює стан їх виконання профільний Комітет із питань охорони здоров'я Верховної Ради України, створений відповідно до ст. 89 Конституції України.

Поза всяких сумнівів, умовою ефективності реформування медичної галузі є також її узгодження з діяльністю держави в інших галузях. Зокрема, впровадження медичного страхування потребуватиме підготовки відповідного фінансово-правового забезпечення, налагодження необхідної для цього державної фінансової інфраструктури, а також відпрацювання механізмів взаємодії з банківським сектором та страховими компаніями. Організація на нових засадах системи охорони здоров'я як складової соціального захисту України передбачає утвердження нових нормативів, що, відповідно, вимагає перегляду сучасних державних соціальних стандартів.

Слід звернути увагу на те, що національна політика в галузі охорони здоров'я має включати формування нової ідеології вітчизняної охорони здоров'я, розробку механізмів найбільш оптимальної організації на національному рівні охорони та поліпшення здоров'я, формування здорового способу життя, медичної й соціальної профілактики захворювань та реабілітації.

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що процес реформування та оптимізації державної політики України в галузі охорони здоров'я повинен включати такі стратегічні напрями регулювання: приведення національного законодавства з охорони здоров'я у відповідність до законодавства Європейського Союзу; розробку та затвердження концепції стратегічного планування галузі охорони здоров'я в Україні; визначення й законодавче закріплення обсягу гарантованих державних зобов'язань щодо безоплатної медичної допомоги; перехід на багатоканальну систему фінансування медичної галузі; підвищення вимог до підготовки наукових кадрів, забезпечення раціонального використання науково-інформаційних ресурсів у галузі охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Реанімаційний пакет реформ. URL: <http://rpr.org.ua/>

2. Саробаєва Г. М. Законодавство України про охорону здоров'я: адміністративний вимір. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2017. № 13. С. 121-127.

3. Ткач Є. Ю. Підвищення ефективності функціонування системи охорони здоров'я в Україні. *Держава та регіони. Серія : Державне управління.* 2014. № 4. С. 114-118.

4. eHealth. URL: <https://ehealth.gov.ua/>

Марія ОГОРОДНІЙЧУК

кандидат філософських наук, доцент,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ВЗАЄМОДІЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ВИД УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

Найбільш поширеними формами взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади є: утворення спільних робочих груп; організація і проведення спільних засідань представників відповідних органів з метою узгодження деяких питань; організація та проведення громадських слухань, консультацій із територіальною громадою тощо.

Органи місцевого самоврядування під час виконання покладених на них завдань та функцій найбільш тісно взаємодіють з місцевими органами державної виконавчої влади, що дозволяє більш ефективно вирішувати питання місцевого значення. Однак, поряд з підвищенням ефективності, під час виконання функцій можуть виникати спори про компетентність. На зазначену проблему неодноразово звертали увагу науковці. Так, у колективній монографії «Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування» автори зазначають, що серед нагальних проблем взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій чільне місце належить таким проблемам, як створення дієвих механізмів розмежування повноважень між різними рівнями органів місцевого самоврядування тощо [1, с. 132].

Крім того, з метою вирішення зазначених вище проблем законодавством має бути вироблений підхід, відповідно до якого передаватиметься більш чіткий розподіл сфер відання між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади у межах кожного з напрямків взаємодії.

Досліджуючи питання про напрями взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади, необхідно погодитися з думкою А.Р. Крусян, яка зазначає, що взаємний зв'язок місцевих органів

державної влади й органів місцевого самоврядування очевидний вже в силу того, що в сукупності вони є органами публічної влади, які виконують спільну функцію, а саме: управління на місцях. Для її оптимального здійснення потрібна взаємна підтримка цих «зведених» у систему органів, узгодження та єдина спрямованість їх дій. Тільки за цих умов можливе ефективне, децентралізоване управління територіями. Таким чином, науковиця сформулювала поняття взаємодії органів місцевого самоврядування з місцевими органами виконавчої влади як необхідний, об'єктивно зумовлений, законодавчо визначений зв'язок самостійних органів публічної влади, їх взаємна підтримка, кооперація управлінських зусиль із метою здійснення узгодженого дієвого й ефективного управління справами (питаннями) місцевого значення в межах Конституції і законів України [2, с. 16].

Так, Г.В. Шатілін вважає, що взаємодія між місцевими держадміністраціями та місцевим самоврядуванням здійснюється в інституційних, правових, організаційних, інформаційних і матеріально-фінансових формах; використовуються такі організаційно-правові методи, як прогнозування, планування, координація діяльності, погодження актів і рішень, вироблення спільних рішень, контроль за виконанням прийнятих рішень, інформаційне забезпечення, делегування повноважень, матеріально-фінансове забезпечення рішень, робота з кадрами [3].

Н.Т. Гончарук і Л.Л. Прокопенко до головних напрямів взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій відносять:

- участь депутатів і керівників виконавчого апарату обласної ради в роботі колегій, нарад, семінарів, круглих столів, конференцій, які проводяться адміністрацією;
- участь керівників облдержадміністрації в сесіях, засіданнях президії, постійних комісій облради;
- спільна робота депутатів облради та керівників управлінь, відділів облдержадміністрації у підготовці проектів рішень, що вносяться на розгляд сесій, засідань президії, постійних комісій;
- надання методичної та консультативної допомоги міським, селищним, сільським радам виконавчим апаратом обласної ради разом з облдержадміністрацією [4, с. 33].

Деякі науковці виокремлюють такі основні організаційно-правові форми взаємодії місцевих органів державної влади й органів місцевого самоврядування:

- утворення спеціальних органів на паритетних началах для реалізації спільних програм, здійснення конкретних дій у певних сферах життєдіяльності території;
- проведення координаційних нарад (семінарів) за участю керівників і посадових осіб місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування;
- проведення спільних дій із комплексних питань і планування з розподілом обов'язків між учасниками їх реалізації;

– проведення спільних засідань колегій і президій та прийняття спільних розпоряджень головою відповідної місцевої державної адміністрації та головою обласної (районної) ради;

– складання аналітичних оглядів спільної діяльності органів місцевого управління з метою виявлення позитивного досвіду і його впровадження тощо [5, с. 297].

Взаємодія органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади – це особливий вид управлінських правовідносин, у які відповідні органи вступають з метою реалізації спільних цілей і завдань у сфері муніципального управління на засадах рівності й оптимального співвідношення інтересів і які виражаються у координації та узгодженні дій учасників цих відносин, а також поєднанні ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Майстро С. В. Розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування / С. В. Майстро // Державне будівництво. – 2012. – № 1. – С. 6-9.

2. Крусян А.Р. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.12. Одеса, 1999. 21 с

3. Шатілін Г.В. Взаємодія та розмежування повноважень між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Електронний журнал. 2013. № 4. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2013-4/doc/2/19.pdf>.

4. Гончарук Н.Т., Прокопенко Л.Л. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові й функціональні аспекти. Публічне управління. 2011. Вип. 3. С. 31–38.

5. Малик Я.Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». 2015. Вип. 43. С. 295–302.

Анастасія ОЛІЙНИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖІНКИ ЗА КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДОБИ

Актуальністю роботи є суспільний резонанс щодо ролі жінки у громадсько-політичному та правовому житті України козацько-гетьманської доби. Дослідники козацького минулого доволі часто залишали поза увагою у власних наукових розвідках розкриття теми про ставлення до жінки в культурі українського козацтва, її статусу та ролі в соціумі. Передчасні помилкові висновки про її становище, що базувались в основному на вивченні козацького аскетизму - відречення запорожців від сімей та концентрації розумових і фізичних зусиль на військовій справі призвели до того, що лише козацтво розглядалось як основний фундатор культури Запорозжя. І тому важливим і, на нашу думку, необхідним є поглиблювати різноаспектні дослідження правового становища українського жіноцтва запорозької доби.

Метою статті є проаналізувати правове становище української жінки за козацько-гетьманської доби.

Історіографічну базу проблеми дослідження складають праці таких вчених як: Оксани Кісь [1], Олександра Кривошия [2], Віктора Кукси й Тамари Коломієць [3], Ореста Левицького [4], Дмитра Яворницького [8] та інших. Згадані науковці у власних працях спростували історіографічний штамп про безправ'я жінок та відсутність їх слідів у повсякденні та традиціях запорозької громади. Також їм вдалося у своїх наукових доробках показати жінку зовсім з іншого, маловідомого, але з позитивного боку для української історії у звичаєвому праві.

За часів Козацької доби, універсальним джерелом права на Січі було звичаєве право, за яким закріплювалася процедура обрання козацької старшини, основні правила користування землею, судова система, види злочинів та покарань за них. З одного боку, вищезазначене право на певний проміжок часу стримувало поділ козацького товариства на певні класи, але з іншого – відсутність писаного права можна вважати суттєвим недоліком юриспруденції Запоріжжя, так як усна форма права надавала старшині можливість трактувати давні звичаї та традиції, спираючись лише на власні інтереси [6, с. 62].

У свою чергу, статус української жінки в правових традиціях запорозького козацтва був доволі високим, що підтверджується наявністю в неї певних видів прав, а саме: майнових, громадсько-політичних, шлюбних та судових. Хоча звичаєве право не передбачало настільки широкий спектр прав у різних сферах життя для жінок як Литовський статут, але відіграло важливу роль у закріпленні їх статусу на теренах тогочасних українських земель.

Спочатку слід зосередити увагу на основному змісті майнового права. Власне, для звичаєвого права було характерним наявність материзни, тобто наділ землі, що входив до посагу. Особливість материзни проявлялася в тому, що вона не належала до загальносімейного майна, не ділилася між окремими членами сім'ї, а передавалася по жіночій лінії і рахувалась як окремий жіночий майновий інститут. Навіть, у випадку, якщо бездітна жінка померла, то за козацьким правом чоловік повинен був передати майно своєї дружини її батькам [2, с. 6; 7, с. 421].

За спостереженнями історика Яворницького, у разі, якщо одруженого козака було засуджено до смертної кари, то його третя частина худоби і рухомого майна віддавалася військовим товариством жінці та дітям. Більше того, вся його сім'я переслідування не зазнавала [8, с. 115].

Цікавим фактом було те, що саме жінка могла врятувати життя засудженому парубку, якщо вона погоджувалася вийти за нього заміж. Підтвердженням вищезазначеного може слугувати переказ, який побутував серед жителів м. Крупця на Волині в 1606 р. Суть його полягала в тому, що коли злочинця приводили до ката, який вже був готовий до страти, раптом, вийшла дівчина і накрила хусткою голову козаку, подавши цим знак, що вона бере з ним шлюб і тим самим рятує його від страти. Цей випадок доводить про наявність широкого кола прав та привілеїв у січовому товаристві [2, с. 7].

Як стверджує Каманін, в козацькому праві існувало положення, за яким майнові відносини між чоловіком та жінкою можна охарактеризувати наступним чином:

- за життя чоловіка жінка користувалася з ним рівним правом у користуванні і придбанні нерухомого майна;
- вдова мала право самостійного розпорядження своїм нерухомим майном;
- за відсутності синів дочки могли успадкувати й батьківські землі.

Слід підкреслити, що в історичних джерелах зафіксовано чимало фактів, які вказують на участь жінки-козачки в громадсько-політичному житті держави. На період відсутності чоловіків вдома, всю повноту влади жінки брали в свої руки, а також підписували універсали, які набували законності. Адже збереглися адміністративні документи, зі свідчень яких ми дізнаємося про те, що третя дружина гетьмана Богдана Хмельницького, Ганна Сомківна, керувала державою під час воєнних походів чоловіка, і навіть видавала певні універсали.

Крім того, були задокументовані підписи дружин гетьманів і козацької старшини таких як Петра Конашевича-Сагайдачного, Данила Виговського (рідного брата гетьмана І. Виговського), фастівського полковника, керівника визвольного руху на Правобережжі Семена Палія. Зокрема, коли правобережний гетьман Семен Палій був на засланні, його дружина успішно та гідно проводила переговори з іноземними послами, які приїжджали в українську державу. Славна Палійка, «мати-полковниця», як звали її козаки, не тільки вміла, за відсутності чоловіка, керувати господарськими

справами Фастівського козацького полку, а й не раз організовувала походи проти московитів та польської шляхти, оберігаючи Фастівщину від зазіхань загарбників.

Коли Павло Полуботок за викликом Петра I повинен був їхати до Петербургу, знаючи, що його там може чекати, він довірив дружині опікуватися всім добром Війська Запорозького і особливо дбати про недоторканність військового скарбу. Проте гроші, так і не змогли знайти царські посланці [3, с. 24-25; 5, с. 97-98].

Дослідники звичаєвого права неодноразово відзначали про вагоме значення укладення шлюбу за козацької доби. Він являв собою простий договір між чоловіком та жінкою, які приймали певні умови, скріплюючи його в усній формі. Тобто, укладення такої угоди, між двома сторонами, передбачало як її вільне укладання, так і вільне розірвання з волі молодих. Безпосередньо, процес розірвання шлюбу відбувався шляхом подання обопільної скарги, в якій були визначені матеріальні умови та права дітей, і лише після з'ясування усіх формальностей, пов'язаних з розлученням, чоловік та жінка могли вступати у нові шлюби. До того ж, право на власний посаг ніколи не розчинялось у спільній власності, а навпаки - чітко усвідомлювалось і визнавалось подружжям. Таке становище змінилося у XVIII ст., коли Гетьманщина поступово втрачала свою автономію [4, с. 6].

В першій половині XVII ст. правове становище жінки визначалося й наявністю в неї певних прав у судовій системі козацької України. За документальними свідченнями, історика Івана Черкаського жінка-міщанка і навіть селянка вважалися повноправними учасницями громадського суду. Більше того, жінка мала право заносити на копу скаргу від свого імені і виступати там в ролі свідка як звичайний копник. Також жінка могла брати участь у копі і за відсутності свого чоловіка, вона мала право відповідати на громадському суді не лише за себе, але й за чоловіка, і, навіть, за власного батька. Хоча не було достовірних прикладів, як зауважують науковці, коли чоловік заступав свою дружину на копі. Проте від другої половини XVII ст. – початку XVIII ст. жінка поступово втрачає вищезгадане право. В цей період свідчення чоловіків і жінок стають рівноцінними на теренах Української держави. А потім, взагалі: в судовій практиці починає закріплюватися принцип зверхності свідчення чоловіків над жінками [6, с. 99–100].

Більше того, жінки як шляхетного, так і міщанського станів мали право від власної особи вступати в зобов'язання, видавати «правні листи», вести судові справи, для чого особисто з'являлись у суди - як світські, так і духовні. А право передоручати ведення судових справ як сторонній особі, так і власному чоловікові, якому жінка, згідно закону, давала формальне доручення – «умоцований лист» мали жінки абсолютно усіх суспільних станів [1, с. 67].

Отже, підсумовуючи сказане хотілось би ще раз наголосити, що правове становище жінок в Україні за козацько-гетьманської доби було досить стабільним і врегульованим нормами звичаєвого права, які передбачали певну свободу для їх власного самовираження та правову дієздатність. На це вказує той факт, що українська жінка в умовах правових традицій запорозького козацтва була наділена

чималою кількістю прав, а саме: майновими, громадсько-політичними, шлюбними, судовими, які вміло реалізовувала у різних сферах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кісь О. Р. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні: монографія. За загальн. ред. Л. О. Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. 440 с.
2. Кривоший О.П. Материзна: Жінка в правовій культурі українського народу (X-перша половина XVII ст.). Запоріжжя: Поліграф, 2001. 96 с.
3. Кукса В.В. Коломієць Т. В. Роль та значення жінки в козацькій державі. *Сторінки історії*: зб. наук. пр. 2012. Вип. 34. С. 21-32.
4. Левицький О.І. Обычная форма заключение браков в Южной Руси в XVI-XVII вв. *Киевская старина*. 1900. № 1-3. С. 1-15.
5. Луговий О. Л. Визначне жіноцтво України. *Історичні життєписи*. К.: Дніпро, 1994. 335 с.
6. Черкаський І. Ю. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI-XVIII ст. 1928. Вип. 4-5. 714 с.
7. Чубинський П. Очерк народных юридических обычаев и понятий в Малороссии. СПб., 1872. 691 с.
8. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків: у 3 т. Львів : Світ, 1990. Т. 1. 319 с.

Петро ОПАНАЩУК,

кандидат історичних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження. Упродовж тридцятилітнього періоду формування та розбудови української державності вітчизняною політичною, науковою та культурною елітою постійно здійснювався пошук механізмів, які б згуртували українське суспільство на основі усвідомлення спільної історичної долі, культурних традицій, відчуття духовної спорідненості. Важливим інструментом у цьому контексті виступає політика пам'яті, яка являє собою «процес вибудовування співзвучних настроїв епохи (і певних політичних сил) образів минулого» [8, с. 113].

Враховуючи націєтворчі процеси, які відбуваються в українському суспільстві на сучасному етапі його історичного розвитку, питання використання можливостей політики пам'яті продовжує зберігати свою актуальність. При цьому варто констатувати, що в Україні станом на сьогодні відсутній закон, який би комплексно визначав основи державної політики в галузі збереження та формування національної

пам'яті. Щоправда, за роки незалежності було вироблено низку нормативно-правових механізмів, покликаних впорядкувати цей процес.

Враховуючи вищезазначене, **метою** даного дослідження є здійснення аналізу діючих нормативно-правових механізмів реалізації політики національної пам'яті в Україні.

Виклад основного матеріалу. Традиційно однією з форм реалізації політики національної пам'яті в Україні є відзначення на державному рівні пам'ятних дат. При цьому слід констатувати, що упродовж десятиліть на загальнонаціональному рівні однаково відзначались як дати, які збереглися ще з радянського минулого, так і дати, які несуть у собі інформацію про основні етапи становлення новітньої української державності. Частиною з них визначено в Кодексі законів про працю України. Серед них – День конституції України (28 червня) та День незалежності України (24 серпня). У 2021 році до цього переліку було додано День захисників і захисниць України (14 жовтня), а в 2022 році – День Української Державності (28 липня).

У той же час, згідно з Кодексом законів про працю десятиліттями в Україні відзначався також День міжнародної солідарності трудящих (1 і 2 травня) та День Перемоги (9 травня). Щоправда, з початком у 2014 році першого етапу російсько-української війни, парламентом України було видано низку законів, покликаних нейтралізувати радянську риторику у формулюванні цих пам'ятних дат. Так, у 2015 році формулювання «День перемоги» було замінено на «День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги)», а в 2017 році формулювання «День міжнародної солідарності трудящих» було замінено на «День праці».

Також поширеним механізмом здійснення політики національної пам'яті стало прийняття нормативних документів, метою яких є організація відзначення окремих найбільш визначних історичних подій чи вшанування історичних постатей на загальнонаціональному рівні. Зокрема, протягом тривалого часу діяла практика ухвалення парламентом окремих Постанов «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв». У таких документах найчастіше фігурували події, пов'язані з перемогою над нацизмом у Другій світовій війні.

На рівні держави розробка питань реалізації політики національної пам'яті значно активізувалась за президентства В.Ющенка. Важливим аспектом формування національної пам'яті у цей час стали питання, пов'язані з вшануванням жертв Голодоморів в Україні та визнання їх геноцидом проти українського народу. Зокрема, 28 листопада 2006 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні». У ньому визначається, що Голодомор 1932-1933 років є геноцидом українського народу, а будь-яке його «публічне заперечення визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності Українського народу і є протиправним» [1].

Ще однією подією, яка справила значний вплив на впорядкування здійснення політики національної пам'яті та її інституціоналізації, стало створення у 2006 році Українського інституту національної пам'яті як центрального органу виконавчої

влади. На цей орган було покладено основні функції з реалізації державної політики в галузі відновлення та збереження національної пам'яті [6]. Згодом статус даної установи змінювався. Зокрема, відповідно до указу Президента України «Питання Українського інституту національної пам'яті», з 2011 року Інститут функціонував як науково-дослідна установа під управлінням Уряду. Після Революції Гідності Українському інституту національної пам'яті знову було повернуто статус центрального органу виконавчої влади [5].

У діючому Положенні про Український інститут національної пам'яті викладено основні завдання діяльності цієї установи, які співставні з головними напрямками реалізації політики пам'яті в Україні на сучасному етапі. Серед них: «здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті учасників українського визвольного руху, Української революції 1917-1921 років, воєн, жертв Голодомору 1932-1933 років, масового голоду 1921-1923, 1946-1947 років та політичних репресій, осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також в антитерористичних операціях»; подолання історичних міфів. Важливе місце серед завдань, які стоять перед Інститутом посідає «надання оцінки тоталітарним режимам ХХ століття в Україні» [4].

Події Революції Гідності та російського вторгнення до України у 2014 році висунули на порядок денний ті питання, розв'язання яких у контексті формування національної пам'яті було вже давно назрілим, але які у попередні десятиліття українська влада намагалась всіляко відтягнути з політичних міркувань. У зв'язку з цим, Українським інститутом національної пам'яті було розроблено Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», який Верховна Рада України прийняла 9 квітня 2015 року [2]. У цьому Законі однаково засуджується й визнаються злочинними як комуністичний, так і націонал-соціалістичний (нацистський) режими. Забороняється пропаганда даних режимів. Такий підхід засвідчив, що Україна у процесі реалізації політики національної пам'яті остаточно розірвала на рівні фундаментальних цінностей зв'язки з радянським тоталітарним минулим.

Положення вищезазначеного Закону, серед іншого, співзвучні з положеннями Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи 1481 «Необхідність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів» від 25 січня 2006 року. У цьому документі «рішуче засуджуються масові порушення прав людини, здійснені тоталітарними комуністичними режимами» й міститься заклик до засудження злочинів, здійснених ними [7]. Аналогічні заклики містяться й у Резолюції Парламентської асамблеї ОБСЄ «Возз'єднання розділеної Європи» (2009) [3]. У даному документі поняття сталінізму ставиться в один ряд із поняттям нацизму. Таким чином, реалізація політики національної пам'яті в Україні щодо засудження тоталітарних режимів ХХ століття здійснюється у контексті реалізації міжнародних правових норм, прийнятих у даній сфері.

Висновки. Підбиваючи підсумки варто зазначити, що протягом тривалого часу в Україні не приділялося належної уваги розробці нормативно-правових механізмів реалізації політики національної пам'яті. Цим була зумовлена певна фрагментарність та непослідовність заходів, які здійснювалися державою в цій галузі. Ситуація почала змінюватись після 2006 року, коли було створено Український інститут національної пам'яті. Слід констатувати, що в Україні станом на сьогодні відсутній Закон, який би комплексно визначав основи державної політики в галузі збереження та формування національної пам'яті. Однак, зважаючи на важливість суспільно-політичних процесів, які відбуваються в Україні на сучасному етапі, можна передбачити, що нормативно-правові механізми реалізації політики національної пам'яті будуть і надалі удосконалюватись та доповнюватись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» № 376-V від 28 листопада 2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>
2. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» № 317-VIII від 9 квітня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
3. ОБСЄ порівняла сталінізм до нацизму. URL: <https://www.unian.ua/kharkiv/239708-obse-pririvnyala-stalinizm-do-natsizmu.html>
4. Положення про Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-instytut/pravovi-zasady-diyalnosti>
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Українського інституту національної пам'яті» від 9 липня 2014 р. №292. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:https://zakon.rada.gov.ua/go/292-2014-%25D0%25BF>
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Українського інституту національної пам'яті» від 31 травня 2006 р. №764 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-2006-%D0%BF>
7. Резолюція 1481 Парламентської асамблеї Ради Європи «Необхідність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів» від 25 січня 2006 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU06296>
8. Шаповал Ю. Антикризисний ресурс політики пам'яті в Україні / Юрій Шаповал // Політичні дослідження. – 2021. – №2. – С. 111-134.

Дарина ОХРИМЕНКО,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ДОЗВІЛЬНА СИСТЕМА ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ

Дозвільною системою визначають законодавче встановлений порядок видачі певних дозволів уповноваженими на те суб'єктами за зверненням юридичної чи фізичної особи. Такі дозволи стосуються спеціальних предметів, речовин чи матеріалів або діяльності, відкриття певного підприємства чи установи.

Згідно з Указом Президента «Про запровадження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності» під дозвільною системою визначається встановлені законодавчими нормами правила отримання суб'єктами підприємницької діяльності спеціальних дозволів. [4]

У свою чергу, цікавою є думка науковця О.О. Сосновика, який зазначає, що дозвільна система це площина з трьома кутами. Перший кут становить дозвільний порядок, тобто можливість вчинення певних юридичних дій. З іншого кута це діяльність органів державної влади, що спрямована на видачу дозволу та контролю за здійсненням особою наданих їй специфічних прав. А з третього кута - це засіб забезпечення реалізації юридичною та фізичною особою прав щодо користування предметами та об'єктами, які знаходяться в обмеженому користуванні. [3]

Основним документом у сфері дозвільної системи визнається Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [1]. Законодавець зазначає, що дозвільна система в сфері господарської діяльності є частиною всього масиву дозвільної системи. Даний акт дає визначення поняття дозвільний орган - це суб'єкт котрий надає адміністративну послугу, посадова особа уповноважена відповідно до закону видавати документ дозвільного характеру. В свою чергу, документом дозвільного характеру є висновок, рішення, свідоцтво, дозвіл чи інший документ в електронному вигляді, який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності.

Основоположними засадами дозвільної системи є наступне:

- захист прав та інтересів громадянина та суспільства, його життя та охорона навколишнього середовища;
- прозора та чітка процедура видачі документів дозвільного характеру;
- дотримання принципу верховенства права, законності та рівності всіх суб'єктів, котрі звернулись за отриманням дозволу;
- невідворотність відповідальності кожної посадової особи, адміністратора чи органу, який видає дозвіл, у разі порушення ними вимог законодавства у даній сфері;

- встановлення єдиних критеріїв для процедури видачі дозвільних документів.

Наступним компонентом дозвільної системи є чітке встановлення підстав за яких органом може бути відмовлено у отриманні дозволу, це:

- 1) Виявлення у поданих заявником документах недостовірної інформації чи відомостей.
- 2) Формування негативного висновку за результатом проведеного обстеження чи експертизи чи іншої оцінки, котра має необхідний характер для видання дозволу;
- 3) Подання заявником пакету документів, який є неповним.

Після встановлення будь-якого з даних фактів, суб'єкт, який уповноважений на видання дозволу повинен негайно повідомити про це заявника, який звернувся за отриманням дозволу.

Ухвалення Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» дає певні позитивні зрушення, серед яких закріплення на юридичному рівні визнання того, що отримання дозволу визначається виключно законом. Закріплення декларативності принципу обов'язкового отримання дозволу та єдності всіх стадій і процедур, визначено процедуру контролю. [5]

Досить важливим у сфері дозвільної діяльності є належна процедура контролю за дотриманням суб'єктами вимог законодавства у сфері видачі документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності. Для дотримання видачі дозволів, уповноваженими державними органами здійснюється відповідний контроль, який забезпечується відповідно до Порядку здійснення контролю за додержанням вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру [6]. Даний акт визначає суб'єкта, який здійснює контроль з питань видачі дозволів, таким органом є Державна регуляторна служба України (ДСР). Контроль проводиться за допомогою планових та позапланових перевірок. ДСР формує відповідну комісію, яка перевіряє наступну інформацію:

- 1) Дотримання процедури прийняття адміністратором заяви та пакету документів, від заявника, для отримання дозволу чи його переоформлення.
- 2) Додержання суб'єктом надання дозволів Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», в контексті отримання висновку, погодження чи інших документів, які є обов'язковими і необхідними при видачі дозволів, без залучення заявника.
- 3) Дотримання суб'єктом надання дозволу - строку і порядку в процесі надання дозволу.
- 4) Дотримання суб'єктом надання дозволу - строку і порядку переоформлення дозволу чи надання письмового повідомлення про відмову у видачі дозволу.
- 5) Своєчасне внесення відомостей про дозволи до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.
- 6) Розміщення дозвільним органом на веб-сторінці інформації, необхідної для провадження господарської діяльності.

Законодавчу основу дозвільної системи становить також Постанова КМУ «Про затвердження Положення про дозвільну систему» [2]. Згідно з даним актом під дозвільною системою визначається особливий порядок з виготовлення, зберігання, перевезення, придбання та обліку, використання визначених законом спеціальних матеріалів та речовин, а також предметів, відкриття і діяльність певних окремих установ (майстерень, лабораторій), що стоять на меті охорони інтересів суспільства, держави і захисту громадянського суспільства.

До матеріалів і речовин, про які згадано вище, даний Порядок [2] відносить наступні:

- вогнепальна зброя, а саме нарізна зброя воєнних зразків; сучасні види стрілецької зброї; спортивна зброя, навчальна, охолощена та мисливська нарізна гладкоствольна;

- бойові припаси до зазначеної вище зброї;

- холодна зброя, а саме мисливський ніж, арбалет та інше;

- пневматичний вид зброї калібра понад 4,5 мм та швидкістю польоту куль понад 100 м/с;

- пристрої за часів вітчизняного виробництва, які зроблені з метою відстрілу патронів;

- вибуховий матеріал і речовина;

- сильнодіючі отруйні речовини I - II класів небезпечності. До них можна віднести речовини котрі діють на удушення (хлор, хлорид сірки) та речовини, які мають загальну отруйну дію (динітрофенол);

- стрілецький тир та будь-яке стрільбище;

- установи, які спеціалізуються з виготовленні чи ремонту зброї (холодної чи вогнепальної);

- магазини з продажу зброї та інші.

Отже, якщо особа хоче володіти чи здійснювати вище вказану діяльність вона повинна отримати на це відповідний законодавчий дозвіл. Саме такі дозволи видаються строком до трьох місяців, після чого його потрібно отримувати заново.

Проаналізувавши теоретичну та законодавчу інформацію, можна зробити висновок того, що дозвільна система це комплексний інститут, в якій відповідні суб'єкти за заявою юридичної чи фізичної особи надають документи дозвільного характеру, за наявності відповідного пакету документів, який є повним і достовірним. Було виявлено, що дозвільна система характеризується суб'єктами, принципами, процедурою видачі дозволів, переліком об'єктів та діяльності на яку видається той чи інший дозвіл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 10.10.2022 Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 48, ст.483.

2. Про дозвільну систему: Постанова КМУ від 12 жовтня 1992 р. № 576.

3. Фоменко, А. Є. Адміністративні послуги Національної поліції України у сфері дозвільної системи / Адміністративне право і процес // 2016, - 249 - 253 с. https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3152/1/47_Фоменко.pdf

4. Про запровадження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності: Указ Президента України від 20.05.1999 р.

5. Лозинський Ю.Р. Дозвільна система як адміністративно правовий інститут / Порівняльно-аналітичне право// - 2017, - 240 - 242 с.

6. Порядок здійснення контролю за додержанням вимог законодавства з питань видачі документів дозвільного характеру: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 24.03.2017 № 442.

Діана ПАВЛОВСЬКА,
здобувачка вищої освіти,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Політичні партії є одним із важливих інститутів політичної та правової системи суспільства. Саме через політичні партії реалізується принцип народовладдя. Вони є відображенням громадянського суспільства або ж його відсутності в державі, а відтак й рівня демократії. Політичні партії провадять свою діяльність відповідно до Конституції України [1], Закону України «Про політичні партії в Україні» [2] та інших нормативно-правових актів.

Перед російським вторгненням в Україну в ч. 1 ст. 5 Закону України «Про політичні партії в Україні» було передбачено дев'ять правових підстав щодо заборони утворення та діяльності політичних партій. Але з введенням в Україні воєнного стану вищезазначену статтю, було доповнено ще трьома пунктами, зокрема щодо: заборони пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму; заперечення збройної агресії проти України, заперечення тимчасової окупації частини території України; глорифікації рашизму [2].

Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» [3], яким внесено зміни не лише до Закону України «Про політичні партії в Україні», а й до інших законодавчих актів, зокрема до Кодексу адміністративного судочинства України, Регламенту Верховної Ради України, Закону України «Про судовий збір» та ін.

Безперечно, всі ці зміни, були продиктовані жахливими реаліями українського сьогодення. Та чи були прийняті вони вчасно, чи можливим було їх прийняття в 2014-

2015 році або й раніше, чи могло б це вплинути на сьогоднішню ситуацію та не дати ворогу руйнувати нашу державу? Це питання давно вже є дискусійним в нашому суспільстві, серед політологів, правників, соціологів, представників влади та громадськості.

Як, слушно, зазначає О. Коцюруба питання посилення регулювання законодавчих механізмів впливу на політичні партії, діяльність яких була спрямована на публічну підтримку держави агресора, від обмеження поширення проросійських ідей в медіа аж до повної заборони діяльності таких політичних сил, активно дискутувалося в суспільстві та експертному середовищі, починаючи з першого етапу воєнних дій у 2014 році. Попри те, що до окремих законів в цей період вже було включено поняття держави-агресора та держави-окупанта, до початку другого етапу російського вторгнення законодавчі зміни не зачіпали правового регулювання діяльності політичних партій, які публічно декларували проросійську позицію, визначали, що конфлікт має ознаки внутрішньої громадянської війни, чи заперечували тимчасову окупацію території України [4, с.25].

Зазначимо, що ст. 37 Конституції України прямо обмежує діяльність політичних партій, якщо їх програмні цілі або дії спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, підрив безпеки держави, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини та на здоров'я населення [1]. Перелік конституційних обмежень щодо заборони діяльності політичних партій було розширено Законом України «Про політичні партії в Україні» (ст. 5) [2] та Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [4, с. 25]. Як зазначає Р.Д. Ляшенко, в умовах російської агресії проти України для формування громадянської позиції та національної ідеології недостатньо проведення політики декомунізації та дерадянізації. Тому в національному законодавстві має бути закріплено ще термін «рашизм» та заборона рашистської ідеології, яка призвела до катастрофічних наслідків [5, с. 256].

З огляду на російську збройну агресію та умови правового режиму воєнного стану в Україні, 18 березня 2022 року Рада національної безпеки та оборони України (далі – РНБО) ухвалила рішення, щодо призупинення діяльності 11 політичних партій. Така заборона поширюється лише на строк дії воєнного стану. Фактично РНБО запропонувала загальний перелік з восьми критеріїв щодо заборони політичних партій, що стосуються: антиукраїнської політичної діяльності; пропаганди війни; публічних заяв та закликів до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом; загроз порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки; дій, спрямованих на незаконне захоплення державної влади; демонстрації проявів колабораціонізму тощо. Слід також підкреслити, що законодавство України

взагалі не містить такого інституту як призупинення діяльності політичних партій та відповідних процедурних норм.

Приймаючи рішення про призупинення діяльності політичних партій, РНБО залишила за Мін'юстом України повноваження щодо вжиття заходів щодо судової їх заборони з огляду на міжнародну судову практику [4, с.28-29].

Підсумовуючи, зазначимо, що після прийняття вищезазначених законодавчих актів було запущено механізм судової процедури заборони діяльності антиукраїнських політичних партій. Разом з тим, законодавче регулювання призупинення політичних партій наразі не є завершеним. Зокрема, Міжнародна фундація виборчих систем вказала на відсутність юридичного визначення обсягу поняття «діяльність політичної партії», в свою чергу, аналіз нового законодавства щодо заборони політичних партій вказує на те, що попри неодноразове внесення змін до підстав заборони політичних партій і надалі відсутня юридична визначеність щодо обсягу поняття «діяльність партії». Також залишаються нез'ясованими питання правомірності заборони політичної партії, якщо її окремі члени вчиняють дії, що є підставою для заборони чи призупинення діяльності партії [4, с.31].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про політичні партії в Україні» № 2365-3 від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» № 2243-9 від 03.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#Text>
4. Коцюруба О. Вплив держави на політичні партії: погляд крізь призму агресії Російської Федерації проти України. *Часопис. Конституційне право і війна*. 2022. №2. С.23-42. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2022-2/pdfs/3>
5. Ляшенко Р. Д. Ідеологічні орієнтири розвитку законодавства України в умовах правового режиму воєнного стану. *Альманах права*. Актуальні проблеми правового розвитку в умовах війни та післявоєнної відбудови держави. 2022. Вип. 13. С. 254-258.

Катерина ПЕРЕХРЕСТЮК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ЩО НЕ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ

Право власності, згідно ст. 17 Загальної декларації прав людини, яку було прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 є одним із основоположних прав людини. Вищевказана норма Декларації вказує, що кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими; ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна [1].

Деталізується зазначена міжнародна норма у ст. 41 Конституції України, яка гарантує кожному право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю та вказує на непорушність даного права. Одною із ключових тез конституційної норми є закріплення положення про те, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [2].

Також деталізації права власності відбувається і в нормах діючого Цивільного кодексу України, а саме у ст. 316 надається визначення поняттю права власності як права особи на річ (майно), яке включає право володіння, користування та розпорядження річчю. Кожний з елементів права власності на річ конкретизується цивільним законодавством та науковою доктриною [3].

Захист права власності як одного із основоположних прав людини є обов'язком держави, виходячи зі змісту ч. 3 ст. 13 Конституції України. З метою виконання вказаного обов'язку, держава здійснює кримінально-правову охорону права власності, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за ряд діянь, які посягають на власність. Якщо детально аналізувати норми Особливої частини Кримінального кодексу України, то бачимо, що більше 40 % від всіх складів кримінальних правопорушень мають своїм безпосереднім або ж додатковий об'єктом суспільні відносини в сфері власності. Якщо подивитися на всі ці склади кримінальних правопорушень, то можна дійти висновку, що всі ці криміналізовані діяння і складають систему кримінальних правопорушень проти власності, але ж звичайно в широкому теоретичному розумінні. У вузькому значенні система кримінальних правопорушень проти власності представлена відповідним розділом VI Особливої частини Кримінального кодексу України, особливістю якого є те, що у всіх кримінальних правопорушеннях саме цього розділу родовим, основним об'єктом є відносини в сфері охорони права власності.

Поняття кримінальних правопорушень проти власності є досить дискусійним. Одні вчені зводять кримінальні правопорушення проти власності до суто переліку

кримінальних правопорушень, які містяться у відповідному розділі Кримінального кодексу України. Інші ж вчені, наприклад Р. Лопашенко зазначає, що кримінальні правопорушення проти власності – умисні чи необережні суспільно небезпечні діяння, небезпечність яких проявляється у посяганні на власність та заподіюють шкоду [4, с. 325].

Виходячи із вищенаведених положень, доцільно визначити кримінальні правопорушення проти власності як суспільно-небезпечні діяння, які включені до розділу VI Особливої частини Кримінального кодексу України, об'єктом посягання яких є право власності, які можуть бути вчинені шляхом:

- викрадення чи оборнення чужого майна, речі (чужої власності) на власну користь;
- викрадення чи оборнення чужого майна, речі (чужої власності) на користь інших осіб;
- знищення або пошкодження чужого майна, речі (чужої власності);
- неповернення чужого майна, речі (чужої власності).

Так, з-поміж кримінальних правопорушень проти власності за чинним Кримінальним кодексом України доцільно виділити різновид кримінальних правопорушень, які посягають на власність, але разом з тим не передбачають як наслідок їх вчинення заволодіння чужим майном чи оборнення його на власну користь та користь сторонніх осіб:

- ст. 194 Кримінального кодексу України «Умисне знищення або пошкодження майна»;
- ст. 194-1 Кримінального кодексу України «Умисне пошкодження об'єктів електроенергетики»;
- ст. 195 Кримінального кодексу України «Погроза знищення майна»;
- ст. 196 Кримінального кодексу України «Необережне знищення чи пошкодження майна»;
- ст. 197 Кримінального кодексу України «Порушення обов'язків щодо охорони майна»;
- ст. 198 Кримінального кодексу України «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом» [5, с. 348].

Як бачимо, критерієм для об'єднання кримінальних правопорушень у відповідну групу проти власності стали об'єкт та предмет кримінальних правопорушень.

Що ж до інших ознак, то кримінальні правопорушення даної групи різняться за способом вчинення, метою та мотивом. Виходячи із вищенаведених критеріїв проводиться класифікація кримінальних правопорушень проти власності.

Сталою є класифікація кримінальних правопорушень проти власності за критерієм вини як ознаки суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень на умисні і необережні.

Досить дискусійною є проблема проведення класифікації кримінальних правопорушень проти власності за мотивом та метою їх вчинення на корисливі та некорисливі. У більшості наукових джерел під корисливістю розуміють недобросовісну протиправну наживу за рахунок власності іншої особи. Так, корисливий мотив присутній в тих випадках, коли суб'єкт кримінального правопорушення його вчиняє заради:

- одержання відповідних благ для себе чи сторонніх осіб;
- збереження чи набуття певних майнових прав для себе чи сторонніх осіб;
- забезпечити не настання матеріальних збитків чи втрат для себе чи сторонніх осіб;
- для досягнення будь-якої іншої матеріальної вигоди [6, с. 114].

Варто звернути увагу на те, що у корисливих кримінальних правопорушеннях мотив і мета мають бути спрямовані виключно на об'єкт кримінально-правового посягання, оскільки не корисливі кримінальні правопорушення можуть вчинятися за оплату, але ж вказана оплата не є об'єктом вищевказаного кримінально-правового посягання.

Підсумовуючи викладене, слід визначити некорисливі кримінальні правопорушення як суспільно-небезпечні діяння, передбачені VI розділом Особливої частини Кримінального кодексу України, об'єктом посягання яких є право власності, в результаті яких настає або може настати матеріальна шкода, але у суб'єкта кримінального правопорушення відсутній корисливий мотив або корислива мета щодо предмета кримінального правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Конституція України від 28.06.1996: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Цивільний кодекс України від 16.03.2003: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Соловійова А.М. Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності: порівняльно-правове дослідження : монографія. Вінниця, 2018. 460 с
5. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник /Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ: Юридична думка, 2004. 656 с.
6. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження : монографія / Ю.А. Дорохіна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 744 с.

Інна ПИВОВАР,

кандидат юридичних наук,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після 24 лютого 2022 року, коли збройна агресія Російської Федерації проти України набула повномасштабного характеру (а фактично розпочата ще 20 лютого 2014 року), правові гарантії захищеності прав людини опинилися під загрозою. Вторгнення російських військ на територію України стало причиною введення Президентом України режиму воєнного стану.

Діючий Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 2015 року (Далі – Закон) вказує на правову підставу для введення воєнного стану. Зокрема, це Конституція України, власне сам Закон та указ Президента України про введення воєнного стану, затверджений Верховною Радою України. Ст. 20 вказаного Закону передбачає правовий статус та обмеження прав і свобод громадян в умовах воєнного стану. Правовою підставою для цього є Конституція України та сам Закон. Так, «в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України». Ч. 1 ст. 22 Закону вказує на заборону застосування тортур, жорстокого поводження чи покарання під час введення воєнного стану. Після 24 лютого 2022 року з початку повномасштабного вторгнення до вищевказаного Закону були внесені зміни, що стосуються: вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, розширено коло осіб, які мають можливість обрати сплату єдиного податку за ставкою 2%, відтермінування проведення спецперевірки у період дії воєнного стану тощо [1].

У Конституції України права людини, є невідчужуваними та непорушними (ст. 21) [2]. Проте, з огляду на реалії в яких українське суспільство живе вже протягом дев'яти місяців, можна констатувати, що реалізувати свої права у повній мірі може бути проблемними. Це стосується всіх сфер включно із господарською.

Варто зазначити, що Верховна Рада України за період російської збройної агресії ухвалила ряд законів щодо захисту прав людини, зокрема, Закон України від 24 березня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», Закон України від 01 квітня 2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», Закон України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та

загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» та ряд інших [3].

В юридичній науці є також проблема дефініцій громадянських прав і свобод людини та неоднозначність їх тлумачення. Так, І. О. Шумак розглядає громадянські права і свободи людини як визнані та гарантовані Конституцією і законами України пріоритетні природні можливості людини користуватися невідчужуваними благами особистого життя та індивідуальної свободи [4, с. 16].

Стаття 20 Господарського кодексу України визначає механізм захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів. Зокрема, держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів.

Право на захист своїх прав і законних інтересів має кожен суб'єкт господарювання та споживач. Права та законні інтереси вказаних суб'єктів захищаються шляхом:

- визнання наявності або відсутності прав;
 - визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом;
 - відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
 - припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;
 - присудження до виконання обов'язку в натурі;
 - відшкодування збитків;
 - застосування штрафних санкцій;
 - застосування оперативно-господарських санкцій;
 - застосування адміністративно-господарських санкцій;
 - установа, зміни і припинення господарських правовідносин;
- іншими способами, передбаченими законом [5].

Отже, можемо підкреслити, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на цей період, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, які передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України [2], а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч.1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Мусимо констатувати, що в умовах повномасштабної війни не завжди вдається належним чином реалізувати свої законні права людини, в тому числі і у господарській сфері. Проте Україна зі своєї сторони робить усе можливе, аби зменшити кількість таких випадків. Слід зазначити, що існує категорія зловживання правами, яка відома не тільки в українській судовій практиці, а також і в

міжнародному законодавству і практиці Європейського суду з прав людини, що потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1875-IV Page 2 1>
3. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/zak/page/4>
4. Шумак І. Поняття громадянських прав і свобод людини в Україні. Право України. 1999. №10. С. 14–16.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Катерина ПИСАРЕНКО,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРИЗНАЧЕННЯ, ПРОДОВЖЕННЯ, ЗМІНА ТА ПРИПИНЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Дана стаття присвячена розгляду законодавчих положень про підстави продовження, зміни та припинення примусових заходів медичного характеру. Наголошено, що відсутність належного правового регулювання таких заходів може бути причиною їхнього використання із протиправною метою та можливістю в подальшому заподіювати шкоду міжнародному престижу держави, правам осіб, їхньому здоров'ю та людській гідності.

Однак розгляд питань, пов'язаних з призначенням, продовженням, зміною, припиненням застосування примусових заходів медичного характеру, проведенням судово-психіатричної експертизи не буде повним, якщо не торкнутися суміжних галузей права: кримінально-виконавчого та кримінально-процесуального. Призначення примусових заходів медичного характеру, зміна їх виду, продовження термінів, а також припинення їх застосування здійснюється судом на підставі розгляду судово-психіатричних експертних комісій, комісій лікарів-психіатрів лікувальних установ, що здійснюють примусове лікування, психіатричних комісій з огляду засуджених [1, с. 288].

Встановлено, що вітчизняний законодавець у Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах, а також у Законі України «Про психіатричну допомогу» дуже неоднозначно та парадоксально вказує на підстави, за яких можливі зміна чи припинення застосування примусових заходів медичного характеру. Варто зазначити, що продовження застосування таких примусових заходів здійснюється судом з тих же підстав, що і їх призначення.

Мета дослідження — визначення правової природи призначення, продовження, зміни та припинення застосування примусових заходів медичного характеру.

Розробкою та вивченням окремих аспектів примусових заходів медичного характеру займалися, зокрема, А. А. Музика, А. А. Аветисян, Т. М. Арсенюк, П. А. Колмаков, Г. В. Назаренко, О. В. Смаглюк, М. І. Смирнов, Л. Г. Татяніна, Є. Ф. Фесенко, М. Є. Шумило. У цих дослідженнях є цінні наукові висновки та ідеї з багатьох важливих питань аналізованої проблематики.

Виклад основного матеріалу. Питання застосування примусових заходів медичного характеру регламентовані нормами розділу 14 Загальної частини КК України.

У частині 1 статті 95 Кримінального кодексу України, зазначено, що продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється судом за заявою представника психіатричного закладу (лікаря-психіатра), який надає особі таку психіатричну допомогу, до якої додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів.[2]

Так, Житомирський районний суд Житомирської області розглянув подання комунального закладу «Житомирської обласної психіатричної лікарні № 1» про продовження застосування примусових заходів медичного характеру щодо ОСОБИ_2.

Відповідно до висновку комісії лікарів-психіатрів від 08 лютого 2018 року № 7-2018 ОСОБА_3 потребує продовження застосування щодо нього примусових заходів медичного характеру в психіатричній лікарні (у відділенні) зі звичайним наглядом.

З огляду на наведене, а також ураховуючи той факт, що на даний час психічний стан здоров'я ОСОБА_2 не поліпшився, суд дійшов висновку, що заява представника Житомирської обласної психіатричної лікарні № 1 про продовження застосування примусового заходу медичного характеру стосовно останнього має бути задоволена. [3].

При проведенні примусових заходів медичного характеру можуть застосовуватися методи діагностики, лікування і реабілітації, дозволені Міністерством охорони здоров'я України. Вибір цих методів визначається виключно клінічними показаннями. Лікування цих осіб за загальним правилом проводиться після отримання їх письмової згоди [4]. Однак за наявності показань лікування може проводитися без їх згоди і без згоди їх законних представників. У цих випадках, крім невідкладних заходів, лікування застосовується за рішенням комісії лікарів-психіатрів.

Виконання судових ухвал про направлення осіб, які страждають психічними розладами, на примусове лікування до психіатричного стаціонару (лікарні, відділення) загального та спеціалізованого типів, а також на амбулаторне примусове лікування проводиться органами та установами охорони здоров'я за сприяння в необхідних випадках органів внутрішніх справ. Виконання судових ухвал щодо всіх осіб, які перебувають під вартою, а також хворих, що підлягають поміщенню в психіатричні стаціонари спеціалізованого типу з посиленням наглядом, проводиться силами і засобами органів кримінально-виконавчої системи.

Відповідно до ч.2, ст. 95 Кримінального кодексу України, особа, якій призначені примусові заходи медичного характеру, повинна не рідше одного разу на шість місяців підлягати огляду комісією лікарів-психіатрів для вирішення питання про наявність підстав для внесення подання до суду про продовження, зміну або припинення застосування примусового заходу. Якщо стан хворого змінився, огляд може бути проведено в будь-який час до закінчення шести місяців. Обчислення строку чергового огляду проводиться від дати набрання законної сили ухвали суду про призначення або зміну примусового заходу медичного характеру. Якщо результатом попереднього огляду комісією лікарів-психіатрів стало продовження примусового лікування, то обчислення проводиться від дати цього огляду [2].

У разі одужання або такої зміни психічного стану хворого лікар-психіатр робить висновок про припинення застосування примусових заходів медичного характеру, тим самим усуваючи необхідність примусового лікування.

Комісія визначає психічний стан особи і наявність підстав для звернення до суду із заявою про продовження, зміну або припинення застосування примусового заходу медичного характеру (п.13. наказу МОЗ України № 397 від 08.10.2001). У разі значного поліпшення психічного стану особи, одужання або коли дані психіатричного огляду викликають сумніви щодо наявності психічного розладу, складається відповідний висновок комісії лікарів-психіатрів психіатричного закладу, який направляється його керівництвом достроково (до закінчення шестимісячного терміну) до суду, який виніс рішення за цією справою для вирішення питання про її перегляд згідно з чинним законодавством (п.14. наказу МОЗ України № 397 від 08.10.2001) [5, ст.85].

Так, 19 грудня 2012 р. Червоногвардійський районний суд м. Дніпропетровська розглянув у відкритому судовому засіданні в м. Дніпропетровську подання лікаря-психіатра психіатричної лікарні із суворим наглядом про зміну примусового заходу медичного характеру відносно С., 1972 р. н.

У поданні лікаря-психіатра, до якого додається висновок комісії лікарів-психіатрів в акті №2048 від 6 грудня 2012 року, ставиться питання про те, що хвора страждає помірно затяжним депресивним станом з психотичними симптомами. У результаті проведеного лікування, у хворої протягом 3-х років зберігається стабільний психічний стан, в даний час особливої небезпеки для себе та оточуючих хвора не становить, застосування примусових заходів медичного характеру в умовах

психіатричної лікарні із суворим наглядом не потребує, може бути переведена для подальшого застосування примусових заходів медичного характеру до психіатричної лікарні за місцем реєстрації, у відділення із звичайним наглядом [6].

На основі викладеного суд змінив примусові заходи медичного характеру і перевів її для подальшого примусового лікування до психіатричної лікарні за місцем реєстрації, у відділення із звичайним наглядом.

У частині третій ст. 95 КК України зазначається про те, що необхідно робити при припиненні застосування цих заходів: «При припиненні застосування примусових заходів медичного характеру внаслідок поліпшення психічного стану особи, суд може передати її на піклування родичам або опікунам при обов'язковому лікарському нагляді».

Виходить, що йдеться не про повне одужання психічно хворого, а про поліпшення психічного стану, що вимагає передачі під опіку родичів чи опікунів і обов'язкового подальшого медичного нагляду.

В результаті виникає питання про те, яким же чином враховується юридичний критерій (небезпека для суспільства) психічно хворої особи. Можна цілком обгрунтовано припустити, що, якщо дана особа повністю не видужала і все-таки продовжує залишатися психічно хворою, вона передається на піклування родичам або опікунам, і одночасно продовжує здійснюватися лікарський нагляд, то подібний її стан не позбавляє її небезпеки для суспільства, якщо вона не звільнилася повністю від психічного захворювання, її психічний стан тільки покращився, але не більше. Тому можна припустити, що особа продовжує залишатися небезпечною для суспільства.

У разі припинення застосування примусових заходів медичного характеру через видужання особи, які вчинили кримінальні правопорушення у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку, підлягають покаранню на загальних засадах, а особи, які захворіли на психічну хворобу під час відбування покарання, можуть підлягати подальшому відбуванню покарання»[2]. При цьому у випадках впливу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, скасування кримінального закону, наявності акта про амністію та інших підстав, передбачених законом, за згодою особи, щодо якої розглядається справа, коли така згода необхідна, суд закриває кримінальну справу.

Усі ці хворі після відповідного лікування, більш-менш тривалий час знаходяться в доброму психічному стані, отже, медичних показань для утримання їх у лікарні, здавалося б, немає. Однак для правильного вирішення цього практичного питання слід не обмежуватися тільки констатацією того, що вони небезпечні через вчинене правопорушення або повторних правопорушень. Ці факти слід проаналізувати глибше і перш за все пам'ятати про те, що надзвичайно небезпечні дії цих хворих не можна відривати від конкретних проявів хвороби, оскільки їх вчинення пов'язане з хворобою, а остання характеризується тривалістю перебігу, і не завжди можна передбачити її прояви в майбутньому [7, с. 75].

Висновок. Примусові заходи медичного характеру поєднують в собі юридичні та медичні критерії. Юридичний критерій полягає в тому, що підстави, види, порядок застосування і припинення зазначених заходів визначаються кримінальним законом (Розділ 14 КК України). Призначення цих заходів регламентовано кримінальним законом та здійснюється судом. Подальші рішення з питань продовження, зміни та припинення примусових заходів медичного характеру також приймаються у судовому порядку. Призначення примусових заходів медичного характеру таким особам обумовлено виключно медичними показниками. Покарання ж виконується саме по собі. Однак, вид покарання, призначений з урахуванням тяжкості суспільно небезпечного діяння, може впливати і на місце проведення примусових заходів медичного характеру. Також, коли суд на основі висновку лікарів-психіатрів вирішує питання про припинення примусового лікування хворих з хронічним психічним захворюванням, не можна не враховувати оцінку правопорушення від оцінки перебігу хвороби в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берш А.Я. Назначение, изменение и прекращение принудительных мер медицинского характера /А.Я. Берш // Митна справа. – 2013. – №3. – С. 288-294.
2. [Електронний ресурс] Кримінальний кодекс України //Верховна рада України офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n533>
3. Ухвала Житомирського районного суду Житомирської області від 21 лютого 2018 р. [Електронний ресурс] //Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
4. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. №1489-III //Офіційний вісник України. – 2000. – №12. – Ст. 444.
5. Цільмак О.М. Судово-психіатрична експертиза: навчальний посібник. [Текст] / О.М. Цільмак. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович. — 2014. – 104 с.
6. Ухвала Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 19 грудня 2012 р. [Електронний ресурс] //Єдиний державний реєстр судових рішень: офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

Дар'я ПЛОТНІКОВА

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРИНЦИПИ ПРАВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Право кожної держави пронизане певними основоположними ідеями, які відповідають її національним, культурним, соціально-економічним особливостям. Такі найбільш загальні ідеї називають принципами права.

О. Зайчук надає терміну «принципи права» двох значень: 1) основні засади, вихідні ідеї, що є універсальними й основні положення, що відображають правові, державні, суспільні положення; 2) внутрішні переконання людини щодо права й держави [1, с. 22].

Україна є демократичною, правовою державою, отже її законодавство будується на основі загальнолюдських принципів права. Зокрема, стаття 8 Конституції України зазначає, що в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права, який є основоположною засадою у визначенні конституційного ладу. Це має велике значення для України як правової держави, оскільки панування права в суспільстві та пріоритетність прав і свобод людини є ключовими для правових держав.

На жаль, на практиці в Україні мають місце проблеми щодо верховенства права, що характеризується наявністю корупції, відсутністю належного забезпечення доступності правосуддя та справедливого суду, порушенням основних прав і свобод людини та громадянина, здійсненням Кабінетом Міністрів України і Верховною Радою України функцій та повноважень, не передбачених Конституцією України тощо. На жаль, великою проблемою у нашій державі є недотримання законодавства. Верховенство права втілює в собі певні моральні ідеї, які повинні панувати не лише у сфері законодавства, а й у суспільному житті, моралі та цінностях кожної людини. Виконання посадовими особами та державними органами своїх повноважень на основі принципу верховенства права є умовою існування правової держави.

При оцінці стану дотримання й захисту в країні основоположних прав і свобод людини та громадянина, велика увага приділяється функціональним його особливостям, а саме: з якою інтенсивністю впроваджується в життя і чи в цьому є прогрес, чи на достатньому рівні держава виконує свої повноваження щодо забезпечення та реалізації інтересів особи.

Отже принцип верховенства права полягає в забезпеченні балансу інтересів у відносинах індивідів, людини з суспільством, громадянина з державою на підставі правових норм.

Наступним принципом є принцип гуманізму. В статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека

визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Як зазначається в наукових дослідженнях, принцип гуманізму – це конституційний принцип, оскільки визнаний на міжнародному рівні, задекларований у Конституції та пронизує всі галузі права, усю правову систему будь-якої цивілізованої держави [2, с. 208]. Засади гуманізму визнані усіма цивілізованими правовими системами. Він закріплює і гарантує забезпечення усіх природних та невід'ємних прав і свободи людини. Гуманізм знаходить безпосереднє втілення в усіх галузях права України, гарантуючи права і свободи людини і громадянина. Це все дає підстави вважати гуманізм невід'ємним, основоположним принципом права.

В Конституції України проявляється її гуманістична спрямованість. Значна кількість статей присвячена саме правам і свободам людини і громадянина. Конституційні положення співпадають з положеннями, зафіксованими у фундаментальних міжнародних правових актах: Загальній декларації прав людини, міжнародних пактах, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших.

Отже, гуманізм є певною моральною вимогою до поведінки людей та функціонування держави, певною категорією морального усвідомлення людини найвищою соціальною цінністю.

Принцип рівності громадян перед законом теж є одним із головних принципів права в сучасній Україні. Це підтверджує стаття 24 Конституції України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не допускається наявність обмежень чи привілеїв на підставі расової приналежності, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. На думку Р. Лівшиця, рівність із точки зору права означає рівність у стартових можливостях, правилах гри, правах, процедурах, на відміну від економічної рівності, що вимагає рівності на фініші [3, с. 25].

Суттєвою проблемою нашого суспільства, на превеликий жаль, є те що часто вказаний принцип є декларативним, оскільки іноді закон і правда переважають на боці того, хто має владні повноваження, фінанси тощо. Це є неприпустимим, і способами боротьби проти таких явищ є підняття рівня правової культури, вдосконалення законодавства, подолання правового нігілізму, покращення роботи чиновницького апарату тощо.

Отже принцип рівності громадян перед законом полягає в тому, що закон повинен мати однаковий вплив на особу. Всі рівні перед законом, всі права мають бути однаково захищені.

І ще одним із принципів права є принцип законності. Принцип законності закріплений у багатьох нормативних актах, які визначають його по-різному. Так, Ю. Шемшученко зазначає, що законність – це фундаментальна юридична категорія й одночасно комплексне юридично-правове явище, що відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права і держави [4, с. 498].

Характерною рисою законності як принципу є його універсалізм. Принцип законності поширюється на всі сфери та всіх учасників суспільних правовідносин. Значення цього принципу полягає в правовому регулюванні суспільних відносин незалежно від видів нормативних актів, суб'єктів правовідносин і характеру об'єктів впливу. Верховенство закону обумовлює підпорядкування закону всіх юридичних актів.

Отже принцип законності можна охарактеризувати, як загальногалузевий принцип права, який охоплює усю сферу правовідносин, суть якого полягає в дотриманні та виконанні всіма суб'єктами правовідносин правових норм.

Таким чином, система принципів права, перевірені наукою та практикою, сприяє гарантуванню, забезпеченню та захисту прав і свобод людини і громадянина. Принципи права втілюються в законодавстві держави. Лише та держава, закони якої є правовими, тобто відповідають принципам права, є демократичною і правовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зайчук О. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22-28.
2. Чеботарьов С. С. Гуманізм як принцип права України. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наук. праць. Вип. 65 / НУ «ОЮА» , редкол. С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін., відп. за вип. В. М. Др'омін. Одеса : Юрид. л-ра, 2012. С. 205-210.
3. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»*. 2007. Т. 64: Юридичні науки. С. 3-9.
4. Юридична енциклопедія. В 6 т. Т.2 / голова редкол. Ю.С. Шемшученко. К.: Укр. енцикл., 1999. 498 с.

Володимир ПРИЩЕПА,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Провідне місце в правовій системі, загалом, та у сфері забезпечення соціальних і гуманітарних прав людини, зокрема, належить міжнародному праву роль якого невпинно зростає в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. Джерелами міжнародного права є договори та угоди міжнародних організацій. Роль міжнародних

організацій полягає головним чином у розробці структури міжнародних стандартів для міжнародного співробітництва.

Зміст міжнародних стандартів відображає найбільш цінні й універсально значущі норми та положення, відтворює кращий досвід соціальних і гуманітарних прав, напрацьований у національних системах багатьох країн на основі узгодження різних думок і підходів, різномірних політичних поглядів та інтересів, ідеологічних концепцій, знаходження компромісних юридичних формул [1].

Головним універсальним міжнародним органом, уповноваженим регулювати в планетарному масштабі міждержавні відносини, є *Організація Об'єднаних Націй (далі ООН)* – всесвітній інститут, який формує норми міжнародної поведінки. Діяльність органів ООН охоплює широке коло питань політичного, економічного, соціального, державно-правового, гуманітарного розвитку.

ООН є унікальною міжнародною організацією, заснованою після Другої світової війни представниками 51 країни (в тому числі й України) з метою підтримки миру і безпеки у всьому світі, розвитку дружніх відносин між країнами, сприяння соціальному прогресу, співробітництва у забезпеченні поваги прав людини, узгодження дій різних країн. Сьогодні ООН є форумом для 193 держав-членів, який дозволяє їм висловлювати свою точку зору через мережу інституцій ООН до складу яких входять 15 установ і кілька програм та органів. Головними серед них є: Генеральна Асамблея (далі ГА), Економічна і Соціальна Рада, Рада Безпеки, Рада з Опіки, Міжнародний Суд і Секретаріат.

Офіційним відображенням думки або волі органів ООН є *Резолюції ГА ООН*, які схвалюють такі основоположні документи: конвенції, статuti (хартії), протоколи та декларації [2].

ООН має в своєму активі багато ініціатив у сфері соціальних і гуманітарних прав. Серед міжнародних актів, які мають універсальне значення для формування і функціонування інституту соціальних і гуманітарних прав людини в усіх державах є *Міжнародний біль про права* [3], який складається із:

- Загальної декларації прав людини;
- Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права;
- Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

Загальна декларація прав людини схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року у вигляді резолюції не має обов'язкового характеру. *Це, насамперед, програмний, політичний документ великого авторитету і моральної сили – саме ним закладено основи міжнародного захисту прав людини на які мають право усі жінки і чоловіки у світі без будь-якої б то не було різниці тому що «усі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності і правах».*

Прийняття Загальної декларації прав людини стало відправним не тільки у справі визнання гідності людини та її рівних і невід'ємних прав у новітній історії, але й активізувало процеси інституціоналізації права – створення інфраструктури, що дає змогу розглядати втілення прав людини в практику управління як реальну

перспективу людства. Загальна декларація прав людини правомірно залишається *найбільш важливою і всеохоплюючою* із усіх декларацій ООН, а також *основним джерелом* національних і міжнародних політик у справі заохочення і захисту прав людини і основних свобод [4].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права за своєю юридичною природою є міжнародним договором (конвенцією).

У статтях 6-15 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права визнається право на працю (ст. 6), на справедливі і сприятливі умови праці (ст. 7), право створювати професійні спілки і вступати до них (ст. 8), право на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування (ст. 9), право сімей, матерів, дітей і підлітків на якнайширшу охорону і допомогу (ст. 10), право на достатній життєвий рівень (ст. 11), право на найвищий досяжний рівень фізичного і морального здоров'я (ст. 12), право на освіту (ст. 13 і 14), право на участь у культурному житті (ст. 15).

Економічні, соціальні й культурні права вважаються позитивними, тому що вони накладають на державу зобов'язання проводити позитивні дії щодо фізичної особи [1, 5].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) містить загальногромадянські права, тобто права суспільно-політичного характеру, а його положення стандартизують соціальні і гуманітарні права людини у сфері громадянських (цивільних) та політичних відносин [6].

Отже, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права в силу їхнього характеру як багатосторонніх конвенцій мають обов'язкову юридичну силу для тих держав, які прийняли їх шляхом ратифікації, приєднання або імплементували у інший спосіб [1].

Висновок. В цілому, *Міжнародний білль про права людини* є важливою віхою в історії прав людини, яка свідчить про початок нового важливого етапу в історії людства: свідоме наділення людської особистості гідністю і цінністю. Основоположні права та свободи людини і громадянина у найширшому сенсі визначаються як правові можливості, які необхідні для існування та розвитку особи, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись та захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соціальна і гуманітарна політика: підручник [авт.кол.: В.П.Трощинський, В.А.Скуратівський, М.В.Кравченко та ін.]; за заг.ред. Ю.В.Ковбасюка. – К.: НАДУ, 2016.- с.
2. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй. – URL: <http://www.un.org/ru/ga>
3. Міжнародний білль про права людини. Виклад фактів / Харківська правозахисна група. – Харків: Фоліо, 2004. – 62 с.
4. Загальна декларація прав людини схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10

грудня 1948. – URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042.

6. Міжнародний пакт про політичні і громадянські права (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043.

Анастасія ПРОХОРЕНКО,
здобувачка вищої освіти,
Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ЗА КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Людство дуже довго йшло до розуміння того, що немає у світі більшої цінності, ніж людина, її права і свободи та особливе місце серед них займають права дитини.

Актуальність обраної теми визначається тим, що правові аспекти проблем охорони та захисту прав дитини за Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП), зокрема, правового становища дітей, потребують певного переосмислення. Положення національного законодавства, у тому числі нормативно-правових актів, що регулюють правове становище дітей, досить часто неоднозначні та суперечливі. Саме тому однією із проблем удосконалення механізму захисту прав дитини, у тому числі і нормами адміністративного права, є спрямування його на захист, охорону їх прав і свобод, як учасників суспільних відносин, що розвиваються та виникли в сучасному суспільстві, а також приведення форм та методів застосування цього механізму у відповідність до існуючих сучасних практик та стандартів у сфері захисту прав дитини [3, с. 116].

У дослідженнях сучасних вчених юристів, філософів, соціологів, педагогів та психологів, що стосуються проблем захисту прав та законних інтересів людини в цілому, та прав дитини, зокрема, наголошується, що права людини – невід’ємне, невідчужуване досягнення людського роду. Різні аспекти правового регулювання охорони та захисту прав дітей були предметом наукового дослідження таких вітчизняних учених, як: Н. В. Коломоєць, П. І. Пархоменко, В. М. Стешенко, К. Б. Левченко, Л. І. Миськів, Н. В. Крестовська, С. М. Гусаров, О. П. Угровецький, В. М. Гаращук, Р. А. Сербин, О. М. Бандурка, тощо.

Метою статті є аналіз норм чинного КУпАП в контексті повноти охорони і захисту прав дитини.

Захист прав дитини здійснюється за рахунок поєднання зусиль цілої низки правових категорій інституційного змісту. Тобто мова йде про сукупність правових норм та конкретних механізмів, які в рамках цих же норм забезпечують захист прав дитини. Тому впевнено можемо констатувати той факт, що система адміністративно-правового захисту прав дитини є досить складною категорією [2, с. 55].

Сьогодні відлуння радянських часів та застарілість норм КУпАП стають серйозною перешкодою до створення досконалого механізму охорони та захисту прав дитини у сучасному середовищі, яке і так насичене проблемами дитинства такими, як: бідність сімей з дітьми, зростання соціального сирітства, зростання злочинності, збройні конфлікти, безробіття, моральна деградація, наркоманія, токсикоманія та алкоголізм серед дітей; насильство по відношенню до дітей, різні форми експлуатації дітей, дитяча безпритульність та бездоглядність. Це ще не весь перелік проблем, але саме їх можна назвати такими, що потребують нагального вирішення шляхом удосконалення існуючого адміністративного законодавства.

Для початку необхідно виділити низку факторів, що перешкоджають позитивній зміні у сфері забезпечення прав та законних інтересів дітей: 1) інерційність соціальних процесів; 2) існуючий тимчасовий розрив між вживанням заходів на користь дітей та отриманням ефекту від реалізації; 3) повільне формування нових захисних механізмів у соціальній, морально-духовній сфері, в суспільстві в цілому.

Держава через свої уповноважені органи здійснює превентивний вплив на батьків, які неналежно виконують батьківські обов'язки. До таких батьків можуть застосовуватися крайні заходи впливу: притягнення до адміністративної відповідальності за неналежне виконання батьківських обов'язків (ст. 184 КУпАП); за несплату аліментів на дитину (ст. 183⁻¹ КУпАП); позбавлення батьків батьківських прав (ст. 164 Сімейного кодексу України); влаштування дітей до комунального закладу [4]. Верховна Рада України посилила відповідальність за домашнє насильство за ст. 173⁻² КУпАП, оскільки успішність спілкування дитини з іншими людьми багато в чому залежить від спілкування в сім'ї, де вона росте. Вживаючи заходів для забезпечення нормальних та здорових умов виховання дітей у сім'ї, держава має право застосовувати заходи до батьків, які ухиляються від цієї функції. Однак, як показує практика, вживаних заходів буває недостатньо, і в складні ситуації продовжують потрапляти підлітки з різних сімей. Вказані вище статті КУпАП захищають права дітей в межах сім'ї, тобто первинного і основного осередку суспільства.

Друга група норм КУпАП охороняє і захищає права дітей у поза сімейному соціумі. Зокрема, це стосується проблеми протидії булінгу. Акти насильства щодо однієї дитини або групи дітей можуть бути одноразовими або повторюватися протягом тривалого часу. Важливо вміти відрізнити булінг від конфлікту, оскільки у випадку з першим ми маємо справу з нерівністю сил учасників, і жертва не може чинити опір. За загальними правилами, відповідальність за булінг настає, коли

людині виповняється 16 років (стаття 12 КУпАП). З метою боротьби із булінгом було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII, яким внесено зміни до Закону України «Про освіту» та КУпАП [4]. У ст. 173⁻⁴ КУпАП законодавець визначив булінг як діяння, що полягає у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу [1]. Складність даної дефініції полягає у тому, що деякі ознаки насильства легко розпізнати, інші для виявлення вимагають спеціальних навичок та детального вивчення.

Крім того, у КУпАП містяться ч. 3 ст. 42⁻⁴ про відповідальність за реалізацію лікарських засобів в аптечних закладах дітям до 14 років; ч.10,11 ст. 121 та ч. 2 133⁻¹ про відповідальність водіїв за порушення правил перевезення дітей. У вказаних статтях прописані спеціальні суб'єкти адміністративної відповідальності – особи певної професії.

Отже, потрібно усвідомлювати, що права дитини, з огляду на її вік та розумовий розвиток, характеризуються своїми особливостями: по-перше, вони не можуть бути повною мірою реалізовані дитиною самостійно; по-друге, їм властивий спеціальний державний механізм захисту та гарантування; по-третє, вони мають свою правову регламентацію; по-четверте, вони характеризуються наявністю спеціальних режимів реалізації та забезпечення (при наявності особливого стану дитини); по-п'яте, вони забезпечують більш м'яку процедуру застосування юридичної відповідальності по відношенню до неповнолітнього. Усі ці обставини обумовлюють специфіку та необхідність адміністративно-правового захисту прав дитини [2, с. 16].

Говорячи про необхідність подальшого вдосконалення адміністративного законодавства в галузі, що розглядається, слід підкреслити, що акцент у вирішенні проблеми захисту прав і законних інтересів неповнолітніх повинен бути зміщений у сферу практичної діяльності відповідних державних органів. Потрібна кардинальна переоцінка та розвиток правозастосовної практики. Відповідно, на перший план виходить новий, організаційний аспект проблеми: необхідний пошук найбільш оптимальних організаційно-правових моделей взаємодії органів, які забезпечують захист прав та законних інтересів дітей.

Цілком очевидно, що сьогодні вже назріла необхідність реформування органів державного управління у сфері захисту прав та законних інтересів неповнолітніх, удосконалення форм та методів їхньої практичної діяльності. Для побудови ефективної державної системи управління, здатної реально забезпечити охорону та захист прав та законних інтересів дітей, на нашу думку, необхідно розглянути проблему захисту прав дітей через призму адміністративно-правових засобів, через всебічний аналіз та вивчення конкретних організаційно-правових засобів та методів такого захисту.

Наразі ситуацію у сфері захисту прав дітей, у свою чергу, ускладнює слабка теоретична розробка проблем, пов'язаних з усвідомленням та оцінкою організаційних, адміністративно-правових засобів такого захисту, розробкою найбільш оптимальних, дієвих та оперативних заходів державного реагування на порушення прав та законних інтересів дітей. Все зазначене вище і доводить те, що тема охорони та захисту прав дітей в межах КУПАП є ще мало дослідженою та такою, що потребує подальшого вивчення. Особливо це стосується механізмів та гарантій правового забезпечення у сфері захисту прав дітей, а також адаптації вітчизняного адміністративного законодавства до міжнародних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 06.10.2022)
2. Коломоець Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні: монографія. Харків: Панов, 2019. 352 с.
3. Пархоменко П. І. Деякі особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, що стосуються «Булінгу». Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття. Харків, 2019. С. 116
4. Захист дітей. *Офіційний сайт Уманської РДА*. URL: <https://uman-rda.gov.ua/sluzhba-u-spravah-ditej-13-56-55-16-08-2017/> (дата звернення: 06.10.2022)
5. Що таке булінг? Хто і яку відповідальність буде за нього нести? І яка відповідальність передбачена за найстрашніший наслідок булінгу – самогубство? *Офіційний сайт Судової влади України*. URL: <https://court.gov.ua/archive/830461/> (дата звернення: 06.10.2022)

Ілля РАФАЛЬСЬКИЙ,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства України [1]. У свою чергу Віденською конвенцією про право міжнародних договорів закріплений примат норм міжнародного права над національним правом. Якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, в

яких бере участь Україна, встановлені інші правила, ніж ті, які містить законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору або міжнародної угоди (ст. 8-1 КЗпП України). У такий спосіб, Конституція нашої держави та Кодекс законів про працю закріпили принцип пріоритету міжнародно-правових норм перед нормами національного законодавства.

Міжнародні угоди, що є чинними в нашій державі, за сферою регулювання та відношенням до трудового права України можна умовно поділити на загальні та спеціальні. Загальні міжнародні договори спрямовані на регламентацію широкого кола суспільних відносин, однак лише деякі з них є власне трудовими. Щодо спеціальних міжнародних договорів, то вони базуються на нормах загального характеру та регламентують спеціальні трудові відносини або окремі внутрішньогалузеві інститути трудового права, наприклад оплату праці, діяльність професійних спілок, питання звільнення працівників тощо [13, с.65].

Характеризуючи загальні міжнародні угоди, слід відмітити, що їх головною цінністю є те, що саме вони встановили право кожного на працю. Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про економічні соціальні та культурні права, які закріпили право людини на працю, вільний вибір роботи, справедливі і сприятливі умови праці, справедливу оплату праці та захист від безробіття є одними з перших міжнародних стандартів прав людини, які визначають у тому числі і трудові права [13, с.65].

Тільки після введення в дію попередніх актів в міжнародному трудовому праві почали з'являтися специфічні акти, наприклад Конвенція ООН про права дитини, яка була спрямована на захист неповнолітніх осіб від незаконної експлуатації [13].

Проблем із застосування вказаних вище стандартів в Україні, як правило, не виникає, адже вони вміщені в тексті Конституції України. Загальновідомим фактом є те, що під час написання Основного Закону парламентарі керувались, перш за все, міжнародними стандартами. Тому, якщо здійснити порівняння закріплення права на працю в Загальній декларації прав людини чи Міжнародному пакті про економічні соціальні та культурні права і Розділі II Конституції України, то можна виявити, що їх зміст не суперечить один одному.

Здійснюючи розгляд джерел трудового права, які мають міжнародний характер, ми не можемо оминати увагою Конвенції Міжнародної організації праці (далі – МОП). Як зазначено в Статуті, МОП – це спеціально створена міжнародна урядова організація, діяльність якої спрямована на врегулювання трудових відносин у країнах-учасницях її Конвенцій відповідно до ідей рівності та справедливості [8].

Саме ця організація прийняла основну частину спеціальних міжнародних стандартів у галузі праці. Конвенціями МОП врегульовано надзвичайно широке коло питань, які на такому рівні, майже не висвітлюються, а за змістом ці акти переважають національне законодавство [13].

Згідно Статуту, одне з основних завдань МОП полягає у здійсненні нормотворчої діяльності, а саме створенні міжнародних стандартів у сфері праці.

Конвенції та рекомендації, які приймаються організацією, регламентують різні аспекти праці [8].

Варто наголосити, що конвенція МОП – це міжнародно-правовий акт МОП з питань праці, що покладає на державу, яка приєдналась до нього, зобов'язання щодо внесення певних змін у трудове законодавство. На відміну від конвенції, рекомендація МОП – це міжнародно-правовий акт МОП із питань праці рекомендаційного характеру.

Всі прийняті МОП конвенції та рекомендації формують так званий Міжнародний кодекс праці, який включає більш ніж 180 конвенцій та 190 рекомендацій.

Основними конвенціями МОП вважаються такі: Конвенція про працю жінок у нічний час (№ 4, 1919 р.), Конвенція про нічну працю підлітків у промисловості (№ 6, 1919 р.), Конвенція про відшкодування працівникам під час нещасних випадків (№ 17, 1925 р.), Конвенція про відшкодування працівникам під час професійних захворювань (№ 18, 1925 р.), Конвенція про примусову чи обов'язкову працю (№ 29, 1930 р.), Конвенція про безпеку й гігієну праці та виробниче середовище (№ 155, 1981 р.), Конвенція про гідну працю домашніх працівників (фрілансерів) (№ 189, 2011 р.) тощо [13].

Як влучно відмічає , В. Л. Костюк, рішення МОП у формі рекомендацій зазвичай приймаються на виконання положень окремих конвенцій. Саме тому, для формування в нашій державі сучасної моделі трудового законодавства, яка буде соціально-орієнтованою та відповідатиме суспільним потребам, необхідне якісне впровадження конвенцій та рекомендацій МОП у національне законодавство [13, с.67].

В Україні значна частина Конвенцій МОП ратифікована відносно нещодавно і щодо них не виокремилася усталена практика, хоча окремі Конвенції МОП чинні ще з часів СРСР. Вказані прийняті ще за радянської доби міжнародні договори сьогодні є чинними і використовуються в національному законодавстві України як такі, що не суперечать національному законодавству відповідно до Законів України «Про міжнародні договори України» [19]

Окреме місце в системі міжнародного співробітництва з питань праці посідають двосторонні міжнародні договори України з іншими державами.

З огляду на вищезазначене, буде доречним підкреслити, що міжнародні договори в системі джерел трудового права характеризуються такими властивостями:

- вони є уособленням міжнародних стандартів та досвіду з питань правового регулювання праці;
- сприяють оновленню, вдосконаленню системи джерел трудового права, гармонізації з міжнародними стандартами з питань праці;
- відіграють роль міжнародно-правової основи для розвитку внутрішнього трудового законодавства, актів соціального партнерства, локальних нормативних актів;

- виступають основою міжнародного співробітництва України з іншими державами, міжнародними інституціями з питань захисту прав та інтересів громадян України, які працюють поза її межами;
- являють собою міжнародно-правову основу новітньої кодифікації трудового законодавства.

Останнім важливим аспектом при розгляді нашого питання є дослідження європейських стандартів у сфері трудового права. Підписавши Угоду про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, наша держава взяла на себе обов'язок поступово реєструвати значну кількість Директив Європейського Союзу, окремі з яких регламентують відносини у сфері праці. В майбутньому, європейська інтеграція України в правове поле співдружності створить умови для активної участі нашої держави у регулюванні міждержавних трудових відносин у межах цієї організації [10].

У процесі адаптації національного законодавства України до міжнародних стандартів у сфері праці та трудового права Європейського Союзу визначальним для діяльності державних органів і посадових осіб, відповідальних за нього, має стати закріплений у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України принцип врахування законодавчих актів Європейського Союзу, наскільки це доцільно для України з огляду на економічні, політичні, фінансові та соціальні наслідки прийняття відповідних правових норм, адаптованих до вимог законодавства Європейського Союзу [13].

Однак, обравши такий напрям розвитку, наша держава може зіштовхнутись із проблемами. Насамперед, слід зауважити, що багато Директив Європейського Союзу взаємопов'язані між собою і, у разі приєднання України до окремих нормативних актів співдружності, нам прийдеться опосередковано використовувати й інші нормативні документи у сфері праці, які не входять до національного законодавства.

Варто погодитись із науковицею Н. Болотіною, яка відмічає, що для ефективного впровадження міжнародних трудових стандартів в українське законодавство потрібно створити дієвий механізм імплементації. Показником ефективності служить поширеність реалізації імplementованих норм у практичній діяльності суб'єктів трудових відносин, і навпаки, відсутність практики застосування міжнародних стандартів у сфері праці відображає низький рівень впровадження міжнародних норм у національне законодавство [10].

Пріоритетним та важливим напрямом удосконалення національного трудового законодавства є запровадження основних принципів трудових відносин, які на даний момент не закріплені в нашому трудовому законодавстві.

Насамперед мова йде про закріплення таких норм: заборона роботодавцям втручатись у діяльність професійних спілок і заборона дискримінації свободи об'єднання у трудовій сфері; необхідно визначити відкритий перелік прав працівників, а також закріпити положення, що вичерпний характер можуть мати тільки обов'язки працівника й відповідні їм права роботодавця тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України . Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV.
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
3. Зайчук О.В., Копиленко О.Л., Ковальський В.С. Сучасна правова енциклопедія/ за заг. ред. О.В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2-ге вид., перероблене і доповнене. К.: Юрінком Інтер, 2013. 408 с.
4. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угода: ратифіковано Законом № 1678-VII від 16.09.2014
5. Костюк В. Л. Міжнародні договори у системі джерел трудового права: науково-теоретичний підхід. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2015. Вип.31. Том 2.С. 65-68.

Вероніка РЕНКАС,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОВІТУ

Спадкове право завжди перебуває у центрі уваги суспільства та держави та кожного громадянина, оскільки питання спадщини тією чи іншою мірою торкаються інтересів кожного. Заповіт виступає важливим елементом спадкових правовідносин та відіграє важливу роль у захисті прав та інтересів спадкодавця та спадкоємців. [1, с. 73].

Дослідження, які стосуються питань заповіту висвітлене в працях таких науковців у сфері цивільного права як: Ю.О. Заїка, З.В. Ромовська, М.О. Михайлів, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Є.О. Харитонов, Є. Рябоконт та інших фахівців з цих питань [2, с. 35].

Метою статті є аналіз змісту норм спадкового права щодо поняття та особливостей заповіту.

Після того як Україна здобула незалежність, суспільство зіштовхнулось із проблемами, які пов'язані з спадкуванням за заповітом, як підставою виникнення цивільних правовідносин. Відповідно до статті 41 Конституції України, у кожного є гарантія володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами

своєї інтелектуальної, творчої діяльності, що знаходить своє продовження в праві кожної фізичної особи заповідати своє майно та майнові права [4].

Закон надає фізичній особі право призначити спадкоємців шляхом складання заповіту та розподілити спадкове майно, майнові права та обов'язки на свій погляд. Згідно ст. 1233 Цивільного кодексу України, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті [3].

За своєю юридичною природою заповіт є одностороннім правочином. Його значення полягає в тому, щоб визначити порядок переходу всього майна, майнових прав та обов'язків до певних осіб, який буде існувати після смерті заповідача.

У сучасних дослідників немає єдності стосовно визначення заповіту. Так, Ю.О. Заїка, піддаючи критиці визначення заповіту, надане у ст. 1233 ЦК України, зазначає, що заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи стосовно її майна та зобов'язань, яке набуває чинності після її смерті, складене в передбаченій законом формі, посвідчене особами, зазначеними у законі [5, с.19].

Є. Рябоконт доходить висновку, що заповіт – це правочин, який укладається фізичною особою (заповідачем) на випадок смерті, вчиняється в передбаченій законом формі, містить призначення спадкоємця (спадкоємців), а також може передбачати інші розпорядження, в тому числі покладати на спадкоємців обов'язки щодо виконання вказівок заповідача особистого характеру [5, с.19].

Узагальнюючи думки науковців, можна сказати, що кожне твердження по своєму є правильним, але все ж виокремлювати якусь одну думку і погодитись з нею, на нашу думку, не можна, оскільки кожна з них не враховує усіх ознак заповіту як одностороннього правочину.

За загальним правилом заповіт складається в письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складання, має бути особисто підписаним заповідачем та посвідчений нотаріусом або іншими посадовими особами, службовими особами [3].

Однією з особливостей заповіту є той факт, що його можна скласти у електронній формі, не зважаючи на те, що згідно цивільного законодавства, він має бути укладений письмово. На сучасному етапі розвитку суспільства використовуються новітні технології електронного спілкування, електронного листування, електронних повідомлень для вираження волі осіб які знаходяться віддалено. Відповідно до ч. 3 ст. 207 ЦК для схвалення правочину може використовуватись електронний підпис (аналог власноручного) [3].

Ще однією з особливостей можна виділити такий вид як секретний заповіт (таємний). Практика складання і посвідчення такого виду заповіту існує вже давно. Однак, особливістю такого правочину є те, що процедура його складання та посвідчення є дещо відмінною від загальноприйнятого заповіту.

Основною його особливістю є повна таємність та конфіденційність змісту щодо кола осіб, крім самого заповідача. Дія нотаріуса в даній ситуації не є великою. Адже він не посвідчує сам заповіт, а лише вчиняє посвідчувальний напис на закритому конверті, в якому поміщено заповіт та засвідчує справжність підпису заповідача на

даному заповідальному розпорядженні, приймає його на зберігання та вносить відомості до Спадкового реєстру [2, с. 37].

Але, на нашу думку, такий заповіт має негативні наслідки, бо може бути складений з порушенням вимог законодавця. Але так як нотаріус не має права бачити текст секретного заповіту, тому очевидно, що він не може вказати на його помилки, які суперечать закону. Як наслідок, такий заповіт в майбутньому може визнаватись недійсним.

Тому, задля запобігання негативним наслідкам, було б добре, аби такий заповіт складався у присутності свідків чи нотаріуса без ознайомлення з його текстом із збереженням таємності викладеного в ньому та без озвучення, а також обов'язкового скріплення підписом даного заповіту та поміщення його в конверт, де нотаріус вчинятиме посвідчувальний напис в їх же присутності.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день спадкування за заповітом є актуальним та найбільш вживаними, оскільки особа ще за життя може самостійно і раціонально розпорядитись своїм майном.

Якщо узагальнити особливості заповіту, слід зазначити, що запровадження інноваційних технологій щодо внесення інформації про заповіт до електронної бази даних сприяла б урізноманітненню способів вираження волевиявлення особи, що дозволило б використовувати дану форму для виявлення власної волі у віддаленому місці, або у випадку надзвичайних ситуацій чи воєнного стану. Це явище однозначно несе у собі стрімкий розвиток законодавства України з метою інтеграції до Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трофимчук К.О. Поняття та особливості заповіту. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку освіти та науки*. 2020. №2. С. 73-74.
2. Кравчик М.Б. Перспективи розвитку форм заповіту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. №3. С. 34-38.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 08.09.2021 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1570>;
4. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>;
5. Калініченко О. Поняття й юридична природа заповіту: проблемні питання. *Цивільне право*. 2012. №7. С. 19-22.

Євгенія РИДАНОВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Як відомо, для побудови міцної демократичної, правової держави необхідним є існування та функціонування ефективного місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування поєднує місцеві інтереси із загальнодержавними. Тому воно відіграє важливу роль у розвитку демократії та суспільства загалом.

На сучасному етапі під час децентралізації влади місцеве самоврядування зазнає суттєвих змін. Становлення такого самоврядування є важливим, насамперед, для самого населення. Адже це дає змогу більш самостійно вирішувати питання місцевого значення, наділяючи органи місцевого самоврядування широким колом повноважень. Чим краще буде розвиватись місцеве самоврядування на кожній території, тим більш міцною стане й сама Україна як держава. Тому питання розвитку місцевого самоврядування є досить актуальним на даний момент. Метою цієї статті є розгляд місцевого самоврядування в Україні в умовах децентралізації влади.

Децентралізація є основним напрямком реформування місцевого самоврядування в Україні. Перш за все, проведення децентралізації сприяє самостійній та ефективній діяльності органів місцевого самоврядування. У юридичній літературі децентралізацію визначають як процес розширення і зміцнення прав та повноважень місцевого самоврядування при одночасному звуженні прав і повноважень центру [5, с. 101].

Розвиток місцевого самоврядування пов'язують з розширенням спектру можливостей для участі громадян у вирішенні питань місцевого значення. Децентралізація означає такий спосіб визначення і розмежування завдань та повноважень, за якого більшість з них передається з рівня центральних органів на нижчий рівень [2, с. 217]. Перш за все, це сприяє розвитку демократії за рахунок розширення впливу територіальних громад, різних соціальних груп та й самої громадськості на справи місцевого значення. Тому під децентралізацією слід розуміти передачу повноважень та певних ресурсів від держави до органів місцевого самоврядування. Держава не може забезпечити задоволення інтересів всіх територіальних громад. А місцеве населення, що проживає на певній території, краще розуміється у своїх потребах та інтересах. Тому передача певних функцій держави на місцевий рівень сприяє задоволенню інтересів жителів окремих територій. Пріоритетним способом забезпечення прав та свобод людини є посилення місцевої демократії та реальних можливостей територіальних громад. На досвіді розвинутих

країн можна побачити, що надання регіональному і муніципальному рівням управління максимального обсягу повноважень та реальних можливостей їх реалізації є наслідком створення ефективної моделі управління, що поєднує державний, регіональний і муніципальний рівень вирішення суспільно важливих завдань [5, с. 101].

За всі роки незалежності в Україні не раз наголошувалось про проведення децентралізації, але відчутних змін так і не відбувалось. Це можна пояснити низкою причин. По-перше, політика була непослідовною, і часто самі центральні органи не хотіли змінювати вже наявну модель управління і місцевого самоврядування. Органи державної влади були неспроможні забезпечити участь населення в управлінні суспільними справами в державі. По-друге, місцеве самоврядування розвивалось слабо. Органи місцевого самоврядування не могли ефективно і повноцінно здійснювати свої функції на місцевому рівні. Крім того, не останню роль зіграли низький рівень заробітної плати службовців місцевого самоврядування та неефективна система служби в його органах. Виникали й питання стосовно компетентності самих службовців. По-третє, галузевий розвиток територій був неоднаковий, як-от: промислові Південь і Схід та аграрний Захід України. По-четверте, рівень фінансування був низьким, економічна основа здійснення децентралізації була слабкою [4, с. 23] тощо.

Децентралізація влади в Україні розпочалась у 2014 році. Її початок пов'язують з прийняттям Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) від 1 квітня 2014 року № 333-р, законів України «Про співробітництво територіальних громад» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та внесенням змін до Бюджетного і Податкового кодексів України. Такі зміни були зумовлені тим, що існуюча система місцевого самоврядування не задовольняла потреб суспільства належним чином. Органи місцевого самоврядування не могли забезпечити створення і підтримку такого сприятливого для життя середовища, яке є необхідним для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню якісних та доступних послуг на певних територіях [1].

Одним з важливих принципів децентралізації є принцип субсидіарності. Загалом він встановлює, що більше повноважень повинні мати ті органи влади, які є ближчими до людей, і на рівні яких вирішення певних проблем буде більш ефективним і менш затратним.

До початку реформування місцевого самоврядування даного принципу не повністю дотримувались. Значна кількість повноважень визначались як делеговані, а характер розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади призвів до «конкуренції компетенції [2, с. 218]. Тобто одні й ті ж самі повноваження належали до відання різних органів публічної влади.

Під час реалізації політики децентралізації влади можуть виникнути певні ризики. Децентралізація може посилити відцентрові тенденції через низький рівень

відповідальності держави перед адміністративно-територіальними суб'єктами. Навіть у добре розвинених державах, таких як: Франція, Італія, Польща, виникали серйозні проблеми в процесі здійснення децентралізації. Тому в умовах кризи політичної, соціальної чи економічної такий чинник потрібно враховувати задля того, щоб уникнути можливих негативних наслідків децентралізації [3, с. 135]. Але незважаючи на всі ті труднощі, які виникають в процесі децентралізації влади, все ж таки сформується така модель управління, яка буде орієнтована на збільшення повноважень територіальних громад. Впровадження децентралізації сприятиме посиленню демократії в нашій країні.

Таким чином можна зробити висновок, що реформування місцевого самоврядування спрямоване на ефективне вирішення питань місцевого значення та створення сприятливих умов для забезпечення повсякденних потреб населення. Реформування є дуже важливим та необхідним етапом розвитку місцевого самоврядування в Україні. Такі зміни відбуваються в процесі децентралізації влади.

В першу чергу децентралізація має визначальний вплив на місцеве самоврядування, так як відбувся перерозподіл повноважень. Взагалі децентралізація є позитивним явищем, хоча можуть виникати й деякі проблеми. Але так як альтернативи децентралізації немає, то потрібно забезпечити послідовність її проведення. Держава повинна сприяти зміцненню інститутів місцевого самоврядування, забезпечити ефективність системи служби в органах місцевого самоврядування, здійснювати ефективну політику для подолання неоднакового розвитку територій, збільшити обсяг фінансування, підвищити заробітну плату працівникам органів місцевого самоврядування тощо. Отже, якщо децентралізацію буде проведено успішно, території зможуть ефективно розвиватись, поступово прийдуть до реального народовладдя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.11.22).
2. Кириченко Ю. М. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 216- 219.
3. Нікітенко Л. О., Кондратенко В. І. Процес децентралізації та зміцнення місцевого самоврядування в Україні. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Серія Право. 2015. Вип. 32 (1). С. 132-136.
4. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика. *Віче*. 2015. № 12. С. 22-24.
5. Юркевич І. Децентралізація та реформування місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 3. С. 100-104.

Євгенія РИДАНОВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Напрями забезпечення ефективності механізму адміністративної відповідальності на сьогодні досить складно визначити з огляду на те, що система адміністративних стягнень вже сформована. Однак при цьому, в останні роки були внесені зміни до законодавства, які регламентують притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності. Такі зміни були спрямовані на вдосконалення забезпечення ефективності механізму адміністративної відповідальності. Тому це питання є актуальним на даний момент. Метою цієї статті є розгляд напрямів забезпечення ефективності механізму адміністративної відповідальності.

Суспільно корисні роботи – це новий вид адміністративного стягнення, яке полягає у виконанні правопорушником оплачуваної роботи. Вид таких робіт визначається відповідним органом місцевого самоврядування. Впровадження такого виду адміністративного стягнення 07 грудня 2017 року обумовлено певною метою, а саме: впливу на недобросовісних батьків. Оскільки ті ухиляються від сплати аліментів, то вони будуть виконувати оплачувану суспільно корисну роботу, а отримані кошти будуть використані для сплати аліментів. На відміну від безкоштовних громадських робіт суспільно корисні роботи є більш ефективні. Якщо боржник ухиляється від виконання суспільно корисних робіт, то такі роботи можуть бути замінені адміністративним арештом. При цьому строк адміністративного арешту не може перевищувати 15 діб.

Тому закон про посилення відповідальності за несплату аліментів спрямований на забезпечення належного виконання рішень про їх стягнення, зменшення заборгованості зі сплати аліментів, а також забезпечення належного утримання осіб, на чію користь аліменти стягуються. Тому необхідно відповідально ставитись до виконання своїх батьківських обов'язків, щоб у подальшому не були застосовані відповідні заходи у разі неналежного їх виконання [2].

Слід також зазначити, що адміністративні санкції, які застосовуються до осіб, які порушують міграційні правила, потребують вдосконалення. Адміністративно-деліктні питання у сфері міграції мають важливе соціальне значення для життєдіяльності суспільства. Це в свою чергу вимагає дослідження адміністративних санкцій щодо іноземців та осіб без громадянства, оскільки саме в цій сфері адміністративні санкції можуть підлягати перегляду в майбутньому.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», нелегальні мігранти та інші іноземці та особи без громадянства, які вчинили кримінальні, адміністративні або інші правопорушення, несуть відповідальність відповідно до закону [3]. Таким чином, до цих категорій осіб можуть бути застосовані всі види адміністративних стягнень, встановлених Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП). Водночас ст. 24 КУпАП передбачено можливість застосування до іноземців та осіб без громадянства такого виду адміністративного стягнення, як адміністративне видворення за межі України, у разі вчинення ними адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок [1].

Проте сьогодні постає питання, як розуміти врегульований у Кодексі термін «адміністративне видворення», оскільки він не застосовується в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», який пов'язаний із закріпленням таких процедур, як примусове повернення та примусове видворення іноземців та осіб без громадянства.

Наприклад, у розумінні Галабурди Н. А. «видворення» означає особливий вид адміністративного стягнення, який полягає у пропозиції іноземцю чи особі без громадянства добровільно залишити країну, в якій вони перебувають. Підставою для застосування такого стягнення є злісне порушення ними встановленого порядку [4, с. 205].

Палько В. І., у свою чергу, зазначає, що адміністративне видворення – це такий захід адміністративного примусу, який полягає у прийнятті уповноваженим на те органом або судом рішення про позбавлення іноземця або особи без громадянства права перебувати на території України. Прийняте рішення зобов'язує цих осіб залишити межі України [6, с. 9].

Кушніренко О. Г. та Слінько Т. М. вважають, що під видворенням за межі України слід розуміти таке адміністративне стягнення, яке застосовується до іноземців та осіб без громадянства, та таке, що полягає у виселенні цих осіб за межі державного кордону України [5, с. 147]. Отже, можна сказати про те, що погляди науковців стосовно визначення сутності поняття адміністративного видворення фактично збігаються.

Коли мова йде про примусове повернення, то тут сам законодавець визначив, що іноземці чи особи без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну у разі якщо:

а) їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства;

б) суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку;

в) це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав та законних інтересів громадян України [3].

Тому постає питання стосовно належності примусового повернення до видів адміністративних стягнень, які можуть бути застосовані до іноземців та осіб без громадянства. Можна говорити про те, що в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» законодавець під поняттям примусового повернення розуміє визначене в КУпАП адміністративне видворення, що відповідно зумовлює внесення змін до КУпАП.

Отже, можна зробити висновок про те, що питання застосування такого виду адміністративного стягнення, як адміністративне видворення потребує чіткого правового регулювання, наукового обґрунтування для з'ясування наявних розбіжностей щодо його правової природи. Таким чином, ключовим напрямом забезпечення ефективності механізму адміністративної відповідальності є удосконалення системи адміністративних стягнень. Частково дана проблема була вирішена шляхом включення суспільно корисних робіт до системи адміністративних стягнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212²⁴) від 07 грудня 1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 30.10.22).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 07 грудня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2234-19#Text> (дата звернення: 30.10.22).
3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17/conv#Text> (дата звернення: 30.10.22).
4. Галабурда Н. А. Адміністративні стягнення, що можуть застосовуватись до іноземців за вчинення адміністративних правопорушень в Україні. *Митна справа*. 2012. № 6 (84). С. 203-207.
5. Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 440 с.
6. Палько В. І. Адміністративно-правове регулювання видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 20 с.

Микола РИМАРЧУК,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Актуальність дослідження. Процес публічного адміністрування, найважливішим елементом якого є публічна служба, має на увазі діяльність в системі інститутів публічної влади і публічної служби, спрямованої на збалансоване задоволення потреб суспільства і держави, виконання нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади і місцевого самоврядування, забезпечення верховенства права, дотримання Конституції України і законодавства, а також реалізацію законних прав та свобод людини і громадянина. З початком розбудови нової суверенної та незалежної держави, українське суспільство переживає складний період формування та розбудови власного інституту публічного адміністрування, ефективного функціонування якого визначальною мірою залежить від кількісного і якісного складу кадрового забезпечення публічної служби. У зв'язку з цим кваліфікаційні вимоги до фахівців у сфері публічного управління та адміністрування мають специфічний характер та зміст, а критерії відбору персоналу вимагають подальшого вивчення.

Дослідженням питання конкурентоздатності фахівців публічного управління та адміністрування займалися багато науковців. Зокрема, дана проблема вивчалася такими дослідниками як Баранов А.П., Бугайчук К.Л., Гайдученко С.О., Карпінський Б.А., Лазоренко Л.В., Науменко Р. І., Орлів М.С., Пфістер Д.Г., Трачук Г.М., Чернов С.І., Шевченко С.О. тощо. Актуальність цього питання не зменшується й досі, оскільки «кадри вирішують все».

Основний матеріал. В Україні як правило public administration (публічне адміністрування) і public management (публічне управління) перекладаються з англійської мови однаково – «державне управління». Однак, як показує аналіз літературних джерел [1-4], в даний час все частіше використовують поняття «публічне адміністрування», яке відповідає практиці функціонування інститутів демократичного суспільства.

Тому, на нашу думку, варто звернути увагу на розкриття власне змісту поняття «публічне адміністрування». Якщо звернутися до етимології слів «адміністрування» і «публічний», то адміністрування походить від лат. Administro, що означає керую, завідую і полягає у діяльності органів управління та посадових осіб; основою ж поняття ж «публічний» є латинське слово publica – суспільство, народ, люди або publicus – суспільний [1, с. 156];

Варто також означити поняття, що позначають публічне адміністрування, зокрема:

- А.П. Баранов вважає що публічне адміністрування полягає в організації виконання державної політики та програм централізовано, а також у забезпеченні координації діяльності персоналу [2, с. 209];

- С.І. Чернов та С.О. Гайдученко схиляються до думки, що публічне адміністрування пов'язане з втіленням у життя прийнятих законодавчими органами норм, які використовуються в управлінській, політичній та правовій сфері і по-суті є процедурою у виконанні дій законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, маючи на меті здійснення державного регулювання та надання адміністративних послуг населенню [3];

- Б.А. Карпінський, Д.Г. Пфістер та Г.М. Трачук розглядають публічне адміністрування як скоординовані групові дії з питань державних справ, які пов'язані із трьома гілками влади (законодавчою, виконавчою і судовою) і по змісту є професійною діяльністю державних службовців [4, с. 47].

На основі дослідження наукових підходів до сутності визначення поняття публічного адміністрування, на нашу думку, можна вважати, що публічне адміністрування – це вид організаційно-розпорядчої діяльності фахівців держслужби державного і місцевого значення, яка спрямована управління держслужбовцями, а також на підготовку та впровадження публічно-управлінських рішень і публічних послуг. Отже, конкурентоспроможність публічного адміністрування напряму залежить від ефективності діяльності фахівців, які працюють в держустановах.

Підтвердженням цьому є думка Р.І. Науменко та С.О. Шевченко, які вважають, що сьогодні саме якісне забезпечення фахівцями і є тим резервом з усіх організаційних ресурсів, що має найбільші можливості для підвищення конкурентоздатності функціонування органів публічного адміністрування. Особливого значення цей аспект набуває в контексті змін сьогодення, основною ціллю яких є становлення та розбудова професійної і чесної публічної служби, здатної відповідати на сучасні виклики [5, с. 38].

На важливості якісного кадрового забезпечення для конкурентоспроможності публічного адміністрування наголошує Л.В. Лазоренко «... кадрове забезпечення державної служби повинне мати характер свідомо організованої, наочно-практичної діяльності, спрямованої на комплектування всіх органів влади професійно підготовленими, компетентними, ініціативними, добросовісними, високоморальними працівниками, здатними найефективніше здійснювати завдання і функції державних органів у рамках закону і посадових повноважень, на рівні сучасних вимог, відповідно до Кваліфікаційних характеристик посад державних службовців» [6, с. 81].

У контексті завдань, які постали перед Україною, публічне адміністрування потребує подальших змін і реформування за напрямками, які пов'язані вирішенням наступних завдань:

- перехід від забюрократизованих кадрових систем до людиноцентричних, заснованих на зарубіжному досвіді моделей;
- поширення серед фахівців держслужби візії бажаного майбутнього та віри в нього;
- розвиток лідерства та запровадження концепції залучення персоналу;
- забезпечення «підтримуючої автономії» для фахівців, наділення їх повноваженнями ухвалювати рішення в межах визначеної політики, регламентів і компетентності;
- створення сприятливого для навчання і розвитку кадрів публічної служби середовища шляхом формування підтримуючої політики і систем, виділення часу на його здійснення;
- підтримка фахівців публічного адміністрування у подоланні викликів, надання їм часу, ресурсів і зворотного зв'язку;
- використання технологій наставництва і коучингу з метою розвитку проявлених здібностей, заохочення держслужбовців визначати альтернативи і знаходити власні шляхи вирішення проблем;
- поступовий перехід від жорсткого контролю за використанням робочого часу до створення можливостей для альтернативної зайнятості, що зумовлює необхідність удосконалення інструментів управління результативністю [7, С. 78].

У контексті завдань, які стоять перед публічним адмініструванням, зазначена служба потребує докорінних змін і реформування за напрямками, які пов'язані в першу чергу з комплексним вивченням питань: удосконалення кадрової політики і кадрового менеджменту; залучення молоді до публічного адміністрування; збереження кадрового потенціалу для передачі знань, умінь; матеріального стимулювання фахівців держслужби і залучення їх до міжнародних проєктів; професіоналізації публічного адміністрування; розробки антикорупційних механізмів у сфері державної служби, розробки програм навчання і стажування за європейськими стандартами.

Висновки. Для України на сьогодні нагальною потребою постає створення потужного та якісного кадрового потенціалу публічного адміністрування, який з властивою йому патріотичністю, високою кваліфікованістю, компетентністю, ініціативністю та культурою служив би інтересам держави, сумлінно, чесно й добросовісно вирішував би назрілі загальнодержавні та регіональні проблеми та інші службові обов'язки на доручених ділянках державної служби, а саме головне – підвищив би конкурентоспроможність публічного адміністрування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бугайчук К. Л. Співвідношення публічного адміністрування з іншими управлінськими категоріями. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. 79(4). С. 154-165.

2. Баранов А. П. Характеристика принципів публічного адміністрування в країнах – членах ЄС. *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 3. С. 207-215.

3. Чернов С. І., Гайдученко С. О. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів всіх форм навчання за спец. 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)» / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ, 2014. 97 с.

4. Карпінський Б. А., Пфістер Д. Г., Трачук Г. М. Система органів публічного адміністрування та її спрямованість на становлення й розвиток державотворчого патріотизму нації. *Молодий вчений*. 2020. № 4(1). С. 46-50.

5. Науменко Р. І., Шевченко С. О. Людський потенціал як сучасний пріоритет кадрової політики у сфері державної служби у контексті європейського вектору розвитку України. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 4(20). С. 36-42.

6. Лазоренко Л. В. Проблеми формування кадрового складу органів державної влади. *Інтелект ХХІ*. 2016. № 5. С. 80-83.

7. Орлів М.С. Розвиток людських ресурсів та організаційної культури в державних органах: використання методології дизайн-мислення. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Випуск 19. С.76-81.

Ольга РУДНИЦЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНОМУ СУДІ ООН

Статтею 92 Статуту Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН) [1], ст. 1 Статуту Міжнародного Суду ООН [2] визначено, що одним із головних органів системи ООН є Міжнародний Суд ООН. Він був заснований як судовий орган для досягнення одного з основних принципів міжнародного права – мирного врегулювання спорів між державами-членами ООН. За період своєї діяльності Суд розглянув майже 200 справ.

За предметом розглянутих в суді міждержавних суперечок або проблематики запитуваних консультативних висновків всі справи можуть бути умовно розділені на кілька категорій. Згідно з офіційними даними Міжнародного суду ООН, більше половини прийнятих до розгляду справ стосуються виниклих конфліктів інтересів між державами по територіальних і прикордонних питаннях. Другою за кількістю звернень до Суду є група питань, що знаходяться в сфері міжнародного морського

права. Частина судових справ (які перебували і перебувають ще на розгляді) пов'язана з проблемами національної юрисдикції і дипломатичного і консульського права. Нечисленними, але найбільш важливими для збереження світопорядку є справи про незаконне застосування сили. Найрідше до Суду звертаються з проханнями про винесення рішень по претензіях комерційного або приватно-правового характеру до однієї держави, яка підтримує іншу державу.

Україна тричі брала участь у розгляді справ у Міжнародному Суді як сторона процесу (один раз в якості відповідача та два – як позивач). Справа про делімітацію континентального шельфу і виняткових економічних зон України і Румунії в Чорному морі перебувала в суді з ініціативи Бухареста з 2004 року.

3 лютого 2009 року рішення «щодо Зміїного» було винесено. На думку експертів, воно є справедливим і прийнятним для сторін, які вже встигли заявити про беззастережне його виконання. І навряд чи можна говорити про перемогу або поразку в «зміїному» суперечці. Перш за все необхідно задатися питанням, які наслідки це рішення спричинило для України [3, с. 470].

Міжнародний суд в Гаазі у 2009 році визначив кордон між Україною і Румунією, що проходить по Чорному морю, досягнувши компромісу в давньому спорі. Відповідно до рішення суду, Румунія отримує право використовувати 79,34 відсотка континентального шельфу площею 12 тисяч квадратних кілометрів з запасами нафти і газу. Родовища нафти і газу виявлено в безпосередній близькості від острова Зміїний, на який претендували обидві країни. Зміїний був визнаний судом саме островом, а не скелею, як цього вимагала румунська сторона. Проте, обставина, що цей острів незаселений і, таким чином, не є територією України, послужила причиною для визнання його нерелевантною обставиною збільшення виключної економічної зони України.

16 січня 2017 року Україна звернулась до Міжнародного Суду вже як позивач. Позов був поданий з метою притягнення Російської Федерації до відповідальності за підтримку тероризму на сході України і дискримінацію етнічних українців і кримських татар в окупованому Криму. У цій справі Україна вимагає припинити триваючі порушення Росією Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, а також компенсації завданих збитків.

На даний момент справа все ще на розгляді в Суді. 8 листопада Міжнародний суд ООН в Гаазі визнав свою юрисдикцію у справі «України проти Росії», зокрема, що стосується звинувачення Москви у фінансуванні тероризму на сході України і расової дискримінації в Криму. Таким чином, згідно з попереднім рішенням суду, Росія в окупованому Криму повинна:

1. Утриматися від введення обмежень для кримсько-татарського населення щодо права на представницькі інститути, включаючи Меджліс кримсько-татарського народу;
2. Забезпечити доступність освіти в окупованому Криму українською мовою [4].

Міністерство закордонних справ України назвало «беззастережною перемогою» рішення Міжнародного суду ООН в Гаазі у справі України проти Росії. Проте, як свідчить досвід роботи Міжнародного Суду розгляд справи не завершився.

26 лютого 2022 року Україна звернулася до Міжнародного Суду ООН з позовом про порушення Російською Федерацією Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (далі – Конвенція). Позивач посилається на хибне тлумачення та спотворення відповідачем поняття злочину «геноциду», яким Росія виправдовує застосування збройної агресії до України. Крім того, згідно позиції України відповідач грубо зловживає обов'язком, який передбачений вищевказаною Конвенцією, а саме – запобігання злочину геноциду. Зокрема, збройна агресія Росії як запобіжна міра, а також покарання за видуманий «путінським режимом» геноцид щодо російськомовного населення не відповідає положенням даної Конвенції.

Доцільно зазначити, що держави, як суб'єкти міжнародних відносин виступають відповідачами в міжнародних судах та арбітражах, тільки якщо вони погодилися на такий розгляд у відповідній справі або щодо конкретного порушення. Оскільки Російська Федерація є стороною зазначеної Конвенції, тим самим вона дала згоду вирішувати спори за цим нормативним актом в Міжнародному Суді ООН.

У цей складний кризовий час в умовах збройної агресії Російської Федерації проти нашої держави ми повинні довіритися дії міжнародно-правових інститутів для захисту. Справи за позовом України до Російської Федерації стануть основою того, що міжнародний правовий порядок може протистояти могутнім державам, які зневажають міжнародне право і права людини. Наші сподівання на успішний розгляд справи та рішення про задоволення позовних вимог можуть бути втілені лише за умови надання в Міжнародний Суд ООН беззаперечних доказів злочинів Російської Федерації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. [Електронний ресурс]. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
2. Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.un.org/ru/icj/statut.shtml>.
3. Кононенко В. П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика. Київ-Одеса : Фенікс, 2018. 438 с
4. Application of the international convention for the suppression of the financing of terrorism and of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination (Ukraine v. Russian Federation)/ URL: <https://web.archive.org/web/20170715170243/http://www.icj-cij.org/files/case-related/166/19394.pdf>

Лілія СЕЙКО,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СТРОКІВ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

Надаючи суб'єктам цивільних правовідносин певні права та обов'язки, законодавець водночас турбується і про їх охорону. Однак державний захист окремих цивільних прав не є безстроковим.

Метою статті є аналіз поняття та видів строків позовної давності на основі чинного законодавства України.

Позовна давність — це термін для захисту права за позовом особи, право якої порушене. Іншими словами, це строк, упродовж якого особа, право якої порушено, може вимагати захисту чи примусового здійснення свого права через суд [1].

Строки позовної давності мають загальний характер. Вони застосовуються до всіх правовідносин, крім випадків, передбачених законом. Кодекс, що містить норми про терміни давності, є самостійним органом цивільного права. Він є одним із складових частин загальної частини Цивільного кодексу [2, с. 88].

Строки позовної давності відносяться до термінів, передбачених законом, і сторони не можуть збільшити або зменшити їх за згодою сторін та вправі ухвалити рішення [4, с. 15].

Розробники проекту нового Цивільного кодексу пропонують, щоб позовна давність застосовувалася судом лише за заявою сторони у спорі. Чи треба надавати перевагу редакції цієї норми? Ми вважаємо, що ні. Якщо позивач пропускає строк позовної давності, а відповідач, тим не менш, погоджується задовольнити його вимоги, то він має можливість задовольнити їх у порядку доарбітражного врегулювання, а не доводити справу до суду, щоб мати після додаткові збитки у вигляді оплати державного мита та других судових витрат [4, с. 15].

При порушенні суб'єктивного цивільного права особа може звернутися з позовом до суду за захистом. Слід розрізняти право на позов у матеріальному значенні і право на позов у процесуальному значенні.

У матеріальному значенні право на позов — це право вимагати від суду винесення рішення про захист порушеного суб'єктивного права і право отримати цей захист. Закінчення строку позовної давності позбавляє сторону можливості вимагати примусового здійснення права через суд, але не позбавляє права, звернутися за захистом до суду взагалі, тому що для подачі позовної заяви до суду про захист порушеного суб'єктивного права законодавець жодних строків не встановлює.

Право на позов у процесуальному значенні — це право звернутися з позовною заявою, що має на меті захист порушеного права, та це право не обмежується

строками позовної давності. Вимоги стосовно захисту порушеного права розглядаються судом незалежно від строку позовної давності, а закінчення строку позовної давності – це привід для відмови у задоволенні позову.

Значення позовної давності полягає в тому, що цей інститут забезпечує визначеність та постійність цивільно-правових відносин. Він виховує учасників цивільного обігу, заохочує їх до активності в реалізації належних їм прав, укріплює договірну дисципліну, стабільність господарських відносин.

Позовна давність розповсюджується на всі вимоги, окрім, передбачених у Цивільному кодексі або в інших нормативних актах.

Позовна давність не поширюється:

— на вимоги, що виявляють з порушення особистих немайнових прав. Особливості особистих немайнових прав полягають в їх безстроковості, тому що Закон не обмежує можливості їх захисту в часі;

— на вимоги вкладників про видачу вкладів, занесених у кредитні установи;

— на вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної житлу або здоров'ю особи.

Задовольняються ж ці вимоги не більше як за три роки;

— про відшкодування радіаційної шкоди, заподіяної особі (Закон України від 8 лютого 1995 р. "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку"), та в окремих випадках, передбачених Законом України [1].

У цивільному праві використовуються два види строків позовної давності:

а) загальні;

б) спеціальні.

Загальні строки позовної давності ширяться на усі цивільні правовідносини, за винятком, з приводу яких законодавством встановлений інший строк, або які взагалі виведені з-під дії строків позовної давності.

Загальний строк позовної давності встановлений тільки у три роки і не залежить від суб'єктного складу відносин[1].

Спеціальні строки позовної давності встановлені для певних вимог, встановлених законом, і ці строки на відміну від загальними можуть бути скороченими або продовженими.

Скорочені строки позовної давності тривалістю у шість місяців поширюються на такі вимоги:

1) про стягнення неустойки (пені, штрафу);

2) про недоліки проданих речей;

3) що впливають з поставки продукції поганої якості;

4) про помітні недоліки в роботі, виконаній за договором підряду;

5) про недоліки в роботі, втілені за договором побутового замовлення;

6) до позовів, що впливають з перевезки вантажів, пасажирів і багажу, які показує перевізник [1].

Для позовів про скриті дефекти в роботі, виконаній за договором підряду, строк позовної давності утверджений в один рік. Виключенням з цього правила є договір

підряду на будівництво житлового будинку, коли однією із сторін є громадянин, — тут строк позовної давності загальний — три роки. [3]

Таким чином, у висновку, можна сказати, що цивільні процесуальні строки разом з іншими цивільними процесуальними засобами покликані забезпечити оперативність, реальність і гарантованість судового захисту суб'єктивних прав заінтересованих осіб, які є учасниками процесу, та інтересів держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 08.09.2021 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1570>;
2. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посіб. / Ю. О. Заїка. – 2-е вид. змін, і доп. – К.: Правова єдність, 2008. – 368 с.
3. Практика судів України в цивільних справах // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - 1995.- №2.
4. Мосціцька М. Поняття та види строків в цивільному праві. 2016.№1. С. 14-19.

Євген СКУЛИШ,

доктор юридичних наук., професор,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

Ірина КРАВЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні, введений 24 лютого 2022 року через повномасштабне вторгнення російських військ на територію нашої держави, вніс істотні зміни у всі правові відносини. Як і інші правові інституції, кримінальне судочинство також суттєво постраждало від війни, яка внесла свої корективи і в процесуальну діяльність.

Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» від 3 березня 2022 року [1] до Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України внесено низку істотних змін та доповнень. Наразі, вважаємо доречним описати окремі з них.

Частиною 5 ст. 36 КПК України встановлено заборону доручення провадження досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до

підслідності Національного антикорупційного бюро України, іншому органу досудового розслідування, окрім випадків наявності об'єктивних обставин, що унеможливають його функціонування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану [2]. Це, схоже, результат можливих ситуацій на випадок, якщо Національне антикорупційне бюро України через військові дії буде позбавлене реальної можливості виконувати свої повноваження. За інших обставин такий дозвіл не вимагається.

Відповідно до абзацу 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, процесуальні дії у кримінальному провадженні фіксуються відповідними процесуальними документами, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, коли фіксування засобами неможливо з технічних причин [2]. Судячи з тексту, перевагу слід надавати подвійній фіксації: в документі та технічними засобами.

Дана стаття зазнала змін у декількох частинах, зокрема у абзаці 5 ч. 2 ст. 615 КПК України вказано, що у разі ведення воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 цього Кодексу, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Рішення керівника органу прокуратури приймається у формі постанови та має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді [3].

Розглядаючи запобіжні заходи, варто звернути увагу на обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб особам, підозрюваним у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 146. -1, 147, 152, 153, 185, 186, 187, 189-191, 201, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 КК України; крім того, у виняткових випадках також при вчиненні інших тяжких та особливо тяжких злочинів, якщо внаслідок зволікання з обранням запобіжного заходу може бути втрачений слід злочину або особа, яка підозрюється у вчиненні цих злочинів, може втекти [1]. Ці повноваження здійснюються з дотриманням вимог глави 37 Кримінального процесуального кодексу України, тобто Особливого порядку кримінального судочинства.

У разі об'єктивної неможливості звернення до суду з обвинувальним актом строк досудового розслідування зупиняється і може бути поновлено у разі зникнення підстав для зупинення.

Аналіз тексту ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» вказує на можливість ухвалення рішення про продовження тримання під вартою до одного місяця. У такому випадку, керівник відповідного органу прокуратури має здійснити відповідні дії за клопотанням прокурора чи слідчого за

погодженням з прокурором. Під час досудового розслідування тримання під вартою може бути продовжено кілька разів [1].

У разі неможливості провести підготовче судове засідання вважається продовженим запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, обраний на досудовому розслідуванні, до вирішення питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж два місяці. У разі закінчення строку дії рішення суду про тримання під вартою і суд не може розглянути питання про продовження строку тримання під вартою, обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання суду, але не більше двох місяців [1].

Крім того, Верховний Суд надав роз'яснення щодо ведення кримінального провадження в умовах воєнного стану. У листі Верховного Суду від 03.03.2022 р. № 1/0/2-22 «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» дещо уточнено порядок здійснення прокурором відповідних повноважень.

По-перше, такі рішення можуть бути прийняті прокурором у разі, коли кримінальне провадження ведеться за фактом вчинення підозрюваним сукупності злочинних діянь, хоча б одне з яких є злочином, передбаченим статтею 615 КК України.

По-друге, у кримінальних провадженнях за статтями Кримінального кодексу України, які не входять до переліку, визначеного ст. 615 КПК України прокурору доцільно змінити місцеву підсудність кримінального провадження та передати його до іншого району, області, на території якої діє суд. У разі відсутності підстав для здійснення прокурором зазначених повноважень він може звернутися до суду за місцем проведення слідчих (розшукових) дій [4].

Таким чином, в сучасних умовах, досліджувані нормативні положення і роз'яснення повинні забезпечувати постійне функціонування системи кримінального судочинства, але водночас вони обмежені в часі, діють на строк в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» від 03.03.2022 №2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text> (дата звернення: 30.11.2022)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.11.2022).
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в

умовах воєнного стану» від 27.07.2022 №2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n46> (дата звернення: 30.11.2022).

4. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Лист Верховного Суду від 03.03.2022 року N 1/0/2-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00820?an=13> (дата звернення: 30.11.2022).

Сергій СЛОБОДЯНЮК,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ НА УРОКАХ ПРАВОЗНАВСТВА

В умовах переходу від постіндустріального суспільства до інформаційного питання активізації пізнавального інтересу учнів є складовою освітнього процесу. Технології розвитку пізнавального інтересу при вивченні правознавства орієнтовані на діалогічність навчання, пріоритет компетентностей, як предметних, так і ключових, діяльнісний та особистісно орієнтований підходи. Пізнавальний інтерес – важливий компонент внутрішньої мотивації, і саме під час звернення до такої категорії, як права людини, звернення до прийомів розвитку пізнавальних мотивів набуває особливої актуальності.

Проблемами формування інтересу пізнання займалися такі психологи та педагоги, як І. Герbart, Ф. Дистервег, С. Рубінштейн, К. Ушинський, Д. Фрейер [4]. Дослідженням інтересу учнів до окремих навчальних предметів присвячені праці вітчизняних педагогів та методистів: І. Баклицький [1], Н. Бібік [2], В. Кобаль [5], Л. Назарець [6], О. Савченко [7], В. Шарко [8].

Прийоми розвитку пізнавальних мотивів при вивченні прав людини можна поділити на такі групи за змістом зацікавленості: пізнавальним потенціалом навчального матеріалу, діяльнісного спрямування, безпосередньо процесом навчання. Але особливістю їх використання є синкретизм, тобто постійне об'єднання в одній формі кількох технологічно-методичних компонентів.

Зацікавленість змістом навчального матеріалу реалізується через новизну повідомлення, співвідношення інформації з суб'єктивним досвідом учня, приклади з мистецтва, науки, особистого досвіду, історичні відомості, факти з життя видатних особистостей. Так, при вивченні порушення прав людини та боротьби з ними, важливо висвітлити поняття геноциду як найбільш небезпечного злочину проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Тому звернення до історичних фактів проявів різноманітних форм геноциду, таких як голодомори 1921-23рр, 1932-

33pp, 1946-1947 pp. як геноциди проти українців; винищення нацистською Німеччиною під час Другої світової війни євреїв (Голокост), винищення режимом Пол Пота і Іенг Сари в 1975-1979 роках в Камбоджі до трьох мільйонів камбоджійців, винищення іракськими військами курдського населення північного Іраку - зокрема, в процесі операції Анфаль 1987-1989 років; різанина в Сребрениці (1995 р.) - масове вбивство боснійських мусульман боснійськими сербами. Важливим елементом підсилення інтересу до вивчення теоретичного поняття є актуальність подій, що відбуваються, та активізація суб'єктивного досвіду учнів. Тому важливо привернути увагу учнів до військові злочини проти мирного населення в Бучі, Ірпені, Маріуполі та інших містах України., які можна схарактеризувати як особливий різновид сучасного геноциду - етноцид українців в російсько-українській війні 2022 р..

Зупиняючись на невід'ємному праві людини на особисту свободу доцільно буде звернутися до теми рабства, історії його виникнення та сучасним проявам: торгівлі «живим товаром», примусовому одруженню; секс-експлуатації, проституції. Зацікавленості учнів сприятимуть приклади з літературних творів, які піднімають цю тему Ж. Верн в географічному романі «П'ятнадцятирічний капітан», Г. Бічер-Стоу в соціальному романі «Хатина дядька Тома».

Демонстрація репродукції картини Іллі Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану» допоможе сформувати інтерес до обговорення питання «Кожен має право голосу». Головним центром прийняття рішень у Війську Запорізькому була Рада. Січова або Гетьманська Рада скликала три рази на рік і у випадку нагальної потреби. У цих Радах з однаковими правами брали участь усі запорожці, на ній вирішували питання політики, укладали угоди з іншими країнами, обирали і скидали гетьмана та старшину, а також вирішували питання господарського життя. Така інформація стає поштовхом до зацікавленості учнів тематикою українського парламентаризму завдяки проведенню паралелі між минулим і сьогоденням в розвитку виборчого права в Україні, розвитку ціннісного ставлення до прав людини й прав громадянина, громадянської відповідальності.

Опора на життєвий досвід учнів ґрунтується на «відкритті» на уроці основ протікання правових процесів, які учні спостерігали в житті чи самі брали в них участь. Враховуючи значну кількість серед учнів внутрішньо переміщених осіб, важливим буде заслухати спостереження, як порушувалися їх права під час воєнного стану. При обговоренні обмеження прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб в умовах правового режиму надзвичайного або воєнного стану важливо використати пізнавальний інтерес до теми, звернувшись до Конституції України, Законів України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про правовий режим надзвичайного стану». Учні мають визначити, які права не можуть бути обмежені під час надзвичайного та воєнного стану.

Дієвим прийомом створення ситуації зацікавленості матеріалом є парадокс. В якості прикладу розглянемо слова Саїда Аль Андалусі – відомого науковця із міста Кордова (зараз Іспанія), який жив у XI ст. та уславився своєю мудрістю і знаннями:

«Ті люди, які живуть на крайній півночі, страждають від того, що вони знаходяться занадто далеко від сонця. Їх повітря холодне і небо хмарне. Тому їхній темперамент холодний, а їхня поведінка є грубою. В результаті їхні тіла стали незвичайними, шкіра стала білою, а волосся звисає донизу. Вони втратили гостроту розуму і гостроту сприйняття. Їх здолали неосвіченість і лінощі, вони вражені безсиллям і тупістю» [8, с.81]. Така парадоксальна оцінка європейця спонукає до дискусії, в результаті якої учні розуміють, що дискримінація прав людини за їх місцем проживання, кольором шкіри, очей, волосся, звичаїв та традицій неприпустима.

Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу передбачає, що у процесі викладання вчитель прагне на кожному уроці окреслити нові знання, якими збагатилися учні, створює таку морально-психологічну атмосферу, в якій вони отримують моральне задоволення від того, що інтелектуально зросли. Коли учень відчує, що збагачує свій багаж правових знань, знання про свої права, свою особистість, він намагатиметься ефективніше працювати над опануванням правових норм та правил.

Дієвим засобом підтримання інтересу до вивчення правових тем стає діяльнісний підхід. Пропонуємо групову роботу зі створення скрайбінгу – інформації, яка супроводжується ілюстративними матеріалами (графіками, малюнками, символами, піктограмами, виділенням шрифтом ключових слів та термінів, гаслами, діаграмами тощо). Візуалізація матеріалу допомагає активізувати процеси пам'яті, а робота в групі – розвивати комунікацію, а в цілому зацікавлює учнів темою, що вивчається. Наприклад, групи створюють скрайбінги, порівнюючи обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та обмеження прав юридичних осіб та підприємств в період надзвичайного або воєнного станів. До таких діяльнісних видів роботи можна віднести і створення лепбуку «Мої права», де учні добирають матеріал для розповіді про право на життя, на особисту свободу, на працю, на житло, на свободу слова та інші. Особливість лепбуку полягає в тому, що за формою це розкладна папка з різноманітними кишеньками, вкладками, конвертами з додатковою інформацією. Зацікавленість в використанні лепбуку в факторі несподіванки при розкритті мінікоморок з різноманітним навчальним матеріалом. Для учнів, які володіють інформаційно-комп'ютерними технологіями безперечно підтримає пізнавальний інтерес робота над буктрейлером – короткі відеороликом за визначеною темою. Можна запропонувати створити буктрейлер про сучасні порушення прав людини: тероризм, захоплення заручників, військове найманство, піратство.

Для вивчення прав людини продуктивним є застосування інтерактивних методів навчання. Це методи, що характеризуються діалогом та взаємодією між усіма учасниками. Безперечно зацікавленості учнів правознавством сприятимуть квести як інтерактивна гра із застосуванням цифрових технологій. Вони стимулюють інтелектуальні здібності учасників і задіюють їхню пізнавальний інтерес в освіті з прав людини. При вивченні виборчого права громадян можна використати віртуальну мандрівку-квест «Експурсія до Європарламенту». Спільна, нехай навіть і віртуальна,

мандрівка учнів до загадкового Європарламенту збуджує увагу та тримає стійкий інтерес. Зазвичай учні звикли, що всі необхідні речі для планування екскурсій чи подібних поїздок роблять за них дорослі, в квесті перед ними постають максимально життєві завдання: взяти посвідчення особи, спланувати маршрут за Google-картою; усі завдання, запропоновані на станціях, несуть різне змістове та результативне наповнення. Пізнавальний інтерес підтримують комунікаційність та креативність, які мають проявити учні, тому що учасники квесту постійно щось створюють, пишуть, малюють, клеять, сканують. Таким чином, діяльність учасників квесту максимально урізноманітнена, що дозволяє підтримувати інтерес до пізнання протягом всього уроку.

Таким чином, вивчення прав людини в шкільному курсі правознавства передбачає динамічне використання активізації пізнавального інтересу учнів. До них відносяться прийоми новизни повідомлення, співвідношення інформації з суб'єктивним досвідом учня, використання прикладів з мистецтва, науки, історичних відомостей, створення парадоксів, веб-квести, скрайбінги, лепбуки. Це сприятиме розвитку мотиваційної сфери учнів, підвищенню якості освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баклицький І. Формування пізнавальних інтересів школярів як психологічна проблема. Людина, становлення, розвиток. Філософські пошуки. Львів - Одеса, 2003. 115 с.
2. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. К.: Монографія, 1998. 199 с.
3. Громадянська відповідальність. 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. Харків: Видавнича група «Основа», 2017. 136 с.
4. Зайченко В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с.
5. Кобаль В. Методика розвитку пізнавальних інтересів учнів при вивченні історії України засобами краєзнавства. Мукачево, 2014. 229 с.
6. Назарець Л. М. Пізнавальний інтерес у контексті мотивації навчально-пізнавальної діяльності // *Наукові записи*. Острог, 2003. Вип. 4. С. 81–91.
7. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися // *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 85–98.
8. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект. К.: СПД Богданова А.М., 2007. 220 с.

Тетяна ТАРАСЕВИЧ,
кандидат юридичних наук,
Вінницький державний педагогічний
університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ КЛОНУВАННЯ В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ

Сучасний стан суспільних відносин характеризується сталим технологічним прогресом, впровадженням нових наукових знань в об'єктивну дійсність, появою нових революційних напрямів дослідження, які досі були невідомими. Одним із найактуальніших таких напрямів є ідея клонування, якій приділяють дедалі більше уваги у всьому світі. З огляду на це перед правовою наукою постає низка невирішених раніше питань.

Проблемне питання клонування людини має не тільки технологічні, а й моральні аспекти. Тому його треба розглядати ширше, у контексті прогресу науки. На сьогодні особливо актуальним у зв'язку зі стрімким поширенням ідей клонування є питання про правову регламентацію клонування людини на національному і міжнародному рівні. Інноваційні медико-біологічні зрушення і дослідження в напрямку відтворення людських організмів спричинюють дедалі складніші проблеми і в галузі прав людини, і морально-етичного характеру [1].

Із розвитком людської цивілізації з'являються нові напрями наукових досліджень, які мають важливе соціальне значення. А це зумовлює потребу їх правового врегулювання. Право встановлює певні рамки для розвитку науково-технічного прогресу, для впровадження і застосування нових досягнень людської думки. Безумовно, ці питання вимагають нормативного вирішення численних колізій, що породжені можливістю клонування людини [2].

Зокрема, науково-технічний прогрес впливає на розвиток нових напрямів міжнародного співробітництва, а відтак – на оновлення законодавства відповідно до міжнародних стандартів.

Варто також акцентувати увагу на тому, що останнім часом предметом спеціального розгляду стають питання захисту людської особистості в умовах прогресу біології, медицини, особливо внаслідок успіхів генної інженерії та біотехнології [3]. Питання про захист особистості, фізичної та інтелектуальної недоторканності людини в умовах прогресу біології, медицини і біохімії неодноразово було предметом спеціального розгляду в доповідях Генерального секретаря ООН, тож це питання вимагає ґрунтовного вивчення.

Зауважимо, що саме питання етимології терміна «клонування» є недостатньо дослідженим та потребує подальшого вивчення. Здебільшого дослідники

погоджуються, що «клон» походить від грецького слова «klon», що означає – гілочка, втеча, держак і стосується насамперед вегетативного розмноження [4]. Дослідивши різні наукові підходи до розуміння поняття «клонування», можемо витлумачити його як метод розмноження статевороздільних істот (тварин та людей), за допомогою якого у безстатевий спосіб можна отримати новий організм, що буде генетично ідентичний з організмом, який треба клонувати. Цей термін використовують для позначення штучного клонування людини.

За напрямом та діяльністю клонування поділяють на окремі види. Наприклад, виділяють клонування гена, репродуктивне клонування і терапевтичне клонування, а також клітинне клонування та молекулярне клонування. Дехто з науковців виділяє лише два види клонування – репродуктивне і терапевтичне, а інші – більше. Так, скажімо, Б. Островська виокремлює лише два види: репродуктивне та терапевтичне клонування. Репродуктивне клонування, як вона зазначає, може здійснюватися двома способами: за допомогою штучного розділення бластомерів ембріона на перших етапах розвитку, в результаті чого народжуються близнюки; шляхом трансферу (перенесення) ядра соматичної (а не статевої) клітини в яйцеклітину, з якої попередньо було вилучено її власне ядро, та подальшої його імплантації в організм матері. Терапевтичне клонування також передбачає створення ембріона шляхом трансферу ядра соматичної клітини, однак без наміру подальшої імплантації цього ембріона [5, с. 40].

Ідеї клонування людини породжують низку проблем, розв'язати які має наука. Суто технологічний підхід до клонування людини, як стверджують фахівці, іде врозріз з наявним рівнем наукових знань. Усвідомлення цього явища надзвичайно важливе, адже людство стикається не тільки з невідомим, а й із небезпечним явищем, тобто з таким, що загрожує самому існуванню людства. Вкотре постає запитання, що таке людина, і тут однієї природничої науки для відповіді виявляється замало. Потрібні знання гуманітарних і соціальних дисциплін, знання з філософії, зрештою, знання, набуті релігією про сутність людини. Адже сутність людини не тільки соціальна, а й духовно-трансцендентна [6, с. 7].

Щодо того, як суспільство сприймає явище клонування, то маємо відзначити, що ставлення людей поступово змінюється: спостерігається поступовий перехід від несвідомого заперечення до розуміння клонування як невід'ємного елемента прогресу науки. Відповідно зменшується надмірна емоційність у реакції на нього [7].

Що ж до технологій, які застосовуються при клонуванні, то вони дають можливість обходитися генофондом одного з батьків, що робить цілком реальним народження дітей навіть у гомосексуальних шлюбах. Як будуть розвиватися події далі, які ще сюрпризи піднесе нам генетика – сказати важко, але те, що ця наука може сильно вплинути на хід світової історії, не викликає сумнівів.

Зазначимо, що відносини, які виникають у процесі проведення репродуктивного клонування людини, значущі з точки зору прав та інтересів, що охороняються законодавством України, оскільки під час проведення репродуктивного

клонування людини порушуються такі важливі конституційні права і свободи громадян, як право на життя, здоров'я, особисту недоторканність та цілісність особистості.

Оскільки в Україні є значний науковий потенціал у галузі молекулярної біології, це зумовлює потребу законодавчої регламентації деяких напрямів досліджень, зокрема заборони експериментів, пов'язаних із клонуванням людини. Важливим компонентом системи державної безпеки має стати безпека генетична, яка передбачає створення ефективного законодавства в галузі генної інженерії і біотехнології на основі оцінок можливого ризику. До його розробки потрібно залучити не тільки юристів, а й генетиків, медиків, спеціалістів у галузі біоетики.

Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» [8], що прийнятий 2004 року, покликаний регламентувати питання безпеки робіт з будь-якими генно-інженерними об'єктами, безпеки біотехнологічного виробництва, контрольованого запровадження трансформованих організмів у навколишнє природне середовище, допуску до роботи в галузі біотехнології, ліцензування цих робіт. Попри те, що в нашій державі існує такий нормативно-правовий акт, його статті не повною мірою відповідають теперішній ситуації, що склалася на науковому рівні. Науковці б'ють на сполох, мовляв, неминучим є клонування частин людського організму. Тож проблеми, які виникають, потребують відповідного нормативного закріплення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барабаш О. О., Яцків Д. В. Проблеми клонування людини: правовий та моральний аспекти. *Часопис Київського університету права. Теорія та історія держави і права. Філософія права.* 2021. № 4. С. 14–18. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4419/1/%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%882.pdf>
2. Короткий Т. Правові аспекти клонування людини. *Вісник НАН України.* 2002. № 3. С. 46–52.
3. Триньова Я. Клонування людини – одна із сучасних кримінально-правових проблем. *Юридична Україна.* № 1. 2014. С. 72–80.
4. Клон (біологія). *Вільна енциклопедія «Вікіпедія».* URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BB%D0%BE%D0%BD_\(%D0%B1%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BB%D0%BE%D0%BD_(%D0%B1%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F)) (дата звернення: 07.11.2022).
5. Островська Б. Міжнародно-правове регулювання репродуктивного та терапевтичного клонування людини. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine.* 2018. № 1. С. 39–45.
6. Антонюк О. Р. Етико-правова проблема клонування людського організму. *Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче*

забезпечення (*генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення*): матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., 17–18 квіт. Львів, 2008. С. 8–11.

7. Генетика: підручник / А. В. Сиволоб, С. Р. Рушковський, С. С. Кир'яченко та ін.; за ред. А. В. Сиволоба. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2008. 320 с.

8. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14.12.2004 № 2231-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2231-15#Text> (дата звернення: 07.11.2022).

Дарія ТЕРЕЩУК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ НЕОСУДНОСТІ

До проблеми суб'єкта кримінального правопорушення сьогодні надзвичайно зростає науковий та практичний інтерес. Це обумовлено, перш за все, дотриманням принципу індивідуалізації покарання, який закладено у кримінально-правовому законодавстві, а також, великим збільшенням кількості осіб, котрі мають психічні розлади, які значно впливають на їхню поведінку при вчиненні суспільно небезпечних діянь.

Поняття неосудності є похідним від поняття осудності та по суті є його антиподом. Особа, котра перебуває в стані неосудності, не є суб'єктом кримінального правопорушення, бо критерій поняття суб'єкта кримінального правопорушення «осудність» відсутній. Тобто особа, що визнана неосудною, не несе кримінальної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння незалежно від його тяжкості.

Ч. 1 ст. 18 КК України передбачає, що обов'язковою ознакою суб'єкту кримінального правопорушення є осудність особи. Отже, можна зробити логічний висновок, що осудність є складовою частиною характеристики складу кримінального правопорушення в цілому, і відсутність цієї складової свідчить про відсутність складу кримінального правопорушення [1].

У ч. 2 ст. 19 КК України наведено законодавче визначення поняття неосудності, з якого випливає, що неосудною визнається така особа, яка під час учинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки [2, с. 144-148].

Для того, щоб визнати особу неосудною потрібно встановити її нездатність усвідомлювати лише ті суспільно небезпечні діяння, які вона вчинила, будучи

психічно хворою. Варто відзначити, що при багатьох психічних хворобах у людини зберігається до певних меж правильне сприйняття навколишнього середовища.

На сьогодні формула неосудності складається з двох основних частин: медичного та юридичного критеріїв. Ці два аспекти чітко закріплені в законодавстві [4].

Медичний(біологічний) критерій неосудності окреслює всі можливі психічні захворювання, що істотно впливають на свідомість і волю особи. У ч. 2 ст. 19 КК України виділено види психічних хвороб. До них відносять: хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство, інший хворобливий стан психіки.

Юридичний (психологічний) критерій неосудності проявляється в нездатності особи безпосередньо під час вчинення суспільно небезпечного діяння усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними саме внаслідок наявності психічного захворювання, тобто медичного критерію.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 КК України юридичний критерій неосудності має дві ознаки: а) інтелектуальна, тобто особа не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність); б) вольова – особа не могла керувати своїми діями. Під «своїми діями» тут слід розуміти не будь-які діяння психічно хворого, а лише суспільно небезпечні, які передбачені певними статтями Особливої частини КК України (ст.ст. 121, 152, 185 КК України тощо).

У переважній більшості випадків коли особа не усвідомлює своїй дій, вона водночас і не може ними керувати. Однак зустрічаються випадки, коли особа цілком усвідомлює своїй дії, натомість не може ними керувати, до прикладу kleptomан розуміє протиправність своєї поведінки, але не може утриматись від крадіжки тощо. Тому для визнання особи неосудною достатньо лише однієї ознаки – інтелектуальної чи вольової, якщо вона обумовлена одним із видів хворобливого розладу психічної діяльності.

Відповідно до КК України особа, визнана неосудною, не підлягає кримінальній відповідальності незалежно від тяжкості вчиненого суспільно небезпечного діяння. До такої особи на підставі ч. 3 ст. 19 КК України можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру, які передбачені у ст. 94 КК України. Такі заходи не є кримінальним покаранням, однак на відміну від звичайного медичного лікування є примусовими і спрямовані як на лікування хворого та має превентивний характер, тобто застерігає суспільство і державу від можливого повторення ним нових суспільно небезпечних діянь.

Неосудність особи здебільшого характеризує її психічний стан на час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого кримінальним законом. Однак на практиці нерідко трапляються випадки, коли особа під час вчинення кримінального правопорушення була осудною і вже після його вчинення до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що унеможливило усвідомлення своїх дій або керування ними. У ч. 3 ст. 19 КК України сказано, що не підлягає покаранню особа,

яка вчинила кримінальне правопорушення в стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. Відповідно до закону до такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру, а вже після одужання така особа (на відміну від особи, визнаної неосудною) може підлягати покаранню на загальних засадах (ч. 4 ст. 95 КК) [2]. Тобто у цій ситуації суд призначає особі належне покарання, при цьому направляє для відбування примусових заходів медичного характеру. У разі дострокового одужання до такої особи може бути застосоване покарання.

Застосування покарання до неосудної особи, по-перше, суперечило б принципу гуманізму, а по-друге, не могло б забезпечити досягнення мети покарання.

Питання про осудність чи неосудність особи по відношенню до вчиненого нею діяння вирішується судом на підставі висновку судово-психіатричної експертизи.

У проєкті нового Кримінального кодексу України станом на 29 вересня 2022 р. статтею 2.3.2. «Осудна особа» передбачено: «1. Осудною є особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла: 1) усвідомлювати фактичні обставини та протиправність свого діяння, 2) передбачати його наслідок, визначений цим Кодексом, та 3) керувати своїм діянням. 2. Осудність особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, презюмується» [5]. У ст. 2.3.3. проєкту нового Кримінального кодексу України «Неосудна особа» вказано: «1. Неосудною визнається судом особа, яка внаслідок психічного розладу під час вчинення протиправного діяння, передбаченого цим Кодексом, не могла: 1) усвідомлювати фактичні обставини чи протиправність свого діяння, 2) передбачати його наслідок, визначений цим Кодексом, або 3) керувати своїм діянням» [5].

Висновки. Отже, підбиваючи підсумки, слід зазначити три основні кримінально-правові значення неосудності. По-перше, неосудність важлива для призначення примусових заходів медичного характеру (ст. 94 КК України). По-друге, неосудність виключає суб'єкта кримінального правопорушення як ознаку складу кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 18 КК України). Оскільки неосудність виключає один із елементів складу кримінального правопорушення, отже, в цілому склад кримінального правопорушення відсутній. По-третє, неосудність має значення для належного захисту прав неосудної особи, зокрема, кримінальне правопорушення не вчинене (ч.1 ст. 11 КК України), а також такій особі не може бути призначене кримінальне покарання, тому що це суперечитиме меті покарання (ч. 2 ст. 50 КК України, її складовим карі і виправленню).

Автори проєкту нового Кримінального кодексу України неосудною особою пропонують визнати особу, яка не могла передбачити наслідок вчинення протиправного діяння, передбаченого цим Кодексом, тим самим пропонують розширити поняття неосудності порівняно з чинним визначенням (у ст. 2.3.3. проєкту нового Кримінального кодексу України «Неосудна особа» зазначено: «1. Неосудною визнається судом особа, яка внаслідок психічного розладу під час вчинення

протиправного діяння, передбаченого цим Кодексом, не могла: 1) усвідомлювати фактичні обставини чи протиправність свого діяння, 2) передбачати його наслідок, визначений цим Кодексом, або 3) керувати своїм діянням»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 01.09.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n84>
2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Сташис В.В., Тацій В.Я та ін. Харків: Право, 2010. 410 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник / Бабенко А.М., Вапсва Ю.А., Грищук В.К. та ін.; за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Вид-во ХНУВС, 2010. 407 с.
4. Внукова Ю. А. Неосудність та обмежена осудність як кримінально-правові категорії. *Вісник Акад. адвокатури України*. 2014. № 1(29). С. 139–147.
5. Кримінальний кодекс України: проект Закону України від 29 вересня 2022 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

Анастасія ТИЧИНА,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

Глобалізаційні процеси у сучасних умовах розвитку суспільства вимагають від держав рішучі кроки щодо забезпечення відповідності стандартам як соціального управління, так і правової системи. Такі стандарти є узгодженими більшістю держав як основні для зближення та інтеграції світової спільноти. У зв'язку з цим актуальним та своєчасним є дослідження зарубіжного досвіду децентралізації влади, розвитку місцевого самоврядування, зокрема, Польщі, яка має схожі до українських умови державного управління.

Питанням реформування місцевого самоврядування присвячено чимало досліджень, зокрема, це праці В. Авер'янова, А. Георгіци, В. Григор'єва, Л.Воеводіна, П. Ворони, О. Ігнатенко, Д.Златопольськи, І. Ільїнський, А. Махненко тощо. Проте, не зважаючи на значний обсяг досліджень необхідність у вивченні реформ місцевого самоврядування зарубіжними країнами обумовлена необхідністю створення основ для проведення успішної державної політики щодо децентралізації влади в Україні.

Метою даної публікації є аналіз становлення та розвитку місцевого самоврядування в Польщі.

Повалення комуністичного режиму, який панував у Польщі в 1945-1989 роках, стало відліковою точкою розвитку її політико-правової системи за моделлю Західної демократії. Остання успішно забезпечила розвиток польської держави за зразком європейських демократичних інститутів. Важливим інструментом трансформації системи публічного управління та адміністрування є територіальне самоврядування. Оскільки демократичне суспільство не може розвиватися належним чином без дієвого місцевого самоврядування, саме його відродження є одним із найбільших здобутків трансформації польського суспільства з комуністичного режиму до демократичної системи.

У 1990 році у Республіці Польща у зв'язку зі зміною державного устрою, значних суспільно-політичних змін зародилася ідея децентралізації влади. Загалом початок демократичної трансформації системи публічного управління, зокрема, реформування галузі територіальної організації місцевої влади відбувалося у три етапи:

- 1) 1989–1993 рр.;
- 2) 1994–1997 рр.;
- 3) 1998–1999 рр.

Так, перший етап процесу реформування місцевого самоврядування супроводжувався прийняттям Закону Польщі від 8 березня 1990 року «Про територіальне самоврядування» та відродженням територіального самоврядування на рівні гмін.

У наступний період було прийнято всі найважливіші законодавчі акти для створення місцевого самоврядування:

- Закон Польщі «Про організацію виборів до рад гмін»,
- Закон Польщі «Про розподіл завдань і повноважень між органами гмін і органами державної адміністрації»,
- Закон Польщі «Про доходи гмін».

Вищевказані нормативно-правові акти стали поштовхом для внесення змін до Конституції Республіки Польща. Наприклад: назва VI розділу Конституції «Місцеві органи влади та державна адміністрація» була змінена на «Місцеве самоврядування», статті 43 і 47 визначили підстави його діяльності.

Отже, внаслідок першого етапу було запроваджено дуалістичну модель державної адміністрації. Було сформовано дві вертикалі адміністрації – самоврядування на рівні гміни та воєводства [1].

1 січня 1999 року у Польщі було впроваджено триступеневу структуру органів місцевого самоврядування:

1. Гміна;
2. Повіт;
3. Воєводство;

Проте, необхідно зауважити, що триступенева модель не означає вертикального підпорядкування. Кожна ступінь місцевого самоврядування має свої

завдання та функції, визначені чинним польським законодавством, і виконує їх без втручання органів самоврядування вищого рівня.

За результатами експертного дослідження було виявлено, що польське місцеве самоврядування в Польщі є сформованим, хоча в окремих напрямках реформа ще триває. Місцеве самоврядування в Польщі функціонує досить ефективно, проте існують певні недоліки, зокрема: довготривала влада певних еліт в гмінах і повітах, багатокаденційність. Також недоліками є відсутність вимог щодо кваліфікації вуйта, бурмістра, старости тощо [2].

Отже, реформа місцевого самоврядування в Польщі знаходиться на завершальній стадії. Проведення децентралізації влади показало успішний результат, зокрема, польське територіальне самоврядування має високий ступінь незалежності та самостійності для виконання своїх конституційних завдань, а також доручень від держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сорока С. Реформа місцевого самоврядування в польщі: історичні передумови, проблеми проведення та результати / Світлана Сорока. Державне управління. 2015. URL: <https://eugov.chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05.pdf>
2. Бровко О.В. Сучасні тенденції та перспективи розвитку місцевого самоврядування в польщі: оцінка експертів (Частина 2) / О. Бровко. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології», вип. 31, 2017 <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/9591/9104>

Богдан ТОРЧУК,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ВИД ПРИМУСОВОГО ЗАХОДУ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Неповнолітній, що вчинив певний кримінальний проступок або ж нетяжкий злочин, може уникнути кримінальної відповідальності за умови щирого розкаяння за вчинене протиправне діяння та в подальшому бездоганної поведінки на момент постанови суду.

В такому випадку до неповнолітнього судом застосовуються примусові заходи виховного характеру серед яких застереження є найбільш м'яким. Суттю цього заходу являється те, що він ставить за мету осуд тої суспільно небезпечної поведінки до якої вдався неповнолітній, також вимагається припинити вдаватися до такої

поведінки під загрозою застосування більш суворого покарання у разі ухилення неповнолітнім від виконання примусового заходу виховного характеру. Застереження повинно включати роз'яснення шкоди, заподіяної діянням. Необхідність такого роз'яснення впливає з ч. 3 ст. 97 КК України.[1]

Цей захід базується на законодавчому моральному впливі і за мету ставить утримання підлітків від здійснення протиправних дій. Проте такий вид виховного заходу не може суттєво вплинути на стан поведінки. Неповнолітні особи, які мають певні відставання у психологічному розвитку, не здатні повною мірою усвідомлювати небезпечність своїх дій, чи поведінки, а тому застереження перед такими безсиле... До того ж, слушно буде зауважити, що неповнолітній не відчуває жодних негативних наслідків від своїх неправомірних діянь, окрім вражень від судового процесу.[3] Враховуючи все вище вказане, можна бути переконаним, що дійсний вплив на переосмислення та виправлення своєї поведінки, а також щирого розкаяння за свої діяння на неповнолітнього може справити зауваження у поєднанні із ще одним з видів примусових заходів виховного характеру. Наприклад, в Латвії серед видів примусових заходів виховного характеру застереження та вибачення немає, там державний примус стосовно неповнолітніх більш жорсткий та передбачає правові наслідки для правопорушника.

Звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням такого примусового заходу виховного характеру як застереження може бути ініційоване прокурором під час досудового розслідування, за умови, що це був перший проступок або нетяжкий злочин. При цьому, згідно ч.2 ст.286 КПК України, прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням застереження та без проведення досудового розслідування у повному обсязі надсилає його до суду. Участь захисника у досудовому провадженні є обов'язковою, адже обвинувачений неповнолітній. Під час постановлення ухвали в кримінальному провадженні щодо застосування примусового заходу виховного характеру у вигляді застереження суд з'ясовує такі питання:

1. Чи мало місце суспільно небезпечне діяння?
2. Чи було вчинено це діяння неповнолітнім у віці від одинадцяти років до настання віку, з якого настає кримінальна відповідальність за це діяння?;
3. Чи слід застосувати до нього примусовий захід виховного характеру і якщо слід, то який саме?.

Якщо впродовж судового розгляду не буде доведено однієї з обставин, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову у застосуванні примусових заходів виховного характеру і закрити кримінальне провадження.[2]

Важливим атрибутом застереження, як і будь-якого іншого примусового заходу виховного характеру, є те, що він застосовується лише до осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку. Яскравим прикладом може слугувати скасування Верховним судом колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального

суду у справі № 461/2728/20 рішення апеляційного суду, який звільнив від відповідальності особу.

З рішенням місцевого суду, яке було залишене апеляційним судом без змін, особу визнано винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК, та на підставі ч. 1 ст. 105 КК звільнено від покарання без визначення його виду і розміру за те, що вона, перебуваючи у магазині таємно викрала товари загальної суми 526,35 грн. Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 105 КК до неї застосовано примусовий захід виховного характеру у виді застереження.

У касаційній скарзі прокурор зазначав, що апеляційний суд, внаслідок неправильного тлумачення положень ст. 105 КК України, безпідставно залишив без зміни вирок суду першої інстанції, яким до правопорушниці застосовано примусовий захід виховного характеру у виді застереження, оскільки на час прийняття цього рішення остання вже досягла повноліття, що виключає можливість застосування відносно неї примусових заходів виховного характеру.

Верховний Суд вказав, що за змістом ст.ст. 97, 105 КК примусовий захід виховного характеру є специфічним заходом, який застосовується лише до неповнолітнього та не тільки за умови вчинення злочину особою, яка не досягла повноліття, а і якщо на час застосування такого заходу особа перебувала у неповнолітньому віці.

Проте, як убачається з матеріалів справи, фігурантка вчинила кримінальне правопорушення будучи неповнолітньою, однак на час направлення обвинувального акту до суду та на час судового розгляду вона уже досягла повноліття, у зв'язку з чим у суду були відсутні підстави для застосування положень ст. 105 КК України.

Підсумовуючи усе вищесказане, можна дійти висновку, що кримінальне законодавство ставить в пріоритет перевиховання неповнолітньої особи та виправлення її небезпечної поведінки і досягається ця мета різноманітними методами, серед яких, такий вид примусових заходів виховного характеру як застереження є найбільш м'яким і являє собою більш профілактичний характер і для дійсно позитивного його впливу на особу потрібно враховувати багато різноманітних чинників, саме тому застереження потрібно застосовувати у поєднанні з іншими примусовими заходами виховного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III
2. Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012
3. Баланенко Анастасія, Порівняльно-правовий аналіз звільнення від покарання неповнолітніх за кримінальним законодавством України та окремих країн Європи, новітні кримінально-правові дослідження, 2017, с.116—119.

Артем ФІНАГЕСВ,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ: ДОСВІД США

Постановка проблеми. У сучасному світі такий злочин як умисне заповідання смерті іншій людині вважається одним із проявів соціальної патології. Постає питання, чому дані злочини вчиняються в усьому світі, проте статистика окремих держав показує значно нижчий рівень вчинення умисних вбивств. Проте актуальним для України залишається здобуття найбільш ефективного досвіду притягнення до відповідальності винних осіб, в тому числі винних в такому тяжкому злочині як умисне вбивство. За цих умов видається актуальним акцентувати увагу на порівняльних кримінально-правових дослідженнях, зокрема на вивченні федерального кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності на прикладі країн Америки.

Аналіз наукових досліджень. Досвід країн Америки щодо кримінальної відповідальності, яку понесуть особи, винні у вчиненні умисного вбивства вивчали такі українські вчені як П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, В.І. Борисов, В.О. Глушков, В.К. Грищук, Н.О. Гуторова, О.М. Джу́жа, О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов, С.Я. Лихова, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Меркулова та ін. Більшість вітчизняних науковців при аналізі ґрунтуються на кримінально-правовому аналізі, лише С. Нежурбіда досліджував зв'язки рівня умисних вбивств з індексом людського розвитку [1, с. 93].

Мета. Метою праці є дослідження ефективного досвіду Сполучених Штатів Америки та на основі аналізованого досвіду необхідно винайти певні методи впровадження позитивного досвіду в правову систему України.

Завдання: Згідно з поставленою метою необхідно виконати певні завдання:

- з'ясувати види покарань за вчинення умисного вбивства в державах США;
- провести аналіз вже проведених досліджень даного питання;
- додатково провести аналіз термінології та понятійного апарату, яким оперує американське кримінальне законодавство.

Виклад основного матеріалу: Данні ООН, які наявні в Україні, зазначаються, що найбільш криміногенний регіон є Америка (як Північна так і Південна Америка), адже коефіцієнт складає – 16,3, для порівняння в Європі даний коефіцієнт складає 3. Проте ми не можемо говорити за всю територію Америки, адже якщо брати загальну характеристику та ділити її на певні категорії за принципом від меншого до більшого [2], то можемо сказати що:

- Північна Америка, зокрема Канада, входить до категорії країн з дуже низьким коефіцієнтом;
- США та деякі країни Латинської Америки відносяться до країн з коефіцієнтом від 2 до 5;
- Держави Латинської Америки (Болівія, Нікарагуа, Панама, Мексика, Бразилія) – дуже високий коефіцієнт.

Із загальної характеристики кримінальної відповідальності в США покараннями в США є смертна кара, позбавлення волі, штраф. Верховний суд США обмежив застосування смертної кари в окремих штатах лише вчиненням тяжкого вбивства або позбавленням життя внаслідок іншого тяжкого злочину. Отже в деяких штатах, а точніше у 27 штатах за скоєння умисного вбивства особа може понести покарання у вигляді смерті, а також даний вид несення покарання існує і в Латинській Америці [3].

Дозволеними способами виконання покарання у вигляді смертної кари є:

1. Розстріл.
2. Смертельна ін'єкція.
3. Електричний стілець.
4. Газова камера.

У США є відведені місця для запрошених, де через вікно вони можуть спостерігати за виконанням смертного вироку.

В більшості держав, законодавство яких зберігає смертну кару, вона передбачена лише за умисне вбивство. Є доволі цікавим один нюанс, який полягає в головній різниці правової системи Америки та України – це прецедентне право, також судові засідання, де долю підозрюваного або обвинуваченого вирішують присяжні. Судовий процес по справах про тяжкі злочини в США завжди проводиться за участю присяжних, та на них покладено функцію призначення покарання. Кваліфіковані склади вбивства створюються наявністю більшої чи меншої кількості обставин, які свідчать про підвищену небезпеку злочину. Тобто, для призначення даного виду покарань в одних державах Америки достатня є наявність однієї обтяжуючої обставини, а в інших – наявність усіх видів одночасно [5 с. 88].

До речі, цікавим фактом є те, що особливими рисами кримінального законодавства держав Америки виступає те, що життя людини підпадає під охорону кримінального закону ще до її народження, до початку фізіологічних пологів, наприклад у США це є 24-тижневий термін вагітності матері. Кримінальні правопорушення проти життя включають в себе: тяжке вбивство, просте вбивство, дітовбивство, аборт, геноцид. Є доречним розгляд даних понять:

Виділяють три склади позбавлення життя («murder»):

- 1) умисне вбивство (*express malice* – явно виражений винний намір);
- 2) свідоме, хоча і не неумисне заподіяння смерті (*implied malice* – винний намір);

3) неумисне і непередбачене позбавлення життя як наслідок іншої кримінально караної дії (*constructive malice* – винний намір, що конструюється) [6 с. 209].

Кримінальне законодавство в деяких штатах США передбачає посилення кримінальної відповідальності за ненавмисне вбивство, якщо на момент введення в експлуатацію винуватець був під впливом алкоголю або наркотичних речовин. Як правило, практика судів США призначення виду довгострокового покарання-ув'язнення за необережне вбивство. Кримінальний кодекс латиноамериканської держави Чилі 1875 року встановив покарання за квазіпорушення (злочинну недбалість), проте лише там, де це прямо передбачено законом. Наприклад, в аварії, які є спричинені в межах міста транспортними засобами, запряженими машинами або тваринами що призвело до смерті пішохода або нанести йому тілесні ушкодження, факт вини водія транспортного засобу, якщо аварія сталася на перехресті або в межах 10 метрів від нього, або якщо водій порушив правило, викладене в правилах «Міські правила щодо швидкості руху» або їздити по одній чи іншій стороні дороги розділ (ст. 492 ч. 2 Кримінального кодексу). Презумпція винуватості пішохода існує, коли нещасний випадок відбувся в іншому місці проїзної частини (ч. 4 ст. 492 КК) [6, с. 209].

В більшості держав Латинської Америки за вчинення такого тяжкого злочину як умисне вбивство законодавство зберігає довічне позбавлення волі. [7, с. 131].

У своїх роботах Авраменко С.М. писав про особливості кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Адже у судовій практиці США дані випадки можуть розглядатися судами та закінчуватися винесенням виправдувального вироку, яким же чином так відбувається, адже присутній повний склад кримінального правопорушення. Судді визнають склад необережного вбивства задля самооборони, але звільняють жінку від покарання, адже існує «синдром доведеної жінки», і визнають даний інцидент як умовно-захисний захід, щоб вберегти себе від «вкрай серйозного психологічного каліцтва».

Отже, можемо зробити висновок, що США мають високий коефіцієнт злочинності. В судовому прецеденті все ще існує смертна кара, проте вона застосовується лише за вчинення тяжких злочинів, куди входить й умисне вбивство. Кримінальне право визначає три склади вбивства: умисне вбивство, де є явно виражений намір; свідоме, проте не неумисне заподіяння смерті; неумисне і непередбачене позбавлення життя як наслідок іншої кримінально караної дії. В інших країнах Америки кримінальною відповідальністю за вчинення умисного вбивства є покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нежурбіда С. Глобальна картина умисних вбивств: погляд крізь призму розвитку людського потенціалу. *Науковий вісник Чернівецького національного університету* : зб. наук. праць. Вип. 578 : Правознавство. Чернівці: ЧНУ, 2011. С. 93–99.

2. InSight Crime's 2015 Latin America Homicide Round-up. URL: <http://www.insightcrime.org/newsanalysis/insight-crime-homicide-round-up-2015-latin-america-caribbean>
3. Жмур Ю.М. Характеристика кримінального права США. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2016_31_22
4. State by State. Death Penalty Information Center. URL: <https://deathpenaltyinfo.org/state-and-federal-info/state-by-state>
5. Полянський Є. Смертна кара в кримінальному праві США. *Юридичний вісник*. № 2. 2011. С. 85-90.
6. Гороховська О.В. Відповідальність за необережне позбавлення життя: зарубіжний досвід. *Кримінальне право*, 2013. № 1 (39). С. 207-211.
7. Марченко Н.В. Система покарань у кримінальному законодавстві держав Латинської Америки: порівняльно-правовий аналіз. *Кримінальне право*. 2013. № 4. С. 128-134.
8. Авраменко С.М. Аналіз судових рішень за вчинення умисного вбивства в разі перевищення меж необхідної оборони та розмежування діянь, передбачених статтями 36, 115 та 118 КК України. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/6-2_2020/part_2/26.pdf

Артем ФІНАГЕСЬВ,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ОСОБИСТИХ І МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ, ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ І ДОБРОЧЕСНОСТІ

Норми про вимоги до особистих і морально-етичних якостей працівників не закріплені в чинному КЗпП України. Вони передбачені спеціальними законами, іншими актами і зумовлені, як правило, специфікою трудової функції, її суспільним значенням, що, своєю чергою, зумовлює необхідність встановлення не тільки відповідного професійного рівня, кваліфікації, освіти і т. ін., а й належних особистих і моральних якостей. Коло таких працівників є досить широким.

Відповідно до частини першої ст. 570 Митного кодексу України [1] на службу до митних органів приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку і здатні за своїми діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я виконувати завдання, покладені на ці органи. З прийняттям на службу може бути встановлено випробування відповідно до Закону України «Про державну службу».

У зазначеній статті або в інших статтях Кодексу не визначаються поняття ділових і моральних якостей громадян України, які приймаються на службу до митних органів. Відповідно до частини другої ст. 570 Митного кодексу України прийняття на службу до митних органів України здійснюється на конкурсній основі, якщо інше не передбачено законом. Як впливає зі змісту частини другої ст. 570 Митного кодексу України, єдиним способом перевірки ділових і моральних якостей працівника є конкурсний відбір, порядок проведення якого визначається Кабінетом Міністрів України.

Як відзначає С.В. Іванов, характеризуючи моральні якості посадової особи митної служби, моральні якості, необхідні посадовим особам для виконання покладених на них обов'язків, – це чесність, добросовісність, уважність, чітке й своєчасне реагування на звернення й скарги громадян, а також юридичних осіб, їх належний розгляд і вирішення, взаємодопомога в процесі здійснення митної діяльності; відданість справі, якій служить посадова особа митної служби. У сучасній літературі досліджується феномен професіоналізму і підкреслюється його значення як найважливішого показника якості робочої сили [2, с. 82; 22].

Згідно з частиною третьою статті 1 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року №2790–ХІІ [3] при виконанні своїх повноважень народний депутат керується Конституцією України, законами України та загальноновизнаними нормами моралі.

Як відомо, норми моралі як один із видів соціальних норм, на відміну від норм права, не є формально-визначеними. Тому застосування у ст. 1 Закону України «Про статус народного депутата України» терміну «загальноновизнані норми моралі» має правове підґрунтя лише у нормах Закону України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 №1296-IV [4]. Відповідно до ст. 1 Закону суспільна мораль – система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість. Водночас варто звернути увагу на обмежену сферу дії зазначеного Закону, оскільки ним встановлено лише правові основи захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль. Відповідно цим Законом передбачена й відповідальність за порушення норм законодавства України про захист суспільної моралі, умов обігу продукції, порядку проведення видовищних заходів сексуального характеру та розповсюдження продукції, яка містить елементи порнографії, тягне за собою цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством України (ч. 1 ст. 21).

Як видається, визначення поняття моралі у ст. 1 Закону є більш широким за його зміст, тому доцільно було б у цьому Законі закріпити загальні положення про захист суспільної моралі, що впливають з визначення її поняття. Спеціальними законами передбачені вимоги до особистих і моральних якостей педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Згідно з частиною першою ст. 30 Закону України «Про дошкільну освіту» [5] педагогічний працівник закладу дошкільної освіти – особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну освіту за відповідною спеціальністю та/або професійну кваліфікацію педагогічного працівника, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний і психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки. Особливістю зазначеної статті є те, що на відміну від інших норм актів законодавства про освіту, в яких ідеться про вимоги до моральних якостей педагогічних і науково-педагогічних працівників, у частині першій ст. 30 Закону України «Про дошкільну освіту» передбачені «високі моральні якості» педагогічного працівника закладу дошкільної освіти. Відповідно до частини першої ст. 23 Закону України «Про повну загальну середню освіту» на посади педагогічних працівників приймаються особи, які мають педагогічну освіту, вищу освіту та/або професійну кваліфікацію, вільно володіють державною мовою (для громадян України) або володіють державною мовою в обсязі, достатньому для спілкування (для іноземців та осіб без громадянства), моральні якості та фізичний і психічний стан здоров'я яких дозволяють виконувати професійні обов'язки.

Потрібно враховувати, що чинним законодавством до педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, окрім вимог до їх моральних якостей, встановлено вимогу дотримання певних етичних правил академічної доброчесності. Поняття академічної доброчесності визначено в частині першій ст. 42 Закону України «Про освіту» як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

Пунктом 2 частини першої ст. 8 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року №889-VIII на державного службовця покладено обов'язок дотримуватися правил етичної поведінки. Серед передбачених ст. 62 зазначеного Закону обов'язків державного службовця щодо додержання службової дисципліни закріплено обов'язок виявляти високий рівень культури, професіоналізм, витримку і тактовність, повагу до громадян, керівництва та інших державних службовців (п. 2 ч. 1). Такі обов'язки є обов'язками морально-етичного характеру, що разом з іншими регламентуються окремим нормативно-правовим актом – Загальними правилами етичної поведінки державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, затверджених наказом Національного агентства України з питань державної служби 05 серпня 2016 року №158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28 квітня 2021 року №72-21 [6]).

Правова регламентація професійно-етичних вимог щодо правил поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування здійснюється з метою зміцнення авторитету державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, а також позитивної репутації державних органів та органів місцевого самоврядування.

Проблема полягає у відсутності правового механізму забезпечення вимог до особистих і моральних якостей працівників. Якщо йдеться вже про виконання трудових обов'язків на посаді педагогічного працівника, то скоєння такою особою аморального проступку, не сумісного з продовженням даної роботи, є підставою розірвання з нею трудового договору за п. 3 ст. 41 КЗпП України. Це досить непросте завдання, оскільки має місце оціночна категорія «аморальний проступок».

Як і в разі вимог до моральних якостей, виникає питання про можливі способи перевірки особистих якостей працівника при прийнятті на роботу. В даному випадку йдеться про перевірку організаторських здібностей керівника закладу дошкільної освіти. Особа, яка призначається на цю посаду засновником (засновниками) або уповноваженим ним (ними) органом, ще не мала можливості проявити відповідні здібності. Вочевидь, що наявність таких здібностей доцільно було б зазначити в характеристиці з попереднього місця роботи, засвідченої належним чином.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року №4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. №44-45, №46-47, №48. Ст. 552.
2. Професіоналізм як умова виживання сучасного світу: монографія / О.К. Чаплигін, І.І. Чхеайло, Т.Г. Прохоренко, Т.В. Ярмак, Л.В. Філіпенко, О.Є. Сук, В.В. Бондаренко, В.О. Чепурна, І.В. Ткаченко, Н.Р. Разумовська; за наук. ред. проф. Чаплигіна, доц. І.І. Чхеайло. Харків: ХНАДУ, 2020. 136 с.
3. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року №2790-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №3. Ст. 17.
4. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 №1296-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №14. Ст. 192.
5. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 №2628-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №49. Ст. 259.
6. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Затверджено наказом Національного агентства України з питань державної служби 05 серпня 2016 року №158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28 квітня 2021 року №72-21). *Офіційний вісник України*. 2016. №74. Ст. 2493.

Марина Шаповалова,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Актуальність та важливість висвітлення проблематики правового регулювання виборів в Україні полягає в тому, що вибори є однією з найбільш дієвих форм безпосередньої демократії. Відповідно до Конституції України, джерелом влади в нашій державі є Український народ. Саме вибори дозволяють здійснити волевиявлення громадян України й реалізувати принцип народовладдя.

Як відомо, демократія буває прямою й опосередкованою. Вибори є однією з найдавніших форм прямої демократії й відомих ще з найдавніших часів. Протягом століть вибори пройшли складний шлях становлення, поступово отримуючи все більш регламентовану юридичну форму. Сьогодні вибори на загальнодержавному та місцевому рівнях проводяться у переважній більшості країн світу. Це найбільш поширена форма безпосередньої демократії, показник правової держави й громадянського суспільства, дотримання прав і свобод людини і громадянина тощо.

Вихідною етимологією поняття «демократія» є категорія «влада народу». Остання може реалізовуватись завдяки різноманітним інститутам, які в цілому складають систему взаємодії безпосередньої і представницької демократії. Зарубіжний та вітчизняний конституційний досвід засвідчує, що для того, щоб інститут прямої демократії працював, демократичні вибори мають відповідати таким критеріям, як: наявність чітких виборчих законів, які гарантують основні принципи виборчого права; самостійність та автономність виборчих органів; наділений необхідними правами виборчий корпус; забезпечення адміністративних процедур, які гарантують виборцям вільне волевиявлення [1].

В Україні вибори на демократичних засадах було вперше проведено після проголошення незалежності нашої держави. 1 грудня 1991 р. відбувся всеукраїнський референдум, який надав найвищої юридичної сили Акту проголошення незалежності України. Одночасно з ним відбулися вибори Президента України. З того часу, відповідно до чинного законодавства України, в нашій країні регулярно проводяться вибори представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування [2].

Вибори – це форма безпосередньої демократії, у ході якої, шляхом голосування громадян України, здійснюється формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування. За своїм змістом вони є волевиявленням народу щодо формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Термін «виборче право» вживається в об'єктивному та суб'єктивному розуміннях. В об'єктивному значенні виборче право – це інститут конституційного права, що об'єднує норми конституційного та інших галузей права, які визначають поняття, види, принципи виборів, порядок їх організації та проведення, а також юридичну відповідальність за порушення чинного законодавства про вибори.

Об'єктивне виборче право виражається в Конституції України, законах України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 р. [3], «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 р. [4], Виборчим кодексом України від 19 грудня 2019 р. [5] тощо.

Українськими юристами здійснено класифікацію виборів за рядом ознак. Зокрема, за суб'єктами виділяють вибори 1) Президента України, 2) народних депутатів Верховної Ради України, 3) депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, 4) депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Фактично, вибори – це вибір найбільш гідного з-поміж інших кандидата на виборну посаду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом голосування громадян за його кандидатуру.

За способами і засобами проведення вибори поділяються на чергові, позачергові та довибори колегіального органу [2].

За об'єктами вибори можуть бути: 1) вибори представницьких органів державної влади; 2) вибори представницьких органів місцевого самоврядування.

За територією бувають загальнонаціональні (загальнодержавні) вибори, що здійснюються на території всієї країни; місцеві вибори до представницьких органів місцевого самоврядування.

За часом проведення розрізняють: 1) чергові вибори, які проводяться в період закінчення строку повноважень певного виду органу або посади; 2) позачергові, або дострокові, що проводяться в разі дострокового припинення строку повноважень; 3) повторні, які проводяться у разі, коли вибори у виборчому окрузі визнані недійсними або такими, що не відбулися [1].

Сутність і зміст виборів розкривається через їхні принципи. Тільки дотримання принципів виборчого процесу гарантує реальне забезпечення вияву волі народу в державі. Принципи виборчого права відображають основні засади правового регулювання правовідносин, що мають місце в процесі організації та проведення всіх видів виборів в Україні. Принципами виборчого права України є основні засади та керівні положення, які визначають сутність і зміст реалізації і гарантування виборчих прав громадян України та забезпечують передбачений Конституцією та законами України порядок організації і проведення всіх видів виборів у державі. Ст. 71 Конституції України закріплює принципи виборів. Зокрема, вибори є вільними та відбуваються шляхом таємного голосування. Вони здійснюються на основі загального, рівного і прямого виборчого права [6].

Отже, правове регулювання виборів в Україні здійснюється на підставі Конституції України, законів України та підзаконних актів. Закріплено принципи та

порядок виборчого процесу. Ученими здійснено класифікацію виборів за суб'єктами, об'єктами, територією й іншими критеріями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федоренко В. Л. Система виборчого права України: проблеми теорії і практики. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. К., 2003. Вип. 19. С. 179.
2. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. Х., 2008. 2022.
3. Закон України «Про вибори народних депутатів України». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text>
4. Закон України «Про Центральну виборчу комісію». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text>
5. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
6. Конституція України від 28.06.1996. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Ришард ШАРНЕНКОВ,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Постановка проблеми: Виконавча влада в Україні є досить розгалуженою і до її системи входять всі міністерства, а також Кабінет Міністрів. На сучасному етапі розвитку багато повноважень виконавчої влади виконує Кабмін України. Його функції є досить різноманітними. Питання про статус та функції є досить актуальним у сьогоденні, адже після ряду адміністративних реформ, нові ланки адміністративно-територіального поділу отримали свої функції. Тому вчені досліджують функції Кабміну в контексті проведених реформ

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема Кабінету Міністрів України як складової в системі органів виконавчої влади в Україні є об'єктом досліджень. Серед усіх праць варто виділити роботи Толстоухова А. В., Авер'янова В. Б., Шемчушенка Ю. С. та інших науковців. У всіх цих працях вдало розкрито проблематику з даної теми.

Мета: проаналізувати дослідження з ролі Кабінету Міністрів України в системі органів виконавчої влади та висвітлити його функції.

Згідно з метою дослідження поставлено такі **завдання:**

- Теоретичне опрацювання джерел з теми;
- Аналіз місця Кабміну в системі органів виконавчої влади в Україні;
- Висвітлити функції Кабінету Міністрів.

Виклад основного матеріалу. Вищим органом у системі органів виконавчої влади в Україні є Кабінет Міністрів України, який очолює систему органів виконавчої влади, є Урядом України, здійснює виконавчу владу безпосередньо і через міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Рада міністрів Автономної Республіки Крим і місцеві державні адміністрації, направляє, координує і контролює діяльність цих органів. Він відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України в межах, передбачених Конституцією України (ст.113 Конституції України)[4].

Отже, Кабінет Міністрів України – вищий орган у системі органів виконавчої влади, відповідальний перед Президентом України та Верховною Радою України підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України, що керується у своїй діяльності Конституцією, законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України.

В умовах реалізації в Україні конституційно-правової реформи Кабінет Міністрів України набуває якісно нового конституційного статусу - трансформується у вищий орган державної влади, поряд з Верховною Радою України та Президентом України. Кабінет Міністрів України формується, а потім. І представляє функції коаліції депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Тобто Кабінет Міністрів України перетворюється з технологічного органу державної влади на політичний [5].

Ключовою політичною фігурою в державі стає голова Кабінету Міністрів України-Прем'єр-міністр України. Він призначається Верховною Радою України за поданням Президента України. До складу Кабінету Міністрів України входять також перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри та міністри [1].

Кандидатура для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вноситься Президентом України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до ст.83 Конституції, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради. Як показує досвід країн з парламентською або парламентсько-президентською формою державного правління, кандидатура Прем'єр-міністра України, як правило, підбирається з політичних лідерів коаліції депутатських фракцій, які мають більшість у парламенті [2].

Міністри оборони та закордонних справ України призначаються Верховною Радою за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів

призначаються Верховною Радою за поданням прем'єр-міністра. За його поданням призначаються також Голова Антимонопольного комітету України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення, голова Фонду державного майна України.

Верховна Рада України може звільняти зазначених осіб з посади, вирішувати питання про відставку прем'єр-міністра, а також членів Кабінету Міністрів України. Уряд складає свої повноваження перед новообраною Верховною Радою України, а в разі прийняття Верховною Радою резолюції недовіри уряду передбачена відставка всього його складу. У цих випадках Верховна Рада здійснює формування нового складу Кабінету Міністрів у порядку та строки, визначені Конституцією України. Кабінет Міністрів України, який склав повноваження перед новообраною Верховною Радою, або відставка якої прийнята, продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новоутвореного Кабінету Міністрів України [3].

Діяльність уряду ґрунтується на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади, колегіальності, науковості і гласності. Кабінет Міністрів України дотримується вимог утвердження та забезпечення прав і свобод людини, відповідальності перед громадянами за забезпечення їм гідних умов життя, здійснює виконавчу владу в межах, встановлених Конституцією та законами України, незалежно від органів законодавчої та судової влади. Як колегіальний орган Кабінет Міністрів приймає рішення після обговорення питань на своїх засіданнях. Неприпустимо неправомірне втручання будь-яких органів, посадових осіб, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян у здійснення функцій, віднесених до відання Кабінету Міністрів України [4].

Конституцією України визначається коло функцій і повноважень Кабінету Міністрів. Йому притаманні такі функції, як виконавча, бюджетно-фінансова, державного планування розвитку України, організаційна, державного контролю та ін. згідно з Конституцією України Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; вживає заходів щодо реалізації прав і свобод людини і громадянина, забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності, здійснює управління об'єктами державної власності [2].

Суттєвою функцією Кабінету Міністрів України є організація роботи зі складання проекту Державного бюджету країни. Цей вид діяльності уряду регламентується Законом України "Про бюджетну систему України" і визначається основними напрямками бюджетної політики, які визначаються Верховною Радою України.

Після прийняття Верховною Радою України Закону України Про Державний бюджет України на наступний рік Кабінет Міністрів України відповідно до п.6 ст. 116 Основного Закону забезпечує виконання Державного бюджету України. Наприкінці поточного року уряд подає парламенту звіт про його виконання.

До компетенції Кабінету Міністрів України належить здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, Цивільного порядку, боротьба зі злочинністю, організація та забезпечення здійснення зовнішньополітичної діяльності України, митної справи. Він спрямовує і координує діяльність міністерств, інших органів виконавчої влади, контролює їх діяльність.

Кабінет Міністрів України вирішує й інші питання державного управління.

Порядок організації діяльності Кабінету Міністрів України, пов'язаний з виконанням його повноважень, крім Конституції та законів України, регулюється Регламентом Кабінету Міністрів України.

Діяльність уряду планується на основі політичних пропозицій шляхом прийняття Програми діяльності Кабінету Міністрів на період його повноважень, щорічної Державної програми економічного і соціального розвитку України, інших державних програм та актів Уряду.

Роботою Кабінету Міністрів керує прем'єр-міністр. Він спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів, схваленої Верховною Радою України та інших завдань, покладених на Кабінет Міністрів, координує діяльність першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів, міністрів, керівників інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, які забезпечують виконання покладених на них завдань відповідно до їх повноважень.

Міністри як члени Кабінету Міністрів беруть участь у виконанні Програми діяльності Кабінету Міністрів, реалізації державної політики у доручених їм сферах державного управління, що здійснюють управління у цих сферах, спрямовують та координують діяльність інших органів виконавчої влади з питань, віднесених до їх відання. Члени Кабінету Міністрів не можуть діяти всупереч офіційній позиції Кабінету Міністрів.

Члени уряду представляють Україну в міжнародних і міждержавних організаціях, ведуть міжнародні переговори, беруть участь в інших міжнародних заходах, підписують в установленому порядку міжнародні договори України, причому Прем'єр-міністр і міністр закордонних справ мають право вести переговори і підписувати міжнародні договори України без спеціальних повноважень. Іншим членам Кабінету Міністрів такі повноваження надаються розпорядженням Кабінету Міністрів або за його дорученням - актом Міністерства закордонних справ [1].

Діяльність Кабінету міністрів країни забезпечується Секретаріатом Кабінету Міністрів України. Основними завданнями Секретаріату є організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне, матеріально-технічне та інше забезпечення Кабінету Міністрів України. Секретаріат діє на підставі Положення, яке затверджується Кабінетом Міністрів України [2].

Акти Кабінету Міністрів, що мають нормативний характер, видаються у формі постанов, а акти з оперативних, організаційно-розпорядчих та інших питань, які не мають нормативного характеру, видаються у формі розпоряджень. Постанови та розпорядження підписуються Прем'єр-міністром. Розпорядження Кабінету Міністрів України діють з моменту їх прийняття, якщо не встановлено пізніший термін набрання чинності. Постанови Кабінету Міністрів України набирають чинності з дня їх офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самими постановами, але не раніше дня їх опублікування в офіційних друкованих виданнях. Дія актів Кабінету Міністрів України може бути зупинена Президентом України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України. Вони втрачають чинність у разі визнання їх неконституційності на підставі рішення Конституційного Суду України [5].

Висновки. Отже, Кабінет Міністрів є вищим органом виконавчої влади в Україні. Він очолює систему органів виконавчої влади, є Урядом України, здійснює виконавчу владу безпосередньо і через міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Основні його функції: здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, організація роботи зі складання проекту Державного бюджету країни, забезпечує виконання Державного бюджету України, а наприкінці року подає звіт про його виконання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авер'янов В. Б. Кабінет Міністрів України // Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001—2022.
2. Державний лад країн світу : довідник / В. М. Шаповал. — К. : Український центр правничих студій, 1999. — 318 с.
3. Кабінет Міністрів України // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К — М. — 792 с.
4. Конституційне право України. / За ред. Погорілка В. Ф. — К., 1999.
5. Толстоухов А. В. Кабінет Міністрів України // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2007. — Т. 4 : Ка — Ком. — С. 9. — 528 с.

Сергій ШКІДЧЕНКО,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ВІТЕНАГЕМОТ ЯК ПОПЕРЕДНИК ПАРЛАМЕНТУ В АНГЛІЇ

Сьогодні Велика Британія є однією з тих країн, що має найдавніші традиції демократії й парламентаризму. Представницькі органи влади у ній почали формуватися з найдавніших часів і пройшли тривалу історію свого розвитку.

Витоки англійського парламенту можна простежити з X ст., коли об'єднане Королівство Англія було створено з кількох менших королівств. В англосаксонській Англії король проводив дорадчі збори дворян і прелатів, які називалися вітанами (вітенагемот). Ці асамблеї нараховували від двадцяти п'яти до сотень учасників, включаючи єпископів, абатів, елдорменів і фегнів. Вітани регулярно збиралися під час трьох свят (Різдва, Великодня та Трійці) і в інший час [1, с. 10].

Цей орган, ймовірно, виник з давньонімецького інституту племінних народних зборів, що пізніше трансформувалися в збори найвпливовіших осіб країни (військова знать, духовенство та аристократія). Народне віче було подібним органом у Київській Русі. Такі збори існували у всіх англосаксонських королівствах Британії, а після об'єднання країни під владою Вессекса в IX ст., Вітенагемот цього королівства набув загальноанглійського характеру.

До його складу входили єпископи, абати, найвпливовіші священнослужителі (капеллани королівського двору), ерли та тени королівства. Головним конституюючим елементом вітенагемота була світська знать (тени), безпосередньо залежна від короля, хоча в X ст. в порадах, як правило, домінувало духовенство. Засідання Вітенагемоти були досить представницькими і могли включати більше ста осіб [2, с. 33]. Особливо численними були ради першої половини X ст., коли король Етельстан головував на вітенагемотах, до складу яких входили валлійські князі, датські ярли, тени і елдормени з усіх кінців Англії. З часом представники віддалених північноанглійських областей практично перестали брати участь у вітенагемотах, що послабило загальнонаціональний характер цього інституту і призвело до відокремлення інтересів Північної Англії. Це яскраво виявилось у політичних подіях середини XI ст.

Вітенагемот скликався королем зазвичай один раз на рік, а іноді й частіше. Якогось правила, що закріплює певну регулярність скликань, однак, не існувало. Не встановилося ще й конкретне місце скликання вітенагемота: рада слідувала за королем, що переміщався країною [3, с. 7]. З джерел відомо 116 пунктів, у яких збирався вітенагемот. В основному це були міські поселення або королівські замки,

але рада також могла засідати просто неба: на скелях, пагорбах, луках або, наприклад, під відомим деревом.

Вітан виконував кілька функцій. Здається, він відіграв певну роль у обранні королів, особливо в часи, коли престолонаслідування було суперечливим. Вони були театральними демонстраціями царювання, оскільки вони збігалися з носінням корони. Вони також були форумами для прийому петицій і досягнення консенсусу серед магнатів. Королі надавали патронат, як-от надання книжкової землі, і це було зафіксовано в хартіях, на які були свідки та згода присутніх. Призначення на посади, такі як єпископство чи ердорманство, також відбувалися під час вітанів. Крім того, важливі політичні рішення приймалися за погодженням із дружинами, як-от вступ до війни та укладення договорів. Вітани також допомагали королю виробляти Англосаксонське законодавство, зводити закони та діяли як суд у важливих справах (наприклад, у справах короля чи важливих магнатів) [2, с. 43].

Вітенагемот мав надавати королю пораду з будь-якого питання, винесеного на його обговорення королем. Виходячи з аналізу рішень Вітенагемота, очевидно, що не існувало проблеми, яка не могла бути винесена на обговорення. Англосаксонські Вітенагемоти затверджували королівські закони, санкціонували встановлення податків («датських грошей»), виносили рішення з питань міжнародної політики та виробляли заходи щодо організації оборони країни. У радах провадився суд над державними зрадниками, затверджувалися земельні пожалування короля та кандидатури на заміщення єпископських кафедр. Особливого значення Вітенагемот набув у питанні обрання короля, оскільки суворий династичний принцип успадкування в англосаксонській період ще не склався остаточно, хоча уявлення про те, що королем може бути тільки прямий нащадок англійських королів, вже було панівним. Принцип, що кожен вступає на престол король повинен отримати схвалення Вітенагемота, до XI ст. набув характеру звичаю. Найбільш відоме засідання ради, що відбулося 5 січня 1066 р., після смерті Едуарда Сповідника, на якому новим королем було обрано Гарольда Годвінсона. Це рішення послужило поштовхом до нормандського завоювання Англії [4, с. 20].

У більшості випадків Вітенагемот підтверджував рішення короля, проте наявність у його складі великої кількості представників регіональної військово-службової знаті, мало залежної від королівської волі, дозволяло зберігати певну свободу волевиявлення.

Отже, основним обов'язком вітана було консультувати короля з усіх питань, щодо яких він сумнівався. Воно засвідчувало надання ним землі церквам або мирянам, погоджувалося на видання нових законів або нових положень стародавніх звичаїв і допомогло йому впоратися з бунтівниками та особами, підозрюваними в невдоволенні. Його склад і час зустрічі були визначені з волі короля. У ньому, як правило, брали участь знатні вельможі та єпископи, він ні в якому разі не був народним зібранням. За своїм складом і обов'язками він дуже нагадував свого спадкоємця, комунний консіліум англо-нормандських королів. Принципова

відмінність полягала в тому, що в останньому органі барські радники були пов'язані з королем феодалними узами.

Після нормандського завоювання Вітенагемот трансформувався у Велику королівську раду. Проте загальні принципи скликання, складу та компетенції збереглися. Хоча замість англосаксонських тенів у Велику королівську раду Вільгельма I та його наступників увійшли англо-нормандські барони та лицарі, а скликання стало більш регулярним, особлива роль вітенагемоту як загальнонаціонального аристократичного представництва, що обмежує королівську владу, збереглася в новому інституті парламенту [5, с. 10].

Головне значення Вітенагемота полягало в тому, що він підтримував принцип управління королем у згоді з представниками знаті. Незважаючи на залежність рішень ради від волі короля і той факт, що Вітенагемот не представляв інтереси всіх регіонів країни, саме він забезпечував «конституційний» характер англосаксонської монархії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бруслик О.Ю. Конституційно-правовий статус парламенту Великобританії: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 2017. 23 с.
2. Віднянський С. В., Мартинов А.Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 395 с.
3. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм – проблеми теорії та практика: автореф. дис. д-ра юрид. наук 12.00.02.1999. 31 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): навч. посіб. / за ред. Б.Й. Тищика. Львів: Світ, 2006. 696 с.
5. Колесник К. Е. Рання історія Великобританії. Історія і культура Англії в англосаксонський період : конспект лекцій. Харків : УкрДУЗТ, 2021. 63 с.

Діана ШОСТАК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені

Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРИНЦИП СВОБОДИ ПРАЦІ

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Право на працю є невід'ємним правом людини, а держава є відповідальною щодо забезпечення можливості реалізації цього права. Право на працю є в центрі уваги науки трудового права як одне з найважливіших соціально-економічних прав, оскільки з правом на

працю пов'язані всі інші права та обов'язки працівника. Для трудового права одним із основоположних принципів є принцип свободи праці та заборони примусової праці.

Актуальності цьому питанню додає й те, що Україна перебуває на шляху розвитку та становлення сучасної демократичної країни. А демократичне суспільство неможливо уявити без свободи вибору як загалом, так і щодо праці зокрема. Отже, зазначене свідчить про вчасність наукового дослідження щодо значення принципу свободи праці та заборони примусової праці, особливо, в умовах воєнного стану.

Аналіз наукових досліджень. Серед публікацій, в яких значною мірою окреслено дане питання, заслуговують на увагу статті О. Лавріва, який проаналізував, яким чином принцип свободи праці відображено у трудовому законодавстві України [8], Л. Купіної, яка охарактеризувала ефективність норм, що забезпечують реалізацію принципу свободи праці [7], Т. Занфірової, яка не лише всебічно висвітлила тему нашого дослідження, але й звернула увагу на реалізацію принципу свободи праці в умовах воєнного стану [2-3].

Недостатньо вивчені аспекти. Свобода праці є невід'ємною складовою частиною конституційних прав та свобод кожного громадянина, яка гарантується йому міжнародними та національними нормами права. Досліджуючи питання ефективності норм, які забезпечують реалізацію свободи праці як принципу трудового права, ми прийшли до висновку, що не усі чітко розмежовують категорії «принцип свободи праці» та «право на працю», що створює певні проблеми при застосуванні норм трудового права під час врегулювання відносин у сфері праці.

До того ж, попри доволі добрий стан висвітлення теми загалом, питання дії принципу свободи праці в умовах воєнного стану в доктрині трудового права до сьогодні недостатньо досліджена.

Метою наукової статті є з'ясування проявів принципу свободи праці в системі принципів трудового права України в умовах ринкової економіки, а також характеристика тих змін, які відбулися внаслідок повномасштабної агресії РФ та введення правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Принцип свободи праці є основоположною ідеєю правового регулювання праці, наріжним принципом трудового права, котрий відіграє першорядну роль у «цементуванні» всього комплексу відповідних правових відносин в умовах ринкової економіки.

В широкому сенсі, свобода праці є фундаментальним принципом трудового права, з якого випливає право на працю та право не працювати (не бути «зайнятим» – бути вільним від будь-якої зайнятості). Тому, у такому ж широкому сенсі, свобода праці – це те, чому протистоїть примус до праці, примусова праця, різного роду експлуатації, зокрема і рабство, сексуальне рабство тощо [3].

Свобода праці – це природне право людини, гарантія та реалізація якого напряму залежить від політичного режиму, що панує в державі, та рівня розвитку демократичних засад його функціонування [7, с.61].

У ст. 43 Конституції України закріплено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку погоджується [6].

Згідно ст. 5-1 КЗпП України держава гарантує працездатним громадянам, які постійно проживають на території України вільний вибір виду діяльності [4].

Відповідно до ст. 2 Конвенції МОП «Про примусову та обов'язкову працю» від 1930 р. № 29, примусова чи обов'язкова праця означає будь-яку роботу чи службу, яку вимагають від певної особи, під загрозою застосування будь-якого покарання, роботу, для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг [5].

Як справедливо відмічає Д. Девізоров, свобода праці базується на свободі кожної людини у своєму розвитку (ст. 23 Конституції України), а не тільки у відносинах з використання праці. Тому її не слід обмежувати правом вільно розпоряджатися робочою силою як економічною категорією, якимось майном. З правової точки зору свободу праці можна визначити як свободу від примусу до праці, можливість особи без зовнішнього впливу вирішувати питання –займатися чи не займатися працею, а якщо займатися, то де і якою саме [1, с.399].

У рамках нашого дослідження ми хочемо акцентувати увагу на тих змінах, які відбулися в нашому законодавстві внаслідок введення правового режиму воєнного стану.

В першу чергу, необхідно підкреслити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, під поняттям «воєнний стан» розуміється особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності й передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, *а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина й прав і законних інтересів юридичних осіб* із зазначенням строку дії цих обмежень [9].

З однієї сторони, говорячи про принцип свободи праці, ми посилаємося на ст. 43 Конституції України, у якій чітко визначено, що в нашій країні забороняється використання примусової праці. В той же час, відповідно до норм законів щодо правових режимів надзвичайного та воєнного станів, робота, яку повинні виконувати громадяни в цих умовах, примусовою не вважається.

Так, в ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» серед заходів правового режиму воєнного стану називається трудова повинність для працездатних осіб, під якою, відповідно до урядової постанови від 13 липня 2011 року № 753, розуміється короткостроковий трудовий обов'язок на період мобілізації й воєнного часу з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також

ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, що виникли в період воєнного стану, і їх наслідків, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий трудовий обов'язок [2, с.78].

До того ж, в умовах воєнного стану внесені зміни до законодавства, яке регулює відносини у сфері безробіття. Так, особи, які зареєстровані, як безробітні, тепер можуть залучатися до суспільно-корисних робіт (якщо протягом 30 днів не вдасться знайти підходящу вакансію). З однієї сторони такі положення викликали справедливую критику, адже запропоновані роботи оплачуються, здебільшого на рівні мінімальної заробітної плати, а відмова брати участь тягне за собою ризик втратити статус безробітного. З іншої сторони, будемо відвертими, значна частина таких осіб є «перманентно безробітними», тобто, їх цілком влаштовує ситуація, коли вони стоять на біржі праці довгий час і не надто прагнуть знайти роботу. Таким чином, уряд прагне принаймі частково вирішити проблему із безробітними (частка яких в умовах війни і надалі зростатиме).

Окрім цього, до суспільно-корисних робіт можуть бути залучені не лише безробітні, а й зайняті особи, за погодженням з роботодавцем та зі збереженням місця роботи, а також студенти, самозайняті, зайняті в особистому селянському господарстві.

Таким чином, в умовах воєнного стану принцип свободи праці дещо змінив своє значення. І до цього факту можна ставитися, як до обмеження свободи праці, а можна – як до необхідного кроку задля виживання держави.

Висновок. Отже, свободу праці необхідно визначити як визнане демократичною державою соціальне право громадянина на створення, розвиток та вдосконалення власного трудового потенціалу, за допомогою якого особа задовольняє не лише свої базові потреби, а й забезпечує особистий професійний розвиток. А принцип свободи праці – це основоположний принцип трудового права, який ґрунтується на засадах свободи і добровільності поведінки правомочних суб'єктів з питань праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Девізорів Д. Значення принципу свободи праці при укладенні трудового договору. *Держава і право*. 2011. Вип. 54. С. 396-400.
2. Занфірова Т. Забезпечення принципу свободи праці в умовах воєнного стану. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 77-80.
3. Занфірова Т. Свобода праці в трудовому праві України URL: https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/6230/1/dis_Zanfirova%20T.%20A._2017.pdf (дата звернення: 24.11.2022).
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08> (дата звернення: 04.10.2022).

5. Конвенція № 29 Міжнародної організації праці 1930 р. про примусову чи обов'язкову працю від 28.06.1930. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text (дата звернення: 24.11.2022).

6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.11.2022).

7. Купіна Л. Ефективність норм, що забезпечують реалізацію принципу свободи праці та заборони примусової праці. *Право та державне управління*. 2021. Вип. 1. С. 59–64.

8. Лаврів О. Принцип свободи праці в трудовому законодавстві України URL: <http://www.apdr.in.ua/v46/10.pdf> (дата звернення: 24.11.2022).

9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.11.2022).

Марія ЯНУШКО,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені
Івана Франка,

м. Житомир, Україна

МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ

Людина – найвища цінність для суспільства в теперішніх реаліях. І відповідно права, які вона має, є невід'ємними та гарантованими. Існує відповідний механізм захисту, який забезпечує реалізацію та дотримання цих норм. Він складається з міжнародних документів та організацій, які володіють компетенцією у вирішенні даних питань. Ця тема є досить актуальною для сучасного суспільства, коли постійно порушуються права людини як з боку інших людей, так і зі сторони держави.

Це питання неодноразово підіймалося для обговорення сучасними українськими провідними спеціалістами в галузі юриспруденції. Можна виділити таких, як Н. Москалюк, В. Слома, П. Рабінович, І. М. Алмаші та ін. Як зазначає І. М. Алмаші: «Основою функціонування демократичної держави є реалізація прав людини та їх захист».

Метою дослідження є наведення характеристики міжнародних документів, які забезпечують реалізацію та гарантованість прав людини.

Над захистом прав людини, почали замислюватися під час Другої Світової війни. Тоді була створена Організація Об'єднаних Націй і був прийнятий її статут,

який підтвердив віру в основні права, гідність і цінність людини, зобов'язавши усіх членів ООН гарантувати дотримання людських прав та основних свобод всім людям без будь-якої дискримінації за певною ознакою.

Після закінчення Другої світової війни, злочини фашистської Німеччини стали відомі всьому світові. Тоді виник консенсус, що Статут ООН чітко не визначає права, про які йдеться, тому було вирішено скласти документ, який розтлумачив би їх. Так було прийнято один з найперших міжнародних документів, який ввійшов в історію як «Загальна декларація прав людини». Прийнято її було 10 грудня 1948 р. в Паризькому палаці Шайо [1].

Структура цього документу була запропонована Рене Кассеном. Він порівнював її з грецьким храмом із відповідними архітектурними елементами: фундаментом, східцями, чотирма колонами і фронтоном. Перші 2 статті закладають основу, акцентуючи увагу на принципах гідності, свободи, рівності й братерства. У семи пунктах преамбули викладаються причини декларації, і вони є сходинками до неї. Основний текст Декларації формує чотири колони. Згідно з моделлю Кассена, останні три статті утворюють водограй, що зв'язує весь документ в єдине ціле. конструкцію в єдине ціле. Вони присвячені відповідальності особистості перед суспільством та забороняють зловживання правами, що підриває цілі, поставлені перед ними Організацією Об'єднаних Націй [2]. Основний текст Декларації формує чотири колони. Перша колона (статті 3-11) проголошує права індивіда, такі як право на життя і заборону рабства. Друга колона (статті 12-17) проголошує права індивіда в громадянському й політичному суспільстві. Третя колона (статті 18-21) проголошує духовні, публічні й політичні свободи, такі як свободу віросповідання й свободу асоціацій. Четверта колона (статті 22-27) визначає соціальні, економічні й культурні права [3].

Положення цього документа розглядаються як певні «загальні ідеали», до яких мають прагнути всі країни. По суті, цей документ є основою для формування сучасного міжнародного та національного права у галузі прав людини. Багато його положень повторюються в інших нормах міжнародного права [4].

Тобто, Декларація наголошувала на взаємозв'язку громадянських, політичних, соціальних, економічних та культурних прав, необхідності встановлення соціального та міжнародного порядку, при якому вони реалізовуватимуться в повній мірі, а з іншої сторони їхня реалізація залежатиме від ресурсів та економічної спроможності самих держав.

Через кілька років після створення Декларації, робочій групі ООН з прав людини не вдалося об'єднати всі права в один документ, який би став обов'язковим для всіх членів-держав.

Так, у 1966 році було розроблено та прийнято два окремі Пакти, які передбачили не тільки захист різних прав людини, однак і різний механізм захисту закріплених прав, положень щодо їх імплементації: Міжнародний пакт про політичні

та громадянські права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [5].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права визнає право людини на життя, заборону тортур, нелюдського чи жорстокого поводження або покарання, повагу людської гідності та заборони незаконного втручання в особисте та сімейне життя особи чи свавільних посягань на її життя та недоторканість, заборони дискримінації та інші. Ця угода була ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. [7]

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, який встановив базовий перелік прав людини другого покоління, набув чинності лише в 1976 році. Зокрема, документ гарантував право на працю, справедливі умови праці, включаючи відповідну винагороду, право на створення організацій, соціальне забезпечення, достатній життєвий рівень, охорону здоров'я, освіту, участь у культурному житті, захист дітей від експлуатації тощо. Крім того, встановлено право на свободу від голоду та способи реалізації цього прав [5].

Також було визначено заходи, які мають вживати держави-учасниці для забезпечення реалізації цього права (підвищення гігієни навколишнього середовища, запобігання епідемічним, ендемічним, професійним та іншим захворюванням, створення умов для надання медичної допомоги та медичного обслуговування). Крім того, цей документ закріплює такі права, як право на охорону сім'ї, материнства та дитинства, право на достатній життєвий рівень людини та її сім'ї тощо [6].

Таким чином, права людини захищаються на міжнародному рівні серією документів, основними з яких є вище названі («Білль про права людини та громадянина»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини. Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / редкол.: Л.В. Губерський. К.: Знання України, 2004. 760 с.
2. Загальна декларація прав людини 1948. Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / редкол.: І.М. Дзюба. К., 2003. 2016 с
3. Загальна декларація прав людини. Голос України. 2008. № 236.
4. Цебенко С. Б. Всесвітні міжнародні стандарти з прав людини, прийняті організацією об'єднаних націй. Юридичний науковий електронний журнал № 7 2020. С. 424-426.
5. Федорова А. Л. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права як складова універсальної системи захисту прав людини. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 96(1). С. 104–109.
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : міжнар. док. від 16.12.1966 р. / Організація об'єднаних націй. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 #Text (дата звернення: 30.10.2022).

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнар. док. від 16.12.1966 р. / Організація об'єднаних націй. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 30.10.2022).

Літописець. Випуск 18: Збірник наукових праць X Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 1 грудня 2022 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. 279 с.

ALL RIGHTS FOR ALL